

LUND UNIVERSITY

Muslimska kvinnor i Israel : religionens roll i vardagslivets förflyttningar

Göndör, Eli

2012

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Göndör, E. (2012). *Muslimska kvinnor i Israel : religionens roll i vardagslivets förflyttningar*. [Doktorsavhandling (monografi), Centrum för teologi och religionsvetenskap]. Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Muslimska kvinnor i Israel

Religionens roll i vardagslivets förflyttningar

LUNDS
UNIVERSITET

Eli Göndör

Förord

Det har blivit dags att sätta punkt för min forskarutbildning och den skrivprocess som började för fyra år sedan. Med detta avslutar jag en utbildning som har varit oerhört lärorik och som det har varit ett privilegium att genomgå. Samtidigt har det emellanåt inneburit tvära kast mellan hopp och förtvivlan. Det känns angeläget att i detta skede tacka de personer som gjort det möjligt för mig att genomföra arbetet.

Inledningsvis vill jag tacka mina handledare. Jag blev antagen till forskarutbildningen år 2008, och hade redan då haft förmånen att ha professor Leif Stenberg som lärare. Han förblev sedan min handledare även då docent Jonas Otterbeck tog över hans dåvarande tjänst. Leif Stenbergs stöd och tålamod har i de svåraste situationer varit avgörande för arbetets genomförande. Jonas Otterbeck har handlett mig med både engagemang och insikt. Hans konstruktiva och handfasta råd gjorde alltid texten bättre både till innehåll och struktur. Min biträdande handledare Professor Elie Wardini har funnits närvarande från den dag jag tog mina första stapplande akademiska steg på Stockholms Universitet år 2004. Hans perspektiv och det öppna sinne med vilket han har förhållit sig till mitt arbete har varit mycket betydelsefullt för textens utveckling. Jag önskar varje person som någon gång ges möjligheten att studera vid ett universitet och skriva en avhandling att få sådana lärare och handledare som jag har haft.

Under forskarseminarier vid Centrum för Teologi och Religion (CTR) på Lunds Universitet har mina texter lästs och diskuterats engagerat av insiktsfulla kolleger som var och en på sitt vis bidragit till utvecklingen av mitt arbete. Det är därför viktigt för mig att särskilt tacka doktor Simon Stjernholm, Rickard Lagervall, Johan Cato, doktor Ann Kull, Erica Li Lundqvist, Carl Johan Evander, Martin Lund och andra som på olika vis bidragit med nya tankar och idéer kring mitt arbete. Ett speciellt tack riktar jag till doktor Pia Karlsson Minganti som genom sitt engagemang på mitt slutseminarium hjälpte mig vidare med texten.

Under mina återkommande besök i Israel har jag fått hjälp med idéer och kontakter både vid Ben Gurion Universitet i Beersheva och vid Haifas universitet. Doktor Nimrod Hurwitz och professor Dror Zeewi tog alltid emot mig med samma

hjärtlighet och välvilja när jag dök upp i universitetets korridorer i Beersheva. I Haifa var doktor Muhanad Mustafas hjälp avgörande för att knyta kontakt med mina informanter. Dessutom bidrog både professor Feisal Azaiza och doktor As`ad Ghanem med värdefull information och inspiration. Professor Sammy Smootha tog av sin dyrbara tid för att lyfta fram uppgifter till min statistik, vilket jag vill tacka honom särskilt för. Vid Ben Gurions universitet kom även Muhammed Al-Atwnah med värdefulla bidrag i slutskedet av arbetet. Så även Hajar Masarwah vid Tel Avivs universitet som gav mig av sin värdefulla tid.

Mitt arbete har krävt flera resor till Israel. Jag vill tacka Knut och Alice Wallenbergs stiftelse och Stiftelsen Landshövding Per Westlings minnesfond, vars generösa bidrag har möjliggjort mina resor.

I det praktiska arbetet kring forskarutbildningen har Samuel Byrskog och Jan Hermansson varit till stor hjälp. Jag vill också framföra ett särskilt tack till Ann-Louise Svensson som alltid varit en oas av välvilja, öppenhet och effektivitet i vad som ibland har känts som en byråkratisk öken.

Ett stort tack vill jag framföra till Paulina Neuding som tog sig tid att korrekturläsa mitt arbete och som med sin skarpsynthet gjorde texten mycket mer läsbar.

Mina närmaste vänner Benny Berner, Jonathan Freud, Patrik Öhberg och David Kellermann vill jag tacka från mitt innersta för att de var och en på sitt vis har funnits vid min sida även då jag inte alltid varit till min fördel.

Min fantastiska syster Eva vill jag tacka för att hon alltid på det mest generösa vis erbjudit sin närvaro och hjälp. Omri min älskade son vill jag tacka för att han stått ut med att emellanåt ha sin far på långt avstånd, men trots detta alltid varit lika emotionellt nära och tillgiven när vi är tillsammans.

Till sist vill jag tacka mina oöverträffliga föräldrar Eugenia och Ferenc Göndör. Deras förutsättningslösa stöd för allt jag gjort genom livet har varit ovärderligt för mig. De var både flyktingar till Sverige från andra världskrigets fasor med kläderna på kroppen som enda egendom. Aldrig har det fattats mig något och alltid har deras

stöd för mina studier varit en självklarhet. Min far fick aldrig uppleva denna stund och det smärtar mig. Denna avhandling är tillägnad mina enastående föräldrar som jag för all framtid kommer vara tacksam gentemot.

Eli Göndör
Stockholm, december 2011

Innehåll

1 Kvinnor och förändringar i en muslimsk omgivning i Israel	5
1.1 Syfte	9
1.2 Förflyttningar	10
2 Metod och material	17
2.1 Avgränsningar och forskningsläge	18
2.2 Urval	23
2.3 Intervjuer - data	26
2.4 Intervjumetod, observation och deltagande	27
2.5 Möten	29
2.6 Maktasymmetri	31
2.7 Språket	31
2.8 Intervjuer – reflektioner och brister	34
2.9 Intervjuer - redogörelse	40
2.10 Statistik & historia	41
3 Muslimer i Israel	43
3.1 Självständighet och katastrof	43
3.2 Muslimer i den nybildade staten	45
3.3 Politisk väckelse bland israeliska muslimer	49
3.3.1 Islamiska rörelsen i Israel	51
3.4 Israeliska muslimer i statistiken	57
3.4.1 Demografi	57
3.4.2 Ålders- och könsfördelning	59
3.4.3 Arbete och arbetslöshet	60
3.4.4 Födslar, äktenskap och studier	61
3.5 Israeliska muslimska kvinnors identifikation i siffror	64
3.6 Att tolka siffrorna	66
3.7 Samtal kring religiös identifikation i vardagslivet	68
4 <i>Umma</i> och synen på hemmahörandet	69
4.1 Samtal om <i>umma</i>	71
4.2 <i>Umma</i> – en analys	83
5 <i>Salat, Allah & Nar</i>	86
5.1 Samtal om <i>Salat, Allah och Nar</i>	87
5.2 <i>Salat, Allah & Nar</i> – en analys	105
6 Kläder: <i>hijab, khimar & jlbab</i>	109
6.1 Samtal om <i>hijab</i> och <i>jlbab</i>	112
6.2 Kläder: <i>Hijab, khimar</i> och <i>jlbab</i> – en analys	124
7 ”Vi är de moderna”	133
7.1 Modernitet & Tradition	133
7.2 Samtal om ”tradition” och ”modernitet”	138
7.3 ”Vi är de moderna” – en analys	150
8 ”Jag kan själv läsa och förstå Koranen”	156
8.1 ”Jag kan själv läsa och förstå Koranen” – en analys	174
9 Religionens roll i vardagslivets förflyttningar: Avslutande diskussion	178
9.1 Återblick på möten	178
9.2 Utrymme för egna viljor och ambitioner	180
9.3 Tillhörighet, utsatthet och makt	183
9.4 Kvinnor läser Koranen	185
9.5 Identifikation, objektivering och det egna valet	186
10 Slutligen	190
11 Källförteckning	198
12 Appendix	205

Women are not only the passive target of policies or the victims of distorted development: they are also shapers and makers of social change - especially Middle Eastern women in the new millennium.¹

1 Kvinnor och förändringar i en muslimsk omgivning i Israel

Manar² är 21 år. Hon definierar sig själv som muslim, arab och palestinier i nämnd ordning.³ Men hon är också israelisk medborgare och studerar matematik vid Haifas universitet. Muslimska kvinnor i Israel⁴ är en del av landets arabiska minoritet. År 2008 var 1 240 000 israeliska medborgare muslimer, och utgjorde därmed drygt 17 procent av landets totala befolkning. Ungefär hälften, det vill säga

¹ Moghadam 2003:9.

² I Vetenskapsrådets riktlinjer från 2002 "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning" påpekas betydelsen av att, som forskare bevara, sina respondenters anonymitet. Därför har jag bytt ut en del namn på byar eller städer samt på familjemedlemmar och på mina respondenter. Detta utvecklar jag vidare i mitt metodkapitel.

³ Se intervjuerna i kap. 6 *umma*.

⁴ Definitionen på arabiska kvinnor i Israel varierar dels beroende av hur de själva väljer att definiera sig, dels beroende av olika intressen och politiska ställningstagande. Alternativen kombineras av olika identifikationer, i betydelsen personlig känsla av tillhörighet, så som arabisk, palestinsk muslimsk, kristen eller annan religiös tillhörighet, samt israelisk i fråga om medborgarskap eller känsla av tillhörighet. I de fall jag refererar till andra källor använder jag uttrycket som förekommer i respektive källa. När jag refererar till denna grupp eller till individer i gruppen kallar jag dem "muslimska kvinnor i Israel". Det gör jag varken med någon ambition att frånta kvinnorna rätten att identifiera sig själva eller tillskriva dem något de inte kan identifiera sig med. Ingen av de kvinnor som jag intervjuat skulle å andra sidan neka till att de är muslimer, kvinnor och israeliska medborgare. Se intervju 1, 7 Appendix intervjuer. I appendix har jag valt att lägga ut intervjuerna i sin helhet så som de såg ut efter att jag skrivit ner dem, en lista på intervjuerna, mina fältanteckningar, e-post korrespondens med Manar och två statistiska underlag var av ett er speciellt framtaget för denna studie och ett är inte publicerat.

drygt 600 000 av dem, var kvinnor.⁵ När vi träffades andra gången 25 maj 2009 bjöd hon mig spontant till sitt bröllop som skulle hållas två månader senare.⁶ Jag föreslog reserverat att hon kanske först skulle tala med sina föräldrar och svärföräldrar. Samtidigt lovade jag att komma om hon skickade mig ett e-brev med inbjudan senast en vecka före bröllopet.

Hon skickade två. I det första önskade hon att jag skulle hedra henne med min närvaro på hennes bröllop, och påpekade att jag nu hade den vecka på mig som jag påstått att jag behövde för att komma. I det andra utrustade hon mig med telefonnummer till sin bror och några andra män i byn som jag skulle ringa, så att någon kunde hämta mig när jag anlände till Afula i norra Israel. Att jag skulle bo med hennes familj i deras hem såg hon som en självklarhet.

Sitt andra e-brev avslutade hon med att fråga mig om jag äter allt, eller bara det som är kosher.⁷ Frågan berörde mig. Manars till synes både självklara och enkla fråga vittnade om en reflexiv förståelse för vad som kan ses som religiös praktik. I en värld där religion förekommer som en självklar ingrediens i det dagliga livet hade vi funnit en zon av samförstånd där vi kunde kommunicera.⁸

Direkt efter min ankomst drog Manars far Mahmud och hennes bror Taufiq in mig i männens gemenskap och markerade mina gränser genom att alltid finnas vid min sida. Markeringen var tydlig. Den gav mig dels känslan av att vara beskyddad, men förmedlade också normerna avseende männens respektive kvinnornas plats i tillvaron. Ingen opponerade sig å andra sidan när jag tånjde på gränserna och i stället drack mitt kaffe i Manars eller i någon av de andra kvinnornas sällskap.

⁵ Siffror och statistik som definierar förhållandet mellan muslimer i Israel och landets övriga befolkning genomgår jag mer detaljerat i kap 3.

⁶ Se appendix intervju 9.

⁷ Kosher är de judiska dietlagarna. (Groth 2002. 148–150); För mer omfattande introduktion till judiska dietlagar se Jewish Encyclopedia.com.

<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=351&letter=D> 2011-03-11. För e-postkorrespondens 22 juli 2009 se appendix Manars inbjudan till bröllop.

⁸ Betydelsen eller konsekvenserna av detta återkommer jag till i kap 2.

Samhället Manar bor i har ungefär 14 000 invånare och domineras av två stora familjer. Alla är muslimer⁹ och talar i första hand arabiska. Jag blev mottagen med värme, omtanke, vänskap – och misstänksamhet. När jag satt i samtal med männen utanför moskén och under det stora trädet på torget mitt i byn fick jag ständigt frågor om vad som egentligen fört mig dit, och varför jag intresserar mig för muslimska kvinnors religiositet.

När jag presenterade mig, var min bakgrund aldrig något hinder för fortsatta samtal. Åsikterna om både det judiska och Israel varierade från person till person. I anknytning till moskén blev jag ofta föremål för intensiva övertalningsförsök där islam presenterades för mig som det mest fulländade systemet i världen. Utanför moskén uttrycktes ibland missnöje över israeliska myndigheter, och ibland besvikelse och frustration över arabiska eller palestinska omgivningar. Ibland utvecklades även smaklösa teorier om judars makt i världen inför mig, trots vetskapen om att jag är jude. I hemmen talades det om allt ifrån hur maten smakade till den rådande finanskrisen, och den då svåra situationen inom byggnadsbranschen som de flesta männen i byn var beroende av för sin försörjning.

Manars far Mahmud envisades med att upplåta soffan i vardagsrummet åt mig medan han själv sov på golvet. Gästvänligheten och ambitionen att visa upp både byn och familjen från sin bästa sida var ständigt påtaglig. Vardagsrummet var dessutom det enda rummet med luftkonditionering i en annars kvävande värme.

På morgonen serverades kaffe och nybakat bröd invid husets trappa. Barn och vuxna rörde sig otvunget på innergården mellan husen. Kvinnorna städade och lagade mat när det behövdes. Det som hade blivit ”vi män” serverades av kvinnorna med mycket omtanke, men också varvat med skämtsamma kommentarer om mäns oöverträffade förmåga att sitta och göra ingenting.

⁹ Jag har naturligtvis inte talat med alla invånare i byn. Men det är vad som sägs om religiös tillhörighet när frågan kommer upp och det är så de definierar sig själva. Det säger inget om i vilken utsträckning just den gruppen praktiserar sin religion eller bör uppfattas som troende i betydelsen tror på Gud utan att bry sig om ritualer och seder eller tvärt om, utför ritualer och seder utan att tro på Gud, eller religiösa i betydelsen troende på Gud och praktiserande i betydelsen följer ritualer, seder och påbud.

Manars familj bor mitt i byn med moskén som närmaste granne. Mahmud gick till moskén för varje bön då han var vaken. Bönetiderna var navet i umgänge och planering. Måltider planerades till före eller efter någon av böerna, och besök hos släktingar och vänner gjordes så att Mahmud inte skulle missa någon av bönetiderna.

Samtalen runt kaffebordet rörde allt ifrån personlig hälsa och världsnyheter till huruvida den svenska världsstjärnan, fotbollsspelaren Zlatan, är muslim. Då och då tog jag upp kvinnors roll i samhället. Alla var överens om att förändringar sker och dessutom är ganska dramatiska. Alla var också överens om att en av orsakerna till förändringarna är utbildning som står högt på prioriteringslistan för så väl kvinnor som för män. Dock rädde det delade åsikter om huruvida förändring är bra eller dåligt.¹⁰

När jag en dag körde hem Manar från universitetet stannade vi till hos hennes föräldrar på vägen. Där träffade vi hennes man som precis kommit från jobbet. Manar informerade honom om att det nog var bäst att han åt middag hos sin svärmor. Jag frågade skämtsamt om hon som nygift kvinna inte lagade middag åt sin man. Manar svarade att studierna kom före allt annat och fick medhåll av både sin man och sina föräldrar. Dessutom lagade Manars mor med förtjusning mat åt både sin svärson och mig.

När det så småningom blev dags för mig att åka hem körde jag genom byns centrum. Där har ett nytt snabbmatsställe öppnat. Serveringen består av en gammal husvagn med en lucka i väggen och vita stolar och bord i plast på trottoaren. Menyn är enkel. Hårt grillade köttbitar trycks ner i stekta pitabröd med lite grönsaker och såser. För runt 20 kronor ingår även en läsk. Fullt av matgäster satt samlade runt borden när jag åkte förbi. Alla var män. Visserligen kan det bero på arabiskmuslimska kvinnors möjligheter eller begränsningar att röra sig fritt i byns offentliga rum, något som exempelvis antropologen Michael Gilson beskriver. Han fäster uppmärksamheten på hur kvinnor i en libanesisk by rör sig i en ”osedd zon”¹¹ för att hålla sig borta från det allmänna blickfånget, när de går till källan för

¹⁰ Se appendix fältanteckningar augusti 2009.

¹¹ Min översättning.

att hämta vatten.¹² Men det skulle också kunna vara så enkelt att det finns fler kvinnor än Manar, som varken har tid eller lust att laga mat åt sina män.¹³

Kanske är kvinnors förändring av sin tillvaro också orsaken till att ett av de återkommande samtalen i byn cirklar kring det nybyggda daghemmet. Plötsligt saknas det nämligen kvinnor som på dagtid kan ta hand om barn i förskoleåldern. Ty hade det inte varit bröllop och fest hade Manars bror Taufiq åkt iväg tidigt på morgonen för att arbeta som golvläggare i någon av de större städerna, och sedan kommit hem under sen eftermiddag. De flesta äldre kvinnorna hade inte åkt någonstans. Men många yngre kvinnor beger sig dagligen till större städer för att studera och arbeta.¹⁴

Statistik¹⁵ bekräftar dessutom ytterligare en tendens: Kvinnor i Manars situation har fått bättre socio-ekonomiska villkor, samtidigt som deras intresse för religiös identifikation eller fördjupad religiositet har ökat. I sociologisk och religionssociologisk litteratur antyds det att en koppling skulle förekomma mellan utsatthet, marginalisering och religion¹⁶. Om så vore fallet borde rimligtvis statistiken för muslimska kvinnors religiositet i Israel snarare visa på en nedgång i religiös identifikation till följd av deras utveckling och förbättrade socio-ekonomiska villkor.

1.1 Syfte

We have already moved into a society of women. That is why research on women is the best entry-point into society in general.¹⁷

Alain Touraine uppehåller sig vid kvinnors roll och utveckling i samhället i sin bok *A new paradigm for understanding today's world* (2007). I sitt resonemang förhåller han sig visserligen till kvinnor i Europa, vilka i de flesta fall har uppnått

¹² Gilsenan 2005:188–190.

¹³ Se appendix fältanteckningar oktober-november 2009.

¹⁴ Se appendix fältanteckningar från bröllopet juli 2009.

¹⁵ För utförlig statistik ang. förhållandet mellan muslimska kvinnors socio-ekonomiska villkor och religiösa identifikation i Israel. Se kap. 3.4.4, 3.5.

¹⁶ Castells 2007:12; Fleming 2004:16; McGuire 2002:27–32.

¹⁷ Touraine 2007:107.

en annan socio-ekonomisk och juridisk status än arabiskmuslimska kvinnor i Israel.¹⁸ Icke desto mindre går det att se hur förändringar av kvinnors roller och situation även utanför Europa förändrar sammanhangen som de omgärdas av. Inte minst tydliggörs det i ljuset av de senaste händelserna i Mellanöstern, där kvinnor tagit en både aktiv och framträdande roll i demonstrationerna. Det gäller såväl religiösa miljöer i allmänhet i Mellanöstern, som muslimska i synnerhet.¹⁹

Därmed menar jag att ökad förståelse av kvinnors religiösa föreställningar och religiösa vardagslivspraktik även kan ge en mer övergripande förståelse för religionens roll i vardagen.²⁰ Min utgångspunkt är således att en bra ingångsvinkel till forskning om religionens funktion eller betydelse i människors vardag kan vara att forska om orsakerna bakom kvinnors val av religiös identifikation.

Syftet med detta arbete är att genom intervjuer och litteraturstudier finna en möjlig förklaring till sambandet mellan å ena sidan förbättrade socio-ekonomiska villkor, och å andra sidan det ökade intresset för religiös identifikation hos mina informanter. I föreliggande studie har jag således valt att studera huruvida det finns något samband mellan deras val av religiösa identifikation och deras förflyttningar i vardagslivet.

1.2 Förflyttningar

Förflyttningar (*transition*) är vad den franske sociologen Alain Touraine anser måste studeras för att förstå människors val och utveckling. Det är hans förhållningssätt till förflyttningar som jag har valt att luta mig mot för att uppnå syftet för föreliggande studie. Människors utveckling och beslut går enligt honom inte längre att förstå med samhället, socio-ekonomiska strukturer, etniska eller religiösa grupper och kollektiv som utgångspunkt. Samhället, som han ser det har vilat på familj, utbildningssystem, arbetsmiljö och bostadsområden, vilka är

¹⁸ Se den statistiska genomgången i kap. 3.

¹⁹ Mir-Hosseini 1999:6; Moghadam 2003:28. I detta avseende associerar jag även exempelvis till förändringar som jag bevitnade under mitt fältarbete och som jag beskriver ovan i min inledning.

²⁰ Vardagslivet är enligt Dorothee Wierling [...]”The dimension that is delimited by (soft) boundaries which result from the modest scope of everyday *action*, although open for an unlimited variety of experiences, depending on the complexity of the given society and the tempo of its change. *Alltag* is the domain in which people exercise a direct influence – via their behavior – on their immediate circumstances.” (Wierling 1995:151).

omgivningar som, enligt Touraine, alla befinner sig i kris och har tömts på sitt innehåll. Kvar är, enligt Touraine, individer – framför allt unga och gamla, utan familj eller sammanhang, immigranter, minoriteter eller främlingar – dömda till utanförskap som antingen leder till sökandet efter konstgjorda gemenskaper eller grupper som hålls samman av ledares styrka och aggressivitet.²¹ För Touraine krävs det därför ett nytt tankesystem, inte minst eftersom individer enligt honom i dag är mer definierade utifrån sina kulturella rättigheter och därmed mer fullständiga individer än bara medborgare eller arbetare i ett samhälle.²² Därför menar Touraine att människors krav på rätten att vara annorlunda och samtidigt kunna delta i den globala utvecklingen, blir allt vanligare.²³ Det är enligt Touraine inte längre en fråga om huruvida olika kulturer kan samexistera eller förstå varandra. Han hävdar:

It is no longer exclusively a question of understanding what enables cultures to communicate; what is at stake is whether an awareness of differences between cultures can be transformed into an evaluation, by the actor herself, of her own forms of behaviour. This involves a radical switch of perspective: *The issue is no longer whether two or more cultures are compatible, but to observe how actors handle the transition from one culture and society to others, and above all the role played by beliefs, attitudes, and prohibitions in facilitating or, on the contrary, complicating the transition.*²⁴

Such an approach analyses the actor's behaviour in a new way. Initially, the goal is simply to grasp and analyse the difficulties encountered by immigrants or others in their transition from one culture to a different cultures, but the kind of behaviour that enables actors not to be defeated by the difficulties they encounter. Various pieces of research have shown that the presence of strong convictions facilitates the transition from one culture and society to others. What is measured here is the ability of the actors to behave as subjects – that is, to conceive and create their own route. It is no longer the compatibility between different cultures that is at issue, but the capacity of individuals to

²¹ Touraine 2007:67–68.

²² Touraine 2007:183.

²³ Touraine 2007:147.

²⁴ Min kursivering.

transform a series of lived situations and incidents into a personal history and project.²⁵

I stället för att studera utveckling och samtida tillstånd med utgångspunkt i samhället eller religiösa och etniska grupper, väljer Touraine att försöka förstå dessa genom att analysera hur individer parerar vardagslivets hinderbana och dess förflyttningar, (*transition*), mellan olika kulturella och sociala miljöer.

På ett likartat vis resonerar Lars Dencik, professor i socialpsykologi vid Roskilde Universitet. Han använder begreppet *sociotoper* för att beskriva individers rörelse mellan olika miljöer.²⁶ En *sociotop* är enligt Dencik de sociala och kulturella omständigheter som omgärdar människor i ett givet sammanhang. Således blir arbetsplatsen, familjen och vänskretsen olika *sociotoper* som varje individ förflyttar sig mellan under sin vardag. Identiteten, påpekar Dencik:

(...) is constructed by the relationship between how an individual subjectively experiences the world and the historic and cultural framework influencing this subjective experience.²⁷

Det kan förstås som att varje förflyttning individer gör mellan olika *sociotoper* och sättet på vilket de olika *sociotoperna* uppfattas av individer är beståndsdelar som påverkar, utvecklar eller formar individers identitet.

Samtidigt menar Dencik att det nu mer än någonsin tidigare förväntas av individer att kunna förflytta sig mellan, samt hantera olika miljöer. Enligt Dencik kännetecknas globaliseringen dels av allt snabbare förändringen i vardagen där exempelvis matvanor, klädkoder, familjemönster och forskning håller under allt kortare perioder, dels den allt vanligare förflyttningen mellan olika miljöer.²⁸ Därför krävs det enligt honom av varje individ att vara ständigt beredd på att vara rörlig och kapabel att lära sig vad andra och främmande miljöer förväntar sig. Det innebär, anser Dencik, att individer nu mera behöver vara beredda på både

²⁵ Touraine 2007:172–173.

²⁶ Dencik 2001:2.

²⁷ Dencik 2001:13.

²⁸ Dencik 2001:2.

geografisk och mental rörlighet utan att egentligen kunna förbereda sig för vad som kommer att förväntas av dem.²⁹ Problemet Dencik dock lyfter fram är huruvida individer lyckas bevara både sin identitet och sin integritet under ständigt pågående förflyttningar i vardagen.³⁰

Rörelsers eller förflyttningars betydelse för individers val av identifikation är något som även Kwame Anthony Appiah i *Cosmopolitanism* (2006) och Gerd Baumann i *The Multicultural Riddle* (1999) diskuterar. De analyserar hur människor väljer identifikationer beroende av bakgrund och sociala omständigheter. För Baumann är det centralt att skilja på identitet och identifikation. Han menar att identitet skulle vara något som människor tillskrivs eller utvecklas med i stor utsträckning på grund av människors behov av att stärka sina identitetskonturer med hjälp av motbilder. Dessutom understryker Baumann att identitet varken är statisk eller homogen. Därför menar han att identifikation är en bättre term för att visa hur människor agerar då de gör aktivt val utifrån rådande omständigheter eller förutsättningar. Eftersom så många kulturer numera möts är det enligt Baumann också sannolikt att individer väljer flera olika identifikationer som inte nödvändigtvis stämmer överens med hur människor ”bör” vara för att stämma in på mallar och föreställningar som kan förekomma om exempelvis religiösa eller etniska grupper.³¹ Appiah resonerar på liknande vis kring människor med familjer som lever på olika håll i världen, gifter sig med någon som har en annan bakgrund och väljer att gemensamt leva på en plats som är ny för dem båda. Därmed illustrerar Appiah Baumans idé om individers egna aktiva val av identifikationer. Appiah pekar på hur olika förhållningssätt och beteenden möts och därigenom ger varje individ möjlighet att välja identifikation som passar dennes behov bäst för varje given situation och omgivning. I sin tur leder det naturligtvis också till att individers identiteter aldrig är statiska, utan snarare ständigt i rörelse och under utveckling.³²

Baumans resonemang om individers val av identifikation och Michael de Certeaus diskussion om att taktik skulle vara individers sätt att hantera makters strategier för

²⁹ Dencik 2001:29.

³⁰ Dencik 2001:29

³¹ Baumann 1999:137–138.

³² Appiah 2006:87–99.

att uppnå sina målsättningar³³ kan kopplas till Manars förflyttningar i vardagslivet. Hennes val av religiös identifikation kan ses som taktik för att hantera olika förväntningar och krav på henne som uppstår under hennes förflyttningar mellan olika *sociotoper*. Manars fall skulle därmed kunna förstås som att religion är den identifikation hon valt för att dels hantera vardagslivets förflyttningar, dels bevara sin identitet och integritet.

Ur ett religionsvetenskapligt perspektiv menar McGuire att individers religiositet inte i någon högre grad är en fråga om förpliktelser till religiösa organisationers verksamheter. Snarare bör det, enligt henne, ses som resultatet av varje individs religiösa uttryck, erfarenhet eller praktik vid varje givet tillfälle i vardagen. McGuires hävdar att vägen till förståelse av det hon kallar för ”modernt religiöst liv”³⁴ går genom insikten om den komplexitet och rörlighet religionsutövning innebär för individer i deras vardag.³⁵ Eller som McGuire själv uttrycker det:

Individual religious commitment is evidenced less by avowed commitment to and participation in the activities of religious organizations than by the way each person expresses and experiences his or her faith and practiced in ordinary places and in everyday moments. *To understand modern religious lives, we need to try to grasp the complexity, diversity and fluidity of real individuals religion-as-practiced, in the context of their everyday lives.*³⁶ Although studies of religious organizations and movements are still relevant, they cannot capture the quality of people’s everyday religious lives. As messy as these lives may be in practice, individuals’ lived religions are what really matters to them.³⁷

Utan att nödvändigtvis göra det ena på bekostnad av det andra är fokus i föreliggande studie på individer snarare än på socio-ekonomiska strukturer och grupper. Förankrat i religionsvetenskaplig forskning blir fokus på individer en fråga

³³ de Certeau 1984:xix.

³⁴ Min översättning från engelska.

³⁵ McGuire 2008:213.

³⁶ Min kursivering.

³⁷ McGuire 2008:213.

om att upptäcka individuell religionsutövning och föröka begripliggöra individuella bevekelsegrunder för individers egna upplevelser och föreställningar, snarare än att studera kollektiv religiös tillhörighet eller organiserad gemensam religionsutövning för att därigenom förklara individers beteende eller val.³⁸

Visserligen beskriver Touraine situationer som uppstår för invandrare i första hand i Frankrike men också i Europa och världen i övrigt, vilket även Dencik, Appiah och Baumann gör. McGuire tittar dessutom i första hand på både judendomen och kristendomen. Dock menar jag att idéerna är applicerbar även på muslimska kvinnors val av identifikation och förflyttningar mellan olika och ibland motsägelsefulla miljöer i Israel, vilket föreliggande avhandling ämnar visa.

I ljuset av Touraines idé om förflyttningarnas betydelse menar jag att förflyttningar dessutom kan ske såväl fysiskt som mentalt.³⁹ Alla fysiska förflyttningar innebär enligt min mening också mentala förflyttningar, medan alla mentala förflyttningar inte nödvändigtvis är fysiska. Genom mental förflyttning, menar jag, kan känslan av tillhörighet med den arabiskmuslimska världen skapa en föreställning om att tillhöra en majoritet samtidigt som den fysiska verkligheten innebär att vara i minoritet och israelisk medborgare. Det i sin tur kan leda till en ny mental förflyttning som kan ge känslan av att vara utanför arabiskmuslimsk gemenskap. Dels för att Israel är i konflikt med delar av den, dels på grund av den förhållandevis högre sociala och politiska levnadsstandard kvinnorna upplever i Israel i förhållande till grannländerna.⁴⁰ Men också för att Israel är det enda landet i världen med en judisk majoritet. Således kan rimligtvis en mental förflyttning som inger känslan av att tillhöra en majoritet lika enkelt genom samma process ändras till känslan av utsatthet och/eller marginalisering. Många av dessa mentala förflyttningar kan alltså ske under en enda resa eller fysisk förflyttning mellan hemmet och universitetet. Mentala förflyttningar säger egentligen väldigt lite om

³⁸ McGuire 2008:4.

³⁹ Touraine betonar fysiska förflyttningar. Jag menar dock att en fysisk förflyttning rimligtvis också innebär vissa mentala anpassningar. Dessutom kan naturligtvis tankar röra sig fritt även hos människor som inte förflyttat sig fysiskt.

⁴⁰ Enligt *Freedom Houses* årliga rapport, är Israel det enda landet i Mellanöstern som är ordnat under kategorin *free* fritt. <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2010&country=7845> 2011-01-15.

vilken omgivning kvinnorna föredrar att befinna sig i, snarare är det resultatet av komplicerade och delvis utsatta situationer.⁴¹

Manar lämnar dagligen den arabiska by som är hennes hem. Där talas det arabiska i vardagen och islam är den religion som dominerar samhället, inte minst genom samhällets tre moskéer som alla syns och gör sig hörda vid varje bönetid. Med bil färdas hon till Haifa – Israels tredje största stad med knappt 300 000 invånare. Där tillbringar hon sin dag på universitetet omgiven av en judisk majoritet, och med hebreiska som dominerande språk i korridorer och föreläsningssalar. Manar blir genom förflyttningen från sin hemort till universitetet en del av den arabiska minoriteten i Israel, men förväntas samtidigt inta rollen som student snarare än de roller hon har i sin hemby som dotter, släkting, mor eller hustru. Listan med detaljer som visar på de olika miljöer Manar förflyttar sig emellan i sin vardag och vad de i sin tur medför för förväntningar på henne, samt de sätt på vilka hon upplever och identifierar sig med dessa, kan göras mycket längre.

Med Manars vardagsförflyttningar i minnet bygger avhandlingen på en teoretisk förställning att det finns en koppling mellan å ena sidan individers val av religiös identifikation, och å andra sidan deras förflyttningar i vardagslivet.

⁴¹ Se kap. 4.

2 Metod och material

I följande kapitel redogör jag för hur jag arbetat för att genomföra denna studie. Under arbetets gång har jag i minnet haft en episod som utspelade sig veckan efter 13 september 1993 – den dag då Israels dåvarande premiärminister Itzhak Rabin och Fatah-rörelsens dåvarande ordförande Yassir Arafat skakade hand under Clintons överseende på gräsmattan utanför Vita Huset. Jag försökte då nå den israeliske författare Amos Oz för en intervju. Hans agent meddelade mig kortfattat att Oz inte hade tid för intervjuer. Jag bad henne hälsa honom att jag varken ville tala om Osloavtalet, krig eller fred, utan att jag läst flera av hans böcker och ville tala med honom om dem. Men helst av allt vill jag tala med honom om Gud. En timme senare ringde hon tillbaka och hälsade att Oz gärna träffade mig i sitt hem kommande vecka.⁴²

Många i Israel är ganska trötta på det politiska samtalet. Inte minst för att det alltför ofta slutar med att anklagelser riktas åt båda hållen. Försvar av positioner leder ibland till låsningar, som gör det omöjligt att bedriva dialog. Religion, och framför allt ett erbjudande till någon människa om att berätta om sin religion, kan ibland få människor att tala både engagerat och personligt. Varför det är så har jag svårt att svara på, men för en aktivistiskt inriktad muslim kan det kanske upplevas som möjligheten till en stunds *da'wa*, ”mission”.⁴³ Samtidigt är det långt ifrån okomplicerat att i Mellanöstern försöka skilja politik från religion. Med det sagt menar jag att min erfarenhet med denna studie visar att det är fullt möjligt även om vissa gråzoner hela tiden berörs. Sådana gråzoner kan vara exempelvis kvinnornas

⁴² Intervjun publicerades i tidningen *Dagen* under rubriken ”De israeliska idéerna står på första raden i världskulturen”, 1993-10-23

⁴³ *Da'wa* är Guds uppmaning att kalla folk till att följa Guds väg, (Koranen 16:125), och användes som uttryck för islamistisk mission som förklarar hur individen bör läsa och förstå Koranen, efterleva sharia och leva det dagliga livet i enlighet med islam. Verksamheten har sedermera även börjat omfatta, fri medicinsk vård, soppkök för fattiga, subventioner för husköp och liknande socialt stöd som oftast finner utrymme där regimen brister, (Eickelman & Piscatori 2004:35–36). Se även i *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *Da'wa*.

känsla av utsatthet eller marginalisering i det israeliska samhället samt deras förhållande till andra muslimer i regionen vilket skulle kunna upplevas som politiska frågor. Dessutom skulle deras berättelser om deras familjer kunna upplevas som en fråga hemmahörande i deras rent privata liv. Dock blir vardagslivets bekymmer eller glädjestunder lätt ämnen vilka berör orsaker eller situationer som kopplas till religiös identifikation då religionen ger mening åt delar av vardagslivet. Jag har heller aldrig, i något sammanhang i Mellanöstern, blivit fientligt bemött när jag nyfiket och ärligt frågat om människors religiösa föreställningar. Ibland har jag till och med upplevt det som om människor jag frågar gått och väntat på att få berätta för någon om sin religiösa övertygelse. När jag exempelvis var närvarande vid Manars bröllop några dagar sommaren 2009 träffade jag en ung man som var nyfiken på vem jag var. Samtalet ändrade ganska omgående kurs och kom att i stället handla om varför han valt det han kallade för den ”religiösa vägen”.⁴⁴

Jag har också varit noga med att hålla samtalen kring frågor som rör religiositet eller religionsutövning, för att detta arbete ligger inom ramen för religionshistoria med islamologi som inriktning. Samtalen med kvinnorna har från min sida uteslutande handlat om islams roller i deras vardag. Huruvida de trivs eller inte i Israel eller vad de tycker om Israel överhuvudtaget har inte varit en fråga från min sida, men jag har heller inte hindrat dem från att tala om det.

2.1 Avgränsningar och forskningsläge

I detta avsnitt kommer jag att först kortfattat ge en förenklad sammanfattning över hur forskning om muslimska kvinnor i allmänhet bedrivs, för att sedan specifikt presentera forskningsläget rörande muslimska kvinnor i Israel.

Forskningen om muslimska kvinnor är mycket omfattande. Delvis går det att associera forskningen till teorier om hur individers förhållningsätt eller identitet dels utvecklas som ett resultat av anpassning till rådande strukturer, dels i möte med andra individer eller grupper.⁴⁵ Dessutom tycks studierna inte sällan hämta

⁴⁴ Se appendix fältanteckningar 31 juli 2009.

⁴⁵ Teoretiska perspektiv som t.ex. beskrivs av Banks 1996; Barth 1969; Castells 2007.

inspiration från samtida feministiska teorier.⁴⁶ Därtill kan det generaliserat påstås att forskningen försöker tydliggöra eller finna orsaker till muslimska kvinnors roll och status i muslimska religiösa och traditionella miljöer genom att angripa problemet från olika perspektiv. Ett perspektiv kommer från forskare som vill göra gällande att islam egentligen är en religion som i sitt ursprung är egalitär. Dock har patriarkal maktordning genom historien förvrängt det ursprungliga budskapet och i stället utvecklat tolkningar av Koranen och *sharia* som i huvudsak har bevarat den patriarkala maktordningen inte minst i syfte att kontrollera kvinnors sexualitet. I dessa fall lyfts ofta omtolkning av Koranen fram som en möjlig lösning på problemet.⁴⁷ Ett annat perspektiv vill göra gällande att det mer är en fråga om sociala sammanhang och strukturer. I dessa fall förklaras omständigheterna utifrån kulturella arv och brist på demokrati. Denna forskning menar samtidigt delvis att omfattande förändringar i kvinnors möjligheter till arbete, studier och självständighet redan har börjat i exempelvis Mellanöstern, men att demokratiska processer är av stor betydelse för att utveckling ska kunna fortsätta i samma riktning.⁴⁸

I Israel förekommer det omfattande forskning i syfte att beskriva sociala omständigheter kring den arabiska⁴⁹ befolkningen i Israel. Mycket av den utgår exempelvis från kvantitativa studier och statistik, som det statistiska underlag jag delvis presenterar i mitt bakgrundskapitel. Dessutom har även andra studier gjorts. Vid mitt senaste besök i Israel april och maj 2011 gick jag igenom databaserna vid Ben Gurions universitet i Beersheva, Hebreiska universitetet i Jerusalem samt Haifas och Tel Avivs Universitet och konstaterade att materialet är omfattande. Samtidigt har jag funnit att det egentligen inte förekommit någon studie om just muslimers eller specifikt muslimska kvinnors religiösa identifikation i Israel.

⁴⁶ Teoretiska perspektiv som t.ex. beskrivs av De los Reyes & Mulinari 2005; Ritzer 2008: 450–497; Young 1990.

⁴⁷ Se t.ex. Barlas 2002:xii; Mernissi 1985; Mernissi 1991:85–188; Mir-Hosseini 1999:208.

⁴⁸ Se t.ex. Karmi 1996:83; Mahmood 2005:174–180; Makdisi 1996; Moghadam 2003.

⁴⁹ Jag har som sagt ingen ambition att tillskriva någon identifikation de inte har eller kan tänkas ha. Jag är fullt medveten om att israeliska araber också identifierar sig som både palestinier, muslimer, kristna, druser eller beduiner. Dock identifierar sig inte alla på samma vis när de tillfrågas vilket även min studie visar. För mig är det dessutom omöjligt att vid varje tillfälle skriva ut alla alternativen. Majoriteten skall dock enligt min erfarenhet acceptera ”arab” som ett alternativ bland andra identifikationsmöjligheter.

För att illustrera forskningsläget i Israel angående kvinnor i landets arabiska minoritet i allmänhet och muslimska kvinnor i synnerhet, har jag valt att presentera några utvalda arbeten. Valen är gjorda dels med ambitionen att de ska handla om arabiska eller muslimska kvinnor, dels att de ska vara så aktuella som möjligt i tid.

”Women Against Violence” är en fristående organisationen som drivs av arabiska kvinnor vilka arbetar med att informera om och bekämpa våld mot kvinnor i och utanför familjen.⁵⁰ I en rapport från 2005 pekar Women Against Violence på att arabiska kvinnor i Israel lever i ett ständigt utanförskap, eller konstant rör sig i marginalerna mellan olika omgivningar och därför riskerar att alltid få sina lojaliteter ifrågasatta. De kan uppleva sig stå utanför det israeliska samhället som definierar sig som en judisk demokrati, och lika väl uppleva att de står utanför palestinska, arabiska och muslimska gemenskaper eftersom de lever i Israel.⁵¹

I den akademiska världen har Amalia Sa’ar som är doktor i antropologi vid Haifas universitet, studerat det hon definierar som israelisk-palestinska kvinnors situation i familjen. Sa’ar menar att familjen eller klanens krav och förväntningar har större betydelse för kvinnors utveckling än samhällets strukturer och möjligheter. Det finns enligt Sa’ar inga hinder för arabiska kvinnor i Israel att tillgodogöra sig både studier och arbete. Men för att inte förlora sin status och sin roll får de inte göra intrång på vad som kan upplevas som manliga domäner, ty då riskerar de enligt Sa’ar att utsättas för både psykiskt och fysiskt våld. Framför allt riskerar kvinnor som antingen blir för framgångsrika eller för misslyckade att bli både ensamma och utelämnade.⁵²

Arbeten om arabiska kvinnor i allmänhet rör sig vanligtvis kring sociala och ekonomiska frågor. År 2006 presenterade Yahia-Younis Taghreed sin avhandling *Strangers, Gender and Politics: Women in Palestinian-Arab Local Politics in Israel*.⁵³ Där konstaterar hon att arabiska kvinnor som lever i någon form av utanförskap kan återfå sin status och roll genom politiskt arbete. Med hjälp av val

⁵⁰ <http://www.wavo.org/?LanguageId=1&system=Item&MenuId=15&PMenuId=15&ItemId=18> 10.06.18.

⁵¹ Se *Women against violence* 2005, s. 81–83.

⁵² Sa’ar 2001:732–734.

⁵³ Avhandlingen är skriven på hebreiska.

och demokratiska processer vidgar kvinnor sina sociala nätverk och uppgraderar sin sociala status. Ruth Karak, Emir Galilee & Tamar Feuerstein har i sitt arbete *Independence and Entrepreneurship Among Arab Muslim Rural and Bedouin Women in Israel* (2009) mer specifikt studerat beduinkvinnors förutsättningar utifrån sociala och ekonomiska omständigheter.

Två omfattande antologier på hebreiska om arabiska kvinnors roll eller status har också publicerats på senare tid. År 2009 kom Faisal Azaiza, Khawla Abu-Baker, As'ad Ghanem, Rachel Hertz-Lazarowitz (ed). *Arab Women in Israel: Current Status and Future Trends*, och 2010, Sarab, Abu Rabia Queder, Naomi Weiner Levy (ed). *Palestinian Women in Israel: Identity Power Relations and Coping Strategies*.

Antologierna har de gemensamt att de genom olika perspektiv försöker förklara eller diskutera arabiska kvinnors roll, situation eller status. Omständigheter som diskuteras är huruvida utbildningen och politik skulle vara verktyg för arabiska kvinnor i Israel att använda sig av för att förändra eller förbättra sina förutsättningar. Även mer personliga, privata eller vardagliga omständigheter tas upp, såsom bildade beduinkvinnors val av ”fel” man i familjens ögon, eller arabiska änkors villkor och tillstånd i arabiska omgivning i Israel. En del artiklar i dessa antologier talar också om identitet eller identifikation. Dessa resonemang behandlar dock hur nationella eller kulturella identifikationer utvecklas hos exempelvis palestinska⁵⁴ ungdomar vilka är israeliska medborgare, eller hur dessa identifikationer utvecklas hos medelålders beduinkvinnor i mötet med kvinnliga judiska akademiker i samma ålder.

Det är däremot mycket svårare att finna studier som specifikt handlar om muslimska kvinnor i Israel.

Dr Muhammad Al-Atawnah, som är historiker vid Ben Gurions universitet, påbörjade under 2011 ett projekt om muslimer i Israel. Det är dock ett projekt som enligt honom precis har påbörjats och därför inte ännu är klart definierat. Under

⁵⁴ Att jag valt att skriva ”palestinska ungdomar” är för att det är den ursprungliga titeln i just detta fall.

2012¹ är det också sannolikt att Inbal Tal från Haifas universitet presenterar sin avhandling om muslimska kvinnors roll och status i den islamiska rörelsen i Israel. Under ett telefonsamtal med henne försökte jag få mer information om eller sammanfattningen av hennes avhandling. Hon var inte villig att delge mig någon annan information än att sammanfattningen i hennes D-uppsats också ger en bild av vad hennes avhandling handlar om. I sin D-uppsats, *Kvinnors uppdrag och status i den Islamiska Rörelsen i Israel* (2006),⁵⁵ har Tal granskat texter från den Islamiska rörelsen i Israel som vänder sig till kvinnor och undersökt verksamheten inom rörelsen som sköts av kvinnor. Tal påstår sig se en verksamhet vars ambition är att skapa en form av autonomi eller eget utrymme i det israeliska samhället, samtidigt som kvinnornas roll och status enligt henne visar på hur en islamistisk feminism sakta utvecklas inom rörelsen. Dock menar Tal att det är alldeles för tidigt att säga vad verksamheten kommer att få för konsekvenser för muslimska kvinnor aktiva i rörelsen eller för muslimska kvinnor i allmänhet. I artikeln ”Religiösa och traditionella muslimska kvinnor förverkligar sig genom universitetsstudier – inom den privata sfären (äktenskap/familj och föräldraskap)”⁵⁶ diskuterar doktor Annat Gilat och professor Rachel Hertz-Lazarowitz båda från Haifas universitet, betydelsen av studier för muslimska kvinnors möjlighet till att förändra sina sociala roller och status i muslimska omgivningar vilka omgärdar deras vardag. Gilat och Hertz-Lazarowitz pekar på hur muslimska kvinnor dels väljer att studera för att först och främst förändra sin roll och status som människor, dels för att de förstår hur de genom sin förändring också bidrar till att förändra normer som råder i omgivningar de vuxit upp. Studien är en fallstudie med intervjuer, baserad på 435 kvinnliga studenter i åldrarna 19–30 år som alla läser till eller har avslutat motsvarigheten till en svensk fil. kand. på fyra olika universitet i Israel.

Sammanfattningsvis kan konstateras att arabiska kvinnors liv och sociala status i Israel på olika vis är föremål för forskning. En studie som granskar muslimska kvinnors religiösa identifikation i vardagen har dock mig veterligen hittills inte genomförts. Till skillnad från det jag funnit har varit hittills vanligt förekommande, är syftet med detta arbete att finna en möjlig förklaring till sambandet mellan å ena sidan mina informanternas förbättrade socio-ekonomiska villkor och å andra sidan

⁵⁵ Min översättning från hebreiska.

⁵⁶ Min översättning från hebreiska.

deras ökade intresse för religiös identifikation, genom att diskutera religionens roll i deras vardagslivsförflyttningar.

2.2 Urval

För att uppnå mitt syfte såsom det är formulerat ovan har jag mellan maj månad 2009 och november 2010 intervjuat tio kvinnor som alla definierar sig som muslimer och araber, och som är israeliska medborgare bosatta antingen i norra eller södra Israel. Med nio av dess kvinnor har jag fullföljt samtal om hur de ser på religionens roll i sin vardag.

Kvinnorna kommer alla från liknande miljöer i arabiska byar eller städer i Israel. Alla studerade vid israeliska universitet, var mellan 19 och 26 år när vi träffades första gången och tillhörde alla Islamiska Rörelsens studentförenings södra falang i Israel.⁵⁷ En del bjöd in mig i sina hem och andra avstod från att fortsätta intervjuerna och ursäktat sig med tidsbrist. Dessutom har alla valt att bli *mer religiösa* än vad de tidigare varit, som de själva uttrycker det i intervjuerna. De bär alla *hijab* (huvudduk), och i en del fall även *jlbab* (lång kappa).⁵⁸

Här följer en schematisk presentation av de kvinnor jag har talat med. Den kan upplevas som knapphändig. Jag anser mig dock ha skyldigheten att värna om mina respondenters anonymitet såsom jag lovat dem att göra. Alla deras uppgifter finns dock bevarade hos mig i mer än en kopia. Att bevara respondenternas anonymitet ses av flera som en etisk fråga dels gällande skyddet av individernas privatliv, dels avseende eventuella konsekvenser samarbetet med forskningen eller uttalanden från respondenterna kan få för deras framtid. Således anses det vara nödvändigt att bevara respondenternas anonymitet både under arbetets gång och vid

⁵⁷ I kap. 3.3.1 redogör jag för skillnaderna mellan Islamiska Rörelsens södra respektive norra falang i Israel.

⁵⁸ *Jlbab* är ett ytterplagg med långa ärmar som går ända ner till fötterna och ser ut som en lång rock (Ouis och Roald 2003:193).

presentationen av arbetet om inte annat är överenskommet.⁵⁹ Kvinnornas nämnda ålder var aktuell första gången vi träffades 2009.

- Leila: 19 år. Hon bor i ett beduinsamhälle utanför Beersheva och har en stor familj. Leila studerar naturvetenskap. Vi har träffats tre gånger varav en gång i enrum.
- Aisha: 21 år. Hon bor i ett beduinsamhälle utanför Beersheva och har en stor familj. Aisha studerar naturvetenskap. Vi har träffats tre gånger. Hon har alltid velat ha någon med sig på våra möten. Därför har vi aldrig träffats i enrum.
- Noor: 23 år. Hon bor i en av beduinsamhälle utanför Beersheva och har en stor familj. Noor studerar samhällsvetenskap. Vi har träffats fyra gånger varav en gång enskilt.
- Hajar: 21 år. Bor i en av beduinstäderna utanför Beersheva. Hajar läser universitetets allmänna kurs, vilket är en generell introduktionskurs. Vi har bara träffats en gång i grupp.
- Amina: 26 år. Bor i en av de större arabiska städerna i norra Israel är gift och har flera barn. Amina läser humaniora. Vi har träffats tre gånger. En gång i hennes hem och en gång i stadens köpcentrum. Hennes man var alltid närvarande men markerade tydligt att han inte ville störa våra intervjuer och höll sig därför på ett tillräckligt avstånd för att inte höra vad vi talade om.
- Erina: 21 år. Bor i en av de mindre arabiska städerna i norra Israel. Erina läser matematik och har nyligen gift sig. Vi har träffats fyra gånger. Två gånger har vi talat i enrum.
- Nadir: 22 år. Bor i en av de mindre arabisk städerna i norra Israel. Hon läser arabisk litteratur och har aldrig velat tala om sin familj. Hon har ett fysiskt handikapp. Vi har träffats fyra gånger. Tre gånger har vi talat i enrum.
- Manar: 21 år. Bor i en mindre stad i norra Israel. Hon läser matematik och lärarlinjen. Jag var på hennes bröllop och bodde hemma hos hennes familj under en vecka. Under tiden har jag besökt hennes hemort flera gånger och fått en bra relation både till hennes man och till hennes svärföräldrar, vilka jag

⁵⁹ Dewalt & Dewalt 2002:208; Kvale & Brinkmann 2009:72–73. Se även Vetenskapsrådet 2002, Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.

besökt flera gånger i deras hem. För intervjuer har vi träffats fyra gånger, varav tre gånger i enrum.

- Abir: 22 år. Bor i en större arabisk stad i norra Israel. Hon läser matematik. När vi träffades första gången hade hon förlovat sig och planerade att gifta sig. Vi har träffats tre gånger, varav två i enrum.
- Mona: 23 år. Jag har aldrig lyckats tala med henne och vet väldigt lite om henne eftersom hennes mobiltelefon ringde oavbrutet. Varje gång jag har försökt finna en möjlighet att tala med henne har hennes mobil ringt och hon har försvunnit. Noor har insinuerat att det är hennes far och hennes bröder som använder hennes mobil för att ständigt kontrollera henne. Jag har också förstått att hon inte kan låta bli att svara i telefon. Mona var endast med på en gruppintervju.

Valet av kvinnor har jag inte påverkat det minsta. Däremot är antalet respondenter resultatet av mitt önskemål utifrån vad jag trodde skulle bli ett rimligt antal att hantera under den begränsade tid som jag har kunnat ägna mig åt detta arbete. Visserligen var det tio kvinnor som deltog vid det första mötet men under tiden har jag inte lyckats upprätthålla kontakten med fler än åtta kvinnor. Dessutom är de också de åtta som varit villiga att fortsätta med intervjuerna.

För att nå respondenter har jag använt mig av de kontakter som jag fick hjälp av under mitt fältarbete för min magisteruppsats.⁶⁰ Assad Ghanem är doktor i statsvetenskap vid Haifas Universitet och Mohanad Mustafa var då hans doktorand. För föreliggande arbete bad jag återigen Mohanad om hjälp. Han förmedlade kontakten med Ibrahim Hijazi, som är ordförande för Islamiska Studentföreningens södra falang. Hijazi i sin tur gav mig telefonnumret till två kvinnor, en vid Haifas universitet och en vid Beershevas universitet. Efter mitt önskemål om att få träffa flera kvinnor samlade de sedan ihop sina väninnor inför våra möten. Över tid försvagades kontakten med Hijazi och blev allt mindre betydelsefull. Kontakten med kvinnorna fördjupades och ledde till allt fler individuella möten, där gruppen fick allt mindre betydelse.⁶¹

⁶⁰ Göndör, 2007

⁶¹ Se appendix fältanteckningar 10-25 maj 2009 samt oktober 2009.

Mina kontakter har varit helt avgörande för att nå dessa kvinnor, och jag håller det för högst osannolikt att jag hade kunnat skapa liknande kontakter på så kort tid utan hjälp inifrån. Således har jag inte påverkat urvalet annat än att jag påpekade för Ibrahim Hijazi att jag ville träffa kvinnor som dels ser sig som religiösa, dels har förmågan att verbalisera sina förställningar.⁶² Samtidigt har jag haft anledningar att förhålla mig till frågan varför just dessa kvinnor ställde upp eller valdes ut för att bli intervjuade av mig. Med största sannolikhet har kvinnor valts ut som upplevs vara verbala och ”pålitliga” i betydelsen att de säger vad rörelsen förväntar sig att de ska säga. Det är inget jag kan bevisa, utan är snarare något jag anar eller ser som sannolikt. Delvis går det att uttolka ur intervjuerna vid en genomläsning av dem i sin helhet. Det förekom exempelvis en helt annan samstämmighet mellan kvinnorna i vissa frågor då jag mötte dem i grupp än vad som senare framkom då jag talade med dem en och en. Det kan samtidigt snarare vara resultatet av inbördes gruppträck än resultatet av organisationsledningens krav eller förväntningar.⁶³ Några exempel på detta ger jag i min presentation av intervjuerna.

2.3 Intervjuer - data

Jag har gjort 19 intervjuer som sammanlagt består av 15 timmars samtal. Sex av intervjuerna och sex timmar är gjorda i Beersheva och 13 intervjuer som sammanlagt uppgår till nio timmar är gjorda i Haifa. två intervjuer i Haifa har jag gjort utan inspelningsapparat. De är i listan som följer numrerade som åtta och nio. Längden på dessa har jag bedömt till ungefär 40 minuter var. De intervjuer som inte är inspelade är nedtecknade. De första intervjuerna gjordes under maj månad 2009. De övriga under oktober och november 2009, samt oktober och november 2010.

Intervjuerna är numrerade från 1–19 för att underlätta presentationen. Numreringen har gjorts så att första mötet i Beersheva är 1 därefter följer alla intervjuer gjorda i Beersheva i datumordning. På det följer intervjuerna gjorda i Haifa i datumordning. Den sista intervjun i Haifa har fått nummer 19.

⁶² För betydelsen av att finna informanter som både vill och kan informera, se Agar 2008:139.

⁶³ Se resonemang kring fokusgrupper, Halkier 2010:7–9.

För att ge en uppfattning om hur lång del av varje intervju det är som upptas av de olika kapitlen eller ämnen följer här en lista som anger hur lång varje intervju är i sin helhet. Nr.1 (1:44), nr.2 (1:06), nr.3 (0:53), nr.4 (0:27), nr.5 (0:59), nr.6 (0:55), nr.7 (1:22), nr.8 (0:40), nr.9 (0:40), nr.10 (0:33), nr.11 (0:32), nr.12 (0:56), nr.13 (0:23), nr.14 (1:00), nr.15 (0:47), nr.16 (0:35), nr.17 (0:19), nr.18 (0:40), nr.19 (0:38). Alla intervjuer förutom 8 och 9 är bevarade även som ljudfiler i mer än en kopia hos mig.

De fältanteckningar som jag har gjort under mina resor är naturligtvis också något som jag använder mig av. Fältanteckningar skall dock i första hand ses som mina minnesanteckningar. Med hjälp av anteckningarna kunde jag följa upp mina möten med mina respondenter och identifiera dem så att jag exempelvis kom ihåg deras namn vid våra möten och vem som var vem. För bröllopet är dock anteckningarna något mer detaljerade.⁶⁴

2.4 Intervjumetod, observation och deltagande

De första två intervjuerna gjordes med två olika grupper samlade. I Beersheva möttes vi i ett klassrum på universitetet och i Haifa i ett sammanträdesrum på universitetet. I övrigt kom platsen för intervjuerna i stor utsträckning att väljas utifrån vad som stod till buds vid varje givet tillfälle, snarare än i inbokade rum eller lokaler. Då jag blev hembjuden till någon åkte jag dit för samtal, annars hittade vi avskilda platser eller lediga rum på något av universiteten.

För att i så stor utsträckning som möjligt hushålla med tid och resurser som jag har varit tvungen att förhålla mig till har jag använt mig av livsformsintervjuer, vilket innebär att intervjun följer respondentens vardag och förhåller sig till hennes vardagslivsrytm. Vid livsformsintervjuer ställs frågor utifrån en tidslinje som följer respondentens vardag med följdfrågor förknippade med det ämne som diskuteras.⁶⁵ Således har jag i detta fall frågat kvinnorna vad de exempelvis gör på morgonen med avseende på deras religiösa praktik såsom bön. Därefter har följdfrågorna anknutit till religiös praktik på bussen till universitetet eller i samband med studier och umgänge med familj eller vänner under olika tillfällen på dygnet. Valet av

⁶⁴ Mina fältanteckningar presenteras i sin helhet i appendix.

⁶⁵ Haavind 1987:90–101; Kristjánsson 2001:18.

metod är gjort i enlighet med hur mitt syfte är formulerat, vilket innebär att jag velat pröva huruvida de finns något samband mellan kvinnornas religiösa identifikation och deras förflyttningar i vardagslivet.

Samtidigt har jag vanligtvis låtit samtalen styras av vad kvinnorna velat tala om, så länge det handlat om deras förhållningsätt till religionens roll i deras vardag.

Jag har heller inte stoppat dem när de kommit in på politiska eller sociala frågor. Det vill säga att jag dessutom har använt mig av en kombination av informella och semistrukturerade intervjuer.⁶⁶ Motivet bakom mitt förhållningsätt har helt enkelt varit att kvinnorna ska känna sig så bekväma som möjligt under samtalets gång, snarare än styrda eller ständigt avbrutna och tillrättalagda. Samtidigt har jag under intervjuens gång försökt att återföra samtalet till ämnet som jag velat att det ska handla om då jag upplevt att intervjun varit på väg åt ett annat håll. Ett sådant tillfälle går att illustrera med följande inledning till intervju 13.

Eli: Jag skulle vilja fortsätta vårt samtal från där vi slutade sist.

Då förklarade du att det var viktigt att återgälda allt det goda som du anser att du fått av Gud. En fantastisk man ...

Manar: Och nu ett barn ...

Eli: Fantastiskt! Jag vill återigen passa på att tacka dig för att du bjöd mig till ditt bröllop.

Manar: Hur tycker du att bröllopet var?

Eli: Jag tyckte mycket om det.

Manar: Hur upplevde du ett arabiskt bröllop?

Eli: Min upplevelse var att bröllopet snarare var traditionellt än religiöst. Stämmer det?

Manar: Ja det stämmer men det religiösa inslaget var att jag klädde mig som jag gjorde och att mitt huvud var täckt.

Eli: Det jag också upplevde var att det var en mycket traditionell miljö som domineras av män. Kvinnor är vid sidan av och männen är i centrum. Men jag upplevde också mycket

⁶⁶ Dewalt & Dewalt 2002:122; Kvale & Brinkmann 2009:2.

förändring. Alla jag pratade med talade om hur viktigt det är med utbildning. Hur ser du på det som händer?

Manar: Kvinnan har förflyttat sig från hemarbete till studier och arbete utanför hemmet. Det är den stora förändringen. Kvinnor vill arbeta utanför hemmet. Och männen vill inte längre ha kvinnor som bara sitter hemma och håller på med barnen och hemmet. Livet har blivit svårare och därför måste även kvinnan hjälpa till med att ta hem pengar.

Eli: Hur ser en vanlig dag ut för dig?

Manar: Innan jag var gift eller nu?

Eli: Både och. Hur har dagen förändrats sedan du gifte dig?

Manar: Jag börjar med att äta frukost och ordna hemmet sedan förbereder jag mig och åker till universitetet.

Eli: Ber du på morgonen?

Manar: Självklart. Men jag gör det inte ensam längre. Numera ber jag ihop med min man.

Eli: Varför ber du på morgonen?

Ovanstående illustrerar hur Manar ville veta vad jag tyckte om hennes bröllop och tog för en kort stund över rollen som frågeställare. Med största sannolikhet skulle hon å sin sida kunna tänka sig att fortsätta samtalet om hennes bröllop på det viset. Jag å min sida ville vända intervjun till att handla om religionen i hennes vardag.

Mina observationer och mitt deltagande har varit begränsade dels av att jag är man, dels av den verkliga tidsfaktorn. Varken mitt deltagande eller min observation har varit tillräcklig för att jag ska göra anspråk på att ha använt metoden ”deltagande observation”.⁶⁷ Men samtidigt har det varit möjligt för mig, i begränsad omfattning, att både delta och observera, såsom på bröllopet jag bjöds in till, vilket jag beskriver i min inledning, samt genom kortare besök i några av respondenternas hem.

2.5 Möten

⁶⁷ För mer detaljerad introduktion till deltagande observation som metod se, Dewalt & Dewalt 2002.

Whether it is your personality, your rules of social interaction, your cultural bias towards significant topics, your professional training, or something else, you do not go into the field as a passive recorder of objective data. As you choose what to attend to and how to interpret it, mental doors slam shut on the alternatives. Although some of your choices may be consciously made, others are forced by the weight of personal and professional background that you bring to the field.⁶⁸

Etnologen Michael H. Agar betonar betydelsen av att förstå hur omgivningarna och ens egen person påverkar skeendena under fältarbete. Den föreliggande studien har inneburit möten mellan muslimska religiösa kvinnor presenterade ovan och mig som är jude med ett förflutet i Israel, 49 år vid vårt första möte och med både svenskt och israeliskt medborgarskap. På grund av de ibland spända förhållandena mellan judar och muslimer, araber och israeler i regionen har det funnits risk för starka motsättningar mellan oss. Mitt val att fokusera på religionens roll i dessa kvinnors liv har dock visat sig fruktbart och konfliktdämpande.

Jag är medveten om att kvinnorna som jag har intervjuat kan ha upplevt mig både som missionsobjekt, vilket också uttalats vid något tillfälle, och som megafon till omvärlden för att presentera islam i ett positivt ljus. Min insikt om detta har inte stört mig, dels för att kvinnornas missionsambitioner har uttryckts charmigt och respektfullt, dels för att jag upplever att jag haft med goda människor att göra. Således har jag snarare stimulerats av dessa kvinnors engagemang, intellekt, styrka, öppenhet och vänlighet. Jag kan inte se en situation där jag förväntats presentera ”onda” eller ”dåliga” människor på ett sätt som strider mot vad jag själv erfarit och anser därför att jag inte har haft anledning att uppleva det som att jag utnyttjats. Jag ser heller ingen konflikt mellan å ena sidan min positiva upplevelse av mina respondenter och å andra sidan min förmåga att förhålla mig till deras uttalanden med forskarens kritiska blick.

Samtidigt har jag reflekterat över hur dessa kvinnors förhållningsätt till mina frågor hade förändrats om jag varit en annan person. Hade våra samtal varit annorlunda

⁶⁸ Agar 2008:98.

om jag varit kvinna? Hade mötet varit enklare eller svårare om jag inte varit såväl man, israel som jude? I vilken utsträckning har valet av mötesplats påverkat våra samtal och vad har jag kunnat göra för att skapa så goda förutsättningar som möjligt? ⁶⁹ Naturligtvis hade mötet med mina respondenter blivit annorlunda om jag varit någon annan än den jag är. Hur det hade blivit annorlunda anser jag dock är irrelevant att spekulera i eftersom det aldrig kommer bli möjligt att vare sig bekräfta eller förkasta mina spekulationer.

2.6 Maktasymmetri

Som Steiner Kvale och Svend Birkmann påpekar vore det fel att påstå att samtalen mellan mig och mina respondenter varit helt naturliga samtal mellan jämställda individer. Det förekom en maktasymmetri mellan mig som ställer frågorna, tar sig rätten att tolka svaren och dem som jag har intervjuat. ⁷⁰

I detta fall menar jag att det har funnits ytterligare sammanhang som påverkat maktasymmetrin mellan mig och mina respondenter. Jag var för kvinnorna utlänning, man och israelisk medborgare, som intervjuar kvinnor vilka tillhör en minoritet i Israel som dessutom upplever sig vara underprivilegierad. ⁷¹ Samtidigt menar jag att det emellanåt infann sig en tydlig förskjutning av maktasymmetrin till fördel för kvinnorna jag intervjuade, på grund av mitt beroende av dem. Utan deras samverkan hade detta arbete aldrig blivit möjligt. I en del fall, där jag vid återkommande tillfällen sökte några av kvinnorna som väntade med att svara, eller alls inte brydde sig om att jag ringt, eller kom sju timmar försent till ett avtalat möte, var min maktlöshet total. ⁷² Dessutom valde jag i början mina frågor med största försiktighet av rädsla för att någon eller flera av dem, helt enkelt skulle hoppa av om de inte kände sig bekväma med mina frågor eller med vårt möte. Kvar står naturligtvis det faktum att det slutligen ändå är jag som både har materialet och har bearbetat det.

2.7 Språket

⁶⁹ Briggs 1986:3; Agar 2008:18,74.

⁷⁰ Kvale & Brinkmann 2009:33–34.

⁷¹ Se vidare kap. 4.

⁷² Se appendix fältanteckningar 2 och 3 november 2009.

Intervjuerna har genomförts på hebreiska. Det innebär att både kvinnorna och jag har använt vårt andra språk där mitt första språk är svenska och kvinnornas första språk är arabiska. Det är inte ovanligt i Israel. Många invandrare å ena sidan tar med sig sitt gamla modersmål och fortsätter att använda det i hemmet. Hebreiska blir för dem ett språk som används av rent praktiska skäl utanför hemmet. Det blir språket som används på arbetsplatsen, i skolan eller i kvartersbutiken. Hos andra och tredje generationens invandrare försvinner det beteendet successivt och hebreiska blir ett språk som omfattar både "hemmet" och andra omgivningar. För den arabiska befolkningen, å andra sidan, är det inte ovanligt att hebreiska är det språk som gör det möjligt att ta sig fram som minoritet. Visserligen är arabiska det andra officiella språket i Israel, men det är ändå hebreiska som dominerar samhällets offentliga omgivningar. För arabisk befolkning i Israel, som till stor del lever i arabiska byar, blir arabiskan vanligtvis det språk som dominerar hemmet och dess närområde; det vill säga familjen, byn, släktingar och sociala sammanhang. På universitetet dominerar hebreiska och engelska. Dessutom kan den arabiska minoriteten i Israel uppleva att hebreiska har politisk laddning i betydelsen att det är den judiska majoritetens och maktens språk. Således kan vi ha upplevt valet av språk för intervjuerna på olika vis. Ett exempel som illustrerar en möjlig reaktion på valet av språk för intervjuerna, för övrigt det enda, är hämtat från första mötet med gruppen i Beersheva intervju 1.

Leila: Jag kommer från [*ett samhälle dominerat av beduiner*]⁷³ i

Negev och är 19 år. Jag studerar första året naturvetenskap.

Eli: Har du alltid varit religiös?

Leila: Nej. Min religiösa upplevelse började på gymnasiet när jag var

16 år. [*Här byter Leila till engelska och förklara för mig att det är lättare för henne på engelska trots att hennes hebreiska varit perfekt*].

Jag lyssnade på några föreläsningar och hörde sådant som jag tyckte verkade logiskt. Jag hade många frågor om livet och sökte svar. Under föreläsningarna fann jag svaren.

Eli: Är det lättare för dig på engelska?

Leila: Ibland.

⁷³ Jag valt att utlämna Ortsnamnet för att skydda hennes anonymitet.

Eli: Ok... ni kan alla välja det språk som passar er bäst.⁷⁴

Varför Leila i detta fall valde att tala engelska i stället är svårt att säga, men jag kan se två möjligheter: Ett alternativ är att hon ville göra en politisk markering genom att inte tala hebreiska, som för henne kan upplevas som språket talat av den makt hon upplever att hon vill opponera sig emot. Ett annat alternativ är att hon på engelska hoppades göra ett större intryck både på mig, för att jag kommer från Sverige och därmed kanske symboliserar en engelsktalande värld, och på sina övriga väninnor genom att visa att hon kan göra det på engelska. Senare under samma intervju valde Leila att fortsätta på hebreiska. Då visade det sig dessutom att hennes uttal med skorrande "r" och enkla slanguttryck inte bar spår av att hennes modersmål är arabiska. Därefter förlöpte samtalen obehindrat på hebreiska. Exemplet presenterat här är från det första mötet i grupp.

Leila: *Nu föredrar jag att prata hebreiska.* Det fanns en tid i början på det här året när jag inte var klädd på rätt sätt. Jag gick i byxor. [*Noor slänger in en frågande kommentar om byxor och alla skrattar tillsammans*]. Det kändes inte som om det jag gjorde var rätt. När jag gick på gatan eller här på campus så upplevde jag hela tiden det som att andra talade om mig och sade saker om mig som fick mig att känna mig obekväm. Jag tittade på Noor som var klädd som hon är nu och jag fick en känsla av att hon uttryckte självsäkerhet och självrespekt att det hon gjorde var rätt.⁷⁵

Trots att vi har talat hebreiska är det inte osannolikt att nyanser och förståelsen av olika termer inte alltid har nått fram till fullo då jag har ställt mina frågor eller då kvinnorna svarat. Problematiken med att dels ställa frågor, dels kunna förstå svaren har jag försökt att förhålla mig till efter bästa förmåga, både då jag skrev ut intervjuerna och även under min genomgång och tematiseringen av dem.⁷⁶ När jag vid ett tillfälle i intervju 19 med en av respondenterna frågade om hon ansåg att språket fungerat oss emellan var svaret entydigt.

⁷⁴ Se appendix intervjuer intervju 1.

⁷⁵ Se appendix intervjuer intervju 1.

⁷⁶ För vidare problematisering av språkets och frågornas betydelse under en intervju. Se, Briggs, 1986.

[Tidigare under samtalet har Nadir beklagat sig över att det ibland är svårt för henne att förstå föreläsningar på hebreiska].

Eli: Har du upplevt samma problem även när vi har talat med varandra? Vi talar ju hebreiska?

Nadir: Nej, i våra samtal talar vi ju om något enkelt som jag förstår. Dessutom är ju hebreiska inte ditt modersmål heller så du förstår min hebreiska och jag förstår din. För mig känns det som om jag talar med någon som hanterar hebreiskan så som jag.

Nadirs generösa komplimang skulle naturligtvis också bara kunna vara välvilja med ambitionen att uttrycka det hon trodde att jag ville höra. Dessutom säger hennes komplimang inget om hur de andra kvinnorna kan ha upplevt det. Hennes förhållningssätt till mig och att våra samtal förts på hebreiska har inte gjort mig mindre uppmärksam på att förstå språkets olika nyanser och dialekter för att till fullo kunna analysera intervjuer.⁷⁷

För att kunna redogöra för intervjuerna har jag varit tvungen att transkribera dem från inspelning med diktafon. Det innebär att all text är min översättning från hebreiska till svenska, och det samma gäller i den mån arabiska uttryck eller termer har förekommit. Det innebär att ordföljd exempelvis är förändrad för att få fram grammatiskt riktig svenska vid presentation av intervjuerna. Problem rörande objektivitet som kan infinna sig vid transkribering tas upp av Kvale & Brinkmann som samtidigt menar att det visst är möjligt att genomföra lojala och objektiva transkriberingar.⁷⁸

2.8 Intervjuer – reflektioner och brister

Sommaren år 2000 åkte jag runt i Jordanien med en god vän och gjorde intervjuer i syfte att skriva en bok om Jordanien. I olika palestinska flyktingläger valde vi att variera presentationen av oss som antingen svenskar med intressen för palestiniernas öde eller judar från Israel med intresse för samtal och ökad förståelse.

⁷⁷ Dewalt & Dewalt 2002:4.

⁷⁸ Kvale & Brinkmann 2009:177–187.

Frågorna vi ställde i båda fallen var de samma. Vi upptäckte snabbt att svaren på frågorna varierade beroende av hur vi presenterat oss. Var vi svenskar med intresse för palestiniernas öde stannade samtalet vid Israels skuld för alla missförhållanden i Mellanöstern och betydelsen av fortsatt ekonomiska bistånd från Europa och USA för att lösa problemen. Vi möttes av idéer och tankar som aldrig skull ha uttalats om inte de vi talade med utgått från att vi var en kombination av notoriskt israelfientliga och fullständigt okunniga om både områdets historia och samtid. Var vi judar från Israel fick samtalen vanligtvis en annan substans och cirklade runt allt från judisk-arabiska relationer innan kriget 1948 till det jordanska kungahusets grymheter på 1970-talet, den arabiska världens svek, den palestinska identitetens utveckling i ljuset av flyktingstatusen och Israels tillblivelse.

Eftersom jag inte hade för avsikt att i detta fall göra ett liknande experiment som det ovan valde jag helt enkelt att från första början vara så ärlig och öppen med mina ambitioner som möjligt.

Mitt förhållningssätt till respondenterna har under bearbetningen av intervjuerna utkristalliserat sig. Oavsett mina ambitioner framträder emellanåt att jag är alltför tydligt närvarande i intervjuerna i olika sammanhang. Jag menar att det i huvudsak har sin förklaring i den ordning som jag arbetat i. Före det första mötet med mina respondenter hade jag studerat litteratur om identitet, sociologi och religionssociologi. I vissa avsnitt i intervjuerna framkommer det tydligt att jag söker svar hos respondenterna som ska bekräfta det jag studerat. Ett liknande fenomen går att finna under min andra resa, då jag börjat utveckla idén om religionens roll i vardagslivets förflyttningar. Även här finns det olika tillfällen då jag ställer frågor vars syfte tycks vara att söka bekräftelse hos respondenterna på mina föreställningar i det avseendet. Dessutom finns det tillfällen då jag under intervjuernas gång intar en mer aktiv roll, vilket skulle kunna tolkas som ett förhör där respondenternas svar utmanas och ifrågasätts.

I exempelvis intervju 2 återkommer jag envist gång efter annan till frågor som söker bekräftelse på att det ska finnas en konflikt mellan mental och fysisk förflyttning. Dessutom kan mina frågor förstås som att jag söker bekräftelse i kvinnornas svar på att det för deras del förekommer en konflikt mellan å ena sidan

dem som muslimska israeliska medborgare och å andra sidan förhållningssättet till dem från regimerna i Israels grannländer. ”Spelar det någon roll för de andra att du kommer från Israel?”, ”Frågar de inte hur det är i Israel?”, Hur tänker du när du lämnar Israel?”, ”Men hur känns det att behöva byta pass?”. Noors svar visar att hon inte ser något problem. Trots min påstridighet håller hon sin linje. Hon upplever gemenskap där den infinner sig och upplever varken passbyten eller förflyttningar som något problem som hon har anledning att förhålla sig till.

Ett annat tydligt exempel infinner sig i intervju 14. ”Har du någonsin träffat en muslim från Indonesien?”, ”Har du träffat muslimer från andra länder?”, ”kände du en *stark* gemenskap med muslimer i Egypten?”, ”Har du träffat shiamuslimer?”, ”Men är det vad du kallar för muslimsk gemenskap?”, ”Har du träffat muslimer i Jordanien eller på andra platser?”. Men Amina håller sin linje.⁷⁹ Hennes svar visar dessutom att hon heller inte ser det problem som jag genom mina frågor uppenbarligen försöker påvisa. Konflikten som jag har sett mellan dessa kvinnor som muslimer med israeliskt medborgarskap å ena sidan och muslimer i världen i övrigt å andra sidan ser kvinnorna på ett annat vis. Hur dessa konflikter eller motsättningar ser ut för kvinnorna jag talat med tydliggörs närmare i bland annat kapitel 9.1.

I vilken utsträckning det har varit ett medvetet eller omedvetet beteende från min sida kan jag inte uttala mig om. Däremot är det enligt Kvale & Brinkmann inte nödvändigtvis så att ett mer passivt förhållningssätt skulle vara bättre eller effektivare än ett mer aktivt. Snarare är det av betydelse att vara medveten om hur det förhåller sig under bearbetningen och analysen av intervjuerna, och framför allt vara mån om att metoden inte raserar möjligheterna för fortsatt arbete.⁸⁰

Ambitionen att vara ärlig och således möta respondenterna med de faktiskt rådande förutsättningarna stötte på problem redan vid mitt första möte med Mohanad som tidigare hjälpt mig med kontakter för min magisteruppsatts.⁸¹

⁷⁹ Se appendix intervjuer intervju 2,14.

⁸⁰ Kvale & Brinkmann 2009:39, 158–160.

⁸¹ Se, Göndör, Eli 2007: ”Röster ur den Islamiska Rörelsen i Israel” D-uppsats. Lunds universitet.

Mohanad gjorde visserligen intryck av att vara glad över att återigen se mig. Men när jag berättade för honom hur jag såg mötet med mina respondenter och hur jag hade för avsikt att förhålla mig till ämnet och frågorna undrade han för första gången om jag kunde tänka mig att tala med respondenterna på engelska.

Jag blev förvånad eftersom det aldrig tidigare kommit på tal. Mohanad förklarade att den Islamiska Rörelsen i Israel hade blivit allt mer misstänksam mot israeliska forskare, och att man därför valt att begränsa mötena mellan kvinnor ur den Islamiska Rörelsen och israeliska forskare. Mohanad förklarade att han ansåg det dels vara synd, dels vara obefogat. Men han förklarade att det samtidigt fanns en rädsla hos den Islamiska Rörelsen för israeliska myndigheter och att en del av rörelsen upplevde allt som israeliska konspirationer mot dem.

Jag förklarade för Mohanad att jag inte visste hur jag skulle kunna genomföra mitt arbete om jag tvingades ljuga för mina respondenter. Återigen förklarade jag för honom att mitt arbete handlade om religion och inte om politik, och att jag hade för avsikt att dels bevara mina respondenters anonymitet, dels hålla samtalet inom religionens ramar.

Mohanad svarade att han inte föreslog att jag skulle ljuga, utan kanske bara undvika att berätta hela sanningen eftersom jag trots allt är forskare från Sverige. Eftersom jag inte ville stöta mig Mohanad lämnade jag frågan öppen. Mohanad ringde då Ibrahim Hejazi. Efter ett längre samtal på arabiska visade det sig att det inte alls förelåg några problem. Vi var överens om att jag skulle presentera mig utan att utelämna varken att jag var jude, eller mitt liv i Israel. Mohanad informerade mig om att hebreiska var att föredra och att Hejazi skulle ordna fram respondenter både i Haifa och Beersheva. Dessutom fick jag Hejazis telefonnummer.⁸²

Vad det var som fick Mohanad att å ena sidan föreslå att jag skulle dölja en del av min identitet, och å andra sidan ångra sig och dessutom påpeka att hebreiska var att föredra för intervjuerna om arabiska inte var möjligt kan jag inte svara på. Jag har heller inte velat konfrontera honom med frågan. I och för sig kan jag föreställa mig

⁸² Se appendix fältanteckningar söndag 10 maj 2009.

att det förekommit konflikter mellan israeliska forskare och den Islamiska Rörelsen i Israel, framför allt på grund av att forskarens uppdrag och rörelsens förhållningssätt står i konflikt med varandra. Den Islamiska Rörelsen i Israel å ena sidan känner sig dels trängd och hotad av israeliska myndigheter, dels är den för närvarande inte mottaglig för kritisk granskning.⁸³ Forskarens uppdrag å andra sidan är att granska kritiskt. Således är det alls inte omöjligt att medlemmar ur rörelsen som förväntat sig att bli okritiskt presenterade för omvärlden blivit besvikna vid upptäckten att de snarare blivit kritiskt granskade.

Trots att jag under hela mitt arbete varit väldigt tydlig om vem jag är och vad jag är ute efter har min roll eller mina intentioner ibland uppfattats annorlunda av omgivningen. I exempelvis mitt första möte med gruppen i Beersheva förvånades jag över att en av kvinnorna fått för sig att mitt syfte med intervjuerna egentligen var att få mer information om Islam, för att stärka mina ambitioner att konvertera till Islam. När jag frågade henne varifrån hon fått den informationen, fick jag inget svar.⁸⁴

En liknande situation uppstod under bröllopet då jag plötsligt insåg att någon fått för sig att jag var professor från Haifas universitet.

Plötsligt kom det fram en ung man till mig och frågade om det stämmer att jag föreläser vid Haifas universitet. Själv studerar han där och kände inte igen mig. I hans röst låg det något av en prövande aggressivitet. Jag föreslog att vi skulle gå bort en bit där det var lite lugnare så jag fick förklara för honom hur jag hamnat på just detta bröllop. Jag berättade om min forskning, mina intervjuer och hur kontakten med Manar kommit till. Mina funderingar kring den arabiskmuslimska kvinnans utanförskap i Israel beskrev jag också för honom. Han mjuknade och tyckte att det var intressant. Själv studerade han både

⁸³ Se Göndör, Eli 2007.

⁸⁴ Se appendix intervjuer intervju 1.

juridik och psykologi. Den norra falangen av den
Islamska Rörelsen i Israel passade honom bättre men
han kände väl till både Mohanad, Ibrahim och de
andra.⁸⁵

Sådana erfarenheter visar trots allt att det jag upplevde som en tydlig presentation av både vem jag är och vad jag hade för avsikter, antingen missförstods eller förvrängdes medvetet eller omedvetet. Möjligen ville Manar förstora betydelsen av sin gäst och kanske trodde Noor i Beersheva att det skulle bli lättare för henne att samla ihop kvinnorna om de anade att de även för egen del kunde utföra en god gärning, genom att vinna ytterligare en själ till islam? I Kap 2.5 påpekar jag med hjälp av etnologen Michael Agar betydelsen av att förstå hur omgivning och ens egen person påverkar skeenden under fältarbetet.⁸⁶ Trots min erfarenhet av landet och dess befolkning menar jag att det i ljuset av detta arbete är svårt att alltid veta vad som kan ha varit de exakt bakomliggande orsakerna till missförstånden. Däremot är jag vid det här laget ganska övertygad om att det är så gott som omöjligt att undvika den typen av missförstånd även om alla tänkbara åtgärder naturligtvis bör vidtas för att undvika att det sker.

Mina förundersökningar visade dessutom att muslimska religiösa kvinnor överlag ogärna sitter ensamma med en okänd man i ett stängt rum. Således var jag osäker på om jag överhuvudtaget skulle uppnå samtal mellan fyra ögon med någon av kvinnorna. Att återvända med en presentation som endast består av gruppsamtal kändes inte som något tilltalande alternativ.

Att jag med min bakgrund utför en studie som kräver att jag intervjuar muslimska kvinnor väcker frågan om vad som är rätt person på rätt plats vid rätt tillfälle något som bland andra Agar förhåller sig till.⁸⁷ Samtidigt har intervjuerna lyckats i den meningen att de dels genomförts och lett till ett omfattande material, dels att jag uppnått intervjuer mellan ”fyra ögon”.

⁸⁵ Se appendix fältanteckningar 31 juli 2009.

⁸⁶ Agar 2008:98

⁸⁷ Agar 2008: 18,74.

2.9 Intervjuer - redogörelse

Jag har valt att redogöra för intervjuerna genom att tematisera dem utifrån de ämnen som dominerat dem. Således behandlar jag *umma* den muslimska gemenskapen i kap. 4, bönen i kap. 5, klädsel i kap. 6, kvinnornas förhållningssätt till modernitet i kap. 7 och deras personliga inställning till tolkningen av Koranen i kap. 8.

Eftersom kvinnorna jag talat med ständigt hänvisade till Koranen för att motivera sina åsikter och sitt beteende har jag inlett en del kapitel med korancitat. Det är följaktligen kvinnornas uppfattning att citerade texter bör följas eller tolkas på ett visst sett. Citaten är valda antingen för att kvinnorna referat till fenomen som citaten tar upp genom att nämna dem, eller för att jag valt ett citat att diskutera med dem som i kap.8.

I varje delavsnitt redogör jag kortfattat för hur olika termer eller idéer har diskuterats i vetenskaplig litteratur. Syftet är att ge en bakgrund till vad just det intervjukapitlet behandlar. Därefter presenterar jag de relevanta delarna av intervjuerna och avslutar med en analys i varje avsnitt. I den avslutande analysen gör jag sedan en sammanfattning av hela intervjumaterialet följt av en diskussion där jag presenterar mina slutsatser.

Jag har valt att låta intervjuerna stå i fokus. Eftersom hela mitt arbete delvis syftar till att visa hur de kvinnor som utgör det empiriska materialet för föreliggande studie förhåller sig till religion i vardagslivets förflyttningar, skulle jag enligt min uppfattning riskera att missförstås om jag med endast korta avsnitt ur intervjuerna anpassade kvinnornas idéer till mina egna eller vedertagna teorier. Missförståndet skulle enligt min mening kunna resultera i uppfattningen att jag snarare tillskrev kvinnorna åsikter och förställningar än faktiskt lät deras egna uttalanden stå i fokus för analys. Därför har jag i stället för att baka in deras uttalanden i min ”berättelse” valt att snarare följa och kommentera deras ”berättelse”. Resultatet är således att stora avsnitt av intervjuerna presenteras i detta arbete och dominerar texten i de avsnitt där mitt empiriska material i form av intervjuerna presenteras. Mina kommentarer i dessa avsnitt är visserligen analyserande men kortfattade och

följsamma i förhållande till intervjuerna. Därmed är min förhoppning att intervjuerna ska kunna vara ett underlag för diskussion kring religionens betydelse för kvinnorna i deras förflyttningar i vardagen, såsom jag har diskuterat frågan i min inledning.

Jag har berättat för kvinnorna som jag har intervjuat hur jag tänker även där jag problematiserar delar av deras uttalanden, och frågat dem om det är något de vill lägga till eller dra ifrån. Genom att presentera intervjuerna i sin helhet i appendix har dessutom alla tillgång till hela det empiriska materialet.⁸⁸ Där är intervjuerna presenterade i sin helhet och texten precis som den var då jag skrev ut intervjuerna. Intervjuerna har dock gått igenom och anonymiserats. Således kan det förekomma marginella skillnader i de intervjudelar som finns med i avhandlingen, och de som är presenterade i sin helhet. Skillnaderna består dock i punkter, frågetecken, stavfel eller kommatering som jag under utskriften ibland missade eller ordföljd för att göra texten läsbar och påverkar således inte kvinnornas uttalanden i intervjuerna

2.10 Statistik & historia

Förutom mina intervjuer har jag dessutom valt att skapa en beskrivande miljö runt dessa kvinnor med hjälp av statistik över den muslimska befolkningen i Israel. Statistiken som jag presenterar i detta arbete är ett resultat av kvantitativa undersökningar, som säger en del om de omgivningar som mina respondenter lever i. Däremot är det orimligt att dra slutsatser om kvinnorna jag intervjuat utifrån statistiken jag presenterar.

Statistiken är tagen dels från The Abraham Fund Initiatives som är ett arabiskt oberoende forskningsinstitut i Gallileén i norra Israel,⁸⁹ dels från en rapport utgiven 2008 av Van Leer Jerusalem Institute⁹⁰, som är ett oberoende forskningsinstitut i Jerusalem utan etnisk identifikation i betydelsen att de varken klassificerar sig som judisk, muslimsk eller arabisk. Rapporten är sammanställd av människor med både

⁸⁸ Se, appendix intervjuer.

⁸⁹ Se <http://www.abrahamfund.org/main/siteNew/?langId=1 100517>

⁹⁰ Se. www.vanleer.org.il/eng/ 2009-09-08

judiska och arabiska namn.⁹¹ Dessutom har jag tagit material från Israels statistiska centralbyrå.⁹² Jag har också fått material från professor Sammy Smooha⁹³ från Haifas Universitet med uppgifter speciellt framtagna för denna avhandling. Slutligen har jag även fått tillgång till en fallstudie gjord av doktorand Maha Karkaby Sabah från Tel Avivs Universitet.⁹⁴

Statistiken har jag precis som intervjuerna valt att kommentera eller analysera i begränsad omfattning. Siffrors tolkning kan som bekant leda till rader av olika slutsatser som inte nödvändigtvis överensstämmer med varandra eller till och med står i strid med varandra. Jag har således gjort korta och till innehållet uppenbara sammanfattningar mellan avsnitten men samtidigt presenterat siffrorna i sin helhet inom ramen för vad jag anser är rimligt. På så vis är det möjligt för var och en att också själv bilda sig en uppfattning utifrån statistiken som jag presenterar.

Jag har dessutom valt att skriva ett bakgrundskapitel för att presentera en historisk och social omgivning kring de kvinnor jag intervjuat. Kapitlet säger ingenting om hur kvinnorna förhåller sig till sin religion som individer, hur just deras situation är socialt, eller hur de ser på sin historia. Men både statistiken och den historiska återblicken skapar ett historiskt och socialt sammanhang för de kvinnor som jag har intervjuat. Den relevanta utgångspunkten för just bakgrundskapitlet anser jag är Israels tillkomst. I och med det möjliggjordes nämligen för muslimer att bli medborgare i en stat med judisk majoritet.

⁹¹ Dessa två underlag skiljer sig från varandra bland annat så till vida att Van Leer har uteslutit den arabiska befolkningen i Östra Jerusalem från statistiken med motiveringen att dessa områden inte tillhör det Israel som hade formats vid krigsslutet våren 1949 och att deras forskning behandlar Israels arabiska medborgare som levet i landet sedan 1949. Därmed utgår Van Leer från en arabisk befolkning i Israel på drygt 1 200 000 individer eller 16 % av befolkningen år 2008 (Manna 2008:13–19). Det arabiska forskningsinstitutet Abraham Fund Initiatives gör inte den distinktionen och menar därför att den arabiska befolkningen i Israel var 1 450 000 individer eller c:a 20 % av befolkningen i slutet av år 2007 (Bashir, Mahmud, Rohana 2007:3). The Abraham Fund Initiatives motiverar ställningstagande på liknande vis men menar samtidigt att det i vissa fall ligger i deras intresse att även räkna in den arabiska befolkningen i Jerusalem (Bashir, Mahmud, Rohana 2007:1–2).

⁹² http://www1.cbs.gov.il/reader/cw_usr_view_Folder?ID=141 2009-09-08.

⁹³ <http://soc.haifa.ac.il/~s.smooha/> 2011-03-16

⁹⁴ Se, Appendix Sabah kvinnor och äktenskap samt Smooha, Sammy 2010: *Survey Findings: Moslem Arabs by Gender for Eli Gondor*.

3 Muslimer i Israel

3.1 Självständighet och katastrof

Den 29 november 1947 antog FN:s generalförsamling resolution 181 med 33 röster för, 13 emot och 10 nedlagda. Resolutionen (även kallad ”delningsplanen”) rekommenderade att vad som varit det brittiska mandatet Palestina skulle delas upp i en judisk stat och en arabisk stat.⁹⁵ Jerusalem skulle enligt resolutionen förvaltas internationellt. I Tel Aviv den 14 maj 1948 deklarerade Ben Gurion staten Israels självständighet. Den 15 maj 1948 attackerades Israel av den lokala arabiska befolkningen, Egypten, Syrien, Libanon, Jordanien, Irak, Saudiarabien och Jemen med syftet att förhindra genomförandet av delningsplanen och bildandet av Israel.⁹⁶ Vid krigets slut var Israel etablerat, de arabiska länderna besegrade och förnedrade, deras regimer omskakade och det arabiska samhället i Palestina krossat och splittrat. Israels nya gränser blev mer eller mindre internationellt accepterade trots att en del arabiska byar hade delats i två, med en del i Israel och en del på Västbanken.⁹⁷

Förhandlingarna kring vapenvila blev en lång process vilken Israel inledde med Egypten på ön Rhodos den 13 januari 1949. En månad senare nåddes en överenskommelse med innebörden att Gazaremsan, som enligt delningsplanen skulle varit en del av den arabiska staten, kom att ockuperas av Egypten. Med Jordanien skrev Israel under vapenvilan den 3 april. Västbanken, som också var tänkt att bli en del av den arabiska staten, samt den del av Jerusalem som enligt

⁹⁵ För detaljer angående generalförsamlingens rekommendation att dela det Brittiska mandatet Palestina i en judisk och en arabisk del se <http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r2.htm>, 2010-12-28.

⁹⁶ Morris 2001:184–186; Morris 2004:34–35.

⁹⁷ Morris 2001:259.

delningsplanen skulle ha förvaltats internationellt, kom att ockuperas av Jordanien. Den 20 juli skrevs även vapenvilan mellan Syrien och Israel under. Vapenvilan var inget fredsfördrag, vilket de arabiska länderna var måna om att tydliggöra.⁹⁸ För Israel innebar vapenvilan kontroll över ett större område än vad som var tänkt i FN:s delningsplan, med ett mindre antal araber än Israel förväntat.⁹⁹

Under krigets gång hade araber i det Brittiska mandatet Palestina ställts inför dilemmat att antingen vara lojala mot sitt folk eller sin mark. En del flydde, andra drevs på flykt av israeliska trupper och en del stannade kvar på sin mark.¹⁰⁰

De araber som hamnade på den israeliska sidan om de nya gränslinjerna skilde sig från den övriga palestinska befolkning just för att de valt att stanna på sin jord och sedermera bli israeliska medborgare.¹⁰¹

Utav de 150 000 araber som stannade i Israel fick omedelbart 60 000 medborgarskap. De övriga förvaltades och administrerades av en militäradministration vilket för dem innebar allvarliga begränsningar och diskriminering fram till 1966, då slutligen alla araber i Israel fick israeliskt medborgarskap.¹⁰²

För de araber som blev israeliska medborgare förblev lojalitetskonflikten, som hade ställts på sin spets under kriget 1948, något som delvis har präglat det arabiska samhällets identitet. Dels hade de å ena sidan stannat på sin mark och därmed bevarat den trygghet andra förlorat genom att fly eller fördrivas, dels hade de inte deltagit i kriget på den arabiska sidan och slutligen accepterat att bli medborgare i det land som ansågs vara den arabiska världens fiende.¹⁰³

⁹⁸ Morris 1999:249–252.

⁹⁹ Segev 1986:21.

¹⁰⁰ En av de första och mest omfattande historiska genomgångarna av vad som hände under kriget 1947–49 går att finna i Morris 1987.

¹⁰¹ Ghanem 2001:1.

¹⁰² Shafir & Peled 2002:110–111.

¹⁰³ Landau 1994:1–2. För vidare insikt i israeliska arabers självbild eller identitet och deras förhållningssätt till kriget 1948 samt delningsplanen se även *National Committee for the Heads of the Arab Local Authorities in Israel, the*, 2006. "Future Vision of the Palestinian Arabs in Israel."

Den arabiska befolkningen som blev israeliska medborgare karaktäriserades enligt Assad Ghanem av att vara helt utan ledarskap, dominerad av extremt dålig utbildning, traditionella värderingar och normer, med en ekonomisk, social och kulturell livsstil ”typisk för traditionella samhällen på modernitetens tröskel”. I fråga om exempelvis sjukvård och utbildning kom arabiska samhällen i Mellanöstern att ligga långt efter Israel. Detta illustreras delvis i kommande avsnitt.¹⁰⁴

3.2 Muslimer i den nybildade staten

I och med att krigsröken lagt sig efter kriget 1948, skulle redan existerande institutioner förvaltas och nya institutioner byggas upp i Israel. En del av den arabiska befolkningen som skulle omfattas av den nybildade statens regelverk och institutioner hade dessutom aktivt deltagit i försöken att hindra Israels tillkomst. Historikern Alisa Rubin Peled beskriver i sin bok *Debating Islam in the Jewish state* från 2001, hur den nybildade israeliska regeringens inrikespolitik saknade en genomtänkt strategi i förhållande till den muslimska befolkning som hade stannat på sin mark under kriget.

Enligt Peled var en av orsakerna till israeliska regeringens otydliga politik i förhållande till den muslimska minoriteten rädslan för huruvida arabisk nationalism skulle få sitt uttryck genom islam och därmed innebära ett fortsatt hot mot Israel. I länderna Israel varit i krig med uppväcktes nämligen arabisk nationalism under 1950- och 1960-talen genom dels det arabisksocialistiska partiet Baath i Syrien och Irak, dels genom Panarabismen som lanserades av Egyptens president Gamal Abdul Nasser (1956–1970). Till stor del kom den offentliga retoriken från exempelvis Nasser att uppmana till Israels förgörelse.¹⁰⁵ Dessutom ansåg det nybildade utrikesministeriet att det skulle gynna Israels relationer till väst om den kristna arabiska befolkningen fick en så långtgående religiös självständighet som möjligt. I förhållande till muslimska omgivningar hade dessutom både kristna och drusiska samhällsstrukturer bevarats relativt intakta under kriget, vilket för dessa grupper

¹⁰⁴ Ghanem 2001:2–3. Min översättning.

¹⁰⁵ Lapidus 2002:575–582; Marr 2002:111–115; Ryan 2002:238–240; Cantori & Baynard 2002:350–351.

möjliggjorde en ganska omgående religiös autonomi. Detta yttrade sig bland annat i att olika religiösa samfund tilläts ha skilda religiösa familjerätter.¹⁰⁶

Vilket av de nybildade israeliska departementen som egentligen skulle hantera den muslimska minoriteten blev föremål för ständiga internkonflikter mellan olika ministrar och departement. Innan den slutliga vapenvilan trätt i kraft etablerades i december 1948 Ministeriet för minoritetsfrågor, vars uppdrag skulle vara att tillgodose minoriteternas behov i landet. Enligt Peled nämndes knappt islam under ministeriets formativa period. Dels berodde det på att det egentligen inte fanns någon vederhäftig kunskap under kriget om hur den arabiska befolkningen egentligen var sammansatt avseende religiösa grupper, dels ägnade sig ministeriet i första hand åt att katalogisera heliga platser. Peled hävdar att de nytillsatta israeliska ministrarna, under en tid, dessutom levde med föreställningen att majoriteten av den arabiska befolkningen som valt att stanna i Israel var kristen.

I ett försök att återuppbygga muslimska institutioner bildade 1948 en grupp framstående muslimer i Haifa en filantropisk kommitté som kallade sig ”Temporary Muslim Philanthropic”. Kommitténs officiella målsättning var att ta vara på muslimska egendomar och renovera dem utan några som helst politiska intentioner. Ett av önskemålen var att återfå de egendomar som tillhört *wakf*¹⁰⁷ och som beslagtogs av Israel under kriget. Initiativet varken anammades eller avvisades av israeliska politiker, utan lades på is med motivering att det först var nödvändigt att fastställa en politik för ägandeförhållandet av muslimska egendomar innan beslut fattades om vem som skulle sköta själva förvaltningen. Tills vidare tilldelades Temporary Muslim Philanthropic en summa pengar tagen från *wakfs* egendomar för att inleda renoveringen av moskéer och muslimska gravplatser i och runt Haifaområdet.¹⁰⁸

Under tiden etablerade Religionsdepartementet i Israel en speciell avdelning för muslimska frågor. Departementet inledde sin verksamhet med att tillsätta *qadier* ”muslimska domare”, i både arabiska städer och i städer med stor muslimsk

¹⁰⁶ Peled 2001:7.

¹⁰⁷ *Wakf* innebär en förställning om muslimsk gemensam egendom till förmån för den muslimska världen. Se *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *Wakf*.

¹⁰⁸ Peled 2001:25.

befolkning. Initiativet möttes enligt Peled av häftiga debatter bland muslimska religiösa auktoriteter om lämpligheten i att en icke-muslimsk myndighet utnämnde en *qadi*. I syfte att försvaga *qadins* politiska potential förflyttades de ofta till en annan stad där de inte åtnöjt samma status som i sina hemomgivningar.

Målsättningen var enligt Peled att separera utvecklingen av religiösa institutioner från politisk verksamhet som kunde uppfattas som ett hot mot landets säkerhet.¹⁰⁹

I den pågående statsbildningen i Israel utvecklades nya departement med motsägelsefulla intressen. Säkerhetsaspekter å ena sidan kolliderade å andra sidan med religiösa intressen och ambitioner att ge den muslimska befolkningen i Israel ett större mått av självständighet. Departementet för hantering av den arabiska befolkningen och premiärministerns rådgivare i säkerhetsfrågor samt utbildnings- och utrikesdepartement var sällan överens.

Den 14 maj 1950 instiftade Israels regering lagen om speciell förvaltare av ”frånvarandes egendom”, som i praktiken innebar att israeliska myndigheter övertog alla egendomar som lämnats kvar i Israel av de araber som antingen flytt eller fördrivits under kriget och som inte fick tillstånd att återvända.¹¹⁰ Huruvida egendomar tillhörande *wakf* skulle falla inom ramen för den lagstiftningen var oklart. Eftersom det muslimska rådet som före kriget hade förvaltat egendomarna inte längre existerade i sin tidigare form definierades den som frånvarande och stora delar av egendomar som tillhört *wakf* beslagtogs av israeliska myndigheter. Både Peled och Laurence Loire, doktor i statsvetenskap som skrev sin avhandling om den arabiska befolkningen i Israel,¹¹¹ påpekar att administrationen av muslimska egendomar mellan förvaltaren av ”frånvarandes egendom” och religionsdepartementet reglerades slutligt år 1952. Heliga platser som moskéer och begravningsplatser föll under religionsdepartementets hantering och finansierades av egendomar som tidigare tillhört *wakf*. I övrigt beslutades att vinsterna från annan arabisk egendom skulle användas för att finansiera allmänna behov i arabiska samhällen.¹¹²

¹⁰⁹ Peled 2001:27–28.

¹¹⁰ För en mer detaljerad allmän presentation samt en analys av konsekvenserna av lagen om förvaltare av ”frånvarandes egendom” se, Rosenberg 1996:334–336.

¹¹¹ Avhandlingen publicerades i bokform och översattes till engelska. Louër, Laurence 2007.

¹¹² Peled 2001:52; Louër 2007:19.

Peled hävdar att politiken i förhållande till den muslimska befolkningen under 1950-talet ständigt bekräftade israeliska myndigheters motsägelsefulla intressen. Å ena sidan ville myndigheterna i Israel kontrollera den muslimska gruppen och dess tillgångar och å andra sidan erbjuda det valda ledarskapet ett visst mått av inflytande hos befolkningen samt självständighet och legitimitet.¹¹³

Israels instiftande av lagen om jämställdhet 1951 blåste nytt liv i de redan existerande motsättningarna mellan muslimska intressen att upprätthålla ett så självständigt rättssystem som möjligt och israeliska myndigheters intressen att genomföra reformer i shariarätten. För att tillmötesgå det muslimska rättssystemets krav på självständighet lade Israels Högsta domstol till 7 § i jämställdhetslagen. Den tillät individer över 18 år att vända sig till andra rättssystem i fråga om familjerätt om de gemensamt ansåg att det bättre passade deras behov. Enligt Peled kan det ses som ett exempel på hur långt israeliska myndigheter var villiga att sträcka sig för att undvika att utmana shariarättens självständighet.¹¹⁴ Regleringen av shariadomstolarna i Israel och utnämningen av *qadi* definierades slutligen genom lagstiftning först 1961.¹¹⁵

För Israel, som såg sig som ett både ungt och socialistiskt land, var religionsdepartementets befogenheter strikt begränsade till familjerätt och rätten till religionsutövning. Det socialistiska arbetarpartiet ansåg att utbildning vara alldeles för betydelsefullt för att överlåtas till religionsdepartementet. Således blev det utbildningsdepartementets ansvar att lägga upp en skolplan för alla israels medborgare oavsett religiös eller etnisk tillhörighet. Eller som Peled själv uttrycker det: "For, according to this highly ideological ruling elite, education was the key to molding the young citizens of the new state."¹¹⁶

¹¹³ Peled 2001:46.

¹¹⁴ Peled 2001:69–73.

¹¹⁵ Peled 2001:64.

¹¹⁶ Peled 2001:97.

Framgångarna för det israeliska skolsystemet bekräftades genom siffror. Från 1948 till 1963 ökade antalet arabiska elever från 11 213 till 59 923. År 1962 hade 80 procent av arabiska ungdomar avslutat den grundläggande skolplikten på nio år.¹¹⁷

Vad som av det israeliska skolsystemet sågs som framgång möttes inte med samma entusiasm av muslimska och kristna företrädare både i och utanför Israel.

Muslimska och kristna ledare uttryckte djup oro över bristen på religiös utbildning som enligt dem ledde till religiös kunskapsbrist bland ungdomar. Israeliska lagstiftare var å sin sida mer bekymrade över hur islam skulle undervisas i arabiska skolor utan att det utmanade israeliska muslimers lojalitet till Israel.¹¹⁸

År 1963 gjordes ett tillägg till den nationella utbildningslag i Israel som reglerade möjligheten för muslimer och kristna att undervisa i sina egna religioner.

Utbildningsmaterialet skulle framarbetas i samarbete mellan utbildningsdepartementet och lärare från olika samfund.¹¹⁹

Peled menar att Israels beslutsfattare konsekvent styrdes av föreställningen om att islam var direkt kopplat till arabisk nationalism. Därför ansågs det vara nödvändigt att hela tiden kontrollera undervisningen om islam av säkerhetsskäl. Samtidigt hävdar Peled att den socialistiska regeringen i Israel ansåg religiös utbildning vara av marginell betydelse.¹²⁰

3.3 Politisk väckelse bland israeliska muslimer

Från den senare perioden av 1960-talet och fram mot 1970-talets slut började Islamiska Rörelsen *Ha Tnoah ha Islamit* (hebreiska) *al-Harakat al-Islamiyya* (arabiska) i Israel ta form och hade på 1980-talet redan skaffat sig tillräcklig legitimitet för att ifrågasätta och utmana de lagar som israeliska myndigheter instiftat i fråga om exempelvis muslimska egendomar och utbildningen av *qadi*.

Detta skedde som en del av en mer omfattande trend som delvis hade sitt ursprung i revolutionen i Iran - en revolution som ofta uppfattades med blandade känslor i det

¹¹⁷ Peled 2001:99.

¹¹⁸ Peled 2001:105.

¹¹⁹ Peled 2001:107.

¹²⁰ Peled 2001:119.

muslimska folkdjupet i arabvärlden. Dels uppfattades revolutionen som en framgång, dels förekom både misstänksamhet och reservation för vad en shiamuslimsk revolution skulle få för konsekvenser för sunnimuslimska omgivningar. Ändå upplevdes den islamiska revolutionens framgångar ofta som bevis på att islam skulle regera som alternativ till världsliga system så som kapitalism och socialism samt att Koranen var den enda relevanta konstitutionen.¹²¹

I och med att Israel tog över Västbanken och Gaza från Jordanien respektive Egypten efter kriget 1967, inleddes också ett utbyte mellan muslimer från Israel å ena sidan och muslimer från Västbanken och Gaza å andra sidan. Muslimer från Israel stiftade bekantskap med ett rikt muslimskt religiöst liv, muslimska bibliotek och bokaffärer. Där såldes skrifter av islamistiska ideologer som exempelvis Sayyid Qutb och Hassan al-Banna.¹²² Fram till år 2001 fanns det inget tryckeri i Israel som gav ut dessa ideologers skrifter. För israeliska muslimer blev det både ny inspiration och en förankring i en ny islamisk föreställningsvärld vilket ledde till identifiering med främst Muslimska Brödraskapet.¹²³ Samtidigt uppmuntrade israeliska religionsdepartementet utbyte som ledde till att religiösa funktionärer från Västbanken och Gaza fick tjänster i Israel medan Israels regering finansierade Hebron Islamic Studies Center vars målsättning skulle vara att hålla Israel, Västbanken och Gaza med religiöst ledarskap. Israeliska politiker motiverade sitt agerande i det avseendet, med en förhoppning om att det ökade utbytet skulle upplevas av alla som en tillräckligt stor fördel för att tysta eventuell opposition mot ockupationen av Västbanken och Gaza.¹²⁴

Kombinationen av missnöjet med israeliska myndigheters hantering av muslimska intressen i Israel, mötet med Muslimska Brödraskapet på Västbanken och Gaza samt revolutionen i Iran motiverade muslimska omgivningar i Israel med behov av radikalisering. Islamistiska grupperingar i regionen såg sig manade till att bekämpa inflytande från väst, vilket var något som kunde tillskrivas det israeliska samhället. *Usrat al-Jihad* (Jihadfamiljen) grundades 1979 av en grupp på cirka 60 muslimer

¹²¹ Landau 1993:37; Peled 2001:130.

¹²² För presentationer av Sayyid Qutb, se exempelvis Tripp 1994:154–180; Shepard 1996. För Hasan al-Banna, se Commins 1994:125–149.

¹²³ Muslimska Brödraskapet se Mitchell 1993, Eikelman & Piscatori 2004, Roy 1996, 2004:60–64.

¹²⁴ Landau 1993:28; Peled 2001:128; Louër 2007:159–160.

med israeliskt medborgarskap. Inspirerade av bland annat Sayyid Qutb samt av kontakter med Muslimska Brödrskapet i Jordanien och Syrien inledde organisationen sin korta karriär med att bränna ner en biograf i den arabiska staden Umm al-Fahm. Organisationens officiella motivering för handlingen var att biografen visade olämpliga filmer. År 1981 hade israeliska säkerhetsstyrkor fängslat hela gruppen och dess anhängare. De flesta släpptes omgående eftersom de inte ansågs ha varit delaktiga i något av organisationens dåd. Däremot fick dess ledare Abu Mukh 15 års fängelse. Sheikh Abdallah Nimr Darwish som var organisationens ideologiska och spirituelle ledare, fick tre års fängelse då han ansågs ha opponerat sig mot att våld skulle användas för att uppnå organisationens målsättningar. Israeliska myndigheter förhöll sig avslappnat till organisationen och hävdade att det snarare var ett uttryck för extremism än något som karaktäriserade det muslimska samhället i Israel i övrigt.¹²⁵

3.3.1 Islamiska rörelsen i Israel

Islamiska Rörelsen i Israel startade 1984 som en stiftelse när Sheikh Abdallah Nimr Darwish och hans vänner släpptes från fängelset. Genom löst organiserade nätverk etablerades "Muslimsk Ungdom", *Noar Muslemi* (hebreiska), "Väckelse för Muslimsk Ungdoms" *Nahdat al-Shabab al-Muslim* (arabiska), som blev Islamiska Rörelsens embryo i Israel. Darwish som snabbt blev rörelsens ledare, fortsatte att predika sin nya idé om samexistens med den judiska majoriteten i Israel och tog avstånd från våld för att uppnå rörelsens målsättningar. Genom arbete i sociala omgivningar som missköts av regeringen försökte organisationen utöka sin legitimitetsbas. Moskéerna blev mötesplatsen där rörelsen predikade sina idéer. Mellan åren 1988 och 1993 ökade antalet moskéer i Israel från 80 till 240 stycken. Genom donationer från The Organisation of The Islamic Conference (OIC) och från enskilda arabiska stater kunde rörelsen under 1980-talet finansiera sin verksamhet oberoende av israeliska myndigheter.¹²⁶ I staden Umm al-Fahm exempelvis startade organisationen ett bibliotek, en läkarstation och en religiös skola. Familjer med speciella behov fick stöd. Skolor och utbildningscentra etablerades och alternativ till västerländskt inflytande byggdes upp så som Islamic Sport Federation, teatergrupper och körer för enbart män. Samtidigt erbjöd

¹²⁵ Ghanem 2001:124; Peled 2001:127–131; Louër 2007:68.

¹²⁶ Landau 1993:26; Ghanem 2001:128; Peled 2001:131–132; Louër 2007:71–72.

ledarskapet för Islamiska Rörelsen i Israel en islamisk komponent till den redan existerande arabiskisraeliska identiteten. Under devisen ”lev och låt leva” fick rörelsen dessutom stöd av Israels inrikesdepartement så länge den höll sig inom lagens ramar.¹²⁷

När *intifada*¹²⁸ utbröt 1987 stoppade israeliska myndigheter utbytet mellan Västbanken, Gaza och Israel. Religiösa funktionärer som fått anställningar i israeliska muslimska omgivningar av bland annat religionsdepartementet fick sparken och skickades tillbaka till Västbanken och Gaza. Louër pekar på det som en av vändpunkterna för israeliska muslimers politiska aktivitet. Israeliska muslimer fyllde snabbt ut det vakuum som bildats och tog över imamtjänster i flera moskéer i landet. Det lokala stödet gav de nya imamerna den samhällslegitimitet som de från Västbanken hade saknat. Som israeliska medborgare var de dessutom skyddade av israelisk lagstiftning. Den kombinationen kunde enligt Louër leda till att israeliska imamer, i skydd av sitt medborgarskap och lagen om yttrandefrihet i Israel, i vissa fall kände sig fria att uttrycka sig radikalare än vad deras företrädare från Västbanken och Gaza vågat göra.¹²⁹

Uteslutandet av religiösa funktionärer från Västbanken och Gaza i kombination med statlig inblandningen i det islamiska religiösa systemet i Israel utvecklade ett ömsesidigt beroende. Genom att ekonomiskt stödja det som av Israels myndigheter upplevdes som mer moderata utbildningar, hoppades myndigheterna å sin sida på att israelfientliga förhållningssätt skulle kunna tyglas. Islamiska Rörelsen å sin sida justerade sina politiska budskap i riktning mot israeliska förväntningar för att få stöd för sina utbildningar. På så vis fick exempelvis den islamiska skolan i staden Baka erkännande av Israels utbildningsministerium 1993. Det innebar att 20 procent av skolans budget finansierades statligt. Dessutom krävde myndigheterna att skolan även skulle tillhandhålla utbildning i icke religiösa ämnen och specifika yrkesutbildningar. 1995 kom engelska upp på schemat. År 2001 hade skolan 59 lärare varav endast 12 i religiösa ämnen. Successivt registrerade sig allt fler kvinnor

¹²⁷ Landau 1993:26; Ghanem 2001:128; Peled 2001:131–132; Louër 2007:71–72.

¹²⁸ *Intifada* betyder resning, befrielse och kom att förknippas i först hand med palestinskt motstånd mot Israels ockupation av Västbanken och Gaza. Den första intifadan började 1987 och den andra började 28 september 2000. (Halliday 2005:118, 131; Lesch 2002: 328–30; Shafir & Peled 2000:197–203).

¹²⁹ Louër 2007:164.

till olika utbildningar. Under utbildningsåret 2000–01 var 90 procent av de 380 eleverna kvinnor.¹³⁰ I en liknande skola i Umm al-Fahm var 70 procent av eleverna kvinnor 2001.¹³¹ Statistiken jag presenterar i kap 5.5 visar att muslimska kvinnor fortfarande utbildar sig längre och mer än muslimska män i Israel.

Verksamheten koncentrerade Islamiska Rörelsen i första hand till den lokala kommunala omgivningen. År 1984 lyckades islamiska kandidater vinna platser i flera arabiska byar och lyckades 1989 etablera sig i fem arabiska kommuner i Israel. År 1993 utökade Islamiska Rörelsen sitt inflytande till ytterligare en kommun och lyckades även få in representanter i de så kallade ”blandade städerna” Akko och Lod.¹³²

Islamiska Rörelsens framgångar hindrade inte djupa motsättningar inom rörelsen redan från 1980-talets början. Skiljelinjen kan skönjas i förhållningssättet till Israel mellan vad som blev Islamiska Rörelsens södra och norra falanger. Frågan ställdes på sin spets inför valet i Israel 1996 då Islamiska Rörelsen ledd av Darwish började torgföra sin idé om att ställa upp i det israeliska parlamentsvalet.

Södra falangen ledd av Darwish menade att det inte fanns något annat alternativ än att integrera sig i det israeliska systemet och använda sig av dess demokratiska verktyg, men samtidigt fortsätta med de aktiviteter som låg inom ramen för ”en islamisk kallelse” *da ‘wa*. Den norra falangen ledd av Ra’ad Salah, borgmästare i Umm al-Fahm, bröt sig ur och bildade en egen rörelse med samma namn. Ra’ad Salah uppmanade till religiös, social och kulturell isolering och menade att deltagandet i Knesset dels skulle legitimera existensen av det han kallar den ”sionistiska entiteten”, dels skulle det inte förändra något eftersom en arabisk röst i det israeliska parlamentet enligt honom inte skulle göra någon skillnad. Dessutom behövde Salahs rörelse inte svära lojalitet till staten, vilket krävs av alla Knessets medlemmar. Genom att undvika en sådan lojalitetsed var Ra’ad Salah och hans

¹³⁰ Louër 2007:160–165.

¹³¹ Louër 2007:168.

¹³² Ghanem 2001:124; Peled 2001:132–133; Louër 2007:72–73. ”Blandade städer” *Arim Meoravot* i Israel syftar till städer där det bor både judisk och arabisk befolkning i tillräcklig omfattning för att båda grupperna ska synas tydligt. Det är ett uttryck som etablerat sig i språket på alla nivåer och innehar egentligen ingen laddning utan är snarare en beskrivning av ett tillstånd eller ett konstaterande.

anhängare heller inte delaktig i att erkänna Israel som judisk stat med rätten att förvalta egendomar som enligt honom egentligen tillhörde *wakf*. Hans mer kompromisslösa rörelse ansåg sig dock kunna fortsätta sin politiska verksamhet inom arabiska städer och kommuner då det i förlängningen hade som syfte att förbättra villkoren för Israels arabiska befolkning. I den södra falangen ledde beslutet om att delta i det israeliska parlamentsvalet till att de yngre aktivister som arbetat för att delta i parlamentet, degraderade Darwish till rörelsens spirituella ledare och istället valde den unge engelskläraren Ibrahim Sarsur till rörelsens president.¹³³

Den islamiska politiska verksamheten skapade en ny valmöjlighet för israeliska araber. Fram till Islamiska Rörelsens entré på den politiska arenan var de arabiska politiska partierna sekulära och rörde sig på den politiska kartan enkelt uttryckt från vänster till mitten. Vid valet 1996 blev det en jämn fördelning mellan det islamiska alternativet och de två övriga.¹³⁴

Inför valet 1996 beslutades det i Islamiska Rörelsen att ställa upp i valet tillsammans med Arabiska Demokratiska Partiet, *Miflaga Demokratit Aravit* (hebreisk), *al-Hizb al-Dimokrati al-Arabi* (arabiska) och bilda Enade Arabiska Listan (EAL) *Reshima Aravit Meochedet* (hebreiska), *al-Qa'ima al-Arabiyya al-Muwahhida* (arabiska). De lyckades få 25,4 procent av de arabiska rösterna vilket innebar att två av Knessets 120 stolar gick till den Islamiska Rörelsen. Vid valet 1999 fick EAL fem stolar i Knesset och Islamiska Rörelsen kunde bevara sina två platser.¹³⁵

Parallellt med detta lyckades den norra falangen, som fortsatt på sin egen väg, att vinna 76 procent av rösterna i kommunalvalen 1998 i den israeliska arabiska staden Umm al-Fahm. Därmed blev Umm al-Fahm den första israeliska arabiska staden som kontrollerades av Islamiska Rörelsens norra falang ledd av Ra'ad Salah.¹³⁶

¹³³ Tal 2000:4; Ghanem 2001:124, 134–135; Peled 2001:135; Louër 2007:75.

¹³⁴ Shafir & Peled 2002:130.

¹³⁵ Ghanem 2001:124; Peled 2001:135–136.

¹³⁶ Klein Jossi "The other Israelis", *Haaretz*. 2002-07-03.

Laurence Louër pekar på att falangerna har en nästan identisk social verksamhet. De har varsin hjälporganisation med liknande namn, varsitt fotbollslag, varsin tidning och varsin Jerusalemorganisation. Det blir därför enligt Louër naturligt att skilja falangerna åt genom hur de exponerar sig och hur de förhåller sig till Israel, och därmed definiera den norra falangen som radikal och den södra som mer liberal. Louër pekar på att Ra'ad Salah bär ett långt skägg och klär sig i långskjorta och huvudbonad. Han presenterar sig som rörelsens karismatiska ledare och demonstrerar ständigt mot vad han upplever som islams fiender.

Ibrahim Sarsur å andra sidan framträder alltid med ett kort välansat skägg klädd i kostym och slips. Sarsur drar sig inte för att skaka hand med kvinnliga journalister eller politiker. Dessutom talar han perfekt engelska då det behövs och uttrycker att det inte finns några hinder för samexistens mellan islam och andra religioner utan att det snarare är till fördel för alla parter. Salah samlar allt som oftast ihop massmöten för att skydda muslimska helgedomar, och då i första hand Tempelplatsen *Haram Al-Sharifs* i Jerusalem. Dessutom organiserar han exempelvis insamlingar till muslimska barn i Tjetjenien och anklagar den ”sionistiska entiteten” för att hota den islamiska närvaron i Israel. Sarsur å sin sida föreläser exempelvis för den israeliska armén i syfte att öka förståelsen för islam. Skillnaderna i förhållningssätt blev ännu tydligare under den andra intifadan som bröt ut år 2000 då Salah sattes i fängelse för sitt aktiva stöd till Hamas och andra militanta palestinska grupper på Västbanken och Gaza. Louër menar dock att skillnaden mellan falangerna egentligen varken handlar om de religiösa eller nationella aspekterna av det palestinska problemet utan snarare är en fråga om vägval för att uppnå gemensamma mål.¹³⁷

Strax före det judiska nyåret 1999 exploderade bomber i de israeliska städerna Haifa och Tiberias. Det visade sig senare att dåden genomförts av israeliska muslimer tillhörande en cell av den norra falangen med kopplingar till Hamas.¹³⁸

¹³⁷ Louër 2007:74–75.

¹³⁸ Hamas grundades 1988 på Västbanken och Gaza. Rörelsen uppmanade till en islamisk stat i hela Palestina och riktade kritik mot PLO för att ha sökt efter möjligheter till förhandlingar med Israel (Lesch 2002:331). Sheik Ahmed Yassin var Hamas ideologiske ledare. Han lade grunderna för Hamas *da'wa* ”kallelse, uppmaning” med vars hjälp man både nådde den palestinska allmänheten och fick bidrag från Israel (Levitt 2006:24). Hamas förblev i opposition fram till 26 januari 2006 då palestinierna på Västbanken och Gaza gick till val. Resultatet av valet blev att Hamas fick 74 av de

Attackerna chockerade det israeliska samhället. Det var första gången en muslim med israeliskt medborgarskap genomförde ett terrordåd i Israel.¹³⁹

För Islamiska Rörelsen i Israel är araber en minoritet som måste kämpa för att uppnå jämlikhet med landets judiska medborgare. I stort sett accepterar den muslimska befolkningen att de lever i ett land med judisk majoritet. Det i sig innebär att Islamiska Rörelsen måste förhålla sig till att det förekommer en tolkning av islam som inte är villigt att acceptera eller erkänna Israels rätt att existera. Dessa grupper uppmanar till att förgöra Israel och anser att muslimer inte bör leva under en icke-muslimsk myndighet även om muslimer är i minoritet. Kravet på jämställdhet förutsätter att Islamiska Rörelsen dessutom förhåller sig till i vilka sammanhang muslimer i Israel är missgynnade.

Ghanem, Peled och Louër är exempel på forskare som menar att Islamiska Rörelsen hittills lyckats bättre än någon annan rörelse med att uppnå gemensamma målsättningar för hela arabiska befolkningen i Israel.¹⁴⁰ Målsättningarna strikt utifrån rörelsens uttalanden är en kombination av jämställdhet och religiöst självbestämmande, samt att muslimsk identitet (inte nödvändigtvis religiös utan snarare i fråga om att bejaka och/eller vara medveten om en muslimsk gemenskap) är en del av arabisk identitet i Israel. Jämställdheten med den judiska befolkningen i Israel har länge varit en kärnfråga för den arabiska befolkningen i Israel som nu dessutom framförs i ett religiöst sammanhang.

Darwish och Sarsurs budskap till skillnad från andra arabiska partier är att den muslimska gemenskapen i Israel själv har ett ansvar för att förbättra sin situation och dessutom kan göra det genom volontärinsatser och donationer. Detta har lett till insamlingar av medel på lokal nivå.¹⁴¹ Jämställdheten med Israels judiska medborgare har blivit en nyckelfråga vilket har stärkt Islamiska Rörelsens position bland israeliska araber. Hårda anklagelser från Islamiska Rörelsens ledarskap har emellanåt riktats mot Israels förhållningssätt till landets muslimska medborgare. Ett

132 platserna i det palestinska parlamentet och blev därmed det ledande palestinska partiet, se Göndör, 2006 *Hamas, Sayyid Qutb och israels rätt att existera?* C-uppsats. Lunds Universitet.

¹³⁹ Tal 2001:1; Louër 2007:75.

¹⁴⁰ Ghanem 2001:126–128, 135; Peled 2001:146; Louër 2007:203.

¹⁴¹ Ghanem 2001:126–128, 135; Peled 2001:146; Louër 2007:203.

exempel är kritiken mot att israeliska myndigheter förvaltar islams heliga platser och moskéer på ett oacceptabelt vis och förändrar deras status för att "avislamisera" Israel. Målsättningen när det gäller självbestämmande är i första hand knutet till att få förvalta vad man anser är muslimska egendomar vilka beslagtogs av israeliska myndigheter i slutet på 1940-talet och början på 1950-talet.¹⁴² Rörelsen vill dessutom ha ett större inflytande dels över shariarättens omfattning och reglering, dels mer inflytande och kontroll över muslimska skolor i landet. För Islamiska Rörelsen är det en central målsättning att understryka den islamiska identiteten bland Israels arabiska medborgare. Det innebär dock inte att rörelsen förnekar de andra eventuella delarna av identiteten så som araber i Israel, araber, palestinier och israeliska medborgare. Dessutom skiljer sig rörelsens föreställning om Israels judiska karaktär från majoriteten av den judiska befolkningen som lägger vikt vid att Israel definieras som en judisk demokrati.¹⁴³

I kommande avsnitt presenterar jag statistik över den muslimska befolknings sociala och ekonomiska villkor i Israel. Den inledande statistiken behandlar muslimer i Israel i allmänhet, mot slutet presentera jag siffror knutna specifikt till muslimska kvinnor i Israel.

3.4 Israeliska muslimer i statistiken

3.4.1 Demografi

Muslimer i Israel är landets största minoritet och nästan utan undantag sunnimuslimer. I fråga om religion uttrycker gruppen en märkbar solidaritet som sträcker sig över samhällsklasser och andra former av tillhörighet såsom beduinstammar, stadsbefolkning och jordbrukare.¹⁴⁴

År 2008 bestod Israels befolkning av 7 374 000 medborgare. Av dessa var 1 488 000 araber vilket innebar 20 procent av den totala befolkningen. Av den arabiska befolkningen var 1 240 000 muslimer vilket utgjorde drygt 17 procent av den totala befolkningen i Israel och 83 procent av landets arabiska minoritet som

¹⁴² "Förvaltare av fänvarandes egendom" lyfte jag fram i kap 3.2.

¹⁴³ Ghanem 2001:126–128, 135; Peled 2001:146; Louër 2007:203.

¹⁴⁴ Landau 1993:25–26.

där utöver bestod av 8 procent kristna araber och 8 procent druser.¹⁴⁵ I betraktelse över tid har den muslimska befolkningen i Israel ökat i förhållande till befolkningen i övrigt med en dryg procent, från 16 procent år 2004. År 1970 var den muslimska befolkningen 75 procent av den arabiska befolkningen i Israel medan 17 procent var kristna. Druserna i Israel har de senaste 30 åren fortsatt att vara mellan 7 och 9 procent av den arabiska befolkningen.¹⁴⁶

År 2008 bodde 256 000 muslimer i Jerusalem, vilket utgjorde en tredjedel av befolkningen i staden och 20 procent av hela den muslimska befolkningen i Israel. I Nazareth bodde det 46 000 muslimer vilket utgjorde 69,4 procent av stadens befolkning.¹⁴⁷

Totalt var den muslimska befolkningen i Israel år 2008 samlad i 226 000 hushåll, vilket är 10 procent av landets hushåll.¹⁴⁸ En muslimsk familj bestod i genomsnitt av 5 personer år 2008. Samma år bestod en kristen familj av 4 personer, en drusisk familj av 4,6 och en judisk familj av 3,5 personer.¹⁴⁹

I den muslimska befolkningen bodde det år 2005 1,5 personer per rum i en bostad. Hos druser och kristna bodde det under samma tid 1,2 personer per rum och i den judiska befolkningen 0,9 personer per rum.¹⁵⁰

Den muslimska befolkningen i Israel har stannat i sina samhällen och jordbruksbyar trots att jordbruket minskat i omfattning bland annat på grund av modernisering, statlig förvaltning och expropriering av tidigare privatägd jordbruksmark.

¹⁴⁵ *The Central Bureau of Statistics*, Press Release "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice". 2004, 2006, 2009 engelska och hebreiska, *The Central Bureau of Statistics*, "Israel in Figures 2006" *The Central Bureau of Statistics*, "Press Release "Demographic Situation in Israel – 2008" engelska och hebreiska, *The Central Bureau of Statistics*, "Demografiska uppgifter i urval från israelisk årsstatistik nr.57 kap.2 befolkning" 2006 hebreiska, *The Central Bureau of Statistics*, "Population of Israel on the eve of 2010 - 7.5 Million" engelska och hebreiska, *The Central Bureau of Statistics*, 2010, *The Central Bureau of Statistics* "The Arab population in Israel 2008" engelska.

¹⁴⁶ *The Central Bureau of Statistics*, Press Release "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice" 2009 engelska och hebreiska

¹⁴⁷ *The Central Bureau of Statistics*, Press Release "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice" 2009 engelska och hebreiska,

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ *The Central Bureau of Statistics* "The Arab population in Israel 2008" engelska.

¹⁵⁰ *The Central Bureau of Statistics*, Press Release "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice" 2009 engelska och hebreiska.

Anledningarna till att stanna i "byn" är bland annat Israels storlek i kombination med ett välbyggt vägnät och kollektivtrafik som gör det möjligt att skaffa inkomst i större städer utan att behöva flytta. Högre levnadskostnader i städer gör det mer lönande att stanna i "byn" och en våg av nybyggen utanför städer erbjuder förhållandevis billiga bostäder. Även valet att hellre stanna och bo inom sin egen grupp för att kunna ge sina barn utbildning i arabiska och islam kan vara anledning nog för att välja en arabisk omgivning snarare än en judisk.¹⁵¹

3.4.2 Ålders- och könsfördelning

Genomsnittsåldern för muslimer i Israel var år 2005 18,6 år. År 2008 hade den stigit till 19 år. I jämförelse med den drusiska befolkningen 24 år, den kristna 30 år och den judiska 31 år är den fortfarande låg. En ökning av genomsnittsåldern kan samtidigt konstateras i ljuset av att 43 procent av den muslimska befolkningen i Israel år 2004 var 14 år eller yngre. Fyra år senare bestod befolkningen till 41,2 procent av samma ålderskategori. Befolkningen som är 65 eller äldre var 3 procent 2004 och har inte förändrats sedan dess. År 2005 bestod den judiska befolkningen till 25,5 procent av barn upp till 14 år och till 11,8 procent av människor från 65 år och uppåt.¹⁵² Den muslimska befolkningen i Israel kan således anses vara ung i förhållande till befolkningen i övrigt.

Hos den muslimska befolkningen i Israel fanns det år 2006 fler män än kvinnor. Förhållandet var 103,9 män på 100 kvinnor. Hos den judiska befolkningen under samma år var det tvärtom fler kvinnor än män och förhållandet var 96,7 män på 100 kvinnor.¹⁵³

Anledningen till att det är färre män i förhållande till antalet kvinnor i den judiska befolkningen har sin naturliga förklaring i antalet män som på grund av militärtjänst stupat i krig. Den arabiska befolkningen i Israel är vanligtvis befriad från värnplikt.¹⁵⁴

¹⁵¹ Landau 1993:7–8.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ *The Central Bureau of Statistics*, Press Release "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice". 2004, 2006, 2009 engelska och hebreiska

¹⁵⁴ Druser som inte bor på Golanhöjderna gör värnplikt efter ett önskemål från det drusiska religiösa ledarskapet redan 1956. Många beduiner i södra Israel gör militärtjänst i första hand på grund av att

3.4.3 Arbete och arbetslöshet

Av den muslimska befolkningen i Israel över 15 år var år 2005 59 procent män och 14,6 procent kvinnor knutna till den civila arbetsmarknaden.¹⁵⁵ Hos den judiska befolkningen i motsvarande kategorier var siffrorna 60,7 procent för män och 50 procent för kvinnor. Hos kristna var det 35,1 procent kvinnor och bland druser 19,5 procent kvinnor. Hos kristna och drusiska män var skillnaderna i dessa siffror marginella.¹⁵⁶ I jämförelse med år 2007 skedde en ökning i alla kategorier. 62,2 procent av männen och 17,6 procent av kvinnorna ur den muslimska befolkningen över 15 år tillhörde år 2007 den civila arbetsmarknaden. Under samma tid låg män ur den kristna och judiska befolkningen på ungefär samma nivå som män ur den muslimska. Bland kvinnor hade det stigit till 23,4 procent hos druser, 44,3 procent bland kristna 56,7 procent bland judar.¹⁵⁷

Ungefär hälften av den muslimska arbetskraften arbetar inom fabriks- och byggnadsarbete.¹⁵⁸

År 2006 var arbetslösheten bland muslimska män 10,6 procent och bland muslimska kvinnor 19,3 procent. Bland druser var arbetslösheten bland män under samma tid 5,4 procent och bland drusiska kvinnor 10,5 procent. Hos den kristna befolkningen var motsvarande siffror under samma tid 7,9 procent för män och 10,5 procent för kvinnor och hos den judiska befolkningen 7,5 procent för män och 8,5 procent för kvinnor.¹⁵⁹

Den genomsnittliga konsumtionen per månad för ett muslimskt hushåll i Israel år 2005 var 9 892 NIS¹⁶⁰ (c:a 18 000 svenska kronor) medan den övriga

det är en trygg inkomstkälla för de som stannar i armén som yrkessoldater efter sin värnplikt (Louër 2007:13–14).

¹⁵⁵ Armén är inte inräknad i dessa siffror.

¹⁵⁶ *The Central Bureau of Statistics*, Press Release "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice". 2006 engelska och hebreiska.

¹⁵⁷ The Abraham Fund Initiatives 2009: "Det arabiska samhället i Israel" sid 18, tab 8.

¹⁵⁸ *The Central Bureau of Statistics* "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice 2006".

¹⁵⁹ The Abraham Fund Initiatives 2009: "Det arabiska samhället i Israel" sid 25, tab 12.

¹⁶⁰ Den Israeliska valutan New Israeli Shekel. 1 Shekel c:a 1,80 Svenska kronor november 2010.

befolkningens konsumtionsutgifter per hushåll under samma tid var 11 121 NIS (c:a 20 000 svenska kronor).¹⁶¹

Sammantaget visar siffrorna att levnadstandaren hos den muslimska befolkningen i Israel är låg i förhållande till landets övriga grupper. Familjerna är stora, antalet personer per bostad är hög och inkomsterna låga. Ungefär hälften av den muslimska arbetskraften arbetar inom fabriks- och byggnadsarbete. Dessutom är arbetslösheten högre bland muslimer än bland andra. Därtill står den absolut högsta arbetslösheten i Israel att finna bland muslimska kvinnor som når nästan 20 procent.

3.4.4 Födslar, äktenskap och studier

År 1960 födde muslimska kvinnor i Israel i snitt 9,3 barn.¹⁶² År 2000 hade det sjunkit till 4,74 barn födda av muslimska kvinnor i Israel mellan 25 och 34 år. Samma åldersgrupp födde 2005 4,03 barn vilket innebär en minskning på 15 procent från år 2000. År 2008 sjönk det ytterligare till 3,8 barn för samma åldersgrupp. Det är ändå en hög siffra jämfört med grannländerna exempelvis Jordanien-3,7, Syrien-3,5, Saudiarabien-2,8, Libanon-2,4. Dessutom har befolkningsökningen bland muslimer i Israel minskat med 1 procentenhet från 3,8 procent år 2000 till 2,8 procent år 2008. Trots det är den muslimska befolkningsökningen i Israel hög i jämförelse med den judiska som är 1,6 procent, kristna araber 1,2 procent och druser 1,8 procent. Även i jämförelse med exempelvis befolkningsökningen i Egypten som är 2,2 procent och Jordanien 2,4 procent är den muslimska befolkningsökningen i Israel hög. Regionalt skiljer sig antalet födslar markant. Under 2008 födde muslimska kvinnor i norra Israel i snitt 3 barn medan de i södra Israel födde 6,9 barn i genomsnitt.¹⁶³

¹⁶¹ *The Central Bureau of Statistics*, Press Release "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice". 2006 engelska och hebreiska.

¹⁶² The Abraham Fund Initiatives 2009: "Det arabiska samhället i Israel" sid 11, tab 3.

¹⁶³ *The Central Bureau of Statistics*, Press Release "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice". 2004, 2006, 2009 engelska och hebreiska, *The Central Bureau of Statistics*, "Israel in Figures 2006" *The Central Bureau of Statistics*, "Press Release "Demographic Situation in Israel – 2008" engelska och hebreiska, *The Central Bureau of Statistics*,

Hos den arabiska befolkningen i Israel har antalet missfall där barn dör under eller direkt efter födseln minskat dramatiskt över tid. 1961 dog det 45 barn på 1 000 födslar totalt hos den arabiska befolkningen vilket år 2006 hade minskat till 7,6 dödsfall. Uppdelat mellan religioner är fortfarande dödsfallen fler bland muslimer än hos andra religiösa grupper. Bland muslimer i södra Israel dog det 13 barn på 1 000 födslar år 2006. Bland muslimer i norra Israel 8, hos druser 5, bland kristna 3,2 och hos den judiska befolkningen 3,1.¹⁶⁴

Siffrorna visar att barndödligheten har geografisk koppling. Bland muslimer i södra Israel är den helt enkelt högre än i andra områden dels för att det är glesare mellan sjukstationerna i Negevområdet vilket innebär att läkarhjälp inte alltid hinner fram i tid, dels på grund av att beduintraditioner som håller läkare på avstånd fortfarande förekommer i vissa omgivningar.¹⁶⁵

Antalet aborter¹⁶⁶ hos kvinnor i åldrarna 15–49 per tusen havandeskap år 2008 var 6,2 bland muslimska och drusiska kvinnor medan judiska kvinnor under samma tid och i samma ålderskategori genomförde 11,8 aborter.¹⁶⁷

Från 1980 till 2007 har åldern för det första äktenskapet i Israel rent allmänt stigit med ett till två år. 1980 ingick muslimska kvinnor sitt första äktenskap när det var 20,3 år 2007 när det var 21,9 år. Muslimska män ingick sitt första äktenskap 1980 när de var 24,3 år och 2007 när de var 26,8 år. Hos kristna kvinnor har åldern för det första äktenskapet under samma tidsspann stigit från 22,2 år till 24,9 år och hos kristna män från 28,2 år till 29,5 år. I den judiska befolkningen i Israel är

“Demografiska uppgifter i urval från israelisk årsstatistik nr.57 kap.2 befolkning” 2006 hebreiska, *The Central Bureau of Statistics*, “Population of Israel on the eve of 2010 - 7.5 Million” engelska och hebreiska, *The Central Bureau of Statistics*, 2010, *The Central Bureau of Statistics* “The Arab population in Israel 2008” engelska.

¹⁶⁴ The Abraham Fund Initiatives 2009: “Det arabiska samhället i Israel” sid 14–15, tab 6.

¹⁶⁵ Göndör Eli ”Modern medicin har nästan utrotat barndödligheten”, *Dagen* 1997-09-05

¹⁶⁶ I Israel förekommer inte fri abort. År 2007 ansöktes det om 19470 aborter. 99 procent av dessa beviljades av abortkommittén. Rader av motiveringar som möjliggör abort ligger till grund för kommitténs beslut och leder till att så gott som varje abort godkänns. Allt från utomäktenskapliga havandeskap till olika sociala och medicinska motiv är vanligtvis orsak nog för att godkänna aborter. Se: *The Central Bureau of Statistics*, “Press Release “Demographic Situation in Israel – 2008” engelska och hebreiska.

¹⁶⁷ Ibid.

förhållandet från 22,8 år till 25,6 år för kvinnor och 25,5 år till 27,8 år för män.¹⁶⁸

Av tusen ingångna äktenskap år 2008 skilde sig 6,5 par i åldrarna 17–49 i den muslimska befolkningen. Hos den judiska befolkningen är antalet skilsmässor nästan 14 per tusen äktenskap i samma ålderskategori under samma tid.¹⁶⁹

År 2007 hade 45,2 procent av muslimska elever fullbordat sin gymnasiekompetens. Bland kristna elever var det 59 procent, bland druser 56,2 och bland judiska elever 66 procent.¹⁷⁰

I den arabiska befolkningen i Israel, det vill säga kristna, druser och muslimer, var det år 2007 fler män än kvinnor som gick i skolan upp till gymnasienivå. Men för akademiska studier vänder det och antalet kvinnor överväger. 18,7 procent av männen och 19,9 procent av kvinnorna i den arabiska befolkningen, har akademisk utbildning eller en annan utbildning som överstiger 13 år. Bland judar var det fler kvinnor än män genom hela utbildningsperioden. 47,9 procent kvinnor och 46,5 procent män hade akademisk utbildning eller mer än 13 års skolgång. Bryts den arabiska befolkningen ner i religiösa grupper visar det sig att den muslimska gruppen år 2001 var den lägst utbildade och den kristna den högst utbildade. 36,1 procent av den muslimska befolkningen hade endast grundskoleutbildningen eller ingen utbildning alls. Motsvarande siffror hos den kristna befolkningen var 20,3 procent, hos den drusiska befolkningen 29,9. Dock jämnade det ut sig hos den arabiska befolkningen i allmänhet beträffande gymnasiekompetensen där cirka 50 procent generellt gick vidare och fullbordade gymnasieutbildningen. På högskolenivå gick det återigen tillbaka. 13,5 procent i den muslimska befolkningen, 29,7 i den kristna och 17,7 procent i den drusiska skaffade sig akademisk eller annan utbildning som överskred 13 års 2001.¹⁷¹

Kopplingen mellan studier, äktenskap och födslar har synliggjorts bland annat av Maha Karkaby Sabah, som är sociolog vid Tel Avivs universitet. Hon har granskat förhållandet för arabiska kvinnor i Israel mellan utbildning, äktenskap och födslar.

¹⁶⁸ *The Central Bureau of Statistics* "The Arab population in Israel 2008" engelska.

¹⁶⁹ *The Central Bureau of Statistics*, "Press Release "Demographic Situation in Israel – 2008" engelska och hebreiska.

¹⁷⁰ The Abraham Fund Initiatives 2009: "Det arabiska samhället i Israel" sid 40, tab 20.

¹⁷¹ The Abraham Fund Initiatives 2009: "Det arabiska samhället i Israel" sid 17–18, tab 17, 10

Hon gjorde sin studie i den arabiska staden Shfaram som ligger i norra Israel och har cirka 35 000 invånare. I studien presenterar hon resultatet av svaren från 3 264 kvinnor som till 80 procent var 17–24 år¹⁷² när de ingick sitt första äktenskap och som gifte sig någon gång mellan år 1982 och 2004. Av dessa kvinnor var 1 908 (58,5%) muslimer, 655 (20 %) kristna och 701 (21,5%) druser. Bland de muslimska kvinnor som gifte sig mellan åren 1982–1987 var endast 1,4 procent akademiker medan de muslimska kvinnor som gifte sig mellan åren 2000–2004 var 24,6 procent akademiker. Liknande skillnad går att i studien finna hos de kristna kvinnorna. Sabah menar att hennes studie visar dels att kvinnor med högre utbildning gifter sig senare, dels att kvinnor med lägre utbildning i åldrarna 21–24 är mindre efterfrågade på äktenskapsmarknaden.¹⁷³

Även doktor Annat Gilat och professor Rachel Hertz-Lazarowitz, båda från Haifas universitet, har i sin studie konstaterat kopplingen mellan muslimska kvinnors studier och deras förändrad roll och status i sina hemorter. Gilat och Hertz-Lazarowitzs fallstudie omfattade 435 kvinnliga studenter på fyra universitet i Israel. Studien pekar på hur muslimska kvinnor dels väljer att studera för att förändra sin roll och status som människor, dels är de införstådda med att de genom sin förändring också bidrar till att förändra rådande normer i omgivningar som de vuxit upp i.¹⁷⁴

Trots att förändringen är mindre bland muslimska kvinnor för närvarande pekar både Sabah och Gilat och Hertz-Lazarowitz i sina studier på att muslimska kvinnor följer den utveckling som går att skönja bland kvinnor i andra religiösa grupper som studerar allt längre och gifter sig allt senare. Statistiken ovan över hur antalet födselar minskat kan dessutom rimligen förstås som att det förekommer samband mellan hur längre studier och senare äktenskap för muslimska kvinnor, över tid också leder till att antalet födselar minskar.

3.5 Israeliska muslimska kvinnors identifikation i siffror

¹⁷² Cirka 20 procent var över 24 år.

¹⁷³ Se appendix Karkaby Sabah, Maha 2008.

¹⁷⁴ Se, Gilat A. & Hertz-Lazarowitz, R. 2009.

Professor Sammy Smooha från Haifas Universitet har för föreliggande avhandling isolerat muslimska kvinnor, från sitt index. Indexet har i olika former publicerats sedan 1976. Syftet med indexet är att med hjälp av statistik beskriva relationen mellan judar och araber i Israel. Attitydundersökningar har gjorts i två grupper. En arabisk grupp på 700 personer och en judisk grupp på 700 personer. Båda gruppernas sammansättning är procentuellt representativa i avseende exempelvis förhållandet mellan judar från Europa och Nordafrika eller förhållandet mellan muslimer och druser, eller stadsbefolkning och landsortsbefolkning utanför städerna.¹⁷⁵ I siffrorna jag presenterar har Professor Smooha isolerat muslimska kvinnor från den arabiska gruppen för åren 2004, 260 kvinnor och 2008, 238 kvinnor.¹⁷⁶

År 2004 ansåg 54 procent av de tillfrågade muslimska kvinnorna att den viktigaste delen av deras personliga identitet var den religiösa och 25,7 procent prioriterade den palestinska identifikationen. Att vara israelisk medborgare prioriterades inte av mer än 17,3 procent. År 2008 var den religiösa identifikationen fortfarande dominerande men hade sjunkit till 50,8 procent medan den palestinska hade ökat till 30,5 procent och betydelsen av att vara israelisk medborgare var oförändrad. När muslimska kvinnor i Israel fick nio alternativ att välja mellan på kombinationer av arab, israel och palestinier utan religiös tillhörighet för att beskriva sin personliga identitet, valde majoriteten kombinationen palestinsk arab i Israel. Siffran på drygt 40 procent förändrades knappt mellan åren 2004 och 2008.¹⁷⁷

I fråga om livsstil ansåg 74 procent av de tillfrågade muslimska kvinnorna år 2004 att deras liv och beteende mer liknade den judiska befolkningens liv och beteende i Israel än den palestinska befolkningens på Västbanken och Gaza. Den siffran hade dock sjunkit till 58,9 procent 2008. Över 50 procent av de tillfrågade ansåg dock, både 2004 och 2008, att de kände en starkare samhörighet med den palestinska

¹⁷⁵ För professor Sammy Smoohas publikationer i allmänhet och andra index. Se <http://soc.haifa.ac.il/~s.smooha/index.php> 2010-12-13.

¹⁷⁶ Under den aktuella perioden utspelade sig två väpnade konflikter mellan Israel och dess arabiska omgivning. Kriget mellan Israel och Hizballah i Libanon 2006 och en serie av väpnade sammanstötningar mellan Israels armé och paramilitära (i betydelsen beväpnade stridande grupper som inte är del av en militär organisation, det vill säga alla vapen i ett land under ett kommando) palestinska grupperingar på Gazaremsan. För att se frågorna relaterade till just denna studie se appendix Smooha, Sammy 2010: *Survey Findings: Moslem Arabs by Gender for Eli Gondor*.

¹⁷⁷ Se appendix Smooha, Sammy 2010: *Survey Findings: Moslem Arabs by Gender for Eli Gondor*.

befolkningen på Västbanken och Gaza än med den judiska befolkningen i Israel. År 2004 definierade sig 8,9 procent av dessa kvinnor som mycket religiösa, 33,2 procent som religiösa, 33,3 procent som traditionella och 24,6 procent som icke-religiösa eller sekulära. Antalet kvinnor som identifierade sig som mycket religiösa steg år 2008 till 11,1. Steg gjorde också antalet kvinnor som identifierade sig som religiösa och som traditionella till 36,7 respektive 36,3 procent. Den grupp som identifierade sig som icke-religiös eller sekulär sjönk samtidigt till 14,3 procent. Bland muslimska män under samma period är trenden i princip densamma. Visserligen sjönk antalet som identifierade sig som mycket religiösa från 10,9 procent 2004 till 6,7 procent 2008. Men samtidigt ökade gruppen som identifierade sig som religiös från 21,7 procent 2004 till 35 procent 2008. Gruppen av muslimska män som såg sig som traditionella förblev mer eller mindre oförändrad under den gällande perioden. Däremot sjönk gruppen som identifierade sig som icke-religiös eller sekulär bland muslimska män från 31,8 procent till 23,1 procent.¹⁷⁸

Under perioden från 2004 till 2008 ökade dessutom stödet för den Islamiska Rörelsen¹⁷⁹ bland muslimska kvinnor i Israel från 38,3 procent till 52 procent och hos muslimska män från 38 procent till 43,8 procent. Samtidigt minskade stödet för vad som anses vara den mer radikala norra falangen av den Islamiska Rörelsen under samma period bland muslimska kvinnor från 24,2 till 18 procent och var i princip oförändrad bland muslimska män. Stödet för vad som anses vara den mer moderata södra falangen av den Islamiska Rörelsen steg samtidigt markant. Från 1,7 procent till 9,1 procent bland muslimska kvinnor och från 0,9 till 8,1 procent bland muslimska män.¹⁸⁰

3.6 Att tolka siffrorna

Statistiken ovan illustrerar dels något av de sociala villkoren i Manars hemort såsom jag beskrev det i min inledning, dels ger det ramverk och klangbotten för mitt inledande resonemang om religiös identifikation. Siffrorna visar att de socio-ekonomiska villkoren för muslimer i allmänhet och muslimska kvinnor i synnerhet är sämre än hos någon annan religiös grupp i Israel. Även om Manars hemort vid

¹⁷⁸ Se appendix Smooha, Sammy 2010: *Survey Findings: Moslem Arabs by Gender for Eli Gondor*.

¹⁷⁹ Se appendix Smooha, Sammy 2010: *Survey Findings: Moslem Arabs by Gender for Eli Gondor*.

¹⁸⁰ Se appendix Smooha, Sammy 2010: *Survey Findings: Moslem Arabs by Gender for Eli Gondor*.

första anblicken kan framstå som relativt välmående är det dock uppenbart att det i flera avseenden är sämre där än i exempelvis storstäderna. Både hennes far och farbror är i femtioårsåldern och sjukpensionärer. Samhället lider av svår arbetslöshet som blev ännu värre genom 2008 års finanskris, vilket var tydligt då jag var där på besök år 2009. Familjerna har många barn och för den stora gruppen ungdomar i samhället är olika former av fritidssysselsättning begränsad om de alls förekommer. Moskéerna tjänstgör både som bönehus och sociala knytpunkter där människor träffas och samtalar.

Siffrorna visar också att det har blivit allt vanligare bland muslimer i Israel att i någon mening identifiera sig religiöst. En sådan trend eller utveckling kan associeras till bland annat McGuire som menar att religion dels kan ge människor känslan av samhörighet och mening med tillvaron så att exempelvis marginalisering eller andra upplevelser svåra att förstå får en förklaring, dels kan religion ge ett sammanhang genom religiöst förankrade världsbilder.¹⁸¹

Ur statistiken framträder muslimska kvinnor som den mest utsatta gruppen. Icke desto mindre pekar statistiken på att deras situation håller på att förändras. Muslimska kvinnor i Israel studerar allt längre, gifter sig allt senare och skaffar allt färre barn. Det kan förstås som att muslimska kvinnor på eget initiativ och genom individuella åtgärder försöker förändra sin situation. Om det på något vis borde eller skulle finnas en koppling mellan utsatthet, marginalisering och religion borde rimligtvis statistiken för muslimska kvinnors religiositet i Israel visa på en nedgång i religiös identifikation som följd av deras utveckling och förbättrade förhållanden. Det vill säga ju bättre villkor och social status, desto lägre religiös identifikation. Statistiken bekräftar att deras situation förbättras successivt men att även deras intresse för religiös identifikation eller fördjupad religiositet ökat. Detta har dock inte gynnat den mer separatistiska norra falangen av Islamiska Rörelsen som förlorat stöd bland muslimska kvinnor medan den mer integrationsinriktade södra falangen fått ökat stöd. Därmed tydliggörs att det i detta fall inte finns någon självklar koppling mellan ökad religiositet å ena sidan och politisk radikalisering å andra sidan.

¹⁸¹ McGuire 2002:27–32.

För att hitta en förklaring till varför kvinnor som förbättrar sina levnadsvillkor samtidigt väljer att bli mer religiösa har jag i kap 1.2 förklarat att jag valt att luta mig mot Alain Touraines förklaringsmodell som sätter fokus på individens förflyttningar i vardagslivet. Med Alain Touraines teori som ledstjärna för jag ett resonemang om betydelsen av att granska individens förflyttningar i vardagen för att bättre förstå religionens roll eller betydelse för de kvinnor som jag talat med. I det sammanhanget anknuter jag även till Lars Denciks resonemang om individers förflyttningar mellan det han kallar för olika *sociotoper*.

I detta fall blir det således snarare en fråga om hur eller varför individer gör sina val eller fattar sina beslut än en fråga om att individers situation alltid är konsekvensen av andras beslut, eller andras tillsatta strukturer. Ur ett religionsvetenskapligt perspektiv refererar jag till McGuire som menar att fokus på individer i religionsvetenskaplig forskning blir en fråga om att upptäcka individuell religionsutövning och föröka förstå individuella bevekelsegrunder för individers egna upplevelser och föreställningar, snarare än att studera kollektiv religiös tillhörighet eller organiserad gemensam religionsutövning för att förstå individer.¹⁸²

3.7 Samtal kring religiös identifikation i vardagslivet

Kvinnorna jag har intervjuat finns, som jag nämnt i kap 2.2 bland de som har förbättrat sina villkor successivt genom studier och arbete. Det gör dem mer ekonomiskt självständiga vilket samtidigt stärker deras sociala status. De studerar alla vid universitet, identifierar sig i någon mening som muslimer och araber i första hand och planerar att gifta sig senare och skaffa färre barn än sina föräldrar. Även om statistiken ovan inte säger något om just de kvinnor jag har intervjuat, placerar den ändå kvinnorna i ett sammanhang. Muslimska kvinnorna som blir alltmer självständiga är en växande och ganska ny grupp i Israel, vilket statistiken ovan visar. Intervjuerna som följer ger möjligheten att bekanta sig lite närmare med åtta av dem.

Som jag tidigare påpekat i kap. 2.9 är intervjuerna tematiserade efter ämnen som dominerat samtalen mellan kvinnorna och mig. Således finns det i följande fem

¹⁸² McGuire 2008:4.

intervjukapitel delar ur de 19 olika intervjuerna som är utvalda för de specifika teman som berörs i respektive kapitel. Jag har genom mina frågor försökt få kvinnorna att diskutera sina förhållningssätt till sin religiösa övertygelse eller livsstil. Tematisering har således kommit som ett naturligt resultat av vilka ämnen det är som dominerat intervjuerna vilket också ger en rimligt klar bild av vilka ämnen jag berör i mina frågor. I det sista intervjukapitlet 8 är ämnet smalt. Jag valde att det kapitlet endast hålla intervjun inom det område som rör kvinnors roller i förhållande till mäns roller i sammanhang eller omgivningar som på något vis är förknippade med religiösa koder eller aktiviteter. I andra fall har jag låtit kvinnorna ”sväva ut” och prata om det som intresserar dem. Trots detta har intervjuerna vanligtvis kretsat kring ämnet. Således kan urvalet av intervjuer som här presenteras ses som representativa för intervjumaterialet i sin helhet.¹⁸³

4 Umma och synen på hemmahörandet

*”Ni utgör de bästa samfund
som fått uppstå (bland och)
för människorna: ni anbefaller
det som är rätt och förbjuder
det som är orätt och ni tror på
Gud. Om efter följarna av
äldre tiders uppenbarelser
hade trott (på denna), skulle
det helt visst ha varit bäst för
dem. Fastän det finns bland
dem som tror, har de flesta av
dem förhärdat sig i trots och
olydnad.”*¹⁸⁴

Syftet med samtalen om kvinnornas förhållningssätt till *umma* är grundat i idén om förflyttningar så som jag formulerar det i kap 1.2. Kopplingen till *umma* skulle enligt min mening kunna ske som resultat av fysiska förflyttningar i betydelsen att resa till en annan plats där det finns muslimer och därigenom känna gemenskap. Mitt antagande är att det dessutom går att göra mentala förflyttningar genom att

¹⁸³ Se appendix intervjuer för intervjuerna i sin helhet.

¹⁸⁴ Bernström, 2002 *Koranens Budskap*, 3:110. Försättningsvis kommer fotnoterna till korancitaten att endast skrivas Koranen sura:vers.

föreställa sig en gemenskap med en global muslimsk värld, vilket kan väckas exempelvis genom information i media om muslimer i andra delar av världen.

En allmänt vedertagen föreställning bland muslimer är att ett nytt folk formades eller etablerades i och med islams tillblivelse. Den historiska föreställningen om *umma* skulle kunna beskrivas som en process där Muhammad förmedlade sitt budskap till allmänheten så att det verkligen förändrade deras liv. I stället för att enas runt släktskap och blodsband förenades individer i ett monoteistiskt och socialt politiskt centraliserat styrt system. Hierarkier omorganiserades och ett annat ledarskap utvecklades som förenade redan existerande sociala och religiösa föreställningar med nya tankar som kom att verka i samhällets alla delar. Tillblivelsen av *umma* innebar att nya strukturer för lojalitet och auktoritet hade skapats. Så småningom blev *umma* dessutom en både politisk och ekonomisk maktfaktor.¹⁸⁵

Förhållningssätt bland muslimer till *umma* i vår samtid är långt ifrån lika självklar eller homogen som förståelsen av dess etablerande i ett historiskt skeende.

Enligt Eickelman & Piscatori har föreställning om *umma* upprätthållits dels genom idén om en gemenskap kring tron på Guds enhet *tawhid*¹⁸⁶ och dels genom *da'wa*. De menar att identifikationen med *umma* bland muslimer i världen kommer som ett resultat av i huvudsak tre krafter: För det första förekommer olika icke-statliga aktörer som ägnar sig åt att, var och en på sitt vis, ta på sig ansvaret för att sprida islam genom *da'wa*. Verksamheten skapar kopplingar mellan grupper och individer som känner sig förpliktigade till en muslimsk gemenskap som överskrider både klassgränser och geografiska gränser. För det andra har möjligheten att få bredare perspektiv, genom olika typer av medier, på muslimers situation i världen utvecklat en mer global gemenskap. Därtill har muslimska frågor som inte nödvändigtvis är muslimska enligt Eickelman & Piscatori, men som har med muslimer att göra, närt en känsla av gemenskap. Sådana frågor är exempelvis situationen i Afghanistan, Rushdieaffären, konflikten mellan Israel och Palestina och konflikten i Bosnien. Dessa händelser när föreställningen om en muslimsk gemenskap grundad i känslan

¹⁸⁵ Lapidus 2002:23–27; Brown 2004:78.

¹⁸⁶ Se även, *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *tawhid*.

av utsatthet som överskrider nationella gränser. Det är dessutom konflikter eller situationer med naturliga förutsättningar att ge den muslimska gemenskapen *umma* politisk innebörd.¹⁸⁷

4.1 Samtal om *umma*

När jag bad kvinnorna att gradera olika förslag på identifikation när vi första gången träffades i grupp, valde alla som svarade som första alternativ ”muslim”.

Första mötet med hela gruppen på Beershevas universitet.

Intervju nr. 1, 13 maj 2009.

Eli: Hur skulle ni definiera er själva om ni fick välja mellan muslim, arab, palestinier och israel? Vad kommer först och sist?

Aisha: Landet [*syftar på marken*] här är vårt men staten kan vi inte identifiera oss med. Först är jag muslim sedan palestinier och slutligen arab med israeliskt medborgarskap som är ett resultat av omständigheter snarare än mitt val. Och jag känner att jag är i mitt land på min jord, men inte i min stat.

Leila: Muslim, palestinier, arab med israeliskt medborgarskap.

Mona: Muslim, arab, palestinier med israeliskt medborgarskap.

Första mötet med hela gruppen på Haifas universitet. Intervju nr.

7, 18 maj 2009.

Eli: Kan ni identifiera er själva efter vad som är viktigast först och välja mellan muslim, arab, palestinier och israel?

Amina: För mig är bara muslim viktigt. De andra är helt oväsentligt. Vad som identifierar mig är min kontakt med Gud.

Erina: Muslim, arab och palestinier kommer på samma plats.

Nadir: För mig är den viktigaste delen att vara muslim, därefter är jag arab sedan palestinier. Det israeliska är endast medborgarskap och identitetshandlingar.

Manar: Muslim, arab, palestinier.

Abir: Muslim och arab.

¹⁸⁷ Eickelman & Piscatori 2004:141–148.

Bilden som framträder genom dessa svar i grupp är att det dels förekommer en stark identifikation med islam och att vara muslim, dels en svag identifikation med Israel. Identifikationen med det arabiska eller det palestinska varierar även om känslan av att vara arab överväger. Dock visar det sig att betydelsen, förhållningssättet eller de praktiska konsekvenserna av rangordningen varierar mellan olika alternativa identifikationer som arab, muslim, palestinier eller israelisk medborgare. Kvinnornas svar ligger i linje med de undersökningar som jag redovisat i kap 3.5. Samtidigt tillhör alla informanter samma religiösa rörelse och att muslim väljs av dem som första alternativ ligger i vad som förväntas. Jag har valt det som startpunkt där svaren är förväntade och normativa. Efter hand framträder flera nyanser.

Första mötet med hela gruppen på Beershevas universitet.

Intervju nr. 1, 13 maj 2009.

Aisha: Vi kan inte känna oss som israeler för vi får inga jobb. Först och främst kräver landet militärtjänst. Jag tänker ta min examen och sedan sitta hemma. Vi har ingen framtid i det här landet.

Eli: Hade ni föredragit att bo i ett muslimskt land?

Aisha: Ja för i ett muslimskt land hade vi haft arbetsmöjligheter som vi inte har här.

Eli: Så om ni exempelvis hade kunnat flytta till Egypten eller liknande så hade ni gjort det?

Aisha: Nej, Egypten gillar jag inte.

Noor: Nej, inte Egypten. Alla araber är inte muslimer.

Eli: Nej och inte alla muslimer är araber. Men det flesta araber är muslimer. Eller?

Noor: Jo så är det...

Leila: Jag hade absolut föredragit att bo i ett muslimskt land.

Eli: Saudiarabien?

Leila: Ett muslimskt land och det spelar ingen roll vilket.

Aisha: Jag vill inte bo någon annanstans än här. Det här är mitt land.

Noor: Den platsen som du är född på är den platsen du alltid återvänder till. Det här är vårt hem.

Första mötet med hela gruppen på Haifas universitet. Intervju nr. 7, 18 maj 2009.

Eli: Hur förhåller ni er till andra muslimer i världen? Hur tänker ni exempelvis på en muslim i Indien?

Amina: Jag oroar mig för muslimer i Indien och bryr mig om dem. Jag bryr mig om att de ska gå på den rätta vägen och att de ska göra de riktiga valen. Jag bryr mig om *da'wa*.

Eli: Och andra muslimer i världen? Hur ser ni på dem?

Abir: Jag bryr mig inte så mycket om andra muslimer i världen. Jag bryr mig om min familj, min kontakt med Gud och mina studier. Andra muslimer i världen tänker jag inte så mycket på.

Manar: Men dina studier påverkar *umma*.*[riktat till Abir]*

Eli: Hur påverkar hennes studier *umma*?

Manar: Det stärker *umma*.

Abir: Vad har mina studier för betydelse för en muslim i Indien?

Amina: I och med att vi tror på Gud så är även den kärlek som vi visar varandra ett tecken på vår kärlek till Gud. Min framgång är en del av *ummas* framgång. Det är vad jag tror. Varje framgång som jag gör är en del av den muslimska världens framgång och det är jag stolt över. Det är inte bra att leva i ett samhälle där människor bara bryr sig om sig själva.

Abir: Det är klart att jag bryr mig om andra människor.

Amina: Jag anknyter till Gud och till *umma*.

Abir: Så i din hemort menar du att alla tillhör *umma*?

Amina: Självklart. Alla som bor i min hemort hör till *umma*.

Abir: För mig är det olika grupper i olika grupper.

Amina: Ja men du håller ju också med matematik.

När de båda grupperna samtalar om identifikationen med en muslimsk gemenskap tydliggörs ganska omgående skillnader i förhållningssättet till muslimer på andra platser i världen. Amina och Abir är inte överens. Inte minst för att Abir deklarerat att hon alls inte bryr sig om andra muslimer i världen utan att en muslimsk gemenskap för hennes del snarare är knuten till familjen och hennes närområde.

Manar däremot väljer att på ett påtagligt ideologiskt sätt se sin egen utveckling som ett bidrag till en muslimsk gemenskap snarare än att låta det framstå som något hon gör helt och hållet för egen del. Under de mer individuella intervjuerna utvecklades bilden av varje kvinnas personliga förhållningsätt till andra muslimer i världen.

Andra mötet med Leila på Beershevas universitet. Samtal i enrum.

Intervju nr. 3, 5 november 2009.

Eli: Du säger ”vi muslimer”. Känner du någon gemenskap med andra muslimer i världen? Känner du exempelvis samhörighet med en muslim även om du inte förstår deras språk? Muslimer från Indonesien exempelvis?

Leila: Ja det gör jag för att de tror på det samma som jag gör. På det enda rätta. Klart att det finns en gemenskap och ett sammanhang. Visst finns det mycket som skiljer oss åt.

Eli: Saudiarabien, när du ser på tv. Känner du gemenskap?

Leila: Ja med Saudiarabien känner jag absolut gemenskap. Men det gäller även känslan av samhörighet med muslimer i USA eller i England. Ja det finns absolut en känsla av samhörighet.

Leila uttrycker vad som kan förstås som känslan av gemenskap, vilken inte nödvändigtvis är knuten till just muslimer i arabvärlden utan snarare är förknippad med andra människor för att de är muslimer. Den känslan beskrivs annorlunda av Aisha men även av andra kvinnor när samtalet om *umma* återupptas.

Andra mötet med Aisha på Beershevas universitet. Intervju nr. 4,

5 november 2009. Samtalet görs med Leila närvarande.

Eli: Känner du dig som del av den övriga muslimska världen?

Aisha: Jag känner en stor gemenskap med muslimer i den övriga världen och ibland stör det hela min dagsrytm när jag hör att muslimer någon annanstans i världen har det svårt eller far illa.

När jag hör eller ser vad som exempelvis händer i Irak eller kriget i Gaza så blir jag väldigt illa berörd. Och vår profet Muhammad har sagt att det är förbjudet att somna på kvällen utan att först

tänka på andra muslimer i världen. Det är ibland svårt för mig att leva med vetskapen om att jag lever ett bra liv och andra människor lider. Även om de inte är muslimer som lider berör det mig. Och även om det är människor som Gud straffar så stör det mig. I slutet så kommer Gud att straffa oss om vi inte ser andra människors lidande. Vi måste vara delaktiga i andra människors lidande och be i våra böner om att Gud ska hjälpa dem.

Eli: Vad är det för straff du talar om?

Aisha: Jag vet inte. Det avgör Gud. Men enligt vår religion så måste jag bry mig om andra människor. Jag får inte somna innan jag ägnat alla muslimer i världen en tanke. Vid slutet kommer Gud att fråga mig varför jag inte gjorde något för att hjälpa de behövande. Samtidigt vet Gud vad mina begränsningar är och vad jag är förmögen till. Han vet att jag inte kan hjälpa människor som dör i krig. Jag kan bara hjälpa till genom att be till Gud.

Här infinner sig lidandet som identifikationsmarkör för första gången vilket återkommer även hos de andra kvinnorna.

Tredje mötet med Erina på Haifas universitet. Intervju nr. 11, 2 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Känner du gemenskap med den muslimska världen i övrigt? Känner du något gemensamt med exempelvis en muslimsk kvinna från Indonesien.

Erina: Ja på ett vis så gör jag det om hon är utsatt. Då berör det mig och jag bryr mig om det.

Tredje mötet med Manar på Haifas universitet. Intervju nr. 13, 4 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Sist vi talade med varandra frågade jag dig om du känner någon samhörighet med andra muslimer i världen? Nu har ni varit i Turkiet på bröllopsresa. Kände du någon samhörighet med andra muslimer som du träffade där?

Manar: Så fort som en annan människa visar att han eller hon är muslim så infinner sig omedelbart en känsla av samhörighet. Dessutom känner jag en instinktiv samhörighet med muslimer i världen. När jag ser muslimer från andra platser på jorden på TV så känner jag automatiskt samhörighet. När jag ser muslimer som har det svårt funderar jag på om jag kan hjälpa dem på något vis. Att sitta utanför och se hur andra muslimer far illa eller har det svårt berör mig verkligen. Det gör mig ont att jag inte kan göra något eller hjälpa någon.

Abir som i intervju 7 avvisade tanken på att hon skall identifiera sig med andra muslimer i världen förtydligade sin ståndpunkt i det andra mötet och anknöt även hon till lidandets eller utsatthetens gemenskap.

Andra mötet med Abir på Haifas universitet. Intervju nr. 12, 4 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Känner du dig som en del av *umma*?

Abir: Först och främst är jag en del av min familj och alla de araber som finns här i Israel för vi hör ihop. Jag vill att alla människor ska kunna leva ett bra liv utan krig och svält. Jag säger som de där skönhetsdrottningarna när man frågar dem vad de vill. Så säger de alltid samma sak. Att världen ska få leva i fred och att människor på jorden ska få må bra. Och visst är det viktigt för mig att även muslimer lever bra. Men för min del upplever jag att muslimer ofta inte lever ett bra liv. De lever i svält eller utsatthet. Jag hoppas att de kommer bli bättre. Först vill jag att det ska bli bättre i Palestina och i Irak. Där vet jag att människor har det svårt. Det är viktigt för mig att de får det bättre. Inte för att de är muslimer utanför att de känns nära mig. Jag är nära palestinierna för att de är människor snarare än för att de är muslimer.

För Abir tycks föreställningen om *umma* delvis vara en fråga om fysisk och geografisk närhet. Ju närmare desto viktigare. I det avseendet höll hon sin linje från det första mötet i grupp där hon påpekar att hon identifierar sig först med familjen

och sedan sitt närområde. Även i fråga om lidanden är det först muslimer i Palestina och Irak som hon önskar ska få det bättre.

Problemet med att identifiera sig med andra muslimer eller länder som i någon mening identifierar sig som muslimska tycks också i en del fall vara knuten till olika samhällssyner i fråga om kvinnors roll och plats i det offentliga rummet, yttrandefrihet eller civil och politisk frihet. Kvinnorna som jag talat med tycks i en del fall uppleva ett avstånd till andra muslimers levnadssätt på andra platser i världen.

Första mötet med hela gruppen på Haifas universitet. Intervju 7, 8 maj 2009.

Abir: Ibland har jag funderat över att det vore skönt att leva i ett muslimskt land för här kan jag känna mig som en del av en grupp som inte är definierad. För jag lever på en plats som inte känns som min. Inte där jag bor eller så. Men samhället är inte det samhälle som jag drömmer om att få leva i. Samtidigt kan jag uppleva en konflikt när jag ser muslimska omgivningar som exempelvis Jordanien. Där är alla araber och muslimer men jag skulle inte vilja leva där. Så jag befinner mig i en konflikt. Här känner jag ingen tillhörighet och i arabiskmuslimska länder tror jag inte att jag skulle bli lycklig.

Andra mötet med Manar och Erina på Haifas universitet. Intervju nr. 9, 25 maj 2009. Endast två av respondenterna i enskilt rum. Intervjun är endast nedtecknad och inte inspelad.

Eli: Känner ni gemenskap med andra muslimer i världen. Som i Indonesien exempelvis?

Erina: Vi känner att vi har kopplingar till muslimer i den övriga världen. Men det är på ett religiöst plan.

Manar: När det gäller lagar och regler för hur man ska leva känner jag mig närmare muslimer än andra.

Erina: Kanske? Men jag skulle inte kunna leva i Afghanistan.

Manar: Det finns mycket med livet i Saudiarabien som också är fel.

[Här inleds en diskussion om hur det egentligen är i Saudiarabien och Afghanistan. Om det vi ser i media speglar verkligheten eller ej och vilka intressen det är som styr det vi får se från de olika länderna.]

Manar: Det finns muslimer som gör precis som de vill. De tolkar lagen efter sina egna idéer och föreställningar utan att bry sig om vad Gud egentligen vill.

Erina: En del går aldrig till moskén. Det ber inte till Gud och är dåliga människor. Men när de ska gifta sig så blir de plötsligt muslimer och vill gärna ha flera fruar.

Tredje mötet med Erina på universitetet i Haifa. Intervju nr. 11, 2 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Känner du gemenskap med den muslimska världen i övrigt? Känner du något gemensamt med exempelvis en muslimsk kvinna från Indonesien.

Erina: Ja på ett vis så gör jag det om hon är utsatt. Då berör det mig och jag bryr mig om det. Men samtidigt så vet jag ju att vi lever i olika världar.

Eli: Vad är skillnaden mellan hennes och din värld?

Erina: Sättet att tänka skiljer oss från varandra.

Eli: Hur skiljer sättet att tänka exempelvis mellan dig och någon i Saudiarabien?

Erina: Saudiarabien skrämmer mig. Människorna där skrämmer mig. Det är en alldeles för strikt omgivning och jag skulle aldrig kunna leva under sådana omständigheter.

Hur känslan av gemenskap, eller mentala förflyttningar för att känna gemenskap, med andra muslimer i världen omsätts i praktiken bland kvinnorna jag har intervjuat varierar således. Skillnaden mellan att känna en gemenskap och omsätta densamma i praktik menar jag också kan innebära skillnaden mellan mental och

fysisk förflyttning. Den mentala förflyttningen är inte beroende av verkliga omständigheter, vilket den fysiska förflyttningen är. För Amina blev exempelvis avståndet mellan å ena sidan den mentala kopplingen till en muslimsk gemenskap och å andra sidan den direkta kontakten med andra muslimer tydlig då hon tillsammans med sin man reste till Egypten. Där infann sig även problematiken som kommer av att hon bor i Israel och är israelisk medborgare.

Andra mötet med Amina hemma hos henne. Intervju nr.14, 10 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Sist vi talade med varandra så påpekade du att *da'wa* och *ribat*¹⁸⁸ var två viktiga beståndsdelar i din religiositet. Kan du utveckla det?

Amina: Ja vi befinner oss i *ribat* i det här landet. *Ribat* är ett väldigt brett begrepp.

Eli: Det breda begreppet intresserar mig mindre. Jag vill veta vad det innebär för dig?

Amina: För mig är det en fråga om att vi befinner oss i *ribat* här fram till domedagen. För mig är det viktigt att vara i mitt hemland och försvara det och värna om det. Men jag ser det inte bara ur ett nationellt perspektiv utan ser det även som en religiös idé. Det innebär att jag har som uppgift att försvara *umma* och dess heliga platser så som *al-Aqsa*. För min del, som muslim, har jag en väldigt viktig målsättning och det är att bry mig om alla muslimer i världen och om *umma*. Det är varje muslims skyldighet.

Eli: Har du någonsin träffat en muslim från Indonesien?

Amina: Nej.

Eli: Har du träffat muslimer från andra länder?

Amina: Jag har träffat muslimer i Egypten.

Eli: Kände du en stark gemenskap med muslimer i Egypten?

Amina: Nej inte stark. Jag har släkt i Libanon.

¹⁸⁸ *Ribat* betyder borg/fort men begreppet nämns i betydelsen av den försvarslinje som upprätts av troende muslimer mot vad de anser vara icke-muslimska intressen och inflytande (Lapidus 2002:137). Se även *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *Ribat*.

Eli: Har du varit där?

Amina: Nej vi kan inte åka dit. Men jag har släkt där som är flyktingar från 1948 och som bodde i flyktinglägret Nahr al-Barid (i Tripoli Libanon). Efter den libanesiska arméns invasion av lägret har det tvingats att flytta till flyktinglägret Badawi längre söderut.

[Här uppstår ett samtal om da'was betydelse samt relationerna mellan sunni och shia inom islam.]

Eli: När ni var i Egypten på er bröllopsresa kände ni då en nära kontakt med muslimer i Egypten?

Amina: Ja med vår guide. Han var egyptier och med honom kände jag gemenskap.

Eli: Varför bara med honom?

Amina: För att vi var mest upptagna med våra utflykter.

Dessutom har egyptier ett problem med israeliska araber. Vi sa alltid att vi kommer från Jordanien.

Eli: Men jag förstår inte. Vad har det med den muslimska gemenskapen att göra?

Amina: Inträdesavgifterna i Egypten är olika för alla och är man palestinier oavsett om man kommer från Israel, Västbanken eller Gaza så betalar man som om man vore turist. Det är stora skillnader i pris.

Eli: Det förstår jag inte alls. Får inte palestinierna stöd i Egypten?

Amina: Nej inte det minsta. Egyptierna hatar palestinier precis som man gör på alla andra platser i Mellanöstern.

Eli: Jag förstår inte. Du berättar för mig att du känner en gemenskap med alla muslimer i världen och att du anser att det finns *umma* en muslimsk gemenskap. Men när du kommer till Egypten där majoriteten är muslimer och där akademien *al-Azhar* finns, så knyter du inte kontakt med andra muslimer. Ni pratar inte med varandra?

Amina: Jo vi pratade med andra muslimer men vi var där bara en vecka och då hinner man inte så mycket. Dessutom är det en

fråga om vad det är för människor vi träffade. Vi såg i första hand fattiga människor som inte har mat för dagen och inte har orken att prata om *umma*. Däremot kommunicerar jag med min familj i Libanon genom internet.

Eli: Men är det vad du kallar för en muslimsk gemenskap? Har du träffat muslimer i Jordanien eller på andra platser i världen?

Amina: Nej, Men vi kan på TV se vad som händer på andra platser i den muslimska världen.

Aminas hinder för att omsätta sin känsla av samhörighet i praktiken ger intryck av att bero på hennes självbild som bärare av en högre levnadsstandard än de hon upplevde som ”fattiga och hungriga människor” under sin resa i Egypten. Dessutom kände hon sig nödgad att dölja sitt israeliska medborgarskap under sin resa. Således har den fysiska förflyttningen i hennes fall lett till att hennes religiösa identifikation kanske är något begränsad i förhållande till vad hon kan uppleva då hon hemma tittar på tv. Då kan hon nämligen genomföra en mental förflyttning med känsla av gemenskap som inte provas i verkligheten. Således blir förflyttningar i vardagen oavsett om de är mentala eller fysisk något som väcker eller bidrar till valet av identifikation.¹⁸⁹

För Noor störs inte känslan av gemenskap av det israeliska medborgarskapet då hon träffar andra muslimer i världen. För henne tycks gemenskapen helt och hållet vara knuten till religiösa upplevelser.

Andra mötet med Noor på Beershevas universitet. Intervju nr. 2, 3 november 2009.

Eli: Kände du gemenskap med andra muslimer som var på besök i Mekka?

Noor: Självklart. Jag känner ett sammanhang med hela världen och alla människor. Det spelar ingen roll om de är araber, ryssar eller amerikaner. Det spelar ingen roll alls. Även när det är svårt att förstå andra på grund av olika språk så spelar det ingen roll,

¹⁸⁹ Touraine 2007:172–173, Dencik 2001:2.

det är som alla förstår varandra ändå för det är så mycket som vi har gemensamt där. Gemenskapen finns i andligheten så språket får en mycket mindre betydelse. 70 procent av all kommunikation är ju kroppsspråket så därför infinner sig ett instinktivt samförstånd. Alla förstår varandra och talar om framgångar, misslyckanden och längtan.

[Här följer en beskrivning av hur hon åker till Jordanien för att där byta ut sitt israeliska pass till ett jordanskt]

Eli: Blir du fortfarande lika berörd av att komma till Saudiarabien som du blev första gången?

Noor: Absolut. Fortfarande blir jag rörd när jag tittar på bilder på internet från Saudiarabien. Det berör mig väldigt mycket. Eller om jag sluter ögonen och tänker mig tillbaka till Saudiarabien så berör det mig verkligen.

Eli: Vad är det som mest berör dig? Är det att vara på platsen eller är det mötet med andra muslimer?

Noor: Det är båda tillsammans. Varför? Jo för att det är platsen, just den plats där hela *umma* träffas. De ena ger det andra.

Eli: Får du kontakter med andra muslimer i världen som du sedan skriver till eller talar med?

Noor: Nej, för jag håller inte på så mycket med internet, messenger, e-mail och sådant. Det är inte min grej för jag har inte tid att sitta framför datorn. Men när vi är där så har vi kontakt. Vi ber tillsammans eller läser Koranen tillsammans eller berättar om våra liv för varandra eller talar om Koranen och profeten. En del kommer från Jordanien andra från Saudiarabien och någon från Filippinerna. Det viktiga är bara att de kan lite arabiska. Då ordnar sig resten.

Själva känslan för Noor av att befinna sig på plats i Mekka och träffa andra muslimer menar hon är fantastisk. Orsaken till att hon inte upprätthåller kontakterna hon knyter på plats tillskriver hon sitt begränsade intresse för datorkommunikation. För henne tycks gemensam religionsutövning på plats svara till hennes behov av gemenskapskänsla med *umma*.

4.2 *Umma* – en analys

Kvinnorna tycks överlag i första hand vara överens om att de känner sig som muslimer. Identifikationer i andra och tredje hand varierar dock mellan ”arab” och ”palestinier”. Förhållningssättet till huruvida att bo i ett muslimskt land skulle vara att föredra varierar också mellan kvinnorna.

Känslan av gemenskap tycks samtidigt vara helt oberoende av om kvinnorna befinner sig i sina hem, på universitetet eller på resa. Men de är i en speciell situation. Språket innebär att de i första hand är begränsade till den minoritet av muslimer som talar arabiska i vardagen. Deras israeliska medborgarskap tvingar dem att byta pass när de vill resa till andra länder i Mellanöstern. Deras förhållningssätt och erfarenhet till civil och politisk frihet skiljer sig från vad muslimer i Mellanöstern i övrigt upplever,¹⁹⁰ vilket kan förstås av deras ibland reserverade förhållningssätt till muslimer i andra arabiska länder. Därmed är det rimligt att se hur religionens roll för kvinnorna varierar beroende av var de befinner sig eller beroende av mellan vilka omgivningar de förflyttar sig. Samtidigt visar deras resonemang att en alltmer sammansatt och globaliserad värld gör det möjligt för dem att välja flera olika identifikationer som de kan förhålla sig till beroende av var de befinner sig i sina förflyttningar vid varje givet tillfälle.

Kvinnornas fysiska förflyttning i vardagen tycks inte hindra dem från den mentala förflyttning det kan innebära att på olika vis identifiera sig med andra muslimer i världen. Samtidigt blir deras upplevelse av den tänkta eller fantiserade gemenskapen en annan då den prövas i verkligheten och fler komponenter ska vägas in i mötet, så som medborgarskap, språk eller ekonomisk och social status. På den punkten skiljer sig Noor från de andra i och med att hon blir rörd bara hon tänker på sina upplevelser och möten i Saudiarabien trots att hon måste byta pass för att komma dit. För henne är det en enastående upplevelse att få vara på den plats

¹⁹⁰ Se freedomhouse rapport över Mellanöstern:
<http://freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2010&country=7845>. 2011-01-15.

där, som hon uttrycker det, ”hela *umma* träffas”. Att hennes kontakt med andra muslimer i världen är ytterst begränsad tycks inte bekymra henne.

Delar av kvinnornas förhållningssätt till muslimsk gemenskap kan anknytas till Oliver Roy som menar att *umma* nu mer bör förstås som enbart en abstrakt föreställningsvärld.¹⁹¹ Eller en skenbar gemenskap som är helt oberoende av gränser, lagar eller territorier och endast uttrycks genom begreppet *umma*.¹⁹²

Under alla förhållanden uttrycker kvinnorna att de på olika nivåer söker gemenskap med andra muslimer som i sin tur försvagas eller förstärks genom förflyttningar i det verkliga mötet eller framför tv:n och internet. Exempelvis förstärks känslan av gemenskap då andra muslimer i världen far illa eller då religion utövas gemensamt, medan känslan av gemenskap kan försvagas i ett direkt möte på grund av identifikationer som ligger bortom den rent religiösa förställningen så som medborgarskap eller social status.

Amina uttrycker exempelvis i intervju 14 att motståndet är en viktig beståndsdel i hennes identifikation med andra muslimer. Hon påpekar dessutom att både *da'wa* och *ribat* är centrala beståndsdelar i hennes religiösa identifikation. Manuel Castells använder begreppet *motståndsidentitet* för en gemenskap som formas utifrån känslan av att vara marginaliserad eller förtryckt och som väcker en gemensam vilja till motstånd.¹⁹³ Det kan samtidigt förstås som att Amina, genom mental förflyttning ser sig som en del av ett större muslimskt sammanhang som hos henne väcker känslan av att bära på ett speciellt ansvar som innebär att för den muslimska världens räkning ”hålla positionerna” i Israel.

Kvinnornas svar illustrerar mitt resonemang kring förflyttningar. De upplever mentala förflyttningar då de identifierar sig med andra muslimer i världen utan att det nödvändigtvis innebär ett fysiskt möte. Eftersom *umma* är förankrad i en religiös muslimsk föreställningsvärld är det rimligt att anta att kvinnornas förmåga,

¹⁹¹ Roy 2004:19.

¹⁹² Roy 2004:202–203.

¹⁹³ Castells 2007:9.

möjlighet eller vilja till att identifiera sig med *umma* på något vis är kopplad till den betydelse de ger religionen i sina dagliga liv.

Sammanfattningsvis skulle man kunna konstatera att kvinnornas svar visar på en gemensam nämnare i en påstådd identifikation med andra muslimer i världen. Dessutom får uppenbarligen den svaga men ändå existerande identifikationen med Israel betydelse för dem i mötet med muslimer i de kringliggande arabländerna. Gemensamt för kvinnorna är också att deras val av identifikation är direkt knutet till hur de upplever varje given situation i sina förflyttningar i vardagslivet – såväl fysiska som mentala.

5 Salat, Allah & al-nar

Salat

*"Ha tålmod [Muhammad] och vänta på din Herres dom – Vi vakar över dig- Och lova och prisa din Herre när du reser dig, och lova och prisa Honom under natten och då stjärnorna bleknar!"*¹⁹⁴

Allah

*"Lov och pris tillkommer Gud, världarnas herre, den Nåderike, den Barmhärtige, som allsmäktigt råder över Domens dag! Dig tillber vi; dig anropar vi om hjälp. Led oss på den raka vägen."*¹⁹⁵

Nar

*"Varje människa skall smaka döden. Men först på Uppståndelsens dag skall ni få er fulla lön. Den som då rycks bort från Elden och förs till paradiset har sannerligen vunnit en stor seger. – Livet i denna värld [skänker] bara bedräglig glädje."*¹⁹⁶

I detta avsnitt presenterar jag samtalen med kvinnorna om Gud. Eftersom kvinnorna påstår sig vara religiösa och be dagligen är mitt utgångsläge att Gud har stor betydelse i deras liv och vardag, vilket jag menar motiverar ett sådant samtalsämne. Dessutom kan bön förstås dels som en mental förflyttning där individen finner en frizon utanför den rent fysiska dagliga tillvaron. Dels kan bönen ses som en möjlighet oberoende av fysiska förflyttningar i betydelsen att individer sannolikt upplever att de kan be så gott som var som helst.

Guds faktiska existens är ett av Koranens centrala budskap enligt Ira Lapidus. Gud beskrivs i flera korantexter utöver dem som jag presenterat ovan, som allsmäktig, god och som skaparen av allt. Men Gud är i Koranen också förknippad med straff, varningar och rättvisa. Relationen till Gud inom islam kräver underkastelse och en vilja att följa Guds lagar och påbud. Gud är den som dömer vid yttersta tiden med antingen det värsta straffet eller den största belöningen.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Koranen, 52:48–59.

¹⁹⁵ Koranen, 1:1–6.

¹⁹⁶ Koranen, 3:185.

¹⁹⁷ Lapidus 2002:82. Se även, *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord Allah.

En av de bestraffningar som den som inte följer Guds uppmaningar riskerar är *al-nar*, elden. *Al-nar* förekommer som ett hot om den eld en person kan möta efter döden.¹⁹⁸ För att undvika ett sådant öde rekommenderar Koranen att inte försumma bönen till förmån för sinnliga lockelser.¹⁹⁹

Salat-bönen kan sålunda ses dels som ett sätt för människor att kommunicera med Gud, dels en uppmaning från Gud för att hålla människor borta från synd. Detta har gjort att *salat* ses som en av islams fem grundläggande påbud, även kallade ”islams fem pelare”.²⁰⁰ Genom bönen deklarerar också övertygelsen och föreställningen om att Gud är en och den ende *tawhid* vilket sammanfattas i en trosbekännelsen *shahada*.²⁰¹ Förhållningssättet till bönetiderna och dess betydelse varierar dels beroende på olika lagskolor och dels beroende på var i världen en muslim befinner sig. Bönen förrättas vanligtvis genom att den bedjande riktar sig mot Mekka och genomför prostration.²⁰²

Bönen för muslimer kan också ge en känsla av gemenskap och stärkt identitet. Gemenskap på grund av en förställning om att det dygnet runt alltid finns en muslim någonstans i världen som ber. Stärkt identitet för att bedjande muslimer oavsett var de befinner sig i världen, avbryter vardagslivets rutiner för att be. Det skapar dessutom ett religiöst eller heligt utrymme på den plats där den bedjande befinner sig oberoende av om det är på en arbetsplats eller ett hem.²⁰³

5.1 Samtal om *salat*, *Allah* och *al-nar*

Kopplingen mellan bön och Gud kan tyckas naturlig och självklar eftersom det finns anledning att utgå från att bedjande människor ber till Gud. Helvetet behöver dock inte ha en lika självklar plats i sammanhanget, eftersom en troende individ inte nödvändigtvis dessutom måste tro på ett helvete. Kvinnorna som jag intervjuat påstår sig alla be.

¹⁹⁸ Se även, *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *nar*.

¹⁹⁹ Koranen, 19:59–60.

²⁰⁰ Rippin 2005:103–104.

²⁰¹ Se även, *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *shahada*.

²⁰² Brown 2004:127–128; Rippin 2005:106–108.

²⁰³ McCloud 1996:65; Burckhardt Qureshi 1996:48; Rippin 2005:107.

*Andra mötet med Leila på Beershevas universitet. Samtal i enrum.
Intervju 3, 5 november 2009.*

Eli: Hur ser en vanlig dag ut för dig från det du går upp på morgonen?

Leila: Det finns en tid innan solen går upp *fajr*²⁰⁴ gryningen. Då går jag upp och ber.

Även Aisha, Manar och Nadir menar sig be varje morgon. Aisha påpekar att det går fort och inte tar mer än fem minuter.²⁰⁵ Både Manar och Nadir framhäver morgonbönen som en tacksägelse. Manar uttrycker det så här:

Manar: För att tacka Gud för allt som är så bra. För att jag har en så fin familj, en så fantastisk man och för att jag är med barn. För allt det vill jag tacka Gud.²⁰⁶

Att Leila och Aisha intervjuas tillsammans skulle å ena sidan kunna vara en av orsakerna till samstämmigheten i deras svar.²⁰⁷ Det är å andra sidan troligt att de båda går upp tidigt på morgonen för att be. Det finns dock de som förhåller sig annorlunda till den tidiga morgonbönen.

Andra mötet med Abir på Haifas universitet. Intervju 12, 4 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Hur ser en vanlig dag ut för dig?

Abir: Du vet att vi har fem böner om dagen. Vanligtvis går jag inte upp för att be den tidigaste bönen. Jag vet att det inte är bra men jag går och lägger mig sent och sedan börjar mina föreläsningar tidigt. Så jag slår ihop de två första bönerna när jag går till skolan.

²⁰⁴ Bönen som läses vid soluppgången (Brown 2004:127). Se även *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *salat*.

²⁰⁵ Se appendix intervjuer intervju 4.

²⁰⁶ Se appendix intervjuer intervju 13.

²⁰⁷ Se appendix intervjuer intervju 4.

Andra mötet med Amina hemma hos henne. Intervju 14, 10 november 2009. Samtalet görs med hennes man och livliga barn närvarande.

Eli: Hur ser din dag ut?

Amina: Domedagen? [*Samtalet har hittills cirklat runt domedagen.*]

Eli: Nej en vanlig vardag.

Amina: Jag går upp på morgonen och det första jag gör är att ta hand om barnen som är det första jag tar hand om för att få iväg dem till skolan eftersom min man redan är på jobbet. Jag går vanligtvis inte upp för att be *salat al-fajr* men vanligtvis så ber jag den ihop med *salat al-duhr*.²⁰⁸ Sedan tar jag barnen till skolan och den som är minst två och ett halvt år stannar med mig. Jag förbereder mat och gör andra hemsysslor. Sedan pluggar jag och leker med min son. Sedan ber jag hemma med min son.

Både Amina och Abir uttrycker vad som kan förstås som ett pragmatiskt förhållningssätt till bönen. Amina slår ihop de två första böerna för att hon har barn och behöver ta hand om dem. Abir gör detsamma men mest för att hon känner sig trött på morgonen. Kvinnorna ger intryck av att de låter vardagslivets skyldigheter styra förhållningssättet till bönen.

Andra mötet med Noor på Beershevas universitet. Intervju 2, 3 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Vad gör du resten av dagen?

Noor: Det beror på. Om jag studerar så förbereder jag mig för studier och om jag ska arbeta så förbereder jag mig för arbete. På arbetet inleder jag med att förbereda mitt skrivbord. Under arbetet så måste jag ta en paus för bön.

²⁰⁸ Bönen som läses mitt på dagen (Brown 2004:127). Se även *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *salat*.

Eli: Varför ber du mitt på dagen?

Noor: För att vi ska be fem gånger om dagen.

Andra mötet med Leila på Beershevas universitet. Samtal i enrum. Intervju 3, 5 november 2009.

Eli: Vad gör du när du kommer fram till universitetet på morgonen?

Leila: Jag har ett väldigt fullt schema antingen är det från 8 till 20 eller från 8 till 18.

Eli: Var lägger du in bönerna i ett så tätt schema?

Leila: Jag går och ber vanligtvis klockan 12 och 16.

Eli: Var någonstans ber du?

Leila: Det finns ett bönerum i studenthuset.²⁰⁹

Eli: Ber du ensam eller ber du med andra?

Leila: Jag ber ibland med flera och ibland ber jag ensam.

Eli: Finns det någon skillnad för dig i känslan mellan de olika bönerna eller någon skillnad i att be ensam eller i grupp?

Leila: När jag ber med andra kan jag känna en väldigt stark gemenskap. Jag kan känna att den kvinnan som är bredvid mig är liksom min syster utan att hon är det på riktigt. Och vanligtvis känns det väldigt bra. Men ibland finns det undantag. Som när kvinnor som inte är riktigt religiösa ber bredvid mig då känns det inte helt ok. När jag ber ensam känner jag alltid att Gud hör mig och ser mig i allt jag gör. Det känns som Gud vakar över varje rörelse jag gör.

Eli: Så det innebär att du lyckas få plats med dina böner trots ditt mycket trånga schema?

Leila: Bönen tar inte så lång tid. Den tar inte mer än 5 till 10 minuter.

Eli: Finns det tillfällen då du upplever att bönen stör dig i ditt schema?

²⁰⁹ Eftersom troende judar och muslimer anser att de bör be vid vissa tider på dygnet har alla israeliska universitet utrymmen som kan användas för bön.

Leila: Det beror på om jag är nära vårt bönerum i studenthuset är det inget problem men om jag har föreläsningar i ett annat hus som är långt bort då stör det mig. Men då försöker jag istället finna en lugn plats någon stans där jag kan be i fred.

Andra mötet med Abir på Haifas universitet. Samtal i enrum.

Intervju 12, 4 november 2009.

Eli: Känner du att Gud är med dig? Hinner du med alla böner?

Abir: Nej jag hinner inte alltid be böerna i rätt tid. Jag har mycket att göra men jag kan komplettera det jag missar när jag har tid.

Kvinnornas svar ger intryck av att vardagslivet och universitets rytmen blir avgörande för när de ber sina böner. Förutom Noor som tycks försöka anpassa arbetstiden efter bönen tycks de andra kvinnorna göra tvärtom och låter vardagen och de världsliga plikterna styra bönetiderna som de försöker förlägga till universitetens bönerum. Detta innebär att endast fyra informanter av åtta ber morgonbönen på avsedd tidpunkt.

På frågan varför kvinnorna ber tycks det finnas en gemensam uppfattning om att de dels upplever att de är något de måste göra för att Gud kräver det av dem, dels för att tacka Gud. Men också för att de upplever en känsla av välbefinnande tack vare bönen.

Andra mötet med Noor på Beershevas universitet. Intervju 2, 3

november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Varför ber du?

Noor: Det är först och främst för att tacka Gud.

Eli: För vad?

Noor: För allt. Att Gud har gett mig möjligheten att se och att höra. Att Gud har gett mig mitt intellekt så jag kan tänka. Det finns människor som har intellekt men inte vet hur de ska använda det. För att Gud har skapat mig till människa och inte till något djur. Jag tackar Gud för mina föräldrar för vårt hem. För allt. För

att jag studerar. För mitt arbete och för mina inkomster. För allt.
För att jag är frisk. För det goda och för det onda.

Eli: Varför tackar du Gud för det onda?

Noor: För det första för att det inte är värre än vad det är. För det andra för att om jag får det dåligt så kanske jag vaknar till för att förbättra min situation. Annars finns det risk för att en människa bara flyter med utan att tänka på att det som händer kanske inte är bra. Men när det bli dåligt så kan det fungera som en väckarklocka. Det finns flera orsaker till varför man ska tacka Gud även när det är dåligt.

Eli: Vilka fler orsaker finns det för att tacka Gud när det är dåligt?

Noor: Gud är inte som människor. Om en människa gör dig en tjänst så säger du tack. Men tack är inte tillräckligt för Gud.

Eli: Vad behöver Gud mera?

Noor: Inom islam så säger vi att vad Gud vill gör vi, vad han inte vill håller vi oss borta ifrån. Gud säger inte gör si eller gör så bara utan vidare det finns alltid en anledning. Gud säger exempelvis att vi inte ska äta gris och det finns flera orsaker till varför man inte ska äta gris. I och med att Gud har gett oss både informationen och förbudet så har han visat oss hur mycket han bryr sig om oss och även det är en orsak till att tacka Gud. Tack Gud för att du är så god att du bryr dig om oss och skyddar oss från alla faror och inte vill att vi skall fara illa. Det att Gud överhuvudtaget bryr sig om vad vi äter är något att verkligen vara tacksam för.

Eli: Jag kan förstå varför man ska tacka Gud för att han är beskyddande och god. Men jag förstår inte anledningarna till att tacka Gud för det som inte är bra?

Noor: Jag har redan förklarat orsakerna till varför man ska tacka Gud för det onda. Det första var att tacka Gud för att det inte är värre än vad det är. För allting kan alltid bli värre. För det andra så innebär vanligtvis dåliga eller tråkiga saker att det väcker oss till att göra något gott av det. För det tredje förstår vi inte alltid vad det är som händer. Det kan vara så att Guds avsikter är goda

och vi inte ser det och förstår något annat. Med tiden kommer dock varje människa att se att Guds avsikter alltid är goda.

Andra mötet med Leila på Beershevas universitet. Samtal i enrum.

Intervju 3, 5 november 2009.

Eli: Varför? [*syftar till varför hon går och ber tidigt på morgonen*]

Leila: Jag vet inte. Jag tycker helt enkelt om det. Det ge mig en bra känsla. En känsla av lugn. En känsla av att börja dagen bra och verkligen vara redo för dagen som kommer.

Eli: Känner du samma sak varje dag? Finns det inte dagar då du tycker att det känns svårt?

Leila: Klart det finns sådana dagar då jag känner mig trött. Om jag exempelvis har föreläsningar till åtta på kvällen så är det svårare morgonen därpå. Då sitter jag kanske endast en kvart. Då kanske jag bara ber en kort morgonbön och läser bara en *sura* och somnar om en stund.

[*Här har vi samtalat om huruvida hon även ber med andra.*]

Eli: Varför är det viktigt för dig att genomföra dessa böner?

Leila: Inom mig känner jag det som att när jag missar en bön så blir fortsättningen på dagen inte bra. När jag missar en bön kan jag exempelvis inte koncentrera mig på föreläsningar. När jag avslutat mina böner så känns det som om jag får ny energi. Även om det jag studerar kan vara svårt så påminner bönen mig om hur viktigt det är att studera.

Andra mötet med Aisha på Beershevas universitet. Samtal görs med Leila närvarande. Intervju 4, 5 november 2009.

Eli: Men varför börjar du med bön?

Aisha: För att jag vill möta Gud det första jag gör på morgonen. Sedan är jag redo för resten av dagen om det kommer hända bra

eller dåliga saker spelar mindre roll. Har jag mött Gud på morgonen så vet jag att han är med mig resten av dagen.

Tredje mötet med Nadir på Haifas universitet Samtal i enrum.

Intervju 10, 2 november 2009.

Eli: Vad betyder bönen för dig?

Nadir: Det ger mig en behaglig och bekväm känsla. Jag tror att Gud alltid hör min bön och alltid för mig dit jag ber honom. Jag tror att han hör mig och att han kommer lösa alla de problem som jag kan stöta på under dagen. Det i sig får mig att känna mig mycket bekväm.

Andra mötet med Amina hemma hos henne. Intervju 14, 10

november 2009. Samtalet görs med hennes man och livliga barn närvarande.

Eli: Varför ber du?

Amina: Varför säger du tack till din lärare? Jag tackar Gud för allt han gjort och Gud har gjort allt. Jag älskar Gud mer än allt annat. Mer än vad jag älskar mina föräldrar. Visserligen har mina föräldrar satt mig till världen men allt de gjort har varit möjligt på grund av Gud. Det är Gud som har gjort att jag lever han har gjort allt och han älskar mig.

Eli: Så vad innebär bönen för dig?

Amina: Det är direktkontakten mellan mig och Gud. Jag pratar direkt med Gud när jag ber.

Upplevelsen av att möta Gud på något vis under bönen tycks vara gemensam. Men intervjuerna som här följer visar att det finns ytterligare orsaker till varför kvinnorna ber.

Andra mötet med Noor på Beershevas universitet. Intervju 2, 3

november 2009. Samtal i enrum.

[hittills har samtalet handlat om varför det är viktigt att be och vara religiös]

Eli: Det har du sagt och jag har skrivit ner det. Men jag vill veta om det finns fler orsaker än hälsa och lycka?

Noor: Att få en plats i paradiset är också viktigt.

Eli: Vad innebär det att få en plats i paradiset?

Noor: Vi tror inte att alla människor har samma möjligheter i det kommande livet. Det finns skillnad mellan de goda och det onda.

Eli: Vad händer med den onde?

Noor: Han gör det han gör och Gud bestämmer hans öde.

Eli: Låt oss säga att det finns någon som Gud anser är ond. Vad händer med honom?²¹⁰

Noor: Gud ger honom massor av möjligheter, tid och idéer om hur han ska kunna bli en bättre människa.

Eli: Trots allt detta så fortsätter samma person att vara ond. Vad händer då?

Noor: Då hamnar han i *jahannam*.²¹¹

Eli: Vad händer där?

Noor: *Jahannam* är den plats dit varje dålig människa hamnar.

Eli: Men vad händer där?

Noor: [*Hon skrattar lite generat*] Han brinner upp väcks till livet och brinner upp igen och väcks till livet och brinner upp igen i alla evighet. Men varje ond människa har möjligheten till att bli bättre. Varje människa kan slå upp Koranen läsa och bli en bättre människa.

Andra mötet med Aisha på Beershevas universitet. Samtal görs med Leila närvarande. Intervju 4, 5 november 2009.

Eli: Vad är det för straff människan får enligt religionen om han/hon inte sköter sig?

Aisha: Straffet som Gud talar om i Koranen är helvetet.

²¹⁰ Ordet "honom" syftar inte till någon genusordning i detta fall utan är snarare ett resultat av min översättning från det hebreiska ordet "lå" som kan förstås både som "honom" i betydelse man om det står mot det hebreiska ordet "la" som betyder henne, eller som "lå" i betydelsen vilken person som helst. Detta kan avgöras av sammanhanget i meningen.

²¹¹ Allmänt förstått som helvetet. Föreställningarna om det muslimska helvetets omfattning och olika nivåer varierar dock. Se även, *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *djahannam*.

Eli: Vad händer där?

Aisha: Jag förstår inte frågan. Vad menar du med vad händer där?

Eli: Jag vet ju inte för jag är inte religiös och därför vill jag veta vad du tror händer i helvetet.

Aisha: Helvetet menar du? Det är den svåraste platsen som finns. Vi gör allt vi kan för att hålla oss borta från helvetet. Alla böner och alla påbud hjälper oss att hålla oss borta från helvetet. För där är det en värme som inge människa kan utstå.

Eli: Så det är varmt där?

Aisha: Självklart det är eld.

Eli: Varför tror du att det finns människor som inte är religiösa?

Aisha: Kanske är det för att de inte fått den rätta informationen eller så är det de människor som Koranen beskriver som de som Gud bestämt ska till helvetet och därför inte ska vara religiösa.

Eli: Så någon måste alltså finnas i helvetet?

Aisha: Ja, självklart.

*Tredje mötet med Nadir på Haifas universitet. Samtal i enrum.
Intervju 10, 2 november 2009.*

Eli: Var vill du att religionen ska leda dig? Om du hade kunnat få vad vill, vad är det då som du mest vill ha?

Nadir: Först och främst att Gud ska förlåta mig för alla de misstag som jag gjorde när jag inte var religiös. Jag vill att Gud ska vara nöjd med mig.

Eli: Vad händer om Gud inte är nöjd med en människa?

Nadir: I livet kanske det inte händer någonting. Men det verkliga straffet kommer på domedagen. Då kommer människor verkligen att få veta om Gud har varit nöjd med dem eller ej.

Eli: Vad händer med en person som Gud inte är nöjd med?

Nadir: Jag vet inte. Kanske Gud är nöjd med någon som verkligen har det svårt i livet och ständigt stöter på problem. Det kan vara någon som Gud verkligen är nöjd med och som Gud vill pröva extra för att se om den personen verkligen står ut med

smärta och motgångar och inte blir deprimerad. Och å andra sidan så kan det finnas en person som Gud inte är nöjd med men ändå går allt bra för honom. Av det kan vi förstå att Gud är nöjd med det han gör men det verkliga straffet det kommer på domedagen.

Eli: Vad händer på domedagen?

Nadir: En person som Gud inte är nöjd med kommer Gud placera i helvetet på domedagen.

Eli: Vad händer i helvetet?

Nadir: Han bränns upp.

Eli: Vem har sagt det?

Nadir: Det står i Koranen.

*Tredje mötet med Erina på Haifas universitet. Samtal i enrum.
Intervju 11, 2 november 2009.*

Eli: Vad är det mer du ber Gud om?

Erina: Att jag ska lyckas med studierna. Att jag ska lyckas lära mig hela Koranen utantill och kunna följa allt det som står där.

Eli: Varför?

Erina: För det kommer att hjälpa mig att slippa komma till helvetet.

Eli: Vad händer där?

Erina: Där samlas alla de människor som inte skött sig. Som inte bett till Gud, som inte följt Koranen och så vidare.

Eli: Vad är det som inte är bra där?

Erina: Vår Gud bränner upp de dåliga och upplivar dem igen och bränner upp dem och upplivar dem igen så håller det på hela tiden.

Eli: Kommer jag att hamna i helvetet?

Erina: Hur ska jag veta det? Jag vet inte ens om jag klarar mig. Jag gör allt jag kan för att inte hamna i helvetet men jag vet ju inte om det är tillräckligt för Gud.

Tredje mötet med Manar på Haifas universitet. Samtal i enrum.

Intervju 13, 4 november 2009.

Eli: Vad händer då med de som inte lever ett bra liv efter döden?

Manar: De riskerar att hamna i *jahannam*. Men de muslimer som lever ett riktigt liv kommer att ha ett bra liv även efter döden.

Eli: Men vad finns i *jahannam*?

Manar: Där brinner man upp och livas upp igen och bränns upp igen.

Eli: Det låter inget bra.

Manar: Nej men om du bryter mot lagen här i landet så kommer polisen att ta dig och du kommer att få ett straff. Eller hur?

Andra mötet med Amina hemma hos henne. Intervju 14, 10

november 2009. Samtalet görs med hennes man och livliga barn närvarande.

Eli: Vad händer på domedagen?

Amina: Då är det avräkning.

Eli: Vadå för avräkning?

Amina: Det är som i skolan. Det sätts helt enkelt betyg. Har du svarat rätt på frågorna så får du ett bra betyg har du inte svarat rätt på frågorna så får du ett dåligt betyg. Har du inte följt din lärares instruktioner så blir betyget inte bra.

Eli: Vad händer då?

Amina: Då får man en ordentlig smäll. Då hamnar man helvetet.

Eli: Vad händer i helvetet?

Amina: Gud kan bestämma att de som inte gjort något bra hamnar i helvetet. Där hamnar de människor som är mycket onda och inte har gjort något gått.

Eli: Vad händer med dem?

Amina: Där händer många saker och det finns många historier om det och då Profeten Muhammad begav sig till himlen från Jerusalem såg han även många saker som är knutna till helvetet.

Eli: Som vad till exempel?

Amina: Grupper av människor... som...

Eli: Jag förstår inte om det är något man ska akta sig för måste man väl veta vad det är som så hemskt?

Amina: Visst det finns mycket beskrivningar halva Koranen talar om det. Där finns straff.

Eli: Vaddå för straff?

Amina: Eld... människor bränns upp och föds på nytt och bränns upp och föds på nytt.

Eli: Hmm det låter inget vidare.

Amina: Nej det är det verkligen inte. Men det är inte bara eld det finns andra plågor också som straff.

Andra mötet med Abir på Haifas universitet. Samtal i enrum.

Intervju 12, 4 november 2009.

Abir: När jag dör och kommer tillbaka till paradiset. Där kommer det säkert att vara bra.

Eli: Vad finns det mer för alternativ?

Abir: Helvetet.

Eli: Vad händer där?

Abir: Det är inget bra där.

Eli: Vad är det som inte är bra där?

Abir: Där finns alla de som inte varit troende.

Eli: Vad händer med dem?

Abir: Där finns det ormar och eldar som dödar dem och sedan livas de upp igen och dödas igen på samma vis gång efter annan.

Eli: Kan man då påstå att en av anledningarna till att du är religiös är att du vill till paradiset efter döden?

Abir: Det finns många som är rädda för att erkänna det. Men jag är rädd för att hamna i helvetet. Tron är starkare än rädslan. Det är komplicerat. För jag tror inte på grund av att jag är rädd men i och med det att jag tror så är jag också rädd. Tron leder till att man också blir rädd.

Rädslan för ett brinnande helvete uttrycks av alla kvinnor. Deras svar ger intrycket att det för dem är en verklig och påtaglig rädsla som motiverar dem dels till bön, dels till att leva så som de upplever att religionen kräver. Abir förklarar den slutna cirkelns problematik då hon å ena sidan inte lever religiöst på grund av hotet om ett brinnande helvete men å andra sidan upplever hotet för att hon är religiös. Förutom vädjan om att slippa helvetet ger kvinnorna intryck av att fylla bönen med sådant som bekymrar dem i vardagen.

Andra mötet med Leila på Beershevas universitet. Samtal i enrum.

Intervju 3, 5 november 2009.

Eli: Men känner du att Gud finns?

Leila: Ja därför att ekvationen håller. Jag ger och jag får. Jag ber till Gud och det inträffar. I den organisationen jag är medlem så de att jag ska upptäcka Gud på egen hand och att om jag kommer att ge kommer jag också att få.

Eli: Vad har du fått?

Leila: Många saker. Jag är exempelvis nu på universitetet. När jag läste på gymnasiet så var jag inte bra. Jag slarvade och skötte mig inte. Den Leila som var då är inte den Leila du talar med idag. Det kan jag tacka Gud för. Det är han som hjälpt mig dit jag är idag. Att överhuvudtaget bli antagen till universitetet var väldigt långt borta för mig. Jag trodde inte att det var möjligt att jag skulle lyckas med att fortsätta studierna. Jag är den första dottern som fortsatte med akademiska studier i min familj. Det var inte alls en relevant fråga i min familj. Ingen av mina systrar före mig fortsatte sina studier. Dessutom var mina betyg inget vidare. Man kan säga att nästan allt som jag ber om det får jag.

Eli: Men du lever i Israel tror du att du kan få det jobb du önskar även här?

Leila: Ja för det är Gud som skapat allt. När jag stöter på svårigheter i mina studier eller i andra avseenden så inser jag att det egentligen är Gud som står bakom allt. Då ber jag en stund till Gud om att han ska hjälpa mig att lyckas och ta mig förbi hindret.

Eli: Och det lyckas?

Leila: För det mesta så går det. Varje dag upptäcker jag på nytt att Gud finns och vid varje tillfälle då jag känner mig uppgiven eller trött så vänder jag mig till Gud och han hjälper mig. Och för varje sådan gång blir jag mer övertygad.

Eli: Men är det du eller Gud som är anledningen till framgångarna?

Leila: Religionen hjälper mig mycket men jag känner mig inte ensam. Jag är visserligen den enda arabiska kvinnan på min avdelning men jag känner mig inte ensam för det finns någon som är med mig och för mig är Gud allt. Är du rädd för något så får du stöd utan gränser.

Andra mötet med Aisha på Beershevas universitet. Samtal görs med Leila närvarande. Intervju 4, 5 november 2009.

Eli: Vad ger bönen dig?

Aisha: Bönen ger mig kraft att fortsätta studierna och ger mig också energi till att tänka mer positivt. Det finns ibland tillfällen då något tråkar ut mig eller som alla människor ibland ser negativt på vissa saker som när jag kan uppleva att livet är svårt eller bli orolig för att jag inte kommer få något arbete efter studierna. Men när jag ber så förändras mitt sätt att tänka. Genom bönen får jag ny tilltro på framtiden och det ger mig kraft att fortsätta studierna.

Eli: Så du tror att du kommer att få jobb?

Aisha: Alla säger till mig att det är svårt för araber att få jobb på sjukhus eller inom läkemedelsbranschen. Men jag vet att om Gud vill så kommer jag att få precis det arbete jag önskar.

Tredje mötet med Erina på Haifas universitet. Samtal i enrum. Intervju 11, 2 november 2009.

[Samtalet har hittills berört Erina förhållningssätt till äktenskapet].

Erina: Du vet det finns få män och många kvinnor och alla vill gifta sig så i en del fall tar man det som finns. [*Hon skrattar*]
Men jag tänker inte gör så.

Eli: Vill inte din farbror att du ska gifta dig?

Erina: Han pressar mig inte och han kommer hjälpa mig när jag vill gifta mig, men han försöker inte påverka mig till det. Många andra har kommit med förslag att jag ska gifta mig, men jag vill inte det och min farbror respekterar min vilja. Nu studerar jag och det är viktigare, när det blir dags så kommer jag gifta mig.

Eli: När du ber till Gud ber du honom om att han ska finna dig en fästman?

Erina: Naturligtvis.

Andra mötet med Abir på Haifas universitet. Samtal i enrum.

Intervju 12, 4 november 2009.

Eli: Varför är det viktigt att göra vad Gud vill?

Abir: För det ger glädje och ro. Jag tror att om jag gör det Gud vill så kommer jag att vara glad. Jag kommer att lyckas med mina studier och jag kommer att få ett bra liv. Allt som är bra kommer att hända mig om jag gör som Gud vill. Gör jag inte som Gud vill kommer det problem från alla håll.

Eli: Men om vi tar ditt äktenskap som exempel som inte blev. Du gjorde ju allt rätt och ändå hamnade du i problem?

Abir: Ja, men det var Gud som skickade mig den ängeln som viskade i möte öra vad jag skulle göra för att ta mig ur det.

Dessutom tror jag att Gud prövar oss för att se hur vi hanterar olika situationer. Om vi är kloka och gör rätt utan att skada människor eller religionen så har vi klarat prövning. Det finns många problem i livet och det är inte utan anledning. Varje problem kan ses som en prövning. Jag tänker inte så mycket på det men jag tror att jag beter mig på ett bra sätt.

Eli: Jag är säker på det. Vad är det som du tycker är svårast under dagen?

Abir: Det finns mycket som jag tycker är svårt. Att sitta på en föreläsning och vara koncentrerad i en och en halv timme är svårt. Studierna är svåra.

Eli: Vad gör du för att underlätta det som är svårt?

Abir: Jag försöker koncentrera mig och tänka på att om jag inte koncentrerar mig så kommer jag inte förstå nästa föreläsning och jag kommer inte att lyckas med mina studier. Ibland måste jag gå ut och röra lite på mig. Mitt problem är att jag är en väldigt aktiv person, så ibland är det svårt för mig att sitta still en hel timme. Ibland finns det föreläsare som säger att om man går ut så får man inte komma tillbaka. En gång gick jag till en sådan föreläsare och sa att jag hade ett problem med andningen och därför inte kunde sitta i klassrummet mer än en halvtimme åt gången. Då sa hon ok. Ibland ber jag Gud om att hjälpa mig att koncentrera mig ytterligare. Ibland så glömmar jag bort det, men för det mesta så säger jag Guds namn flera gånger om dagen och jag ber honom också om att hjälpa mig att komma ihåg honom. Jag ber Gud att han ska ge mig mer B12 så att jag ska fungera bättre.

Eli: Men B12 är väl bara att gå till apoteket och köpa?

Abir: Men det är inte säkert att det fungerar. Däremot är jag säker på att Gud kan göra vad han vill.

*Tredje mötet med Manar på Haifas universitet. Samtal i enrum.
Intervju 13, 4 november 2009.*

[Manar är nygift och har flyttat in i ett nytt hus med sin man]

Eli: Du har ett stort hem att ta hand om nu.

Manar: Mycket stort. *[Med ett leende]*

Eli: Är du lycklig nu?

Manar: Jag är så lycklig. Det är Gud som gav mig allt detta.

Men det fanns en tid då jag var osäker. Det tog tid efter bröllopet innan jag blev med barn och jag sa hela tiden till min man att jag kanske har gjort något dåligt eftersom Gud inte hade

gett mig något barn. Det känns som om jag kanske gjort något som inte är bra.

Eli: Vad sa din man?

Manar: Han sa att jag inte hade gjort något dåligt och att jag bara skulle ta det lugnt och vänta så skulle allt ordna sig.

Eli: Så nu när du är med barn känns det som om det är en bekräftelse från Gud på att du gör saker rätt?

Manar: Ja. Gud gör allt möjligt för att pröva människan. Och om människan gör allt rätt så blir det bra. Gud ger inte människor barn bara så där för att de ska ha ett barn. Han gör det för att vi ska vidarebefordra religionen till barnet och ge det en bra uppfostran.

Det gemensamma för innehållet i kvinnornas böner är att det direkt är knutet till deras vardag. Manar bad om att bli havande och var dessutom rädd för att det uteblivna havandeskapet innebar ett straff från Gud. Abir ser det som ett resultat av Guds hjälp att hon blev av med sin fästman och förlitar sig åtminstone i sitt svar till mig mer på Gud än på apoteket för tillskott av vitaminet B12. Erina ber bland annat till Gud om att finna en fästman. Leila ber om hjälp i studierna men har också Gud med sig för att inte känna sig ensam. Aisha förlitade sig på att Gud skulle hjälpa henne att finna ett arbete. I grupp deklarerade hon det omöjliga i att som muslim få ett jobb i Israel, vilket hon också såg som en av orsakerna för hennes del till den låga identifikationen med sitt israeliska medborgarskap.²¹² Hon säger:

Aisha: Men Gud har hjälpt mig med allt inte bara med studier och hemma även med mitt arbete på laboratoriet. Även om de såg att jag klär mig som jag gör när jag sökte mitt arbete så fick jag jobbet. När de såg att jag jobbar bra och att jag är bra med människor i min omgivning, så var de nöjda. Det finns fördomar om religiösa människor här. En del tror att en religiös människa inte kan göra ett bra jobb. Men när jag visade att de hade fel så fick jag en fast tjänst. Gud har hjälpt mig med allt.²¹³

²¹² Se appendix intervjuer intervju 1.

²¹³ Se appendix intervjuer slutet på intervju 5.

När Aisha väl hade fått det jobb som hon tidigare ansåg vara omöjligt att få förklarade hon att det var tack var Gud hon fått det. Således kan hennes förhållningssätt förstås som att hon anser sig ha fått jobb trots det hon upplever som israelisk diskriminering och tack var Guds hjälp, som ett resultat av hennes böner. Därmed kan hon också upprätthålla sin föreställningsvärld om den rådande ordningen i tillvaron.

5.2 *Salat, Allah & Nar* – en analys

Sammanfattningsvis går det att förstå kvinnornas förhållningsätt till bönen, Gud och helvetet som ett ramverk vilket förklarar samt rationaliserar oro och rädslor. Delvis kan det förklaras genom behovet av ett uttryck för en gemensam erfarenhet. Enligt McGuire innebär *meaning* (meningen med tillvaron), att vardagliga och till synes kanske banala eller betydelselösa händelser i vardagen förklaras, tolkas eller rationaliseras när de bakas in i ett större sammanhang. Exempelvis pekar McGuire på hur en person som förlorat sitt arbete kan tolka det som resultatet av ”otur” ”etnisk diskriminering” eller ”Guds vilja/straff”. Oavsett vilket alternativ som används så är syftet att finna ”mening”. Religioner med historisk bakgrund kan således enligt McGuire, finna gemensamma orsaker för gruppens erfarenheter som kan bli allmänt accepterade och definieras då som en gemensam ”världsbild”. Sådan ”mening” hävdar McGuire, skapar en social ordning som förklarar varför vissa situationer för gruppen eller individen uppstår och vad som behöver göras för att genomföra förändring. I det sammanhanget kommer även ”legitimering” in, vilket enligt henne, kan ses som förklaring till varför vi beter oss på ett visst sätt eller bör bete oss på ett visst sätt. Världsbilden legitimerar och motiverar en viss form av beteende.²¹⁴

Kvinnornas förklaringar kring hur de ser på relationen till Gud förtydligar hur deras vardagslivserfarenhet är förknippad med deras gudsrelation. Det är vardagens förflyttningar, bekymmer, upplevelser och målsättningar som tas upp i deras böner. Men erfarenheterna i vardagen är också det som bekräftar Guds svar på deras böner. Svåra situationer tolkas av kvinnorna som Guds prövning eller straff medan framgångar i vardagen så som nytt jobb, fin familj eller vackert hus ses som ett

²¹⁴ McGuire 2002:26–28.

resultat av Guds godhet eller generositet. Förhållningssättet till sammanhanget mellan Gud, bön och helvetet blir således helt och hållet beroende av hur de intervjuade kvinnorna lever sina liv eller i vilket sammanhang de befinner sig vid varje givet tillfälle. Även den tillfälliga kontakten som kvinnorna påstår uppstår med Gud under bönen kan ses som en mental förflyttning beroende av hur de rent fysiska förflyttningarna i vardagen ser ut för var och en av dem. Därför varierar också förståelsen av den egna gudsrelationen som regel från person till person snarare än att vara en gemensam upplevelse med gemensamma motiv och orsaker.²¹⁵ I ljuset av samtalen tycks varje individ närma sig Gud utifrån sitt perspektiv på sina förflyttningar i vardagslivet.

Kanske kan mitt sista möte med Nadir avslutningsvis få illustrera hur konkret relationen till Gud och bönen kan kopplas till individens förflyttningar i vardagslivet. Hur verkligheten med religionens hjälp kan rationaliseras till något som både ger mening och sammanhang, utan att det nödvändigtvis säger något om andra kvinnors förhållningsätt till Gud och till bönen.

Fjärde mötet med Nadir i på Haifas universitet. Intervju 19, 27 oktober 2010. Samtal i enskilt rum.

Eli: Tänker du på äktenskap?

Nadir: Om jag tänker på äktenskap? Det är klart jag tänker på äktenskap.

Eli: Vad tänker du på när du tänker på äktenskap?

Nadir: Eftersom min situation är lite speciell så var det bra att du frågade mig. Jag tänker naturligtvis som alla andra kvinnor på äktenskap. Jag funderar på hur det skulle vara att gifta sig och det skulle vara att leva ett bra och lugnt familjeliv. Men tyvärr så lever jag i en omgivning där kvinnor med handikapp ses negativt och som du vet är jag handikappad. De tittar inte på oss som på vanliga kvinnor. Vi blir stigmatiserade som kvinnor vilka inte klarar sig själva och inte kan sköta ett hem. De har för sig att vi inte kan leva som andra människor och att det är något fel på oss. Männen

²¹⁵ McGuire 2008:213.

förställer sig att de kan få något bättre. Så jag tror att jag på något sätt har satt en spärr i mitt tänkande som hindrar mig från att tänka på äktenskapet. Det gör mig ont att människor tänker så och inte ger oss möjligheten eller rättigheten att leva som de gör. Det gör att det finns en gräns för min del. Och i vissa fall kan jag tänka mig att jag inte en har rätten att tänka på äktenskap.

Eli: Hur får du ihop det med religionen? Var finns Gud och religionen i detta fall?

Nadir: som jag sa så tror jag att Gud bara vill mig väl och gör sådant som är bra för mig. Så kanske har jag ännu inte gift mig för att inte träffa en man som kommer att behandla mig illa och på grund av mitt handikapp kommer vara ond mot mig och slå mig hela tiden. Så Gud skyddar mig helt enkelt.

Eli: Hade det inte varit bättre om Gud bara helt enkelt hade gett dig samma förutsättningar som alla andra. Verkar det inte lite krångligt att skydda dig på det här viset genom att först ge dig ett handikapp?

Nadir: Jag tror att Gud har goda avsikter med det att han skapade mig på det här viset. Det finns en text som säger att om Gud skapat någon med ett handikapp och den personen med sitt handikapp inte har beklagat sig under sitt liv utan strävat efter att leva enligt Guds regler och vara en god människa torts allt, så kommer den personen till paradiset. Det är en förklaring som jag verkligen litar och tror på.

Eli: Vad händer i paradiset?

Nadir: Där är allt bra. Där får jag allt jag tycker om. Där kommer jag att gifta mig. Kort sagt så uppfyller sig allt jag vill ha i mitt dagliga liv när jag kommer till paradiset.

Eli: Men är inte det en konflikt? Allt du vill ha kommer du få i paradiset men du vet ju inte när du kommer dit?

Nadir: Det stämmer. Men tillslut så kommer jag med Guds hjälp att nå paradiset och där kommer jag glömma all smärta och allt lidande och allt det jag upplevt i mitt liv.

Eli: Upplever du att du lider dagligen nu?

Nadir: Nej. Min fullständiga tro på Gud och det jag vet att han vill av mig underlättar livet för mig. Det är som jag sa till dig en gång. Om jag stöter på något problem även om det är ett stort och tungt problem, så tackar jag ändå alltid Gud för det som sker eftersom jag vet att Gud alltid vill mig väl. Tillslut vet jag att problemet kommer att lösa sig och att det kommer att bli bra. Det är vad som händer när en människa tror på Gud. Då kommer alla problem och allt lidande slutligen att lösa sig. Men om jag hela tiden beklagar mig istället för att vara tacksam så kommer jag aldrig att ta mig ur det.

Eli: Hur vet du vad Gud vill av dig?

Nadir: Jag vet inte exakt. Men jag vet att Gud bara vill mig väl.

Samtalet med Nadir illustrerar McGuires idé om hur religion kan användas för att rationalisera till synes meningslösa och smärtsamma händelser till att bli en del av meningen med tillvaron.²¹⁶

Nadir ser det visserligen som att Gud prövar henne men att det är för hennes skull eftersom hon menar att Gud alltid vill henne väl. Handikappet ser hon som ett skydd mot att träffa fel man och en prövning hon behöver klara för att därigenom nå paradiset, som i hennes föreställningsvärld är en omgivning fri från bekymmer och smärta. Med hjälp av Gud och religionsutövning tycks Nadir ha funnit en taktik med vilken hon hanterar de problem hon upplever att hennes handikapp innebär för hennes förflyttningar i vardagslivet. Genom att koppla handikappet till Gud får det både mening och funktion i hennes tillvaro som i ett större sammanhang ger henne möjlighet att se det som något positivt.

²¹⁶ McGuire 2002:26–28.

6 Kläder: *hijab*, *khimar*²¹⁷ & *jlbab*

*”Profet, säg till dina hustrur
och döttrar – och till [alla]
troende kvinnor – att de
utanför hemmet noga sveper
om sig sina ytterplagg; på så
sätt blir de lättare igenkända
[som anständiga kvinnor] och
undgår att bli ofredade. Gud
är ständigt förlåtande,
barmhärtig.”*²¹⁸

Eftersom ett av kvinnornas gemensamma drag är deras klädsel anser jag att det motiverade ett samtal med dem om varför de klär sig som de gör. Innan jag presenterar samtalen med kvinnorna om deras klädsel inleder jag med några tankar från andra källor om traditioner och föreställningar kring religiösa muslimska kvinnors klädsel.

I sin bok *The Veil and the Male Elite* ger Fatima Mernissi ur ett religiöst perspektiv en feministisk tolkning av kvinnors rättigheter i muslimska traditioner.²¹⁹ I det sammanhanget diskuterar hon också slöjans roller och bakgrund samt förhållningssätt till *hijab* ”slöja” och det heltäckande långa plagget *jlbab*. Det går att se *hijab* ur flera olika perspektiv enligt Mernissi som i sin argumentation lutar sig mot texter med legitimitet i religiösa kretsar och tolkning av texter ur Koranen.

Mernissi ser tre huvudsakliga dimensioner i sitt resonemang kring *hijab*. För det första kan det enligt henne vara frågan om att dölja något. För det andra frågan om att avgränsa ett utrymme i betydelsen draperi, exempelvis. Slutligen kan det innebära att avgränsa något som förbjudet. Mernissi påpekar dessutom att verbet *hijaba* betyder ”att dölja” och att de tre dimensionerna går in i varandra eller tangerar varandra. Det är enligt Mernissi också helt avgörande för insikt om slöjan att företeelsen placeras i sitt rätta historiska sammanhang. För henne är dock *hijab*

²¹⁷ *Khimar* täcker hela huvudet som ett dok och fortsätter ner över bröstet till skillnad från *hijab* som är en slöja vars primära syfte är att täcka håret (Ouis & Roald 2003:194).

²¹⁸ Koranen 33:59.

²¹⁹ Mernissi 1991.

mest intressant i betydelsen förhållande som skiljer mellan den privata och den allmänna sfären.²²⁰

Mernissi bortser inte från korantexter som uppmanar kvinnor att täcka sina kroppar såsom exempelvis i citatet ovan. Men hon ser dem som en olycklig kompromiss mellan Profeten Muhammads drömmar och ambitioner om att skapa ett samhälle där moral och ordning styrs av islam och de Mernissi kallar hycklare vilka kunde se kvinnor endast som objekt för avund och våld. För Mernissi illustrerar *hijab* och *jilbab* en process som går från en ambition att förbättra kvinnors roll och status till att i stället leda till motsatsen vilket därmed, enligt henne, innebär hycklarnas seger. Kvinnliga slavar trakasserades och attackerades på gator och torg under de första åren av islams formering. På så sätt kom enligt Mernissi *hijab* och *jilbab* att dela upp den kvinnliga befolkningen i å ena sidan de som täckte sina kroppar och därmed blev skyddade fria kvinnor och å andra sidan slaverna som var oskyddade och ofria. *Hijab* menar Mernissi bekräftar att de offentliga omgivningarna, under Muhammads tid, trots allt fortfarande dominerades av män som inte klarade av att kontrollera sin lust och sina drifter.²²¹ Att *hijab* utgör en skiljelinje mellan respektabla kvinnor och andra genom historien och även i vår samtid, påpekar även Leila Ahmed.²²²

Hijab kan också ses som en påbjuden ordning från islamiska lärdes perspektiv. Konsekvenserna av detta för kvinnors roll och klädsel i vissa muslimska omgivningar samtalar Ziba Mir-Hosseini om med Ayatollah Azari-Qomis för att förstå hans syn på *hijab*.²²³ Azari-Qomis var en av Ayatollah Khomeinis karriärtjänstemän som bland annat 1981 startade den ideologiska dagstidningen *Resalat* som Mir-Hosseini värderar till en högertraditionell tidning.²²⁴ I och med att kvinnor allt mer deltar i samhällets olika grenar störs, enligt Mir-Hosseini, den religiösa manliga elitens föreställningar om lämpliga gränser för kvinnor i det offentliga rummet. Hon menar att det framför allt gäller föreställningen om hur relationer mellan män och kvinnor ska regleras för att inte samhällets moraliska väv

²²⁰ Mernissi 1991:85–101.

²²¹ Mernissi 1991:180–188.

²²² Ahmed 1992:15.

²²³ Mir-Hosseini 1999.

²²⁴ Mir-Hosseini 1999:49.

ska brista. Lösningen för Azari-Qomis är enligt Mir-Hosseini att reglera kvinnors närvaro i det offentliga rummet genom ”hijabkultur”.²²⁵ För Azari-Qomis är *hijab* det som bevarar samhället rent ur moraliskt och andligt perspektiv. Resonemanget om *hijab* som Azari-Qomis presenterar där kvinnor på olika sätt måste regleras i det offentliga rummet, anser Mir-Hosseini, bevisar den religiösa elitens oförmåga att se kvinnor som fullkomliga sociala varelser.²²⁶ Dessutom blir alla beteenderegler, som är knutna till *hijab*, med syfte att reglera kvinnors och mäns kontakt med varandra, exempel på hur kvinnlig sexualitet anses vara ett hot mot muslimsk helighet.²²⁷

Ur ett mer sociologiskt perspektiv finns det åsikter som tillbakavisar att kvinnor som kollektiv helst skulle vilja slippa slöja. Som argument lyfts exempelvis fram tillståndet i Iran 1920. I ett försök till att visa upp Iran som ett upplyst och västorienterat samhälle utfärdade Reza Shah (1878–1944) en order som förbjöd kvinnor att bära *hijab*. Ryktet om förbudet ledde till demonstrationer. För både män och kvinnor i Iran var slöjan inte nödvändigtvis endast fråga om religiositet utan kunde för många snarare vara en fråga om värdighet. För att slippa polisens ingripande valde helt enkelt kvinnor ofta att stanna hemma. Med tiden har *hijab* fått ett symbolvärde som belastats av olika föreställningar om allt från den västerländska bilden av islam som något efterblivet och bakåtsträvande till synen på kvinnor, deras frigörelse och krav på jämställdhet.²²⁸ Fadwa El Guindi påpekar också hur *hijab* använts av kvinnor i syfte att demonstrera sitt motstånd i olika sammanhang. Exempelvis användes *hijab* av algeriska kvinnor för att demonstrera dels visavi den franska kolonialmakten, dels som en markering i syfte att bejaka algerisk identitet och kultur. Bland annat ledde det till att den franska kolonialmakten genom olika åtgärder försökte förhindra kvinnor att bära *hijab*. Bland palestinier på Gaza sammanföll Hamas regim med en islamisering av samhället vilket gjorde *hijab* även till en symbol för motstånd mot Israel.²²⁹ *Hijab* som en symbol för motstånd sammanfattar El Guindi med att:

²²⁵ Min översättning.

²²⁶ Mir-Hosseini 1999:51–78.

²²⁷ Mahmood 2005:111.

²²⁸ Ahmed 1992:165–167.

²²⁹ El Guindi 1999:169–175.

The battle began when Islamic groups politicized their agenda after gaining a large popular base of support. They demanded a change to Islamic values and a rejection of Western dominance. Battles were bloody in Egypt, and continue to be in Algeria. The veil pales in this climate. But it is there to communicate its message of silent resistance to forces governments have become passive about.²³⁰

Det råder alltså delade meningar om *hijabs* betydelse och huruvida det är frågan om resultatet av ett kulturellt arv, religiös övertygelse, identitetsmarkör eller patriarkalt förtryck.²³¹

6.1 Samtal om *hijab* och *jilbab*

Det intervjuerna nedan visar är att kvinnorna jag har talat med förhåller sig till sin klädsel på tre sätt. Det första kan uppfattas som religiöst motiverat i betydelsen att de påstår sig uppfylla ett av Gud givet påbud som de anser sig finna stöd för i Koranen. Det andra är förknippat med vad jag förstår som ett försök till logisk rationalisering av beteendet genom att exempelvis påpeka att det är hälsosamt eller bra för kroppen att gå klädd på ett visst sätt. Det tredje formulerar kvinnorna som en mer socialt betingad företeelse, kopplad till förväntningar och normer i deras omgivning, vilka i stor utsträckning är kopplade till sexualitet eller vad som upplevs som opassande relationer mellan könen.

Vad som trots det återkommer hos alla kvinnor är att de envist upprepar att de bär kläderna såsom det gör utifrån ett eget val eller eget beslut. Ingen av dem har vid något tillfälle uttryckt att de skulle känna sig tvingade till att klä sig som de gör.

Hälsoaspekten blev jag introducerad till i huvudsak av Noor:

Första mötet med hela gruppen på Beershevas universitet.

Intervju 1, 13 maj 2009.

Noor: Jag vill tillägga en sak. Även om vi kontrollerar vårt beteende så kan själen ibland välja rätt eller fel. Själen kan dras

²³⁰ El Guindi 1999:176.

²³¹ Mahmood 2005:53–54.

åt olika håll. Om jag ska bestämma själv så vet jag inte alltid vad det rätta beslutet är. Men om Gud säger att det ska vara på ett visst sätt, så vet han vad som är bäst för oss även i sådana avseenden som vi kanske inte ser. Klädseln är inte bara en fråga om att skydda sig från mäns nedlåtande kommentarer eller blickar. Ibland kan en kvinna klä sig i något åtsittande plagg utan att förstå hur skadligt det är för kroppen. Musklerna blir mindre och det är obekvämt. Om hon exempelvis går i korta ärmar eller korta byxor så exponeras huden för solen och det är inte sunt för kroppen och huden. Jag har sett en undersökning som visar hur solen kan bidra till hudcancer. Genom klädseln skyddar Gud oss från sådant. Nu visar forskningen sådant som varit känt för oss i 1430 år redan.

Andra mötet med Noor på Beershevas universitet. Intervju 2, 3 november 2009.

Noor: Först och främst är det så det ska vara enligt religionen. Ju luftigare och längre klädseln är ju bekvämare är den. Det är lättare att röra sig om kläderna inte sitter åt mot kroppen. Och om kläderna stör mig eller sitter för hårt så kommer jag inte kunna vara koncentrerad i mitt möte med Gud.

Eli: Är *khimar* bekvämt?

Noor: Mycket bekvämt. Först och främst är det långt och luftigt. Att det är långt gör det enkelt. Jag behöver inte fundera på om det är värdigt eller ej. Om jag ska behöva fundera på om jag är värdigt klädd så tänker jag på fel saker. I och med att plagget är långt är mina tankar befriade till att koncentrera mig på Gud. Det är också viktigt för mig att jag ska kunna röra mig enkelt och bekvämt.

Eli: Så det är därför som du klär dig i både *hijab* och *jlbab*?

Noor: Absolut. Om jag inte känner mig bekväm så kan jag ju inte röra mig enkelt i vardagen.

Guds påbud och sociala omständigheter uttrycktes också på olika vis av kvinnorna. Rädslan för att bli stämplad som promiskuös, lössläppt eller helt enkelt vad som upplevs av deras familjer och näromgivningar som ”dåliga kvinnor”, upprepas också som ett motiv till deras val av klädsel. Noor förklarade exempelvis för mig att hon genom klädseln upplevde att hon bevarade sin värdighet och slapp nedlåtande kommentarer och påträngande blickar från män.²³²

Första mötet med hela gruppen på Haifas universitet. Intervju 7, 18 maj 2009.

Eli: Men varför klä sig på ett speciellt vis? Allt det ni beskriver i fråga om tro och Gud går ju att genomföra utan att täcka huvudet. Varför klär ni på det här viset?

Nadir: Sanningen är att det inte är okomplicerat. När jag var tolv år täckte jag mitt huvud och trodde att jag därmed också var religiös. Jag fördjupade mig inte mycket i religionen och jag förstod inte heller riktigt vad religion innebär. Men nu förstår jag att religionen inte bara handlar om att täcka huvudet utan mycket mer än så. Det finns kvinnor som inte täcker sitt huvud men värnar om religionen i flera avseenden mer och bättre än kvinnor som täcker sina huvuden. Jag upplever att *hijab* är ett slags skydd för kvinnor. Om jag exempelvis inte klär mig i *hijab* och sätter på mig byxor och kortärmad tröja så är det till för att attrahera män och det kan leda till många misstag.

Eli: Anser ni att *hijab* leder till att män håller distans?

Nadir: Ja men jag anser också att det ibland kan vara tvärt om. Det finns tillfällen då män tittar mer på en kvinna med *hijab* än andra kvinnor som inte täcker sitt huvud. Det väcker uppmärksamhet. Det skapar en situation där människor fråga sig vad som finns under *jlbab*. Vad har de under de där kläderna? Så tror jag ibland andra tänker. [*Några fnittrar lite andra har lite svårt att hålla sig för skratt. Spontana frågor ställs så som ”Var har du fått det ifrån?”*].

²³² Se appendix fältanteckningar.

Andra mötet med Manar och Erina på Haifas universitet. Intervju 8, 25 maj 2009. Intervjun är endast nedtecknad.

Eli: Men varför är det viktigt för er att klä er i *hijab*?

Erina: I min hemort är de flesta religiösa. Klär man sig på rätt sätt så får man andra vänner och fler vänner. Livet förändras. Det går inte att ha manliga vänner. Det skapas dessutom ett naturligt avstånd till andra män eftersom man exempelvis inte skakar hand eller sitter nära varandra. Det ger en känsla av värdighet.

Manar: Det känns tryggare. Om en kvinna sitter bredvid en man kan det väcka känslor som stör dem båda. Genom klädseln skapas ett naturligt avstånd. Vi behöver inte ens tänka på det.

Tredje mötet med Erina på Haifas universitet. Intervju 11, 2 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Varför vill du klä dig så?

Erina: Jag tycker det är snyggt och passande.

Eli: Snyggt? Klär du dig i *hijab* för att du tycker att det är snyggt?

Erina: Nej inte *hijab*. Det är något annat. Det klädde jag mig i för första gången för ungefär fem år sedan och sen jag övertygats om att det är det bästa för mig så har jag fortsatt med det.

Eli: Vad är det som har övertygat dig?

Erina: Det är min farbror som har övertygat mig. Han förklarade för mig att det är bra för mig om jag har huvudet täckt. Eftersom jag gick i skolan i en annan by och mitt hår är vackert, så drar det till sig mäns uppmärksamhet i onödan. Och eftersom ingen av mina föräldrar är vid livet och han är den enda som tar hand om mig så önskade han att jag också skyddade mig. Han förklarade för mig att det var det bästa sättet för mig att skydda mig på.

Eli: Och vad tycker du?

Erina: Det är bra. Om jag inte hade täckt mitt huvud och visat mitt vackra lockiga hår så är jag säker på att det hade funnits män som försökt närma sig mig, prata med mig eller sitta bredvid mig. På det här vist håller jag dem på avstånd. I det samhälle vi lever så

respekterar männen kvinnor som täcker sitt huvud. De tror att kvinnor som inte täcker sitt huvud är mer tillgängliga och öppnare.

Tredje mötet med Erina på Haifas universitet. Intervju 11, 2 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Men för fem år sedan klädde du dig inte i *hijab*. Hur var det då?

Erina: Då gick jag till och med i kortbyxor. Men det var inte bra. Det var en annan tid då och det fanns många andra flickor som också gick klädda så. Nu är det annorlunda och jag kan skratta åt mig själv när jag tänker på den tiden.

Eli: Vad tänker du om andra kvinnor som inte klär sig som du? Varför tror du att de inte klär sig som de gör?

Erina: Jag är säker på att om de skulle tänka på allvar på hur de klär sig så skulle de ändra på sin klädstil och inte gå i jeans, shorts eller liknande klädsel. Det skadar dem på sikt. Jag är säker på att de får illa av sin klädsel.

Eli: Hur då?

Erina: Om jag hade klätt mig i kläder som attraherar mannen så finns det risk för att jag skulle bli delaktig i synd.

Andra mötet med Amina hemma hos henne. Intervju 14, 10 november 2009.

Eli: Så varför måste du gå med *hijab* och *jlbab* medan din man kan gå klädd i jeans och skjorta. Din man är stilig och kan visa sig överallt medan du täcker ditt huvud och döljer dig bakom kläder? Är det jämställdhet?

Amina: Jag ser inget problem med det. Jag tycker att en kvinna som inte klär sig i *hijab* och *jlbab* visar brister både i sin personlighet och i sin karaktär. För mig betyder klädseln mycket.

Valet av klädsel uttrycks också av kvinnorna som en del i en process av mognad, vilket kan ses som en förflyttning i vardagen från en roll till en annan: från mindre till mer religiös.

För att välja eller välja bort ett visst plagg används argument om förflyttning till religiös mognad eller att inte ha pengar lika väl som andra rent praktiska argument vilka också dyker upp som motiv. Samtidigt är idén om att kvinnor inte ska väcka uppmärksamhet något som ofta återkommer.

Första mötet med hela gruppen Haifas universitet. Intervju 7, 18 maj 2009.

Erina: Jag vill klä mig i *jlbab* nästa år.

Eli: Varför gör du det inte nu?

Erina: Jag har funderat på det under en period på två år. Har man en gång bestämt sig för att gå klädd på det viset så går det sedan inte att ändra på. Det är ett stort beslut att fatta för resten av livet.

Jag skulle bli den första kvinnan familjen som klär mig på det viset. När jag talade om för de andra i familjen att jag vill klä mig på det viset var det en del som opponerade sig och som ansåg att jag är för ung. Att det finns kvinnor som är äldre och som inte klär sig på det viset och att jag därför kan vänta. Men jag har nått en övertygelse om att det är den rätta klädseln.

Nadir: Jag vill tillägga att innan jag började klä mig i *jlbab* fanns det en period mellan det att jag var övertygad om att jag ville klä mig så tills jag började göra det. Under tiden minns jag att jag funderade mycket på hur jag skulle göra. I början sa mina föräldrar till mig, varför nu? du behöver inte nu, det kan vänta, det finns kvinnor som är äldre än du och klär sig inte *jlbab* så du kan vänta. Men i varje fråga som rör våra liv så är det självförtroendet och självkänslan som avgör viljan. Och om vi är övertygad om det och verkligen vill göra det så spelar det ingen roll ens om hela världen försöker förhindra det. Och det spelar ingen roll vad det är vi vill göra. Är vi övertygade och verkligen vill så går det inte att hindra.

Första mötet med hela gruppen på Haifas universitet. Intervju 7, 18 maj 2009.

Abir: Jag för min del går ännu inte klädd i *jlbab* så som Nadir. Jag klär mig som jag önskar i de färger jag tycker om. Skulle något vara för kort så ordnar jag det. Jag vill vara... kanske inte vill... man lever ett liv. Jag är flicka, jag vill vara vacker som alla andra flickor.

Amina: Du vill inte vara vacker. Du vill vara modemedveten.

Abir: Om jag ser en vacker blus som är grön och har en färg som jag tycker om då vill jag köpa den blusen och klä mig i den.

Andra mötet med Manar och Erina på Haifas universitet i enskilt rum. Intervju 9, 25 maj 2009. Intervjun är endast nedtecknad.

Eli: Varför klär ni er inte *jlbab*?

Manar: Jag är inte redo än. Dessutom vill min fästman inte att jag ska bära *jlbab*. Han tycker att jag är för ung.

Erina: Jag är heller inte redo än. Men det är också väldigt dyrt. En *jlbab* kostar 500 shekel (cirka 1000 kronor). Och har man bestämt sig för att ta det steget så är det ju trevligt om man äger mer än en *jlbab* så man kan byta emellanåt. Det går ju inte att klä sig i samma kläder jämt.

Andra mötet med Abir på Haifas universitet. Intervju 12, 4 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Men det finns de som säger att du också bör klä dig i *jlbab* eller *niqab*.²³³

Abir: Det stämmer också, men jag är inte så nära tron än. Det finns många som tycker olika saker. Det finns en regel som säger att vi varken får gå i åtsittande eller genomskinliga kläder. Jag tycker inte att man måste bära *jlbab* för att följa den regeln. Jag kan klä mig snyggt utan att det är åtsittande eller genomskinligt.

²³³ *Niqab* innebär ett plagg som täcker hela huvudet och ansiktet med endast öppningar för ögonen.

Jag får ofta komplimanger för mina kläder. Jag vet att det jag tycker kanske inte är rätt men det passar mig. Jag tycker om mode och att ibland köpa ett nytt plagg med ett känt varumärke och jag tror att det går att kombinera att både ha *hijab*, vara muslim, klä sig snyggt och hålla sig inom gränserna. Det står i Koranen. Jag kommer inte ihåg exakt var men det står att Gud talade till profeten och påpekade för honom att hans kvinnor ska ha *jilbab* och *hijab*.

Andra mötet med Aisha på Beershevas universitet. Intervju 4, 5 november 2009. Samtalet görs med Leila närvarande.

Eli: Det finns det som säger att det är rätt enligt religionen att klä sig i *niqab*?

Aisha: Det stämmer inte. Det finns de som säger att man ska klä sig så och andra som säger att man inte ska göra det. Varje människa känner sig själv bäst. Gud har inte bestämt saker åt oss för att det ska skada oss. Klär jag mig i *niqab* blir mina studier lidande och allt annat jag gör blir svårare. Gud vill att vi ska leva bra och därför ger han oss riktmärken att följa som är bra för oss. Gud vill att vi ska ha bra och ordnat liv. Att vi ska vara accepterade och omtyckta. Därför kräver inte Gud av oss att klä oss på ett vis som kan leda till att vi blir utstötta ur samhället. Jag vet att om jag skulle klä mig i *niqab* så skulle det bli svårt för mig att arbeta i laboratoriet. Jag skulle vara anonym för min omgivning. Hur ska människor lära känna mig om jag täcker mitt ansikte? Gud är nådig och han vet att vi är människor. Han känner till våra behov och vill att vi ska leva ett bra liv och har inte för avsikt att göra det svårt för oss.

En del kvinnor uttryckte dessutom under intervjun att deras fästmän, makar eller familjer hade andra åsikter om hur de borde klä sig. I dessa fall gav kvinnorna intryck av att vilja markera sin självständighet genom att klä sig efter sin egen uppfattning. Dock blir det alltid svårt att avgöra huruvida det är ett yttre tryck som

avgör hur kvinnorna väljer att klä sig eller om det faktiskt är, såsom de själva vill ge intryck av, individuella val helt utifrån deras egna förställningar och idéer.

Andra mötet med Aisha på Beershevas universitet. Intervju 4, 5 november 2009. Samtalet görs med Leila närvarande.

Eli: Är beslutet om att bära *hijab* och vara religiös ditt eget beslut?

Aisha: Ja för mina föräldrar är inte nödvändigtvis nöjda med mitt beslut. De kanske tycker att mina kläder både bör vara längre och vidare men det är i sådana fall inte i enlighet med religionen. Det finns olika sätt att täcka sitt huvud på men enligt religionen är det rätt så som jag klär mig. Enligt familjen finns flera olika sätt att klä sig rätt på men enligt religionen finns det bara ett sätt som är rätt.

Andra mötet med Amina hemma hos henne. Intervju 14, 10 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Skulle du vilja gå klädd i *niqab*?

Amina: Absolut.

Eli: Varför gör du det inte?

Amina: Det skulle varken fungera på universitetet eller på arbetet och jag måste vara praktisk. Min man däremot anser att *niqab* inte alls har något med religionen att göra utan bara är ett missförstånd som vuxit fram ur traditionen.

Eli: Men varför? Skulle du vilja ha handskar till också?

Amina: Ja, men det har inget att göra med att jag anser att jag bör dölja min skönhet för att jag anser mig vara speciellt vacker. Det är en fråga om att jag känner mig övertygad om vad profetens följeslagare skrivit i *sunna*²³⁴. Såsom de levde vill jag också leva. Min man håller inte med mig och påstår att han kontrollerat det på

²³⁴ Utsagor om Profetens och hans närmastes beteendemönster kom att kallas *sunna* (helig normerande sed). Kunskapen om *sunna* baseras framför allt på *haditherna* som samlades in och traderades först muntligt och sedan även skriftligt, se *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *sunna*. Se även (Goldziher 1981:37–38).

mer än ett ställe men jag är övertygad om att jag har rätt. Min man tycker att det är en överdrift.

Första mötet med hela gruppen på Haifas universitet. Intervju 7, 18 maj 2009.

Abir: Jag vet att det är rätt att klä sig i *jlbab* men för mig känns det inte rätt. Jag känner inte att jag tillräckligt stark för det ännu. Jag vet att det är rätt men jag kan ännu inte förmå mig själv att klä mig på det viset. Dessutom har jag ytterligare ett problem. Min fästman är inte religiös. Han är god människa och han fastar på *ramadan* och ber... jag har en känsla av att han inte alltid ber. Att han ljugar lite ibland och säger att han ber trots att han inte har gjort det [*Hon skrattar och de andra med henne*]. Han säger att det är för att han inte har tid att be. Men han tycker inte om *jlbab*. En gång sa jag till honom att jag funderade över att klä mig i *jlbab* Då sa han ” inte en chans, jag vill inte att du ska klä dig så”. Han vill att jag ska klä mig som andra kvinnor med det modet som råder.

Det är svårt att avgöra vad som väger tyngst för kvinnorna i deras beslut om att klä sig på ett visst sätt. Med största sannolikhet varierar förhållningssättet från person till person. Är det uppfattningen att det är Guds påbud som väger tyngst? Eller att de upplever att det är hälsosamt? Eller är det föräldrars och näromgivningars påtryckningar och förväntningar eller väninnornas synpunkter och åsikter? Det är också svårt att veta när kvinnorna väljer att klä sig på ett visst vis för att genom klädseln skapa sig bättre förutsättningar för att exempelvis få lämna hemmet, eller om det väljer en viss klädsel för att de helt enkelt känner sig tillfreds med sitt val på religiösa grunder.

Hur förändringar i klädsel kan uppstå över tid och hur dessa förändringar kan motiveras går att illustrera genom Leilas förändring. Exemplet ska dock inte förstås som en regel eller modell för andra kvinnors utveckling eller förhållningssätt.

Första mötet med hela gruppen på Beershevas universitet.

Intervju 1, 13 maj 2009.

Leila: Nu föredrar jag att prata hebreiska [*hon har tidigare sagt att hon föredrar att prata engelska*]. Det fanns en tid i början på det här året när jag inte var klädd på rätt sätt. Jag gick i byxor. [*Noor slänger in en frågande kommentar om byxor och alla skrattar tillsammans*]. Jag kände att det jag gjorde inte var rätt. När jag gick på gatan eller här på campus så upplevde jag hela tiden att andra talade om mig, sa saker om mig som fick mig att känna mig obekväm. Jag tittade på Noor som var klädd som hon är nu och jag fick en känsla av att hon uttryckte självsäkerhet och självrespekt och att det hon gjorde var rätt. Hon gav uttryck för stolthet. Det gav mig känslan av att hon har något som jag saknar och söker efter. Så jag bestämde mig för att pröva. Jag kände inte bara stolthet eller att det var bekvämt utan också att jag representerade något. Det var som att jag kunde säga ”se på mig nu”. Innan trodde jag att det skulle krocka med många delar av mitt liv. Att jag inte skulle få vänner, eller att jag skulle känna mig gammal men jag kan säga dig att det är precis tvärt om.

Leila var precis som de flesta andra kvinnorna i Beersheva klädd i *khimar* och *jilbab*. I ovanstående uttalande uttrycker hon i första hand att känslan av tillhörighet och gemenskap var ett viktigt motiv för hennes val eftersom Noor med sin klädsel hade gjort ett positivt intryck på henne.

Andra mötet med Leila på Beershevas universitet. Intervju 3, 5 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Vad innebär det att du förbereder dig?

Leila: Jag klär mig och äter frukost. Det är inget som har med religion att göra.

Eli: Innebär kläder bland annat *hijab*?

Leila: Egentligen heter det jag har på *khimar* men det kan man säga är under rubriken *hijab* eller man kan säga att det är en typ av *hijab*.

Eli: Varför klär du dig i det?

Leila: Därför att jag övertygats inifrån att det är rätt. Jag klädde mig inte så tidigare. Då klädde jag mig i något enklare som inte täcker hela huvudet. Men det kändes inte helt rätt. Det kändes inte som om jag var 100 procent.

Eli: Känner du att du är 100 procent i det du har på dig nu? Det finns de som menar att 100 procent är exempelvis *niqab*?

Leila: Jag vet inte... Syftet med att bära *hijab* är att skapa ett avstånd, att inte väcka uppmärksamhet, att täcka skönheten. I vårt samhälle om jag skulle bära *niqab* så skulle jag väcka uppmärksamhet och nyfikenhet istället. Människor skulle lägga märke till mig istället och därmed skulle hela idén med huvudduken förlora sitt syfte. Dessutom räcker det jag har på mig.

Eli: Vem är det som har sagt att det räcker?

Leila: Vad menar du med det? Det är i vår religion.

Eli: Vad är det för del i religionen, eller vem är det som har sagt att det räcker?

Leila: Jag förlitar mig på människor som verkligen kan både *sunna* och Koranen. De hittar inte bara på – de vet. Dessutom har jag själv läst det i Koranen. Jag kommer inte just nu ihåg i vilken vers.

Vid det andra mötet då Noor inte var närvarande lyfte Leila endast upp sin känsla som argument för att klä sig på ett visst vis. Dessutom hade hon inte förankrat sin förklaring till att hon inte klär sig i *niqab* i annat än vad som tycks vara hennes egen logik och tolkning av klädernas funktion. Det är först när jag pressar henne på vem det är som fattat beslutet om vad som är rätt som hon hänvisar till religiösa auktoriteter.

När jag träffade Leila för tredje gången var hon klädd i en ljusblå *hijab* i stället för vit *khimar*. Dessutom hade hon skaffat sig ett par glasögon med ljusgröna, moderna bågar.²³⁵

Tredje mötet med Leila på Beershevas universitet. Intervju 6, 20 oktober 2010.

Eli: Du har förändrat din klädsel?

Leila: Ja det stämmer.

Eli: Hur kommer det sig?

Leila: Det finns två orsaker. Det första är problemen jag fick med min *khimar* i laboratoriet. Varje gång jag skull böja mig eller tala med någon så var den i vägen. Dessutom är jag väldigt rörlig. Du kan fråga alla mina väninnor. Dom vet att jag alltid är i farten och i ständig rörelse och min *khimar* störde mig. Så därför valde jag istället *hijab*. Den är inte i vägen men fyller samtidigt samma funktion. Det är allt.

Jag undvek att ställa följdfrågor, som exempelvis om hon ansåg att färgvalet och glasögonen svarade mot idén om att inte väcka uppmärksamhet. Varför jag inte ställde ytterligare följdfrågor har jag inget svar på. Oavsett vad Leilas innersta motiv varit för att förändra sin klädsel så har hon funnit rationella argument för sitt val som snarare är knutet till rent praktiska behov än av att se bra ut eller lust till att klä sig i ljusa färger i stället för vitt, grått och svart. Leilas praktiska argument om att vara mer rörlig utan *khimar* strider mot Noors argument ovan vid mitt första och andra möte med henne då hon envisades med att argumentera för *khimar* och *jlbab* som perfekta klädesplagg för att det enligt henne skulle vara lätt att röra sig i dem.²³⁶

6.2 Kläder: *Hijab*, *khimar* och *jlbab* – en analys

I sin avhandling ägnar Pia Karlsson Minganti ett omfattande kapitel åt *hijab* och dess innebörd under rubriken ”Den blygsamma”.²³⁷ Där redogör hon detaljerat dels

²³⁵ Se appendix fältanteckningar 20 oktober 2010.

²³⁶ Se appendix fältanteckningar 13 maj 2009 samt intervju 1, 2.

²³⁷ Karlsson Minganti 2007:229–263.

för bakgrunden till föreställningen om *hijab* och dels för hur ”tjejernas”, som hon kallar dem, uttalanden kan tolkas till förmån för föreställningar om varför kvinnor väljer att bära slöja. Hon pekar på att *hijab* innebär en förändring hos tjejernas syn på sina roller och uppgifter, samt att den formar deras föreställningsvärldar och självbilder. Under rubriken ”Fromma ambassadörer” och ”etisk formering” beskriver hon dels hur tjejerna genom att klä sig i *hijab* tycks ta på sig uppdraget att vara en form av vägledning för andra ungdomar, dels hur de utvecklas som muslimer ”från barnslig omedvetenhet till upplyst seriositet”. Betydelsen av *hijab* som en symbol för en kombination av modernitet och det fria valet tas fram av Karlsson Minganti genom att exemplifiera hur tjejerna genom att klä sig i *hijab* å ena sida tar sig ur riskzonen att stämplas som ”horor” men å andra sidan riskerar att stämplas som bakåtsträvande av andra, som hon kallar för, ”etnocentriska feminister”. Med hjälp av tjejernas uttalanden visar Karlsson Minganti hur *hijab* hjälpte dem till att själva ommöblera i traditionella föreställningar om hur en kvinna ”bör” uppträda och bete sig. Genom att vara det hon kallar för ”muslimsk tjej i själ” kunde tjejerna agera oväntat och självständigt. Exempel som Karlsson Minganti ger är att skratta högt, köra bil, cykla och studera.²³⁸

Så långt kan jag ansluta mig till Karlsson Mingantis analys i en del av min förståelse av kvinnornas klädval. Utifrån mitt perspektiv och mina intervjuer skulle jag dock vilja resonera kring och bygga vidare på Karlsson Mingantis slutsats där hon hävdar ”(...) att dessa kvinnor faktiskt har något gemensamt, nämligen *reproduktionen av patriarkal heder och stamkultur*, om än i olika former och sammanhang.”²³⁹

Orden ”om än i olika former och sammanhang” gör det möjligt att tolka in nästan alla olika typer av beteenden eller kläder i reproduction av patriarkal heder- och stamkultur. Eller snarare blir det omöjligt att tolka någon kvinnas beslut om att bära *hijab* på något annat vis eftersom ”olika former och sammanhang” täcker så gott som alla alternativ. Exempelvis skulle det med samma tankebana vara möjligt att påstå att kvinnor som väljer *hijab* har det gemensamt att de ser sig som frigjorda och självständiga ”om än i olika former och sammanhang”. Därmed menar jag att

²³⁸ Karlsson Minganti 2007:236.

²³⁹ Karlsson Minganti 2007:265

Karlsson Mingantis resonemang utesluter möjligheten att muslimska kvinnor oavsett vad de väljer skulle göra det utifrån egna föreställningar och idéer om vad som är rätt och fel, bra eller dåligt. Deras val eller beslut, som ur deras perspektiv i vissa fall kan vara ett direkt uttryck för självständighet och individuellt förhållningssätt, riskerar att med Karlsson Minganits resonemang reduceras till oförmåga och eller oförstånd till att se det som för Karlsson Minganti tycks vara uppenbart. Sannolikheten att alla muslimska kvinnor som väljer att bära slöja skulle acceptera att deras val begränsats till ett kollektivt beteende, som under alla förhållanden kapslar in dem i samma kategori, är enligt min mening ytterst liten.

Bland de kvinnor som jag intervjuat finner jag minst två som tydligt uttrycker att deras män eller fäder inte vill att de ska klä sig i *hijab* eller *jlbab*.

Amina skulle helst vilja klä sig i *niqab* men hon gör det inte för att inte sticka ut och för att det är opraktiskt. Dessutom är hennes man helt emot det. Hon upplever sin klädsel som en del av ett självförverkligande. Dessutom anser hon att klädseln i första hand är en fråga om att skydda sig. Hon upplever en tydlig skillnad i hur hon bemöts med *hijab*, som hon anser sätter en gräns mot omgivningen och som hon känner sig bekväm med.

Manar anser sig inte vara redo för *jlbab* samtidigt som hennes man är emot att hon ska klä sig så. För henne är det också en fråga om att påminna sig om vad som är rätt och vad som är fel. Hon vill skydda sig från att göra fel saker och dessutom göra en markering mot omgivningen. Manars och Aminas mäns åsikter om deras klädsel skulle således också kunna tolkas som att de klär sig som de gör på grund av patriarkala strukturer. Men varken Amina eller Manar gör intryck av bry sig om eller agera utifrån vad som kan upplevas som patriarkala strukturer. Eftersom Manar var upptagen med sina studier fick hennes man äta sin middag hos sin svärmor, när jag var hemma hos dem på ett av mina besök, Hennes man hade inga åsikter om det utan ansåg att det var viktigare att hon studerade än att han blev mätt, som han uttryckte det.²⁴⁰ Manar anser sig utföra sina religiösa gärningar för att Gud vill det. Amina ser sin roll på ett liknande vis. Hon skulle helst vilja klä sig

²⁴⁰ Se appendix fältanteckningar 9-10 november 2010.

niqab för hon vet att det skulle kännas rätt och inte för någon man ålagt henne att göra det. Hennes man är dessutom emot det.

Abir uttryckte att mannen som då var hennes fästman helt var emot att hon skulle klä sig i *jlbab*.²⁴¹ Hon nöjer sig med *hijab* för att hon inte anser sig vara tillräckligt nära tron som hon uttrycker det. Men *hijab* ger henne en känsla av att Gud är med henne. För henne är det inget hinder att kombinera det med moderna plagg. Abir uttryckte dessutom en önskan om att finna en väg mellan kraven på klädsel och önskan om att vara vacker vilket Amina tycktes uppleva som en tillräcklig provokation för att hon skulle kommentera det. Abir kan för närvarande helt enkelt inte tänka sig att bära *jlbab*. Hon är säker på att det står om *hijab* i Koranen men är inte riktigt säker på var. För henne tycks det således vara ett individuellt beslut som hon eventuellt grundar på traditioner hon upplever i vardagen snarare än på Korantexter eftersom dessa är något hon inte lägger tillräcklig vikt vid för att ens komma ihåg dem. Visserligen håller jag med Karlsson Minganti om att kvinnorna tar sin klädsel på djupaste allvar. Men frågan är vad detta allvar kommer sig av? Är det ett allvar som endast är religiöst förankrat eller är det även traditioner och trender som spelar roll i detta avseende?

Således kan jag å ena sidan förstå det allvar som Karlsson Minganti hävdar att alla hennes kvinnor är besatta av. Svårare blir det dock å andra sidan för mig att förstå varför Karlsson Minganti ifrågasätter en antydning av Oliver Roy om att antalet kvinnor som bär *hijab* kommer minska i framtiden.²⁴² Roy skriver:

For many it is a purely transitional attitude: how many will still wear the *hijab* ten years later? For some girls, wearing the *hijab* in an impoverished Muslim-populated neighbourhood is also a way to escape the teasing and insults of idle young boys who have transformed the public space into a 'Young males only territory.

²⁴¹ Se appendix intervjuer intervju 7.

²⁴² Karlsson Minganti 2007:265.

By the same token some converts or born-again Muslims wear a very visible form of attire to express their newly chosen identity (white cap, long white shirts and sometimes turbans).

The possibility of choosing between various traditions of dress and general appearance (whether in West or the Middle East) gives a permanent meaning to individual choices of attire.²⁴³

Min förståelse av Roy är att han helt enkelt ställer frågan, hur många det är som kommer att bära *hijab* om tio år snarare än en antydning om att slöjan skulle försvinna med tiden. Roy uttrycker enligt min mening insikt i att *hijab* har olika funktioner och därmed också är en trend i en del av fallen vilket delvis illustreras av ovanstående samtal med Leila.

Hos Erina framträder en balansgång mellan olika förväntningar på henne och hennes ambition att framhäva sin självständighet. När Erina för familjen uttryckte sin önskan om att klä sig i *jlbab* fick hon motstånd. Enligt henne tyckte de att hon var för ung. Hennes övertygelse om att ändå klä sig så skulle således kunna innebära en konflikt över den frågan med familjen. Enligt Erina är orsaken till att hon inte ännu klär sig i *jlbab* dels att hon inte anser sig vara redo, dels att det är ganska dyrt. För henne är både frågan om värdighet och avstånd viktiga för att motivera *hijab*. Samtidigt är det hennes farbror som övertygat henne om hur viktigt det är för henne att skydda sig med *hijab* och på så vis undvika att dra till sig främmande mäns uppmärksamhet. Ändå är det viktigt för henne att poängtera att hon inte tvingats till att klä sig så utan att det helt och hållet är hennes val.

Det som jag menar tydligt framkommer som något gemensamt i den mån det finns är kombinationen av begrepp som ”skydd”, ”status” och ”eget val”. Dessutom är naturligtvis Koranens texter som en bekräftelse på Guds vilja ett återkommande argument för kvinnornas beslut. Ibland infinner sig även en form ”vetenskaplig logik” som i Noors fall där hon redan vid vårt första möte deklarerade för mig att orsaken till att klä sig i *hijab* och *jlbab* visserligen var en fråga om att skydda sig

²⁴³ Roy 2004:193.

från nedlåtande kommentarer, men också att det enligt henne är bra att skydda sig från solen och inte gå i åtsittande kläder. Hon menar dessutom att det ger både status och självrespekt. Löst sittande kläder är också enligt Noor bra för att det inte stör koncentrationen, vilket hon menar att åtsittande kläder kan göra. Som bekräftelse på sin insikt backade hon ständigt upp sina argument med att berätta för mig att det fanns forskning som visade dels hur viktigt det var att skydda sig mot solen, dels hur skadligt det är för kroppen att klä sig i åtsittande plagg. Detta resonemang som ofta återkommer innebär samtidigt en paradox som kvinnorna inte tycks se. Ty om Koranen innebär den ultimativa sanningen borde det inte spela någon roll vad världslig forskning och vetenskap kommer fram till? Och om världslig vetenskap är så viktig för att bekräfta Koranens sanningshalt så borde det säga något om Guds auktoritet och förmåga till att själv bevisa sin storhet.²⁴⁴

Idén om att ha funnit den enda sanningen och insikten om vad som är rätt och riktigt går dessutom att anknyta till några av kvinnornas resonemang i kapitlet som följer. Där påpekas att klädseln kan ses som ett uttryck för kunskap och insikt som inte ”andra” har uppnått. Klädseln kan ur det perspektivet förstås som en markör för att vara mer modern i betydelsen framgångsrik eller utvecklad, än de som inte klär sig på samma vis.

För Aisha kan klädseln ses som ett led i hennes förflyttning från familjens krav, Hon är inte säker på att hennes föräldrar är nöjda med hennes beslut, eftersom de tycks anse att hon inte har täckt sin kropp tillräckligt. För Aisha tycks därmed klädseln, som hon valt och som hon motiverar med att det är ett religiöst påbud, innebära en lättnad och ”mindre” kläder från de krav som ställs på henne hemma. Det skulle kunna förstås som att hon med hjälp av *hijab* genomgår något slags personlig frigörelse, förändrar sin situation och sina förutsättningar, snarare än att hon reproducerar patriarkala strukturer. *Niqab* avfärdar Aisha helt enkelt för att hon anser att det är opraktiskt. Huvudorsaken till varför hon klär sig som hon gör är att hon anser att Gud vill att hon ska göra det. Nadir konstaterade att även en kvinna som täcker sitt huvud riskerar att dra till sig oönskad uppmärksamhet och påstår att

²⁴⁴ Detta är vad Jan Hjärpe (1999:115) beskriver som ”den apologetiska fällan”.

hon känner sig mer fullkomlig och accepterad av Gud när hon klär sig i både *hijab* och *jlbab*.

Jag menar att kvinnorna genom sin klädsel funnit ett sätt att hantera förflyttningarna mellan olika miljöer eller *sociotoper*, som Dencik uttrycker det.²⁴⁵ I vardagslivets förflyttningar som kvinnorna jag intervjuat upplever, får nämligen begrepp som ”skydd” och ”status” olika innebörder. Aishas motstånd mot sin familjs krav kan förstås som att hon i den omgivningen skyddar sig mot deras förväntningar med hjälp av *hijab*. I förflyttningen från hemmet till universitetet blir *hijab* markören och gränsdragningen som bevarar hennes känsla av självrespekt då hon på universitetet rör sig i en judisk majoritet, samtidigt som det inte får störa hennes studier. Även för Leila är *hijab* något som reglerar förflyttningen från hemmet till universitetet. Efter en tid i den nya miljön på universitetet blev klädseln en del av den mentala förflyttningen, från känslan av utanförskap eller marginalisering till social gemenskap med andra kvinnor som bär liknande kläder. Samtidigt har hon gjort vissa förändringar i både färg och form som också kan ses som resultatet av förflyttningen från byn till universitetet. För Manar är *hijab* det som påminner henne om vem hon anser sig vara och vad hon har för skyldigheter och ansvar när hon genomgår den vardagliga förflyttningarna från hennes hemort till universitetet.²⁴⁶ Abir har med hjälp av *hijab* funnit ett sätt att hantera den mentala förflyttningen mellan sitt intresse för mode och sin önskan om att tillhöra gruppen av kvinnor i den Islamiska Rörelsen. Nadir har valt både *hijab* och *jlbab* för att i sin hemort slippa nedvärderande kommentarer från män. I övergången till universitetet omvärderar hon klädseln i en mental förflyttning till en påminnelse om att uppföra sig rätt i alla omgivningar.²⁴⁷ Vad rätt uppförande är i just hennes fall framkommer inte helt tydligt. Erina har följt en ny trend och genom klädseln förflyttat sig i konkret handling. Hon gick i kortbyxor när andra gjorde det och nu har hon valt att klä sig i *hijab* för att det blivit allt vanligare. I just hennes fall tycks dessutom hennes farbror ha varit en viktig del i hennes beslut. Men *hijab* förblir även för henne något som gör det möjligt att hantera övergångarna mellan de olika miljöer som hennes vardag innebär. För Amina innebar steget till att klä sig i *hijab* en

²⁴⁵ Dencik 2001:13.

²⁴⁶ Se appendix intervjuer intervju 13.

²⁴⁷ Se appendix intervjuer intervju 8.

förflyttning till en mer ordnad och tydlig värld. Steget till *jlbab* gjorde att känslan för henne blev ännu starkare. Det kändes, enligt henne som att en ”annan värld”.²⁴⁸

På olika vis upplever såldes kvinnorna dels att *hijab* eller *jlbab* bidrar till en förflyttning eller förändring av deras egen person till något ”helare” eller ”mer fullkomligt”. Dels blir kläderna ett verktyg med vilket kvinnorna hanterar sina respektive förflyttningar i vardagslivet oavsett hur dessa förflyttningar ser ut för dem på det individuella planet. Dessutom är *hijab* och *jlbab* något som de uttrycker helt och hållet är förknippat med vad Gud vill. Orsaken till att kvinnorna bär *hijab* och *jlbab* tycks vara deras förhållningssätt till klädselns betydelse för deras förflyttningar i vardagslivet. Delvis kan detta förstås som att det illustrerar Michel de Certeaus förståelse om hur individer formar sig och sin tillvaro genom att välja rätt taktik i försök att hantera strukturer som skapats runt dem.²⁴⁹

Således är det rimligt att se kvinnornas val av klädsel som taktik för att hantera de förflyttningar de behöver genomgå exempelvis från byn till staden, från en uppsättning värderingar till en annan och för att kunna uppnå målsättningen att studera.

Därmed ansluter jag mig villigt till en av Karlsson Mingantis slutsatser:

Hijab framstår sammanfattningsvis som en komplex praktik, som både 1) kvarstår inom ramen för traditioner och utmanar dem, 2) är ett led i tvingande underordning av kvinnor och har frigörande potential, 3) är ett uttryck för kulturellt motstånd och för integration. Om vi endast betraktar *hijab* som en symbol för det ena eller andra missar vi dess fulla komplexitet, och all de nyanser som kulturella förhandlingar innebär. Med fokus på *hijab* som symbol för det ena eller andra missar vi också dräktens funktion som *medel* för att odla fromma känslor, intentioner och praktiker.²⁵⁰

²⁴⁸ Se appendix intervjuer intervju 14.

²⁴⁹ de Certeau 1984:xix.

²⁵⁰ Karlsson Minganti 2007:265–266.

Eftersom mitt arbete behandlar klädseln ur ett annat perspektiv än det Karlsson Minganti kallar för ”kulturella förhandlingar”²⁵¹ ser jag det således snarare som en del i taktiken²⁵² för att hantera vardagslivets förflyttningar mellan olika *sociotoper*. Det behöver dock inte ses som någon motsättning mellan de två förhållningsätten. Ty som jag ser det kan den kulturella förhandlingen också vara en nödvändig taktik för att hantera vardagslivets förflyttningar mellan olika miljöer, som emellanåt ställer olika och motsägelsefulla krav på individer.

En av de förflyttningar som kvinnorna upplever enligt intervjuerna är den mellan traditionella och moderna miljöer. I följande kapitel tar jag upp hur kvinnorna ser på sig själva som, vad de kallar för moderna kvinnor.

²⁵¹ Karlsson Minganti 2007:18.

²⁵² de Certeau 1984:xix.

7 ”Vi är de moderna”

Under intervjuernas gång med kvinnorna kom samtalen ofta att cirkulera kring att deras vardag innebär ständiga förflyttningar mellan vad de upplever som ”tradition” och ”modernitet”, samt vad religionen kan ha för betydelse för dem i ett sådant sammanhang. Det menar jag motiverar ett kapitel som behandlar just denna omständighet. Naturligtvis är jag medveten om att formuleringen av mina frågor i detta ämne får konsekvenser för svaren precis som i alla andra fall. Men med det i minnet anser jag ändå att svaren tydliggör ett intressant tillstånd som det finns anledning att förhålla sig till. Jag har inte för avsikt att i första hand diskutera ”modernitet” som fenomen, utan snarare fästa uppmärksamheten på hur kvinnorna jag intervjuat förhåller sig till vad de anser vara ”tradition” och ”modernitet”. Omständigheterna som uppstår under förflyttningar i kvinnornas vardag är således föremål för min granskning och inte förhållande mellan islam och ”modernitet” eller ”tradition” och ”modernitet” i allmänhet.

Jag avstår därför exempelvis från längre resonemang kring islam och modernitet ur ett allmänt historiskt och socialt perspektiv.²⁵³

De kvinnor som jag har intervjuat är medlemmar i den Islamiska Rörelsen i Israel som ser sig som en förgrening av det Muslimska Brödrskapet. Organisationens kanske viktigaste ideolog,²⁵⁴ enligt bland andra professor Hamid Algar och professor Charles Tripp, anses fortfarande vara Sayyid Qutb (1906–1966). Således kommer jag att föra mitt resonemang kring ”tradition” och ”modernitet” med avseende på intervjuerna delvis utifrån min förståelse av Sayyid Qutbs texter. Dessutom kommer jag att förhålla mig till texter som behandlar Islamiska Rörelsens ideologi – i betydelsen islam som en både religiös och politisk företeelse i förhållande till vår samtid. Inledningsvis har jag dock valt att föra ett enklare och kortare resonemang kring olika perspektiv på modernitet och tradition.

7.1 Modernitet & Tradition

Modernitet diskuteras ofta utifrån någon form av utveckling eller snarare utifrån varierande förhållningssätt till olika former av utveckling. I det sammanhanget

²⁵³ För resonemang kring islam och modernitet se, Al-Azmeh 1996; Donohue & Esposito ed. 2007.

²⁵⁴ Detta är inget jag talat om med kvinnorna jag intervjuat. Ang. Qutbs betydelse för Muslimska Brödrskapet se, Algar 2001:1; Tripp 1994:181.

utvecklas även tankar kring förhållandet mellan tradition och modernitet. Anthony Giddens menar exempelvis att traditionens roll skulle ha försvagats i och med 1700-talets europeiska upplysning och att tradition såsom vi förstår det i dag är en produkt av de senaste tvåhundra åren i Europa. Således påstår han att idén om tradition vuxit fram i och med idén om modernitet. Tradition behöver inte för den sakens skull, enligt Giddens, ses som något uniformt eller statiskt utan snarare något som kan förändras över tid så som exempelvis inom islam. Där finns en central kärna som nästan alla troende muslimer följer eller anses ska följa medan det samtidigt förekommer förändringar i tankemönster som kan handla om kulturella uttryck så som klädsel, litteratur och framförallt förhållningssättet till den vetenskapliga utvecklingen. Därmed hävdar Giddens att eftersom traditioner alltid utvecklas genom tolkning av den fasta kärnan som alltid är religiöst betingad, finns det egentligen ingen från religion fullständigt befriad renodlad tradition.²⁵⁵

Förhållningsätt till traditionen som motsatsen till modernitet eller förståelsen av tradition som framvuxen i skuggan av moderniteten ifrågasätts av dem som snarare föredrar att problematisera föreställningar om ”tradition” och ”modernitet”. Exempelvis går det att finna förhållningssätt som bygger på uppfattningen att moderniteten i sig är tradition, och att det alls inte finns någon motsättning mellan tradition och modernitet. Snarare är det enligt detta synsätt frågan om ett logiskt förhållningsätt till utvecklingen som en del av samhällets tradition.²⁵⁶

I introduktionen till sin antologi *Multiple Modernities* 2002 definierar Eisenstadt idén om multipla moderniteter:

The idea of multiple modernities presumes that the best way to understand the contemporary world – indeed to explain the history of modernity - is to see it as story of continual constitution and reconstitution of a multiplicity of cultural programs. These ongoing reconstructions of multiple institutional and ideological patterns are carried forward by specific social actors in close connection with social, political and intellectual activists, and also

²⁵⁵ Giddens 2010:52.

²⁵⁶ Friedman 2002:287–313.

by social movements pursuing different programs of modernity, holding very different views on what makes societies modern. Through the engagement of these actors with broader sectors of their respective societies, unique expressions of modernity are realized.²⁵⁷

One of the most important implications of the term "multiple modernities" is that modernity and Westernization are not identical; Western patterns of modernity are not the only "authentic" modernities, though they enjoy historical precedence and continue to be a basic reference point to others.²⁵⁸

Eisenstads förhållningssätt till modernitet skall kunna förstås som en korsbefruktnings mellan olika idéer i en ständigt pågående utveckling. På så vis blir gränsen för vad som är modernt eller vad som bör ses som modernitet svårt att definiera. Enligt Eisenstadt är det viktigt att exempelvis konstatera att även politiskt och religiöst fundamentalistiska grupper utvecklas inom ramen för moderniteten.²⁵⁹

I mitt fall har jag diskuterat med kvinnorna om "tradition" och "modernitet" dels utifrån det sätt på vilket de förhåller sig till de varierande omgivningar som de möter i sin vardag utanför sina näromgivningar, dels i hur de förhåller sig till sina näromgivningar såsom hem och familj. Där till har jag pratat med dem om huruvida de upplever att det förekommer någon konflikt mellan vad de upplever som religion och modernitet.

Med religion som utgångsläge möter de genom sina förflyttningar dels omgivningen i sina hembyar, dels omgivningar i stora städer och på universiteten. Därför är det enligt min mening rimligt att ana att en problematik uppstår i respektive möte, utan att nödvändigtvis värdera "tradition" eller "modernitet". Det problem jag ser belyses delvis av Anthony Giddens, som menar att individers självbild och identitet förändras i mötet med moderniteten då de tvingas fatta beslut

²⁵⁷ Eisenstadt 2002:2.

²⁵⁸ Eisenstadt 2002:2–3.

²⁵⁹ Eisenstadt 2002:25.

för att bevara det sammanhang till vilket självbilden är knuten. Moderniteten medför enligt Giddens att individer måste ta ställning en rad olika dilemman eftersom delar av traditionella samhällen har fragmenterats eller individualiserats medan andra har förenats eller samlats. Mobiltelefoner har exempelvis gjort det möjligt att hålla kontakt med människor långt borta när som helst på dygnet, medan resmöjligheter och det faktum att världen blivit mer nåbar riskerar att splittra upp eller fragmentera den traditionella kärnfamiljen. Eftersom människor är olika blir också förhållningssättet till dilemmat varierande. En del väljer att utveckla eller bevara sin identitet genom en uppsättning av fasta åtaganden vilka blir gränser eller markörer genom vilka resten av världen värderas. En sådan person bör enligt Giddens ses som starkt traditionell.²⁶⁰

Bland de olika dilemman en människa ställs inför i och med moderniteten finns också enligt Giddens dilemmat mellan *authority* och *uncertainty*, auktoritet och ovisshet, något som också diskuterar i kap 6 ovan där kvinnorna berättar om sina olika motiv för att klä sig på ett visst sätt. Giddens hävdar att den kanske mest centrala institutionen för traditionell auktoritet är religionen. Dessutom innebär byn eller samhället och klanen eller släkten ytterligare delar i det traditionella livet som också kan ses som auktoritära i förhållande till sina medlemmar. Giddens anser att religionen och traditionen inte lyckades avvärja ovissheten inför framtiden. Snarare kunde religiösa auktoriteter måla upp en hotfull framtid för att med hjälp av ovissheten hålla församlingen under ”tukt och herrens förmaning”. Religiösa auktoriteter kan beskriva hot men samtidigt göra anspråk på att ha insikt om hur dessa hot kan undvikas. Således menar Giddens att auktoriteterna finns kvar i det moderna samhället för dem som väljer att följa dem. Men det moderna samhällets mångfald erbjuder enligt honom rader av alternativ och kunskap för den som söker svar på frågor hos experter och/eller specialister. I förlängningen kan även dessa upplevas av andra som auktoriteter att vila sig mot för att få svar på frågor som väcker ovisshet eller tvivel. För vissa kan dock insikten om att det förekommer flera olika och oeniga auktoriteter eller experter inge en känsla osäkerhet. För dem som upplever en sådan osäkerhet kan valfriheten bli en belastning, vilket gör att de söker sig till traditionella former av auktoritet. Exempel på detta kan vara religioner

²⁶⁰ Giddens:1991:187–190.

med fasta och tydliga hierarkier. Dessutom kräver religion förtroende och tillit då det per definition handlar om tro. Det i sin tur kan befria individer från oro över framtiden som helt enkelt läggs över på religionens olika auktoriteters rekommendationer och tolkningar. I moderniteten pekar Giddens på att religionen konkurrerar med flera om auktoriteten. Å ena sidan kan det ge en känsla av osäkerhet inför var de bästa svaren finns på de svåraste frågorna och å andra sidan kan mängden av alternativ upplevas som en befrielse från traditionella auktoriteter.²⁶¹

Giddens ställer upp flera alternativ på dilemman som kommer som ett resultat av moderniteten. Vad de alla tycks ha gemensamt är att mötet med moderniteten skapar ett dilemma som delvis beror på att nya möjligheter kan ifrågasätta traditionella rutiner vilket i sin tur kan få konsekvenser för individers självbild.²⁶²

Det går således att förstå Giddens bland annat som att individualisering av kollektiv såsom familj och klan är en form av moderniseringsprocess, även om det mycket väl också kan leda till formandet av andra grupper. Så exempelvis visar intervjuerna nedan hur en del kvinnor som studerar på universitetet uttrycker att de känner sig mer hemma där än i de miljöer där de vuxit upp och där deras kärnfamilj befinner sig. Det illustrerar både Denciks och Touraines syn på hur individer utvecklar sin person eller identitet i just vardagslivets förflyttningar mellan, eller hanteringen av olika miljöer eller *sociotoper*.²⁶³

Jag menar också att Giddens analys beskriver en konflikt som är ständigt aktuell för alla människor som på något vis är delaktiga i någon form av utveckling som öppnar upp för att tänka eller göra något som är nytt och oprövat. Det kan vara något så enkelt som att använda sig av e-post istället för vanlig post. Känslan av att brevet säkert når fram då det skrivs på papper, stoppas i ett kuvert och läggs i en brevlåda, kan byts ut mot oro för att det inte ska nå fram då meddelandet genom e-post försvinner från skärmen ut i ett okänt mörker.

²⁶¹ Giddens 1991:191–201.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Dencik 2001:13–29; Touraine 2007:172–173.

Dessutom är det rimligt att se den typen av dilemman växa fram under förflyttningar i vardagslivet mellan miljöer som förhåller sig på olika vis till vad framsteg och utveckling innebär. Exempelvis kan kvinnorna jag intervjuat uppleva en viss typ av förväntningar på vad som är viktig kunskap i sin hemomgivning och helt andra förväntningar på kunskap vid universitetet. Därtill är det fullt möjligt att kunskaperna de skaffar sig på universitet tas emot med tacksamhet i kvinnornas hemomgivning och upplevs som positiva tillskott.

7.2 Samtal om "tradition" och "modernitet"

Under resonemang om kvinnornas förhållningssätt till huruvida de anser sig uppleva någon konflikt mellan sin religiösa roll å ena sidan och vad de å andra sidan kan uppleva som icke-religiösa eller icke muslimska omgivningar uttryckte de ganska omgående i grupp en väldigt självsäker attityd.

Första mötet med hela gruppen på Beershevas universitet.

Intervju 1, 13 maj 2009.

Eli: Hur förändras er känsla när ni lämnar ert hem och kommer till Beersheva?

Hajar: För mig spelar det ingen roll var jag är. I och med att jag är muslim så är här jag en stark tillit till Gud. Det spelar inge roll vem jag är eller vad jag gör. Ingen kan hindra mig när Gud är med mig. Eftersom Gud skyddar mig och vill mig väl så kommer även sådant, som jag kanske tycker är svårt, på sikt vara till min fördel.

Eli: Hur upplever ni mötet med universitetet? Till skillnad från er hemort är ni här i minoritet. Man skulle kunna säga att det blir ett möte med moderniteten? Vad säger ni?

Hajar: Det är vi som visar hur man lever rätt. Vi slösar inte bort vår tid med oväsentligheter utan planerar dagen exakt och utnyttjar den rätt. Vi är duktiga och framgångsrika för att vi följer Gud. På så vis visar vi att det är vi som är det moderna att det vi som gör det rätta. De finns sådana som inte klär sig ordentligt då visar vi vad som är den rätta klädseln genom att klä oss som vi

gör. Det är vi som bestämmer vad som är modernt. Dom andra ser att en kvinna som klär sig rätt kan vara framgångsrik och visa bra studieresultat.

Leila: Jag upplever att min omgivning är så här liten. [*Hon gör hon ett tecken med tummen och pek fingret för att visa hur små andra är*]. Jag känner mig som mamman och hennes barn.

Verkligen så. [*De andra skrattar*].

Hajar: Men vi måste också respektera andra.

Leila: Det finns inget nedlåtande eller nedvärderande i mitt förhållningssätt.

Noor: Omgivningen försöker få oss att tro att smink och en viss typ av kläder är det viktiga. Att det är ytan som avgör. Men vi väljer att först ta hand om vårt inre. Vi går inifrån och ut.

Människan består av både insida och utsida. Utsidan måste vara anpassad till insidan för att utvecklas i rätt riktning eftersom det börjar med insidan som påverkar utsidan. Om du däremot börjar med utsidan... Om en människa stjälar exempelvis och inte ljugar så kommer alla veta att han är en tjuv. Hans ärlighet och förpliktelser till sanningen är det som kommer göra att han slutar stjäla eftersom han inte vill att andra ska tro att han är en tjuv. På så vis är det hans inre karaktär som påverkar hans beteende. Men om han skulle vara en människa som obehindrat kan ljuga skulle han också fortsätta att stjäla. På det sättet påverkar vårt inre vårt beteende. Om det jag tror på är rätt så kan jag stå för det i alla lägen och i alla sammanhang. På det viset kommer också övertygelsen om att tro på det rätta automatiskt leda till att jag håller mig borta från det som är dåligt. Steg för steg fostrar jag mig själv på det sättet. Men om jag exempelvis stjälar och bara ser efter det ytliga, som att det inte finns någon kamera eller att ingen ser mig, så kommer jag stjäla men om jag har en inre övertygelse om att det är fel att stjäla så spelar det yttre ingen roll. Jag kommer inte att stjäla på grund av min inre övertygelse och inte på grund av övervakningskameror eller vittnen.

Eli: Hur upplever du dig i mötet med det judiska sekulära samhället?

Hajar: Jag känner mig stark. Mycket stark.

Noor: Min tro är som ett ljus. Överallt dit jag tar ljuset blir det ljust. Jag kan ta ljuset från det ena rummet till det andra. Från mitt hem till en trädgård eller universitetet. Ljuset ger mig ljus var jag ens befinner mig. Ljust är som min tro den finns alltid med mig och lyser alltid upp vägen för mig. Överallt. Det är ljus som visar den rätta vägen.

Eli: Av det ni säger kan man förstå att ni inte känner er marginaliserade?

Aisha: Om jag hade varit marginaliserad så hade jag inte varit på universitetet. Hur kan jag vara marginaliserad när jag avslutat både högstadiet och gymnasiet med bra betyg och nu läser vid universitetet?

Eli: Så då känner ni er inte marginaliserade?

Aisha: Nej tvärtom det är jag som är i mitten.

Leila: Vi är i mitten för att vi vet mer än andra. De andra har inte insett den sanningen som vi har upptäckt. De tror att de lever rätt och njuter av livet. Men när det kommer till slutet så kommer inget att kunna hjälpa dem.

Aisha: Religionen har förflyttat mig från marginalerna till mitten.

Eli: Hur har det gått till?

Leila: Tack vare islam har vi all kunskap vi behöver i vår hand.

Noor: Islam ger oss drivkraften att röra oss framåt och att utvecklas, därför är islam det som håller oss borta från marginalerna. Islam driver oss framåt och placerar oss i centrum. Vi är inte bara i centrum. Utan i centrum så håller vi också den högsta nivån.

Andra mötet med Manar och Erina på Haifas universitet. Intervju 9, 25 maj 2009. Intervjun är endast nedtecknad.

Eli: Hur känns det när ni möter icke-troende utanför era hemorter?

Manar: När man är religiös är det annorlunda. Vi känner oss annorlunda här.

Erina: Vi måste visa för alla att vi är bra människor trots att vi är muslimer. Att vi inte är terrorister.

Manar: Det känns bra att vara annorlunda. När vi ser hur andra lever fel så ger det oss ett övertag. Vi vet ju vad sanningen är.

Erina: Det ger mig en känsla av att vara bättre.

Manar: Men vi får inte se ner på andra för att vi är bättre. Det är snarare ett ansvar vi har att hjälpa andra.

I ovanstående samtal tycks det finnas en samstämmighet mellan kvinnorna om att deras religiösa identifikation ger dem en fördel. De påstår sig dels genom förflyttning till en religiös föreställningsvärld ha funnit en sanning, dels en gemenskap som omdefinierar deras plats i tillvaron och ger dem möjlighet att förflytta sig från minoritet till majoritet, samt en förflyttning från en tillvaro i samhällets marginal till vad de kallar en plats i "mitten". Dessutom gör de anspråk på att vara moderna i betydelsen att vara framgångsrika och insiktsfulla. I deras förställningar laddas "modernitet" med ett positivt värde som de dessutom gör anspråk på. De "andra" har i deras ögon inte insett vad "modernt" egentligen innebär. Svaret kan ses som ett försök till att övertyga om att det egna ideologiska valet är det rätta.

När jag återigen träffar kvinnorna mer individuellt och tar upp samma fråga blir förhållningssätt mer problematiserande.

Andra mötet med Leila på Beershevas universitet Intervju 3, 5 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Hur upplever du att lämna hemmet och komma till universitetet?

Leila: Numera är det rutin och det spelar inte så stor roll. Jag är den enda arabiska muslimska religiösa kvinnan på min avdelning där jag läser biologi. Men i början var det mycket annorlunda. Jag upplever dock fortfarande, så fort som jag stiger av bussen att jag

är på väg mot en utvecklad värld men också en värld som innebär en del faror.

Eli: Vadå för faror?

Leila: Det är olika. Men det är en värld där det också finns dåliga människor. Jag kunde då känna att inte alla viste vem jag var. Att det är en värld där det finns onda människor. Kort sagt en värld där jag inte kunde var helt lugn och trygg.

Eli: Kan du försöka utveckla lite vad den egentliga faran består av?

Leila: Jag vet inte... min första känsla var att omgivningen är farlig. I början hade jag inget självförtroende. Jag kände mig inte bekväm med att tala med vem som helst. Det var nytt för mig att prata med andra. Att prata med andra ungdomar och andra män. Det är inget som jag tänkt på så mycket egentligen...

Eli: Tror du att det finns sådant som är ett hot för dig just för att du är religiös, sådant som en icke religiös person kanske inte skulle uppleva som något hot?

Leila: Jag har vuxit upp i en mycket traditionell familj som inte är så religiös. Familjen är mycket viktig i den traditionen. Faran som jag kände i början kunde exempelvis vara att någon såg mig prata med en annan person som jag behövde prata med av studieskäl... jag vet inte exakt hur jag ska förklara det... det är inte så mycket en fråga om att universitetet är en fara. Snarare var det jag som inte hade något självförtroende... jag visste inte hur jag skulle tala med andra. Hur jag skulle bete mig här. Jag kände mig annorlunda.

Andra mötet med Nadir på Haifas universitet. Intervju 8, 25 maj 2009. Samtal i enrum. Intervjun är endast nedtecknad.

Eli: Hur upplever du livet utanför din hemort? Är det svårt? Vad tycker du är mest komplicerat när du kommer till Haifa och universitetet?

Nadir: Det finns många hinder på vägen. Men jag klarar dem.

Eli: Vad är det för hinder och problem du syftar på?

Nadir: Ibland känner jag inte ens att jag tillhör min by. Egentlige växte jag inte upp där. När jag var barn gick jag till skola för [*här nämner Nadir sitt handikapp*] i [*här nämner hon en större stad i Israel*] så jag lämnade min hemort på morgonen och kom tillbaka på kvällen. I mitt eget hem känner jag mig hemma och mina föräldrar har alltid stöttat mig. Även den Islamiska Rörelsen ge mig hemkänsla. Där känner jag mig trygg och där har jag också många vänner.

[*Här följer ett samtal om hennes drömmar och framtid*].²⁶⁴

Eli: Får jag fråga dig igen vad det är du tycker är så svårt? Vad är det för problem och hinder som du upplever att du måste ta dig förbi? Är det mötet med judar, israeler eller kristna? Eller är det moderna samhället?

Nadir: Jag ber till Gud att han ska hjälpa mig att övervinna alla frestelserna i det moderna samhället. Frestelserna är det svåraste hindret.

Eli: Du säger att du älskar att sjunga, att du tycker om musik. Har du lyssnat på klassisk musik? Mozart? Bach?

Nadir: Nej det är inte bra för människan att lyssna på sådan musik.

Andra mötet med Aisha på Beershevas universitet. Intervju 4, 5 november 2009. Samtalet görs med Leila närvarande.

Aisha: Jag äter frukost. Sedan går jag igenom det material som jag behöver för universitetet. Halv åtta lämnar jag hemmet för att bege mig till universitetet.

Eli: Vad känner du när du är på väg till universitetet? Funderar du över skillnaderna mellan ditt hem och universitetet?

Aisha: Jag känner att universitetet är den omgivningen som passar mig. Jag upplever att universitetet passar mig bättre än mitt hem.

Jag trivs bättre på universitetet än hemma. Här kan jag be alla mina böner i vårt muslimska bönerum på universitetet, jag

²⁶⁴ Se appendix intervjuer intervju 8.

studerar och jag kan även göra allt sådant som jag gör hemma. Jag längtar till universitetet när jag sitter hemma.

Eli: Men på universitetet så får man tänka vad man vill även sådant som kanske inte överensstämmer med religiösa föreställningar?

Aisha: Det jag läser på universitetet har inget med religionen att göra. Vi pratar inte ens om religionen. Jag och de judiska studenterna studerar andra saker inte sådant som har med religion att göra.

Tredje mötet med Erina på Haifas universitet. Intervju 11, 2 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: Ser du någon konflikt mellan religionen och det moderna samhället?

Erina: Ja det finns många. Ett är sångare. Jag tycker om att lyssna på musik men det finns mycket som de sjunger om som är synd.

Eli: Finns det mycket synd i det moderna samhället?

Erina: Ja.

Eli: Vem har sagt att det är synd?

Erina: Det står i Koranen och i *sunna* och så har jag mina egna erfarenheter. Jag har levt och förstått vad som är ett bra liv och vad som är ett dåligt liv. Dessutom har vi haft föreläsningar här på universitetet av lärda män som har förklarat för oss vad som är synd och vad som inte är det.

En del av kvinnorna uttrycker en rädsla för vad det upplever som en modern livsstil eller ett modernt samhälle. Dessutom uttrycker de att det på olika vis skall vara förknippat med vad de upplever som faror. Ovissheten som valmöjligheterna i de nya omgivningarna inneburit för kvinnorna har gjort dem osäkra på hur de ska förhålla sig till dem. Förflyttningen från en miljö, eller *sociotop* till ena annan har uppenbarligen inneburit dilemman som de tvingats förhålla sig till. Detta trots att de själva valt att förflytta sig och därigenom upprätta en ny *sociotop* där de är studenter och inte endast en del i en familj eller ett samhälle. Samtidigt finns det exempel på vad som tycks vara ett ganska bekymmerslöst förhållningssätt till

förflyttningar till okända eller moderna omgivningar där det mesta tycks gå att lösa inom vad som upplevs vara religionens ramar.

Andra mötet med Abir på Haifas universitet 4 november 2009.

Samtal i enrum.

Eli: Upplever du någon skillnad mellan att vara religiös i din hemstad, där alla är araber och muslimer och att vara religiös här i Haifa på universitet?

Abir: För mig är det ingen skillnad egentligen. Jag gör allt som alla andra gör. Jag har vänner och väninnor, jag studerar, jag gör allt sådant som alla andra gör även om jag har mina gränser. Jag går exempelvis till havet med mina väninnor eller så går vi på bio. Men jag känner att det finns en skillnad även om det händer ytterst sällan, så kan det hända att en person eller en jude talar till mig eller bemöter mig på ett dåligt vis för att jag är muslim så gör det mig arg. Jag vill bli bemött för att jag är människa i första hand. Som jag bemöter andra människor oavsett vad de tror på, vill jag också bli bemött. Så det är bara i sådana situationer som det känns annorlunda men det har bara hänt mig en eller två gånger.

Eli: Vad är det för filmer du ser när du går på bio?

Abir: Allt. Men inte filmer som strider mot religionen. Jag tittar på action, science fiction... Allt sådant ser jag.

Eli: Simmar du i vattnet när du går till havet?

Abir: Nej. Men det finns simkläder för religiösa kvinnor. Det är inget jag har provat. I min hemstad finns det en bassäng med ett gym och bastu där jag har ett abonnemang men jag har inte haft tid att gå dit.

Eli: Kan du simma?

Abir: Lite men det var länge sedan...

Eli: Vill du lära dig simma?

Abir: För min del kan jag göra allt även om jag är religiös muslim. Men det måste finnas en passande omgivning och situation.

Kvinnornas förhållningssätt ger intryck av att de med hjälp av religionen kan göra allt de vill. Till och med att simma anser Abir går bra om det bara det görs med rätt klädsel. De går således att förstå deras uttalanden som om de önskar att både identifiera sig religiöst och med det moderna samhällets utbud i betydelsen att besöka biografier eller gå på universitetet, men med regler som gör att de skiljer sig från delar av omgivningen i övrigt. Rörlighet och möjlighet till att kunna förflytta sig mellan olika *sociotoper* tycks vara central. Samtidigt kan kvinnorna förstås som att deras rörlighet eller förflyttning blir möjliga tack vare deras val av religiös identifikation. Samtidigt visar ovanstående samtal att det är viktigt för kvinnorna att påpeka att just deras sätt att hantera eller tillgodogöra sig modernitetens utbud gör dem till ”bättre” eller mer insiktsfulla personer. Därtill återkommer idén om religiös identifikation som taktik för att hantera dilemman som uppstår vid förflyttningar.

Kvinnorna förhåller sig inte bara till en icke-religiös omgivning. En del uttrycker även en bild av sig själva som mer moderna eller utvecklade än sin hemort och den miljö de vuxit upp i, som ett resultat av sitt religiösa liv. Detta illustreras av följande samtal:

Andra mötet med Leila på Beershevas universitet. Intervju 3, 5 november 2009. Samtal i enrum.

Eli: När dagen är slut åker du då hem? Vad tänker du på under resan?

Leila: Jag brukar tänka igenom hur dagen har varit. Om jag gjort allting rätt eller om det fanns något jag hade kunnat göra bättre.

Eli: Hur känner du när du kommer hem?

Leila: Här på universitetet känner jag mig hemma. Hemma är det... jag vill inte påstå att jag är en annan person hemma men jag betar mig lite annorlunda. På universitetet känner nästan alla mig. Här kan jag vara aktiv, hjälpa till, uttrycka min åsikt och jag deltar i flera projekt som driver samhället framåt. I min by är det lite instängt. Men det har inget med min religion att göra. Och i byn varierar det hur människor förhåller sig. Det finns de som inte accepterar vissa saker även om religionen inte har något emot det.

Eli: Du har tidigare definierat dig som beduin. Var kommer det beduinska in i bilden i ditt fall?

Leila: Om jag ska vara ärlig känner jag mig inte alls som beduin. Att vara beduin är en livsstil. Det innebär att bo i tält exempelvis... det är en livsstil, inte en identitet. Det finns människor som säger att de är stolta över att vara beduiner men det har glömt att det är en livsstil och inte en identitet. Jag är muslim och arab. Jag försöker göra *da 'wa* i min by men det är svårt.

Eli: Varför är det svårt där?

Leila: Det är svårt att hjälpa beduinkvinnor. De är nästan helt förbjudna att lämna hemmet även om det är för att göra goda saker.

Eli: Varför är det hinder för *da 'wa*?

Leila: Det är hela deras förhållningssätt som gör det svårt. Deras traditioner. Kvinnan ska enligt dem inte alls lämna hemmet. De har en förställning om att om kvinnan skadas så skadas hela familjens heder.

Eli: Var det likadant hemma hos dig?

Leila: Ja men det berodde på omgivningen. Jag känner min far. Om vi hade bott någon annan stans i en mer utvecklade omgivning eller i Beersheva så hade allt varit okej. Då hade han utan problem sagt att gå du bara, men det blir obehagligt för honom när andra liksom påpekar för honom att hans dotter inte uppför sig korrekt.

Eli: Gäller det även dina studier?

Leila: Ja det förekommer. Min kusin har beklagat sig hos min far. Han tyckte att det räckte med grundskoleutbildning eller att jag skulle satsa på att bli lärare. Att studera för att utvecklas tyckte han var onödigt. De förstår inte betydelsen av att utveckla sig.

Andra mötet med Aisha på Beershevas universitet. Intervju 4, 5 november 2009. Samtalet görs med Leila närvarande.

Eli: Jag förstår men universitetet innebär ett fritt tänkande. Det är också en omgivning som alls inte är traditionell. Dessutom finns det en ambition att skapa så mycket jämlikhet som möjligt mellan kvinnor och män. Därför finns det också kanske anledning att tro att ditt hem är mer traditionellt än den omgivning som universitetet erbjuder?

Aisha: För det första ägnar jag det mesta av min tid hemma åt att förbereda mig för universitetet så även hemma håller jag på med mina studier. Dessutom är min tid hemma mycket begränsad. Så för mig flyter världarna ihop. Därför känner jag inte så stor skillnad mellan universitetet och hemmet. I min sociala omgivning utanför universitetet känner jag dock en stor skillnad som inte passar mig.

Eli: Vad består den skillnaden av?

Aisha: Först och främst har de ingen respekt för utbildning och ännu mindre för kvinnor som utbildar sig. Men i min familj är det annorlunda. Min far vill att jag ska studera och stödjer mig i mina studier. Det är mycket tack vare honom jag kan fortsätta studera. Han ger mig mycket kraft och motivation. Med de andra människorna runt om är det inte så.

Eli: Hur upplever du den dagliga resan mellan universitetet och hemmet?

Aisha: Den spelar mig ingen roll. Jag träffar knappt andra människor eftersom jag bara ägnar tiden åt sådant som jag vill göra. Hemma lever jag mitt eget liv. Alla vet att jag sköter mitt eget. Att jag håller mig för mig själv. Det enda som gör att jag känner mig annorlunda är min klädsel.

Eli: Betyder det att ditt sociala liv egentligen är knutet i första hand till universitetet?

Aisha: Ja, jag är socialare på universitetet. Hemma är jag inte det minsta social. Hemma pratar jag nästa inte med någon förutom min mor och min far. Jag söker mig till den omgivning som stödjer mig i mina målsättningar. Här på universitetet känner jag att jag får det stöd jag behöver. Varför ska jag då ödsla energi på

omgivningar som inte ger mig sitt stöd? Även tiden hemma ägnar jag endast åt universitetet. Jag tänker på universitetet även när jag är hemma. Jag tycker om att vara här.

Tredje mötet med Aisha Beershevas universitet. Intervju 5, 19 oktober 2010. Intervjun görs med Noor närvarande.

Eli: Har inte utbildningen inneburit förändringar för kvinnors status inom islam?

Aisha: Det har skett förändringar men det har inte med islam att göra. Det har att göra med hur kvinnor har kunnat påverka sina omgivningar genom sin utbildning. På det viset har kvinnor kunnat förändra sina omgivningar, så att de har kommit närmare islam. Mina föräldrar läser inte Koranen. Men jag har visat dem att det står att det är viktigt för kvinnor att studera. Jag har frågat dem hur de hade tänkt sig att jag ska vara en troende muslim och inte studera när Koranen uppmanar mig att göra det. Jag har genomgått stora svårigheter och motstånd för att jag vill studera.

Eli: vilka svårigheter?

Aisha: Dels måste jag betala avgifterna till universitetet, dels har jag långa resor hit från där jag bor. Min syster som är yngre än jag och mina väninnor är alla gifta. Det är brukligt att vara gift när man är 18 år. Jag har vägrat för att jag vill studera. Det finns många olika krafter som försöker förhindra mig från att fortsätta studera. Men när det står i Koranen i sura *Al-a'la* att jag ska studera så är det ju lika självklart för mig att göra det som att jag ber för att det står i Koranen. Även om det är svårt för mig att ta mig förbi alla hinder så gör jag det för att Koranen uppmanar mig till det. Dessutom vet jag att en utbildad kvinna lever under bättre villkor än en kvinna som inte är utbildad.

Under ovanstående samtal visar det sig att kvinnorna lägger stor vikt vid sina studier. De påstår också var och en på sitt vis att deras förhållande till sina respektive näromgivningar, som hemort och familj, förändrats genom studierna och livet på universitetet. Det framkommer också tydligt att de både inför mig och inför

andra använder Koranen²⁶⁵ som argument för att rättfärdiga sina beslut om studier. I den mer omfattande analysen som här följer för jag ett mer ingående resonemang kring kvinnornas syn på sina respektive religiösa identifikationer och dessas inverkan på deras förflyttning till vad de ser som det ”moderna”.

7.3 ”Vi är det moderna” – en analys

När hela gruppen är samlad i Beersheva blir tradition och modernitet omedelbart en fråga om vi och de, rätt och fel. Hajar påpekar att hon och hennes väninnor genom att vara som de är egentligen är moderna; de klär sig rätt, är starka och framgångsrika i studierna. Enligt henne är de som klär sig som hon moderna för att de visar att de både kan vara framgångsrika och klä sig i *hijab* och *jilbab*.

Detta är dessutom ett resonemang som går att återfinna hos flera kvinnor i kapitel 8. Leila påpekar att ”de andra” inte har insett sanningen, att hon nu förstår det ingen annan förstår och påpekar dessutom att klädseln inte innebär att hon är outvecklad. Amina anser att Abirs ambitioner med sin klädsel är att vara modemedveten, vilket kan förstås som att även klädseln är kopplad till kvinnornas förståelse av sig själva som ”moderna” individer. Vad som tydligt framkommer i dessa resonemang är att klädseln upplevs som en del i en mer omfattande förflyttning till något som de anser vara bättre än vad de antingen upplevt tidigare, eller i förhållande till andra som klär sig annorlunda.

Under det andra mötet med Leila framkom att hon upplevde mötet med livet utanför hennes hemort som ett hot där olika faror lurade. Leila uttryckte att de skulle kunna finnas en konflikt mellan vardagliga familjevärderingar som råder i hennes hemort och hennes liv på universitetet. Genom att hon blev en del av en muslimsk gemenskap på universitetet och anser sig ha fått verktyg att hantera universitetsmiljön påstår hon sig ha funnit balansen i den konflikt som hon påstår sig uppleva mellan hemortens och universitetets värderingar. Samtidigt känner hon sig mest hemma på universitetet och menar att byn hon kommer ifrån är något

²⁶⁵ Kvinnorna hänvisade konsekvent till åttiosjunde suran *sura Al-a 'la* (den högste) som Koranens uppmaning till att dels skaffa sig kunskaper och studera, dels ifrågasätta auktoriteter och bilda sig egna uppfattningar. Samma *sura* hänvisar kvinnorna till i kap 8. Se, Koranen *sura* 87:6.

”instängd”. Hon är mån om att påpeka att detta inte har med religionen att göra. Tvärtom tar hon avstånd från det ”beduinska” sammanhang hon vuxit upp i, och insinuerar att det är kopplat till en bakåtsträvande tradition som står i motsats till den utveckling hon representerar som religiös muslim. Det kan förstås som att Leila genom sin förflyttning till den nya *sociotop* som universitetet innebär ansåg sig behöva ett verktyg för att hantera förflyttningarna mellan förväntningarna i de olika miljöerna och fann en lösning i det hon kallar för en muslimsk gemenskap.

Aisha uttrycker något liknande. Dels ser hon sig som en del av något centralt och framgångsrikt i förhållande till sin omgivning, dels upplever hon att universitet är den plats där hon hör hemma. Samtidigt påpekar hon att det hon läser på universitetet inte har något med religionen att göra. Hennes sociala liv är i första hand knutet till universitetet och även hemma ägnar hon sig i första hand åt sådant som har med universitet att göra. I hennes hemort menar hon att det inte finns någon respekt för utbildning och ännu mindre någon respekt för kvinnor som vill utbilda sig. Aisha ser familjens förväntningar på att hon ska gifta sig som ett resultat av traditionella värderingar, vilka står i kontrast till hennes självbild som modern religiös muslimsk kvinna som inte har någon brådska att gifta sig. Det bekymrar henne inte att hennes beslut angående äktenskap kan tänkas strida mot religionens förväntningar. I det avseendet har hon funnit rationella argument i religionen för att parera andras eventuella förväntningar på hennes äktenskap som hamnat i konflikt med den insikt hon fått genom förflyttningen till sin nya roll eller nya *sociotop* som innebär student på universitetet.

För Nadir innebär det moderna samhället ett så omfattande hot att hon ständigt ber till Gud om att han ska hjälpa henne att övervinna frestelserna i det moderna samhället. Vad dessa frestelser består av har jag dock aldrig fått veta. Manar talar också om frestelserna i det moderna samhället som ett problem utan att specificera det. Samtidigt stärks hon av att se hur andra lever fel och hon lever rätt. I Manars fall kan det således förstås som att förflyttningen till universitetet för henne innebär en känsla av att vara hotad vilket hon hanterar med hjälp av en övertygelse om att Gud hjälper henne och skyddar henne. Även Amina anser att det är religionen som hindrar henne från att göra fel.

Abir däremot ser ingen konflikt mellan religionen och det liv hon vill leva, som att gå på bio eller bada i havet. Det finns speciella simkläder för religiösa kvinnor enligt henne som löser det problemet. Sin situation som religiös muslimsk kvinna i en icke-religiös omgivning är något som hon ständigt reflekterar över och dessutom menar att jag inte skulle förstå.²⁶⁶

Som jag påpekade i inledning till detta avsnitt har Sayyid Qutb haft stort inflytande i olika islamistiska organisationer världen över. Eftersom Islamiska Rörelsen i Israel kan ses som en förgrening av dessa organisationer är naturligtvis rörelsens ideologiska grunder påverkade av Qutbs tankar. Detta innebär inte nödvändigtvis att kvinnorna vet vem han är. Icke desto mindre påverkar Qutbs tankar deras föreställningar om omvärlden, då den förmedlas av organisationens lärare eller ledare. Exempel på en sådan frontfigur med inflytande på organisationens ideologiska fostran är Ibrahim Hijazi, som jag upplevde som en starkt medveten och djupt driven ideolog med goda kunskaper om Sayyid Qutbs tankar.²⁶⁷

Föreställningen kvinnorna uttrycker om att mänskligheten i princip är indelad i en upplyst och en oupplyst grupp och att just de genom att leva efter vad de anser vara den ”rätta” tolkningen av islam förflyttat sig till de upplystas skara och således även det moderna, går att spåra hos exempelvis Sayyid Qutb. För Qutb är *jahiliyya*²⁶⁸ centralt. *Jahiliyya* beskriver ursprungligen tiden för islams spridning då världen ansågs vara ovetande eller okunnig. I och med islams tillkomst och spridning fick mänskligheten möjlighet att välja ett alternativ till okunnighet. Således syftar *jahiliyya* i vidare religiös betydelse till okunnighet om Islam.²⁶⁹ Qutb däremot applicerar *jahiliyya* till sin samtid, gör idén tidlös och menar att det i alla tider beskriver motsatsen till islam. De vilka lever i *jahiliyya* är ovetande om Gud och därför helt enkelt alltid oupplysta och i förlängningen också islams fiender enligt Qutb. Därmed menar han är det islams uppgift att väcka individers insikt så att de blir gudfruktiga istället. I sina texter återkommer Qutb ständigt till hur viktigt det är att bekämpa och förgöra allt det som står för *jahiliyya* vilket han menar står i

²⁶⁶ Se appendix intervjuer intervju 7.

²⁶⁷ Se kap 3.3 samt inledningen till detta kap samt appendix fältanteckningar söndag 24 maj 2009.

²⁶⁸ *Jahiliyya* beskriver traditionellt den förislamiska tiden innan islams formering och spridning. Se även *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *DJāhilliya*.

²⁶⁹ Rippin 2005:315.

motsatts till både det upplysta och till ”sanningen”.²⁷⁰ *Jahiliyya* förekommer i Koranen fyra gånger i fråga om själva konceptet och tio gånger i anknytning till människan.²⁷¹

Det är inte svårt att se Qutbs världsbild omsättas i praktiken, inte minst exempelvis hos Leila som ställer sin religiösa övertygelse i motsats till den uppväxt hon haft i beduinsamhällena utanför Beersheva. Som muslim är det hon som är upplyst, vilket i ljuset av vårt samtal också innebär att hon definierar sig som modern. Det är också något som Aisha uttrycker i sin beskrivning över hur lite hon egentligen har att göra med människor i hennes hemby där undantaget är hennes far. För henne är det studierna som äger den absolut högsta prioriteringen, oavsett vad andra kan tänkas ha för åsikter eller avsikter. I båda fallen tolkar kvinnorna det moderna som något positivt och utvecklande vilket de anser sig vara en del av i motsats till traditionella människor som utgör deras hemomgivning. Således kan deras förhållningsätt tolkas som att universitet och utbildning står för det moderna. Men det finns också i deras föreställningsvärld sådant som är modernt och hotfullt eller farligt. Under alla förhållanden har kvinnorna genom att anamma en viss muslimsk religiös föreställning förflyttat sig till en självbild som de anser vara både positiv och modern.

I intervjuerna framkommer också att kvinnorna på olika vis ”bryter upp” från sina hemomgivningar och förflyttar sig till en ny grupp eller *sociotop* grundad på religiösa idéer och med religiösa förtecken. Både Leila och Aisha uttrycker ett avstånd till sin hemort. Nadir hävdar att hon har svårt att känna sig hemma någonstans överhuvudtaget. Manar däremot påpekar att hon tycker att det känns bra att vara annorlunda. För både Nadir och Abir som bor i universitetets studentbostäder har avståndet ökat till familjen och de miljöer som de växte upp i.

Brytningen eller uppbrottet från hemmiljön, samtidigt som en viss form av islam blir en del av kvinnornas liv, innebär en förflyttning till en ny gemenskap och en ny roll vars konsekvens för kvinnorna tycks bli att de tar avstånd dels från andra former av islam, dels från delar av det moderna livets sekulära sammanhang. Ur ett

²⁷⁰ Qutb 2006:85; Qutb 1964:38; Qutb 1964:80.

²⁷¹ Rippin 2005:16.

sådant perspektiv är det möjligt att se dessa kvinnor som en del i en omstrukturering och omdefiniering av modernitet och identitet, politisk ideologi och dagligt liv. Förställningen som delvis råder i kvinnornas hemomgivning om hur kvinnor uppnår status i samhället genom att sköta hemmet, vårda barnen och vara en god hustru ifrågasätts som ett resultat av dessa kvinnors egen vilja att förflytta sig till nya *sociotoper*. Genom förflyttningen studerar de arbetar och finner sin status även i det offentliga rummet. Ur deras perspektiv är dessutom allt detta möjligt eftersom de valt religiös identifikation som taktik för att hantera sina förflyttningar. Även om det i en del fall anses vara ett engagemang i den muslimska gemenskapens tjänst blir det ändå en ny livsform eller korsbefruktnings mellan tradition och modernitet som skapar nya förutsättningar för dessa kvinnor inom både religionens och det moderna samhällets ramar.²⁷²

Därmed tycks kvinnorna skapa nya förutsättningar för sig själva utifrån var och ens individuella utgångspunkter som de upplever i sin respektive vardag. För både Leila och Aisha har universitet och studierna stor betydelse för hur de formar sin religiösa självbild. Exempelvis kan äktenskapet och barn vänta tills deras akademiska och professionella målsättningar är uppnådda, oavsett vad religiösa omgivningar kan tänkas ha för förväntningar. Detta till skillnad från exempelvis Noor som konsekvent uttalar ambitionen att i stället forma samtiden efter sina religiösa föreställningar genom att alltid påpeka religionens förträfflighet vilket också förmodligen varit en av anledningarna till att hon lämnat universitetet. Nadir å sin sida ger intryck av att fortfarande söka efter en form som dels kan stilla hennes nyfikenhet på omvärlden och det hon ser som modernitetens faror, dels stilla hennes oro för att inte bli insläppt i paradiset. Abir å sin sida ger uttryck för att se möjligheter snarare än begränsningar. Baddräkter för muslimska kvinnor gör det möjligt för henne att bada och så länge filmerna inte visar något otillåtet ser hon heller inga problem med att gå på bio.

Intervjuerna ovan begripliggör individuell religiositet såtillvida att kvinnorna uttrycker hur de använder religionen som taktik i sina vardagslivsförflyttningar så att de i varje given situation anser sig stå för utveckling och modernitet. Var och en

²⁷² Göle 2002:91–117.

positionerar sig utifrån sin individuella personlighet, sina ambitioner, sina förhållningssätt till familjen, sin uppväxt och vardagslivspraktik. Kvinnornas utveckling sker, i förflyttningen mellan deras *sociotoper*. Men den formas också genom viljan att utvecklas och samtidigt bevara en betryggande förankring i kända omgivningar som tillhandahåller en moralisk kompass, då förflyttningen innebär ett möte med nya och svårtolkade situationer.

8 "Jag kan själv läsa och förstå Koranen".

*"Männen skall ha ansvar för
och omsorg om kvinnorna med
[den styrka och] de andra
företräden som Gud har gett
dem, och i egenskap av
[kvinnornas] försörjare.
Rättfärdiga kvinnor förrättar
ödmjukt sin andakt [inför
Gud] och döljer [för andra]
det som Gud har dolt. Om ni
ser tecken på illvilja hos dem,
förmana dem då och varna
dem och [om detta inte
hjälper] håll er borta från
deras nattläger och [som sista
utväg] tillrätta visa dem
handgripligen. Om de sedan
visar sig medgörliga, sök då
inte sak med dem. Gud är
upphöjd, stor [i försvaret av
de svagare]."*²⁷³

Till mitt sista möte med kvinnorna om hur de ser på sina roller som muslimska religiösa kvinnor i förhållande till muslimska religiösa män valde jag att utgå från ovanstående korancitat. Citatet valde jag att använda som en utgångspunkt för samtalet, medveten om att ett citat ur Koranen inte är det samma som islam eller säger något om en gängse muslimsk föreställning om hur religionen bör utövas. Med det sagt valde jag citat ur Koranen eftersom kvinnorna jag talat med alltid hänvisade till Koranen för att motivera sitt agerande. Dessutom har citat ovan i olika religiösa omgivningar använts som argument för kvinnoförtryck.

²⁷³ Koranen 4:34.

Jag valde att inleda våra samtal med den kontroversiella suran ovan. Syftet var att helt enkelt lägga fram något konkret som kan och har kunnat användas inom religiösa muslimska omgivningar som argument för att förtrycka kvinnor i religionens namn.

I forskningssammanhang finns det en rad kvinnor med muslimsk bakgrund som riktar skarp kritik mot kvinnors ställning i olika religiösa muslimska omgivningar och också lyfter fram vad de anser vara orsakerna bakom problemen.

Bland kritikerna är det inte ovanligt att peka ut det patriarkala tolkningsföretrådet av religiösa texter som orsaken till rådande omständigheter. Ziba Mir-Hosseini menar att det religiösa ledarskapets syn på kvinnors roll är resultatet av texter skrivna av män tillhörande en annan epok och med andra intressen än att förändra kvinnors möjligheter.²⁷⁴ På liknande vis riktar doktor Najla Hamadeh stark kritik mot vad hon definierar som *the authoritarian discourse of silence* det vill säga tystnaden om kvinnors rättigheter i muslimsk familjelagstiftning. Hamadeh menar att den medvetna tystnaden kring möjligheterna att med hjälp av texter ur Koranen skydda kvinnor inom familjen är resultatet av politiskt förtyck och anpassning till dem som tillskansat sig tolkningsföretrådet av Guds ord och därmed ett likgiltigt utelämnande av kvinnor till mäns godtycklighet.²⁷⁵

Samtidigt som kvinnor riktat skarp kritik mot rådande tolkningstraditioner inom islam har det vuxit fram en opinion driven av kvinnor med muslimsk bakgrund som menar att det ur Koranens texter går att tolka ett i det närmaste egalitärt perspektiv.

I den andan, påpekar Professor Asma Barlas att allt fler muslimer inser att ingen har monopol på tolkningen av vad Gud säger eller menar. Eftersom det dessutom är högst osannolikt att traditionella miljöer skulle acceptera reformer som inte är förankrade i Koranen, är det enligt henne viktigt att ha Koranen som utgångspunkt.²⁷⁶ I och med att monopolet på tolkningstraditionen har upphört, enligt Barlas, finns det genom nytolkning utrymme även för kvinnor att vara delaktiga i den tolkning som utgör underlag för muslimer som vill leva sitt liv efter

²⁷⁴ Mir-Hosseini 1999:48.

²⁷⁵ Hamdeh 1996:346.

²⁷⁶ Barlas 2002:3.

dessas texters påbud.²⁷⁷ Samtidigt menar hon att Guds auktoritet blir ifrågasatt då manliga konservativa exegeter tar sig rätten att föra Guds talan genom att påstå sig äga den enda rätta tolkningen av Koranen.²⁷⁸ Barlas går så långt att hon menar att det är fullt möjligt att tolka Koranens texter till förmån för kvinnor rättigheter och värdighet i en sådan utsträckning att det därigenom går att försvara islam mot anklagelser som menar att Koranen uppmanar till förtryck av kvinnor.²⁷⁹

Även Fatima Mernissi insisterar på att det alls inte förekommer någon som helst föreställning om kvinnors underlägsenhet i Koranen. Tvärtom menar Mernissi att den bästa vägledningen för relationen mellan könen går att finna i just olika muslimska traditioner. Snarare är föreställningen i Koranen enligt henne att kvinnor är starka och farliga varelser. Strukturer som månggifte och könssegregering syftar enligt henne till att begränsa kvinnors styrka.²⁸⁰ Därmed är det enligt Mernissi tolkningen av Koranen som är problemet snarare än texten i sig.²⁸¹

Mir-Hosseini ser kvinnors status som en förhandlingsfråga och något som växer fram bland annat genom debatter och samtal mellan män och kvinnor i muslimska världar, vilket i sin tur leder till förändringar i samhällets vardag.²⁸² Den religiösa makten i Iran, exempelvis, tvingas enligt Mir-Hosseini se att kvinnor är en del av verkligheten vilket i sin tur enligt henne öppnar dörrar som inte längre går att stänga.²⁸³

Om det var på grund av att kvinnorna kände sig attackerade av min inledande fråga eller det fanns andra bakomliggande orsaker till deras reaktion på min inledning till detta samtal kan jag inte svara på. Dock illustrerade kvinnorna Gahda Karmis idé där hon påstår att muslimska kvinnor är låsta mellan å ena sidan viljan att skaffa sig ett eget utrymme och bättre rättigheter, och å andra sidan deras lojaliteter med vad de uppfattar som islams normer. Den omständigheten illustreras enligt Karmi av

²⁷⁷ Barlas 2002:3.

²⁷⁸ Barlas 2002:79.

²⁷⁹ Barlas 2002:203.

²⁸⁰ Mernissi 1985:11–19.

²⁸¹ Mernissi 1991:ix.

²⁸² Mir-Hosseini 1999:6.

²⁸³ Mir-Hosseini 1999:208.

muslimska kvinnors försök att omtolka nedsättande texter om kvinnor som förekommer i Koranen.²⁸⁴

Tredje mötet med Aisha och Noor på Beershevas universitet.

Intervju 5, 19 oktober 2010.

Eli: Det finns texter i Koranen som ger män rättigheter i förhållande till kvinnor som kan förstås på olika sätt. Känner ni till texterna...

Aisha: Ja men det gäller män... inte vem som helst. Riktiga män...

Noor: Låt honom avsluta frågan...

Eli: Kan ni var och en förklara för mig hur ni förstår texterna.

Den suran som jag refererat till kan förstås som att män har rätt till att slå kvinnor. Det som intresserar mig är vad ni tycker om texterna inte vad gängse tolkning säger. Det känner jag till.

Noor: Män har rättigheter över kvinnor. Men samtidigt så har män också skyldigheter. Kvinnor har rättigheter att neka till det mannen vill. Det stämmer att det står skrivet så som det står.

Men man måste förstå att det krävs minst fyra fem faser som ska genomgåas först innan det ens blir tillåtet för män att slå kvinnor.

Och även när det slutligen hamnar där så måste det också ske efter vissa regler. Kvinnor får inte tycka att det gör ont och inga spår eller märken få förekomma. Det är snarare en fråga om tillrättavisning än att slå någon. Profeten Mohammad sa att alla försök till fostran som inte inbegriper våld måste först provas.

Mannen ska tala med kvinnan, hålla henne borta från sin bädd och prata med henne igen men om inget hjälper och hon vägrar att lyssna då är gränsen nådd. I sådant fall kan män ge kvinnor ett slag men det får inte göra ont. Det är bara till för att visa att det finns alternativ. Ungefär som att se här jag pratar och är vänlig men jag har också en annan sida. Det kommer säkert att påverka kvinnan. Först och främst får hon känna på mannens

²⁸⁴ Karmi 1996:79–80.

personlighet och hans styrka men å andra sidan, är det frågan om ett spel snarare än våld. Ett spel i syfte att fostra som jag inte tror att någon hade upptäckt före profeten.

Eli: Vad anser du? [*riktat till Aisha*]

Aisha: Man måste läsa hela texten för att förstå den. Man måste förstå hela sammanhanget av Koranen. Gud har ålagt oss att be men inte tala om för oss hur vi ska be. Det har vi fått veta av profeten. Han förklarar för oss hur vi i detalj ska genomföra bönen. På samma vis läser vi stycket som ger intryck av att tillåta män att slå kvinnor. Jag vet att Gud älskar mig lika mycket som han älskar en man för att jag är en människa. Män är inte bättre än jag. Så varför valde ändå Gud att skriva så? Jo det finns kvinnor som kan förstöra hela sitt hem genom bara några enkla fraser. Det är därför viktigt att det finns regler för att hålla ihop familjen. Kärnan till vårt samhälle är familjen och det är därför viktigt att det finns regler som gör det möjligt att hålla ihop kärnfamiljen i alla lägen. Det är möjligt att kvinnor ställer till problem inom familjen utan orsak och det behövs en gräns där det finns möjlighet att tillrättalägga situationen. Att inte genast rusa i väg och skilja sig bara för att hon vill det. Dessutom finns det i Koranen historier om många kvinnor som är bättre än män men de diskuteras inte i det avsnittet som vi talar om nu.

Tredje mötet med Leila på Beershevas universitet. Intervju 6, 20 oktober 2010.

Eli: Det finns i Koranen en text som talar om mannens rättigheter i förhållande till kvinnor. Texten kan också förstås som att den ger män rätt slå kvinnor. Känner du till texten?

Leila: Precis som kvinnan har vissa rättigheter inom islam så har även mannen vissa rättigheter.

Eli: Vilka rättigheter har kvinnor?

Leila: Att mannen ska försörja henne och beskydda henne. På samma vis har män rättigheter. De kan förvänta sig att kvinnor ska stödja dem och vara lojala.

Eli: Men den här texten kan ju ändå förstås som att den ger män rätt att slå kvinnor.

Leila: Men det är bara under mycket extrema förhållanden. Det är förbjudet för män att slå hårt eller så att det blir märken hos kvinnor. Det är bara till för att varna henne. Inte för att göra henne illa.

Tredje mötet med Amina på ett stimmigt kafé i ett köpcentrum i hennes hemort för att inte störas av hennes livliga barn. Intervju 15, 14 oktober 2010.

Eli: Sist pratade vi lite med varandra om relationen mellan kvinnor och män i Koranen och jag skulle vilja att du berättade för mig hur du ser på texten i Koranen som kan förstås som att den uppmanar mannen att slå kvinnan. Jag är medveten om att jag läst en översättning men det är så här jag förstår det jag läst. [Här refererar jag till den omtalade suran] Känner du till den suran?

Amina: Ja jag känner till den men det är riktigt som du beskriver det. Förhållandet mellan man och kvinna är ett förhållande ska bygga på nåd och kärlek. Men ibland finns det problem i relationen och då blir frågan hur man ska lösa det? Först och främst ska man ta hjälp av någon utifrån som kan hjälpa till att lösa problemet om man inte klarar det själv. Om jag exempelvis försökt lösa problemet med min man och vi båda är överens om att vi inte klarar det själva så är det rekommenderat att ta in en tredje part. Det kan vara en nära släkting eller någon annan. Men den text som du refererar till i Koranen talar om sexuella relationer. Om en kvinna vägrar och inte vill ha sex med sin man så är meningen den att han ska hålla sig borta från henne. Han kan exempelvis lämna deras gemensamma rum och sova i ett annat rum men om hon fortsätter vägra i tre dagar då

förändras situationen. Det är dock viktigt att påpeka att islam understryker att mannens rättigheter är beroende av att han fullföljer sina skyldigheter först mot kvinnan ifråga om att bemöta henne med respekt och så vidare. Han kan inte förvänta sig att ha sex med sin hustru om han inte först uppfyller sina skyldigheter.

Fjärde mötet med Nadir Haifas universitet. Intervju 19, 27 oktober 2010. Samtal i enskilt rum.

Nadir: jag förstår den idén [*syftar till mäns rätt att slå kvinnor*] för jag känner kvinnor som verkligen inte uppför sig väl med sina män. Därför tycker jag att det är rätt åt dem som beter sig så.

Eli: Hade du accepterat att din man slår dig?

Nadir Ja om jag inte uppför mig som jag ska. Men jag hade naturligtvis inte accepterat att hans slag lämnade märken på min kropp eller att han skulle slå mig hårt. Men jag accepterar idén. Ibland finns det kvinnor som behöver lite uppsträckning.

Eli: Vad ska då en kvinna göra om en man inte uppför sig som han ska? Det kan ju också hända?

Nadir: Visst finns det män som inte uppför sig som de ska med sina kvinnor.

Eli: Vad ska man göra med dem? Hur ska en situation som är tvärt om hanteras? Varför tror du att Koranen inte tagit upp det i samma omfattning?

Nadir: Koranen säger ju att det är mannen som ska råda över kvinnan. Kanske är det för att jag är en lite religiös kvinna som jag följer det som står i Koranen utan att tänka för mycket utöver det vad som står. Jag har det inom mig att det som står i Koranen är det absolut riktiga. Jag upplever inte att jag har rätten att ifrågasätta det som står där. Jag tror att allt som står i Koranen är Guds ord och Gud har alltid goda avsikter. Det tror jag på av hela mitt hjärta.

Några kvinnor gjorde också inledningsvis allt för att förklara logiken bakom maktordningen mellan könen. Idén om könens olikhet som bakomliggande orsak till maktordningen mellan könen var något som flera av dem upprepade.

Tredje mötet med Aisha och Noor på Beershevas universitet.

Intervju 5, 19 oktober 2010.

Aisha: Gud vet mer än vad vi vet. Gud kan statistiken bättre än vad vi kan den. Det är kvinnor som hakar upp sig på småsaker i mycket större utsträckning än män. Det är därför Gud lade till det stycket vi talar om.

Eli: Så om jag förstår dig rätt är det kvinnan som vanligtvis ställer till problem i familjen och inte män?

Aisha: Inte alltid.

Eli: Ok men för det mesta förstod jag av dig?

Aisha: Jag därför att kvinnor envisas med småsaker som ofta är betydelselösa.

Eli: Vad säger du om det? [*Riktat till Noor*].

Noor: Det stämmer att kvinnor hakar upp sig på petitesser. Men det är inte alltid det som är problemet...

Eli: Jag vill veta vad du tycker. Det är dina åsikter som intresserar mig inte officiella eller allmänt vedertagna tolkningar.

Noor: Vanligtvis är det så att kvinnor fattar sina beslut utifrån sina känslor. Det är vad jag personligen tror på. Det förekommer naturligtvis även förnuft hos kvinnor men det är i första hand känslor som styr kvinnor...

Eli: Och män...?

Noor: Män styr sina känslor vanligtvis med förnuftet. Till och med mäns och kvinnors olika kroppsbyggnad bevisar det.

Därför har kvinnor uppdrag som är knutna till havandeskap och utbildning. Det är kvinnor som föder barn samt fostrar och utbildar dem därför att hon behöver ge dem alla sina känslor och all sin värme för att de ska kunna fortsätta sina liv. Samtidigt måste mannen tänka på hur han ska komplettera kvinnan. Inte

tänka på vem som är bättre eller sämre utan hur män och kvinnor kompletterar varandra. Om vi börjar tänka på vem som är bättre än den andre då kommer vi till tankebanor som kan bli otydliga. Aisha sa något mycket bra. Islam bygger allt utifrån familjen. Grunder för samhället eller människors gemenskap är familjen. Män och kvinnor fullbordar varandra i familjen och tävlar inte med varandra om vem som är bäst. Gud gav mannen fem faser som han först måste genomgå innan han kan ta sig rätten att slå en kvinna. Vad gör kvinnan om en man inte sköter sig å andra sidan? Vad gör hon då? Om hon kan bevisa att han inte har skött sina skyldigheter så har hon också rätt att lämna honom.

Tredje mötet med Amina på ett stimmigt kafé i ett köpcentrum i hennes hemort för att inte störas av hennes livliga barn. Intervju 15, 14 oktober 2010.

Amina: Ja, jag kan själv intyga att det finns situationer där mitt vittnesmål skulle vara mindre värt än en mans.

Eli: Varför tror du det?

Amina: Det är inte jag som tror det. Det är vad religionen säger.

Eli: Men vad säger du?

Amina: Jag anser att kvinnor ofta tappar den rationella kontrollen över sina känslor. Jag är kvinna och jag tror på det.

Eli: Tror du att det får konsekvenser även i det dagliga livet?

Amina: Ja. Jag kan ge dig ett exempel. Under de senaste månaderna har jag varit mycket känslig och irriterad. Det vet du. Vi talade om det på telefon. Flera gånger bad jag min man att skilja sig från mig.

Eli: Varför?

Amina: Jag var obalanserad i själen och i mina känslor. Jag var i total obalans.

Eli: Varför?

Amina: Det fanns några anledningar.

Eli: Vad för anledningar?

Amina: Flera. Men vi kan inte tala om det.

Eli: Hade det med honom eller med dig att göra?

Amina: Det hade med mig att göra och jag bad honom flera gånger om att vi skulle skiljas. Men han är en fantastisk man, han är min prins, min hjälte.

Eli: Superman?

Amina: Absolut Superman [*hon skrattar*]. Och eftersom han är man och rationell och inte bara låter sina känslor styra så accepterade han inte direkt min önskan att vi skulle skilja oss. Problemet var att jag inte var lugn och samlad. Jag ville ändra på allt. På hela mitt liv.

När Manar kommer in på frågan om skillnaden mellan kvinnor och män så blir listan ganska omfattande.

Fjärde mötet med Manar på Haifas universitet. Intervju 17, 25 oktober 2010. Samtal i enskilt rum på universitetet.

Eli: Tror du att det är tack vare religionen som ni [*syftar på henne och hennes man*] lyckas komma överens eller är det något annat. Det finns nämligen en *sura* som kan tolkas som att den ger mannen möjlighet till att slå kvinnan om hon inte gör det hon ska. Känner du till den? Vad säger du om det?

Manar: Vi kvinnor tänker bara på romantik. Det är vad vi har huvudet. När vi inte håller oss på den raka vägen utan sicksackar så behöver vi någon som kan hjälpa oss att hålla oss på den raka vägen och det blir vår make.

Eli: Söker inte män också romantik?

Manar: Inte som kvinnor. Inte alla och inte hela tiden.

Eli: Men alla kvinnor söker romantik hela tiden?

Manar: Ja.

[Här infinner sig några korta meningsutbyten om hur Manar upplever att förväntningarna på henne varierar från plats till plats i hennes vardag.]

Eli: Finns det skillnader i det dagliga livet mellan kvinnor och män enligt dig?

Manar: Naturligtvis. Hos kvinnor är det så annorlunda mot vad det är hos män. Hos männen är det frågan om arbete och att fungera på arbetsplatsen både med arbetskamrater och chefer. Kvinnor som umgås med andra kvinnor i byn gör inte annat än skvallrar om andra. Det är en röra utan like. Går du in i den röran kommer hela ditt liv bli en enda röra. Men inte bara det. Min make har förväntningar på mig och min familj har förväntningar på mig.

Kvinnornas syn på sin roll och sina förutsättningar tar dock en viss vändning när jag under intervjuens gång envisas med att få höra deras egna uppfattningar snarare än vad som kan ses som normerande tolkningar eller förklaringar till maktordningen mellan könen i muslimska traditionella omgivningar. En bild växer fram av kvinnor som frimodigt anser sig ha rätten att själva tolka texterna.

Tredje mötet med Aisha och Noor på Beershevas universitet.

Intervju 5, 19 oktober 2010.

Eli: Men som det är nu är det fler muslimska kvinnor som läser på universitet än muslimska män. Vad får det för konsekvenser enligt er?

Noor: Att om kvinnor har bättre förutsättningar än män så är det de kvinnorna som ska ha överhanden och inte tvärtom. Om en man och kvinna studerar olika saker så har han övertaget i sitt ämne och hon i sitt. Och om båda håller på med samma saker exempelvis studerar samma ämne då är det den som är duktigast och mest engagerad i sitt ämne som ska inneha den ledande rollen.

Eli: Av vem har du lärt dig den tolkningen?

Noor: Först och främst är det min inre känsla som hjälper mig att tolka texter.

Eli: Men är det inte någon religiös auktoritet som du har lyssnat till?

Noor: Det är klart det finns sådana men det finns också internet. Framför allt är det frågan om en personlig känsla. Om Koranen är till för mig så är det naturligtvis också min rättighet att tolka den efter min känsla och mitt förstånd.

Eli: Hur är det med dig? Upplever du det på samma vis? [*riktat till Aisha*]

Aisha: Det finns sådant som är väldigt lätt att förstå. Men när jag stöter på sådant som är svårt eller som strider mot mitt förnuft så utgår jag ifrån att jag förstått det fel. Det som är svårt söker jag på olika ställen.

Eli: Men även det som du tycker är lätt att förstå kanske någon annan förstår på ett annat sätt?

Aisha: Ja det kan hända.

Eli: Vad ska man göra då? Om den ene förstår det si och den andre så. Vad är det då som är rätt?

Aisha: Man ska använda sin logik och sitt förnuft.

Noor: Man ska använda sitt förnuft och förstå den grundläggande förklaringen. Jag måste läsa det rätt för att förstå det rätt.

Eli: Men hur är det med auktoriteterna?

Noor: De tolkar som de förstår och jag som jag förstår. De som är lärda kan också göra fel. Vi är alla människor. Vi är olika. Han är lärd. Jag är jag. Jag har mina känslor och mitt förstånd. Det viktiga är vad profeten har sagt.

Tredje mötet med Leila på Beershevas universitet. Intervju 6, 20 oktober 2010.

Eli: Men om du står inför ett religiöst dilemma som du har svårt att lösa, vem vänder du dig till då?

Leila: Jag vänder mig till auktoriteter som vet och kan.

Eli: Hur gör du det?

Leila: Antingen söker jag upp någon som känner dem eller så tittar jag på tv. Där finns det ibland auktoriteter som ger svar på svåra frågor och program med föreläsningar om Koranen.

Eli: Men säger de som tolkar på tv och andra samma sak?

Leila: Det förekommer inga stora skillnader.

Eli: Finns det tolkningar som du inte accepterar?

Leila: Ja det finns *fatwa* som jag inte accepterar och som jag inte kan följa.

Eli: Vad gör du om du stöter på en *fatwa* som du inte kan acceptera?

Leila: Då väljer jag en ny eller en annan *fatwa* som jag kan acceptera.

Eli: Då betyder det att den som beslutar hur du ska förstå religionen är du och inte *fatwa*?

Leila: Ja, ja. Du förvirrar mig lite... om det där med att jag beslutar... nej... jo i slutändan blir det ju nog så...

Eli: Om du har tio *fatwa* att välja på vad gör du då?

Leila: Jag väljer den som passar mig bäst den som är mest acceptabel för mig. Men i slutändan måste det vara en *fatwa* som inte strider mot det som står i Koranen. Men det gäller inte bara mig. Det gäller alla människor som jag känner. De gör sina egna val.

Tredje mötet med Amina på ett stimmigt kafé i ett köpcentrum i hennes hemort för att inte störas av hennes livliga barn. Intervju 15, 14 oktober 2010.

Eli: Men vad är din åsikt?

Amina: Det går inte att opponera sig mot religionen. Det är något som kommer från Gud. Det finns regler och lagar som jag vill följa hela mitt liv. Det kan finnas sådant som jag inte förstår men då är det antingen fel på min förståelse eller på förklaringen, inte på Guds uppamning. Men jag skulle aldrig acceptera att min man slog mig.

Eli: Inte ens om han inte lämnade märken efter sig?

Amina: Varken med märken eller utan. Jag skulle aldrig acceptera att min man slog mig. Det skulle både såra mig och kränka mig och islam är en religion som värnar om kvinnors värdighet.

[Här följer ett samtal om både kvinnors roll, tolkningen av
texter och Aminos personliga förhållande till sin man]²⁸⁵

Eli: Vem är enligt dig i dag en auktoritet inom tolkningen av
Koranen som du lyssnar på? Al-Azhar?

Amina: Absolut inte! Från Al-Azhar kommer det *fatwa* som är
ytterst extrema. Som muslimsk kvinna är det viktigt att jag är
medveten om allt som händer inom religionen och inte bara
accepterar vad den ene eller andre säger utan snarare skapar min
egen förståelse av det jag läser.

Eli: Bör jag förstå det som att du anser att du kan tolka islam
efter ditt eget förstånd?

Amina: Det finns gränser. Vissa saker står tydligt.

Eli: Men har du ändå rätten till att göra din egen
tolkning?

Amina: Naturligtvis. Jag behöver inte förlita mig på någon
imam eller shejk som säger något. Jag har mitt eget förstånd att
använda mig av. Det finns de som säger fel saker. De finns
fatwa som ibland dyker upp som det helt enkelt inte går att
acceptera. Det är omöjligt.

Eli: Men för 30 år sedan såg det väl annorlunda ut?

Amina: Men islam kräver av oss att alla ska vara medvetna om
vad de gör och varför och inte bara följa auktoriteter utan att
själva tänka. Det är enligt islam varje människas skyldighet att
skaffa sig en hög utbildning, så att han kan vara medveten om
vad det är han göra och inte bara förlita sig på någon auktoritet.

Eli: Kan jag förstå det som att du tycker att människor som
följer en religiös auktoritet utan att reflektera över vad de gör
egentligen inte lever i enlighet med islams föreskrifter?

Amina: Precis. Det är vad jag säger.

Eli: så vem är då egentligen den nuvarande auktoriteten,
Qaradawi?

²⁸⁵ Se appendix intervjuer intervju 15.

Amina: Nja, en del av det han säger håller jag med om och andra saker håller jag inte med om. Jag har ingen skyldighet att hålla med någon bara för att han gör anspråk på att vara en religiös auktoritet. En tolkning måste stämma överens med det jag tror på.

Eli: Låt mig förstå för säkerhets skull. Du ger dig själv rätten att välja tolkningar som passar dig, du är kvinna och anser dig ha rätten att tolka och acceptera efter eget förstånd, så som du upplever religionen?

Amina: Ja så kan man säga.

Eli: *Fitna*?²⁸⁶

Amina: Absolut. Vi lever i *fitna* i dag. Men jag vill förklara en sak. Det finns en grund islam vilar på och det är Koranen och *sunna*. Det är det enda som jag måste följa men jag har ingen skyldighet till att acceptera någon annans tolkning av dessa texter som inte passar mig.

Eli: Vill du alltså påstå att den muslimska världen befinner sig i *fitna* trots allt?

Amina: Det jag vill påstå är att om alla muslimer skaffar sig god utbildning så kan alla muslimer förstå våra heliga skrifter rätt. Då behövs det ingen auktoritet som tolkar åt oss. Du vet att islam är uppdelat i *shi'a* och *sunni*. Hos *shi'a* finns ingen *fitna*. Där går det inte att opponera sig mot det religiösa ledarskapet. Det går inte att säga emot. Även om de tolkar fel så går det inte att opponera sig. Alla måste följa vad den religiösa auktoriteten inom *shia* säger.

Eli: Men är inte det bra? Då blir det ju ordning och enhet?

Amina: Det finns både för- och nackdelar. Nackdelen är att jag inte är jag om jag måste följa en religiös auktoritet utan blir som han i stället. Jag förlorar mitt jag. Islam förväntar sig av mig att jag bevara min identitet och min person och inte bara viljelöst

²⁸⁶ Den internmuslimska konflikten om ledarskapet som utspelade sig efter mordet på kalifen Uthman 656 e.kr. går under benämningen *fitna*. Begreppet används i betydelsen interna strider eller inbördeskrig (Brown 2004:39; Kepel 2006:275). Se även *Encyclopaedia of Islam, Second Edition*. Sökord *fitna*.

följa auktoriteter. Fördelen med ordningen och gemenskapen när inte *fitna* råder är att *umma* blir starkt. Då bryr sig alla om varandra och tar hand om varandra i den muslimska gemenskapen. Men tyvärr som det är idag så finns det många olika teorier och idéer som också är beroende av hur politiken ser ut i olika länder där religionen utnyttjas i politiska syften. Jag är ledsen över att *fitna* råder, det är inget jag önskar men så är det nu. Men *fitna* inom islam är inget nytt vi har alltid haft det i någon form.

Eli: Kan man säga att den ökade utbildning bland muslimer är en av orsakerna bakom dagens *fitna*?

Amina: Det är min skyldighet enligt islam att ifrågasätta vad religiösa auktoriteter säger. De är också bara människor och kan också göra fel.

Tredje mötet med Abir i Haifa. Intervju 16, 18 oktober 2010.

Mötet sker i ett enskilt rum.

Eli: När du vill få vägledning i religiösa frågor, vilken auktoritet vänder du dig till då?

Abir: De som är viktiga är inte de som jag vänder mig till. Det räcker att det finns en Koran, en religion och en Gud. Jag kan själv läsa och förstå vad som är bra för mig, för mitt liv och min religion.

Eli: Men finns det ingen lärd person som du vänder dig till?

Abir: Jag förstår inte riktigt hur du tänker... jag har min familj, det finns internet och det finns böcker där jag själv kan läsa mig till det jag vill veta. Det är mycket enkelt att själv ta reda på vad som är den rätta riktningen eller den rätta vägen. Ibland kan det förekomma dilemman att ta ställning till men det är oftast i ganska oviktiga frågor.

Eli: Kan du ge mig ett exempel på ett dilemma?

Abir: Du förstår väl att det också finns en massa olika idéer och förklaringar på olika frågor? Men det vet jag inte heller så mycket om.

Eli: Men du vet väl att det finns auktoriteter som tidigare i historien har sagt att kvinnor inte ska studera eller arbeta utan hålla sig hemma och en del tycker det även idag.

Abir: Ja vet men de har fel.

Eli: Vem har sagt att de har fel? Har du någon auktoritet som säger motsatsen?

Abir: Jag har profeten, Koranen och *sunna* det räcker för mig.

Eli: men du vet att det funnits perioder i islams historia då auktoriteter varit viktiga?

Abir: Ja... men kanske har det att göra med där jag bor. Vi som bor här i Israel lever ett annorlunda liv. Vi lever inte som de i Saudiarabien eller i Jordanien eller i Kuwait. Det är vad som säkert skiljer mig från dem. Hos dem finns det en hierarki här finns inget sådant för jag lever inte i ett muslimskt land, jag lever i Israel.

Eli: Men det du säger är också att du själv bestämmer hur du ska förstå religionen? Stämmer det?

Abir: Ja det finns många vägar till att nå kunskap. Som jag sa det finns böcker det finns internet. Men om någon vill vända sig till en auktoritet så går väl det också bra. Det är också en bra väg till att få veta hur man ska göra. Men jag känner inget behov av det. Kanske kommer den dagen när jag står inför ett mycket stort dilemma och bestämmer mig för att fråga någon, då kommer jag att göra det.

I kommande avsnitt uttrycker kvinnorna dessutom att det finns en koppling mellan utbildning och deras möjligheter eller rättigheter att dels tolka texter, dels förbättra den egna situationen och statusen inom religionens ramar. Liknade resonemang om studiernas betydelse för individens status och framtid går även att finna i föregående kapitel 7, där informanterna påpekar att de genom att välja religiös identifikation också ser sig som moderna kvinnor.

Tredje mötet med Aisha, Beershevas universitet. Intervju 5, 19 oktober 2010. Intervjun görs med Noor närvarande.

*[Aisha har hittills berättat om de svårigheter hon måste övervinna för att kunna studera och att studierna är en uppmaning som går att finna i Koranen.]*²⁸⁷

Eli: Så kan man säga att du anser att de som försökte hindra dig att studera också gjorde något som är mot islam?

Aisha: Ja. I vår familj så har det inte funnits några kvinnor som studerat för mig. För kvinnor har målsättningen varit att de ska gifta sig. Men det kommer från kulturen inte från religionen.

Islam uppmanar oss att studera. I den kulturen som jag lever är det männen som bestämmer allt och även vad kvinnor ska göra. Men det är för att det inte tagit till sig islam. Det är resultatet av samhällets och kulturens påverkan. Därför kan jag genom mina studier förändra min tillvaro och nu när de vet att jag studerar så får jag helt andra rättigheter. Det är nu jag som bestämmer över mitt liv. Hur det såg ut för femtio eller för femhundra år sedan intresserar mig inte. Jag vet hur det är nu. Jag läser i Koranen att jag ska studera. Då studerar jag och inser att jag får andra rättigheter än andra kvinnor har och än de jag hade tidigare. När jag gick i gymnasiet tillät inte min far mig att delta på skolutflykterna. Nu är jag borta hemifrån hela veckan och kommer hem på fredagar till helgen. Då sover jag ändå hela tiden.

Tredje mötet med Amina på ett stimmigt kafé i ett köpcentrum i hennes hemort för att inte störas av hennes livliga barn. Intervju 15, 14 oktober 2010.

Eli: Men tror du inte att du ser saker och ting på ett annat vis än den som inte har någon utbildning?

Amina: Självklart är det så. Men det är varje muslims skyldighet att utbilda sig så att vi ska kunna förhålla oss till vad Koranen säger. Det går inte att förstå Koranen utan utbildning. Hur ska jag kunna läsa Koranen och förstå den om jag inte kan läsa? Jag

²⁸⁷ Se kap. 7 samt appendix intervjuer intervju 5.

måste naturligtvis ha en utbildning som gör det möjligt för mig att förstå Koranen. Det är en uppmaning från Gud, Vaddå... tror du att jag lyssnar på vad al-Qaradawi säger och sedan gör det och sen färdigt? Så är det inte, om mitt förstånd säger mig att han har fel så kan jag naturligtvis inte följa det han säger. Jag har en skyldighet att förstå vad som står i Koranen. Men det som ger mig styrkan är att förstå och läsa Koranen, det som inspirerar mig till att vara en stark, bildad och självständig kvinna, är Gud. Det är Gud som ger mig styrkan.

Eli: Tror du att det tillstånd av *fitna* som islam befinner sig i håller på att förändra islam? Och om du tror det på vilket vis tror du att islam kommer att förändras?

Amina: Det är klart att vi är på väg mot förändringar. *Da 'wa* har förändrats exempelvis. Det finns nu en ny rörelse som är mycket dynamisk och mycket mer öppen. [*Här syftar hon till en annan rörelse än den hon är medlem i*]Rörelsen är inte definitiv åt något håll utan har funnit en väg i mitten. Den accepterar varje människa som den är och är varken dömande eller krävande. Rörelsen menar att Gud har skapat allt och är tolerant mot sin skapelse. Förr så var det mer en fråga om kontroll. Den nya rörelsen vägrar acceptera den kontrollen och vill hellre framhäva Guds kärlek. Jag är övertygad om att Gud visar mig kärlek exempelvis genom att han låtit mig sitta här och prata med dig om religion. Den nya rörelsen söker efter islams sanna kärna och vill visa de positiva sidorna av islam, inte den dömande eller auktoritära sidan. Den är heller inte politisk, den ägnar sig endast åt religionen.

8.1 "Jag kan själv läsa och förstå Koranen" – en analys

Kvinnornas svar illustrerar dels det jag påpekat att Asma Barlas uttrycker, att alltför muslimer inser att ingen har monopol på tolkningen av vad Gud säger eller menar²⁸⁸, dels det Ziba Mir-Hosseini uttrycker då hon skriver:

²⁸⁸ Barlas 2002:xii.

I was no longer just an observer; I had finally made a break from personal detachment so firmly instilled in me by my 1970s social science training. I was putting my status and my education to use, and at the same time I had learned to use both my Islamic and my feminist identities to challenge authority and change a situation I could not accept.²⁸⁹

Visserligen konfronterar Mir-Hosseini det religiösa ledarskapet i Iran med sina frågor. Ändå går det lätt att associera hennes syn på kvinnors möjligheter till de kvinnor jag intervjuat; dels utifrån hennes religiösa kunskaper, dels utifrån hennes sekulära utbildningar samt utifrån hennes roll som kvinna.

Även Sabah Mahmood påpekar att kvinnors ökade kunskap om sina rättigheter och skyldigheter inom religionens ramar och i religiösa omgivningar, ger dem en ny plattform utifrån vilken de kan arbeta sig fram till nya förutsättningar och nya roller inom både samhällets och familjens ramar.²⁹⁰ Kvinnornas idé om hur de omformar sin situation med hjälp av sina studier illustrerar även det Manuel Castells kallar för *projektidentitet*. Det utvecklas enligt honom av grupper med ambitionen att omdefiniera sin plats i samhället under rådande omständigheter och därmed även förändra hela den samtida sociala strukturen. Castells använder feminismen som ett exempel vars ambition är att utmana patriarkala system, som patriarkal familjeordning, kontroll över kvinnors sexualitet eller historiskt manliga domän inom utbildning och arbetsliv.²⁹¹

Det kan tyckas uppenbart att några av kvinnorna i inledningen gör allt för att ”leverera” förklaringar som inte ifrågasätter deras lojalitet till sin religion och samtidigt visar att islam tar hänsyn till kvinnors behov och rättigheter. Det blir dock under samtalens gång tydligt att de upplever sig ha rätten att själva tolka texterna. Detta tycks vara direkt kopplat till deras självbild som utbildade kvinnor. Att tolkningen skall vara frågan om individuell förståelse av texterna är ingen av dem främmande för. Inte heller är de främmande för tanken på att de fattar sina egna

²⁸⁹ Mir-Hosseini 1999:208.

²⁹⁰ Mahmood 2005:174–180.

²⁹¹ Castells 2007:6–8.

beslut och gör sina egna val. Detta även om det ibland tycks ta emot som i intervju 6 ovan med Leila där det kan förstås som att det är jag som leder henne till att se att det faktiskt är hon som väljer de tolkningar som passar henne bäst och därmed väljer bort andra.

Kvinnornas anspråk på att själva få tolka efter sitt eget förstånd och förnuft kan förstås som en taktik med vars hjälp de skaffar sig möjlighet att hantera vardagens förflyttningar. De kan med hjälp av egna tolkningar av Koranen övertyga sina omgivningningar om betydelsen av att studera eller vänta med äktenskapet. Tolkningarna de väljer naggar också rådande maktordningar i kanten. Intervjuerna illustrerar en konflikt mellan kvinnornas uttryckta övertygelse å ena sidan om sina rättigheter och å andra sidan en till synes lika stark övertygelse om hur skillnaderna mellan könen påverkar vardagens enkla men nödvändiga beslut. Det är enligt min mening också tydligt att kvinnornas möjligheter och förhållningssätt direkt är kopplade till deras val att förflytta sig och etablera en *sociotop* i vilken de är studenter. Den dagliga förflyttningen som kvinnorna gör till den omgivning som uppmuntrar till utbildning och kritiskt tänkande ger dem rimligtvis också en annan status i sina hemomgivningningar som inte nödvändigtvis alltid är positiva. Exempelvis påpekar Aisha i intervju 5 att det inte finns någon respekt för studier på hennes hemort.

Kopplar man dock kvinnornas ofta bestämda uppfattning om män som mer rationella och eftertänksamma å ena sidan och kvinnor som mer känslostyrda och irrationella till kap 6, framträder vad som kan förstås som bristande logik. I kap 6 uttrycker kvinnorna att ett motiv till att klä sig på ett visst vis delvis är förknippat med vad de anser vara mäns oförmåga till att tygla sin lust. Genom att klä sig "anständigt" hålls mäns "genomträngande" och "oanständiga" blickar borta. Dessutom upplever de att de genom sin klädsel hindrar män från att inleda situationer som inte är passande mellan män och kvinnor som är ogifta. Men om män är mer rationella och eftertänksamma än kvinnor borde de rimligtvis också vara bättre på att kontrollera sin lust. Sålles borde i stället kvinnors känslostyrda irrationalitet innebära det stora hotet för promiskuitet, vilket rimligtvis borde leda till att män skyddade sig från kvinnors lust snarare än tvärtom.

Sammanfattningsvis menar jag att det i ljuset av intervjuerna ovan ändå är rimligt att förstå och se en process där kvinnor då de å ena sidan väljer religiös identifikation och å andra sidan förflyttar sig till nya *sociotoper*, genom utbildningen, skaffar sig allt större utrymme i sina näromgivningar genom att göra anspråk på rätten att tolka Koranen vilket kan upplevas som islams kärna. De i sin tur innebär att nya förflyttningar till nya *sociotoper* möjliggörs. Exempel är just kvinnor som arbetar eller studerar långt från deras hem som ofta är arabiska muslimska traditionsbundna omgivningar i Israel. Statistiken som presenterades ovan illustrerar dessutom att kvinnor som tar initiativ och förändrar sitt vardagliga förflyttningsmönster till nya *sociotoper*, blir allt fler.²⁹² Var och en tycks dessutom tolka och förstå religionens innebörd efter behov och ambitioner som uppstår i den egna vardagen, som viljan att studera, skjuta på äktenskapet eller arbeta och försörja sig. Eller som Noor uttrycker det:

Noor: De tolkar som de förstår och jag som jag förstår. De som är lärda kan också göra fel. Vi är alla människor. Vi är olika.
Han är lärd. Jag är jag. Jag har mina känslor och mitt förstånd.
Det viktiga är vad profeten har sagt.”²⁹³

Konsekvensen av detta är också att även förhållningssättet till tolkningen av Koranen tycks i någon mening vara resultatet av kvinnornas förflyttningar i vardagen.

²⁹² Se. Gilat & Hertz-Lazarowitz, 2009, Kap 3.4.4 samt appendix Karkaby 2008.

²⁹³ Se appendix intervjuer intervju 5.

9 Religionens roll i vardagslivets förflyttningar: Avslutande diskussion

I kommande avsnitt är min avsikt att diskutera dels den metod som jag har använt för detta arbete, dels innehållet i de presenterade intervjuerna som en fortsättning till de analyser som jag presenterat i och mellan olika intervjukapitel.

9.1 Återblick på möten

Möten mellan fyra ögon kom i strid med mina förväntningar att genomföras ganska omedelbart efter mötet med hela gruppen i Beersheva 13 maj 2009 och efter mötet med hela gruppen i Haifa 18 maj 2009. Nadir var den första kvinnan jag träffade mellan fyra ögon i ett rum på universitetet i Haifa. När vi gick in i rummet bestämde jag mig för att lämna dörren öppen men Nadir valde att stänga den med motivering att det skulle bli lättare för oss samtala om dörren var stängd.²⁹⁴ Under intervjun med Erina och Manar lite senare samma dag bjöd Manar mig till sitt bröllop som skulle högtidlighållas några månader senare.²⁹⁵ Strax före bröllopet skickade hon dessutom mejl där hon återigen bad mig att närvara vid hennes bröllop.²⁹⁶ Amina som är gift och har barn valde att bjuda hem mig för vårt andra möte.²⁹⁷ Även i Beersheva accepterade både Noor och Leila att samtala med mig mellan fyra ögon direkt efter mötet med hela gruppen. Däremot ville Aisha i Beersheva alltid att ytterligare en av kvinnorna skulle vara närvarande under våra samtal.²⁹⁸

Det visade sig också under samtalens gång att en del kvinnor delade med sig ganska frimodigt av sitt privata liv. Abir berättade tämligen detaljerat i intervju 12 om sin brytning med mannen hon hade tänkt gifta sig med. Amina kände inga hinder för att i intervju 15 dela med sig av problem hon genomgått med sin man. I Intervju 18 berättade Erina om konflikten hon haft med Manar och om sin nyvunna kärlek och sitt äktenskap. I intervju 19 utvecklade Nadir sina tankar kring förhållandet mellan sitt handikapp, hennes vilja att gifta sig och hennes tro på Gud.²⁹⁹ Den öppenhet som kvinnorna visat i de valda exemplen bekräftar att just dessa kvinnor inte

²⁹⁴ Se appendix fältanteckningar 25 maj 2009.

²⁹⁵ Se appendix intervjuer intervju 9.

²⁹⁶ Se appendix e-post växling med Manar angående hennes bröllop.

²⁹⁷ Se appendix fältanteckningar 9 och 10 november 2009.

²⁹⁸ Se appendix fältanteckningar 3 och 5 november 2009.

²⁹⁹ Se appendix intervjuer intervjuer 1 och 6.

upplevde något problem med att berätta delar av sina personliga erfarenheter och släppa in mig i vad som kan upplevas som deras mer privata sfär. Således kan jag konstatera att den oro som jag delvis uttrycker i kap 2.5 varit obefogad. Under rådande omständigheter kan jag konstatera att kvinnorna jag pratat med inte upplevt mig som något hot. Dels tror jag att det beror på att vi uteslutande talat om religion och hållit oss borta från politiska frågor som av dem kunde upplevas som besvärande. Dels har min ålder sannolikt inneburit att jag för dessa kvinnor är bortom risken för sexuella spänningar. Jag är lika gammal eller äldre än några av kvinnornas fäder. Icke desto mindre säger dessa erfarenheter väldigt lite om hur muslimska kvinnor i allmänhet eller andra israeliska muslimska kvinnor i synnerhet skulle uppfattat en liknande situation.

Samtidigt är det uppenbart att min person i just dessa fall inte var något hinder för att utveckla samtalen, vilket i sin tur bör kunna leda till slutsatsen att ”fel person på fel plats” när det gäller intervjuer inte nödvändigtvis är något att följa som en generell regel. Snarare kan det helt enkelt vara en fråga om hur varje forskare möter sina respondenter och hur forskaren lyckas, oavsett vem han eller hon är, att bygga upp förtroendet med sina respondenter. Det finns således anledning enligt min mening att problematisera idéer som menar att intervjuers misslyckande eller framgångar har att göra med i vilken utsträckning forskarens bakgrund kan anses vara ett hinder för dennes uppdrag.³⁰⁰ Samtidigt är min erfarenhet att det inledningsvis är betydelsefullt att som forskare tydligt positionera sig i förhållande till forskningsämnet och också utifrån det analysera resultaten av forskningen. I det avseendet är inte minst det jag diskuterar i kap 2.6 (maktasymmetri) och kap 2.7 (språket) några av de aspekter jag tvingats förhålla mig till för att kunna genomföra arbetet och förhålla mig till intervjuernas innehåll. Centralt förblir det dock enligt min mening att respondenterna alltid bör veta vad de har att förhålla sig till så att ett så ömsesidigt förtroende som möjligt kan uppnås.³⁰¹

Kontakten med kvinnorna jag träffat visar med alla tänkbar tydlighet betydelsen av att möta varje individ som ett oskrivet blad vilket också innebär att mötet i sig kan ta vilken riktning som helst, eftersom frågorna tas emot på olika vis och därmed

³⁰⁰ Agar 2008:93–100.

³⁰¹ Agar 2008:22–23,74.

också samtalen utvecklas åt olika håll. Således menar jag att det är viktigare att ha klart för sig vad det är för ramar som gäller för det valda ämnet, än att ha mer än några inledande frågor klara. Dock är det osannolikt att jag som man i ett samtal med muslimska religiösa kvinnor, om exempelvis deras sexualitet, skulle nå någon framgång om inte syftet med intervjuerna skulle vara att bevisa det omöjliga i ett sådant uppdrag.

På så vis illustrerar även erfarenheten av den valda metoden, av intervjuerna och av fältarbetet Alain Touraines centrala poäng om att låta just individen framträda. Det är i mötet mellan oss som individer, som på olika vis brottas med kringliggande strukturer och berättelser som vi har mötts. Inte som representanter för dessa strukturer eller berättelser.

9.2 Utrymme för egna viljor och ambitioner

Kvinnorna jag har träffat har alla på olika vis uttryckt att religionen har stor plats och betydelse i deras liv. Intervjuerna visar att den ger dem dels en känsla av gemenskap, dels en känsla av trygghet och dels en form av kompass som hjälper dem att göra ”rätt” i vardagssituationer som de upplever som oklara. Oklarheten eller tveksamheten över vad som kan vara rätt beteende menar jag i första hand är resultatet av förflyttningar mellan olika miljöer med ibland motsägelsefulla förväntningar eller krav på kvinnornas beteende eller lojaliteter. Kvinnorna illustrerar i flera avseenden det jag presenterar i kap 1.2 av Alain Touraines och Lars Denciks syn på betydelsen av att analysera individers förflyttningar i vardagen som ett verktyg för att bättre förstå deras val av identifikation och utveckling.³⁰²

I intervju 3 berättade Leila att hon i början kände sig osäker över vad hon upplevde som faror på universitetet i fråga om bland annat kommunikationen med studiekamrater, med tanke på att hon anser sig komma från vad hon kallade en traditionell miljö. Ett sådant dilemma menar jag kan ses som resultat av just förflyttningar mellan olika miljöer som ställer olika krav eller förväntningar på individer. Orsaken till osäkerheten hon kände hade enligt henne att göra med det hon upplevde som dåligt självförtroende. Det går att förstå Leilas påstående som ett

³⁰² Touraine 2007:172–173; Dencik 2001:13.

uttryck för osäkerhet över var hon bäst borde sätta gränserna i mötet, med exempelvis manliga studiekamrater, för att inte krocka med familjens värderingar och förväntningar på henne. Genom att följa de direktiv hon upplever att hon får genom Islamiska Rörelsens gemenskap på universitetet har hon funnit en taktik med vilken hon kan hantera sina förflyttningar. Det självförtroendet som hon anser sig ha uppnått går det att se exempel på i intervju 6 då vi träffas för tredje gången. Hennes förändrade klädsel kan lätt förstås som en markering av både självständighet och självförtroende, även om hon själv motiverar det som resultatet av rent praktiska omständigheter. Liknande förhållningsätt går att finna hos Aisha. I intervju 4 uttrycker hon att hennes hemmiljö inte har någon ”respekt för utbildning”, med undantag för hennes far. Ändå har hon funnit en taktik med vilken hon kan navigera mellan miljöer eller *sociotoper* hon förflyttar sig emellan, såsom hon uttrycker det i slutet på intervju 5. Där påpekar hon hur hon har övertygat sin näromgivning att det faktiskt är Guds vilja och står i Koranen att hon ska studera.

För Nadir innebär förflyttningen från hennes hem till Haifa ett möte med ”många hinder på vägen”, såsom hon uttrycker det i intervju 8. Där påpekar hon också känslan av ett ständigt utanförskap oavsett hur hon förflyttar sig. Dessutom uttrycker hon att ”livet utanför hemorten är nytt” för henne och att hon inte har träffat många människor tidigare som är ”annorlunda”. Men i sitt hem och i Islamiska Rörelsen påstår hon att hon känner sig hemma. När Abir enligt sin berättelse i intervju 12 valde att ta sig ur det hon upplevde som en oönskad relation och förflytta sig till det liv hon föredrog blev religionen och Gud den taktik hon valde som argument för att rättfärdiga sin vilja till förflyttning ut från relationen. Amina behöver även förhålla sig till att hon är gift och har barn. I intervju 15 talade hon om förflyttningen mellan hennes önskemål i livet och relationen till sin man. Hennes religiösa övertygelse blev taktiken med vilken hon hanterade det hon beskriver som sitt eget tillkortakommande och orsaken till de problem hon haft i sitt äktenskap. Manar upplever att förflyttningen till hennes nya *sociotop* som gift innebär en ny och svår situation, såsom hon beskriver det i intervju 17. Där påpekar hon att hennes ”situation förändrats” och att hon har mer saker att göra nu än vad hon tidigare hade. I intervjun uttrycker hon att de olika omgivningarnas varierande förväntningar förtydligats sedan äktenskapet. Hon säger:

Här (på universitetet) förväntar man sig att jag ska sköta mina studier och klara mina tentor så att jag ska kunna fortsätta nästa år. Hemma i byn handlar inte förväntningarna om studier utan om det dagliga livet.³⁰³

Manar menar att religionen hjälper henne att sätta gränser för hur hon ska hantera de olika förväntningarna som uppstår i hennes vardagliga förflyttningar.

I *Making Muslim Space* (1996) redigerad av Barbara Metcalf beskrivs med rader av exempel hur muslimska minoritetsgrupper som kommit till USA och Europa skapar sig ett ”utrymme” med hjälp av sin religion i syfte att bevara kopplingar till sin kultur och sitt arv, men också för att definiera sin närvaro i det nya landet. Detta görs med hjälp av moskébyggen, inredning i hemmen med religiösa föremål eller kalligrafi, möten i studiegrupper eller synliga symboler på dörrar och fönster i hemmet, traditionell klädsel från det tidigare hemlandet eller lokala råd och styrelser som hanterar specifika frågor som kan röra religion eller integration. Metcalf menar att:

Many of these Muslims have themselves moved physically from one geographic area to another, and they, their offspring, and converts as well often have a vivid sense of ”displacement”, both physical and cultural.³⁰⁴

Visserligen åsyftar Metcalf muslimer som har förflyttat sig till Europa och USA men det är sannolikt ett beteende som i någon mening går att även associera till muslimer i Israel trots att de inte förflyttat sig till Israel. Som jag påpekat i kap 3.1 blev den muslimska befolkningen i Israel helt enkelt medborgare i ett nytt land utan att varken ha bett om det eller valt det i någon annan mening än att de valde att stanna på sin mark. Men samtidigt blev konsekvensen en förflyttning till minoritetsstatus i ett land med en judisk majoritet. Således en förflyttning som innebar förändring i både roll och status.

³⁰³ Se appendix intervjuer intervju 17.

³⁰⁴ Metcalf 1996:2.

Oavsett hur eller varför förflyttningen sker kan Metcalfs påpekande förstås som uttryck för ett behov att bevara en förankring i det välkända när förflyttningar sker som resultat av att omgivningar förändras.

Den religiösa identifikationen och den mentala förflyttning till samhörighetskänslan med *umma* kan således på ett liknande vis med framgång användas av kvinnorna jag talat med, var och en efter sina behov och omständigheter, som taktik under både fysiska mentala förflyttningar. Med hjälp av dessa förflyttningar förankrar kvinnorna tillvaron i något som bevarar deras status och dessutom skapar ett utrymme inom vilket de kan agera för att uppnå sina mål. I dessa fall hjälper religiös identifikation kvinnorna att exempelvis positionera sig gentemot eventuella krav som ställs på dem och som strider mot deras personliga intressen och ambitioner.

Även om kvinnornas vardagsliv varierar från person till person ger användandet av religionen, som taktik för att hantera vardagslivet förflyttningar, ett verktyg med vilket kvinnorna kan skaffa sig utrymme eller ett andhål där de kan forma och genomföra sina egna viljor och ambitioner. Dessutom uttrycker de att det ger dem en kompass som hjälper dem att hålla sin egen kurs även då de förflyttar sig till omgivningar där de upplever att "hoten" eller kraven är påfrestande.

9.3 Tillhörighet, utsatthet och makt

Statistiken som jag presenterat i kapitel 3.4 visar att muslimer i Israel lever under sämre villkor både socialt och ekonomiskt än den israeliska befolkningen i övrigt. Mars 2010 beslutade Israels högerregering att genomföra den största ekonomiska satsningen någonsin på landets arabiska medborgare. Beslutet ska leda till investeringar i infrastruktur, utbildning och arbetsmöjligheter.³⁰⁵ Det är omöjligt att säga vad det får för konsekvenser för framtiden. Sannolikt är dock att de omständigheter som framträder genom statistiken i kapitel 3.4 är en av orsakerna till den låga identifikation med Israel som alla kvinnor uttrycker i gruppintervjuerna 1 och 8. Vad som framkommer lika tydligt i dessa intervjuer och illustreras genom statistiken i kapitel 3.5 är att kvinnor som anser sig ha blivit allt mer religiösa

³⁰⁵ BBC "Israel launches economic plan for Israeli Arab towns"; Haaretz "Cabinet OKs plan to boost economy of Israel's Arabs"

snarare identifierar sig med den mer moderata Islamiska Rörelsens södra falang än den mer radikala norra falangen.³⁰⁶ Att den till synes låga identifikationen med Israel är komplicerad illustreras dels i kapitel 3.5, dels genom intervjuerna. I kapitel 3.5 visar statistiken att muslimska kvinnor i Israel i allmänhet identifierar sig starkare med "livsstilen" i Israel än den på Västbanken och Gaza. Statistiken visar samtidigt att känslan av gemenskap eller tillhörighet med palestinierna på Västbanken och Gaza för samma grupp är starkare än med judar i Israel.³⁰⁷ Det kvinnorna beskriver i intervjuerna visar dels hur komplex deras situation är, dels hur deras olika identifikationer och mentala förflyttningar skapar olika referenser för känsla av tillhörighet eller gemenskap beroende av var kvinnorna befinner sig vid varje givet tillfälle i sina fysiska vardagsförflyttningar.

Aisha kan i intervju 1 exempelvis inte tänka sig att bo någon annanstans än i Israel men beklagar sig samtidigt över den diskriminering hon anser sig uppleva som muslim i Israel, vilket hon även återkommer till i intervju 4. När hon å andra sidan i intervju 5 konstaterar att hon trots allt fick det jobb hon sökte menar hon att det var tack vare att Gud hjälpte henne. Erina påpekar i intervju 9 att hon aldrig skulle kunna bo i Saudiarabien på grund av hur kvinnor där har det. Noor å sin sida uttrycker i intervju 2 att det enligt henne inte finns något bättre än att få vara i Saudiarabien. För Erina är det viktigt att bo i ett land där "livet är blandat", som hon uttrycker det i intervju 9 vilket leder till att hon inte skall vilja leva i länder som Saudiarabien eller Afghanistan. I intervju 14 påpekar Amina att hon inte utvecklade någon kontakt med andra muslimer i Egypten dels för att hon upplevde ett socialt avstånd till dem på grund av den levnadsstandard hon är van vid, dels ett politiskt avstånd på grund av sitt israeliska medborgarskap.

Den komplicerade situationen som kvinnorna jag intervjuat lever i, som jag presenterar i kap 1 och gör att de ständigt avkrävs ett ställningstagande i en politisk omständighet som är invecklad. Med hjälp av mentala förflyttningar har de möjlighet att dels justera sin känsla från att vara en underprivilegierad eller marginaliserad minoritet till att vara en del av en majoritet som de dessutom anser

³⁰⁶ Se kap. 3.3.1 för skillnaden mellan Islamiska Rörelsens södra och norra falang.

³⁰⁷ Se appendix Findings for Eli Gondor Moslem Arabs by Gender by prof. Smootha, tabell 31 och 32.

har insikter som världen i övrigt ännu inte uppnått. Ett sådant förhållningsätt formuleras av flera kvinnor i intervju 1.³⁰⁸ Dessutom skapar den starka identifikationen med religionen en möjlighet att finna både gemenskaper och lojaliteter som inte nödvändigtvis är kopplade till någon form av lojalitet till en stat. Det är snarare exempelvis andra muslimers lidande som väcker känslan av samhörighet med muslimer i världen oavsett var de bor.³⁰⁹ Religiös identifikation gör det också möjligt för kvinnorna att undvika situationer som riskerar att bli både hotfulla eller obekväma på annat sett. Således kunde exempelvis Amina och hennes man göra sin resa till Egypten som muslimer i stället för israeliska medborgare och därmed slippa eventuella konflikter med den lokala omgivningen på politisk grund.³¹⁰ Identifikationen med palestinsk utsatthet på Gazaremsan eller Västbanken är också något kvinnorna kan uttrycka utan politiskt ställningstagande genom att välja den muslimska gemenskapen *umma* som utgångsläge.³¹¹

9.4 Kvinnor läser Koranen

Vad som är vanligt förekommande i kvinnornas svar är hänvisningar till Koranen som ett återkommande argument till varför de anser att det ena eller det andra är rätt att göra. I nästan varje intervju nämner de eller hänvisar till Koranen som för att därigenom motivera sitt förhållningssätt. Undantaget är kap 8 där jag valde att använda ett citat ur Koranen som utgångspunkt för intervjuerna. De berättade också att de i olika sammanhang även lyckades motivera sitt beteende för en ibland motarbetande näromgivning genom att hänvisa till Koranen.³¹² Kvinnornas utbildning och därmed deras läskunnighet ger dem möjligheten att göra anspråk på att själva kunna tolka texterna i Koranen. Som det framkommer i kapitel 8 menar de sig vara fullt kapabla att både läsa och tolka Koranen vilket i sin tur leder till att de med hänvisningar till Koranen, i miljöer där Koranen har stor betydelse, kan argumentera för att de genom valen i sin vardag följer Koranens uppmaningar. Koranen blir således i deras fall en del av den taktik med vilken kvinnorna hanterar

³⁰⁸ Se även kapitel 4.

³⁰⁹ Se resonemang kring lidandets gemenskap i kapitel 4.

³¹⁰ Se appendix intervjuer intervju 14 samt kapitel 4.

³¹¹ Se resonemang kring identifikationen med *umma* i kapitel 4.

³¹² Se appendix intervjuer intervju 15 eller intervju 12 där Abir rättfärdigar sitt uppbrott från sin förlovning med hjälp av Koranen.

vardagslivet förflyttningar mellan olika *sociotoper* med ibland motsägelsefulla krav eller förväntningar på lojalitet eller beteende.

I kap 1.2 påpekar jag att det i ljuset av Alain Touraines förhållningssätt³¹³ är rimligt att se det som att en bra ingångsvinkel till förståelse av religiös praktik eller utveckling i religiösa omgivningar, att forska om kvinnors religiositet. Kritiken av patriarkala strukturer som förekommer i olika muslimska omgivningar när det gäller exempelvis texttolkningsföretaget och problemformuleringsinitiativ, som jag refererar till i kap 8, kan förstås som att kvinnors läskunnighet och deras möjlighet att förändra sin situation i religiösa muslimska omgivningar är beroende av varandra. Kvinnornas syn på sina rättigheter och möjligheter att själva tolka texter så som de uttrycker det i kap 8 säger något om hur olika muslimska omgivningar tycks ha tvingats till förändring när kvinnor genom sina förflyttningar till nya *sociotoper* förändrar eller omdefinierar sin roll eller sina rättigheter. Den bild som jag tecknar i kap.1 av ett samhälle i förändring visar också hur förståelsen av en omgivnings utveckling förtydligas när den ses ur perspektivet av kvinnors förflyttningar i vardagen.

9.5 Identifikation, objektifiering och det egna valet

Genom att granska de val kvinnorna gör för att hantera sina förflyttningar i vardagen går det att konstatera hur en individualisering växer fram av vad som kan förstås eller upplevas som ett kollektiv i betydelsen muslimska kvinnor. I Intervju 4 kan Aishas uttalande förstås som att hon lever i sin egen värld. I sin hemmiljö finner hon inte den gemenskapen som hon anser sig uppleva på universitetet där hon känner sig hemma. Samtidigt var hon mån om att förklara för mig att hennes studier faller inom ramen för vad en god muslim bör göra eftersom det enligt henne står i Koranen att studier är viktigt. Aisha gör därmed sin egen tolkning av *sura Al-a'la* som hon hänvisade till. I intervju 3 påpekar Leila att bönen är viktig för att den påminner henne om betydelsen av att studera. Även tolkningen av Koranen så som jag påpekat ovan, förhåller sig exempelvis Noor till i intervju 5 som något personligt och individuellt. Hon påpekar där att eftersom hon menar att Koranen är till för henne, är det också hennes rättighet att tolka Koranen efter sina behov och

³¹³ Touraine 2007:207.

förutsättningar. Under samtalet med Leila i intervju 6 kommer hon så småningom fram till att det faktiskt är hon som väljer mellan olika alternativ, som religiösa auktoriteters texter, tv-program eller Internet för att hitta den tolkning som passar henne och hennes behov bäst. För Leila i intervju 3 är förhållningssättet till Gud hela tiden individuellt. Hon anser det vara hennes uppgift att finna Gud på egen hand och upplever att religionen ger henne den trygghet hon behöver i sitt liv. I intervju 11 kopplar Erina sin tro på Gud direkt till sin egen framgång och i intervju 13 förklarar Manar förhållandet till Guds straff med polisens bestraffning av medborgare som bryter lagen i ett samhälle. Därigenom belyser hon sin personliga förställning om sin relation till Gud.

Kvinnornas identifikation med islam ger dem också en möjlighet att genom förflyttningar placera sig i det samhälle där de upplever att de vill vara. Under det första mötet med gruppen i Beersheva, intervju 1, utvecklades ett samtal om var i samhället kvinnorna upplevde att de befann sig. Anser de att de befinner sig i samhällets marginaler eller någon annanstans? Både Aisha, Leila och Noor envisades med att de på grund av sin identifikation med islam var både framgångsrika, satt inne med den rätta kunskapen och tillhörde samhället mittfåra, i betydelsen att stå för det normativa, där de dessutom ansåg sig hålla en ovanligt hög nivå. På ett liknade vis gjorde Noor, i intervju 2, generaliseringar och påpekade gärna att just hennes tolkning av religiösa förställningar och traditioner är eller borde vara det normativa. I intervju 4 påpekade dessutom Aisha att orsaken till varför det finns människor som inte är religiösa är att de fått vad hon kallar för fel information. För hennes del blir således rätt information den som leder till att människor blir mer religiösa medan de som inte är religiösa personifierar de som fått fel information.

Kvinnornas svar illustrerar ett av uttrycken för individualisering av det muslimska kollektivet som i forskningssammanhang kom att benämnas *The objectification of Muslim Consciousness* objektifiering av muslimskt medvetande.³¹⁴

”Objektifieringen” är enligt Eickelman & Piscatori ett medvetet och aktivt ifrågasättande av islams betydelse för var och en och hur religionen påverkar

³¹⁴ Eickelman & Piscatori 2004:38.

individer i deras vardag. Genom objektifieringen menar Eickelman & Piscatori att individen ställer sig frågor om sitt eget förhållningssätt visavi islam och dess betydelse för hans/hennes liv och identitet. Fenomenet tar inte hänsyn till bilden av islam som något enhetligt och ogenomträngligt. Tvärtom är det en fråga om att på ett rakt och tydligt vis väcka frågeställningar som har utvecklat en diskussion vilken i allt mer växande omfattning formar praktiserandet av islam i så gott som alla sociala samhällsklasser. "Objektifiering" har enligt Eickelman & Piscatori blivit ett verktyg med vars hjälp individer kan särskilja sig från andra trosuppfattningar och utveckla egna funderingar och roller inom religionen.³¹⁵ "Objektifieringen", påstår Eickelman & Piscatori, har också lett till att de som tidigare hade en legitimerad auktoritet och därmed tolkningsföreträde nu tävlar med allt fler muslimer som ser sig berättigad till att tolka islams skrivna källor.³¹⁶ Dessutom går det att koppla kvinnornas föreställning om att ha den rätta förståelsen av vad islam är till Olivier Roys uppfattning om att individualiseringen av den muslimska gemenskapen, vilken kommer som ett resultat av "objektifieringen", kan ses som en "avislamisering" av islam. Roy menar att när allt fler aktörer gör anspråk på att presentera den "enda sanningen" utan kopplingar till vad tidigare traditioner allmänt accepterade som grundläggande för islam, leder det till att religionen förändras. Vad som tidigare kunnat förstås som normerande för förståelsen av religionsutövning eller olika traditioner förändras därmed successivt bland annat genom den allt vanligare "objektifieringen".³¹⁷

Genom att kvinnorna väljer identifikation utifrån vad som är mest gångbart för deras målsättningar inom ramen för det dagliga livets förflyttningar formar de som intervjuerna visar sin egen syn på religionen. Både i kap 8 där jag diskuterar kvinnornas syn på sina rättigheter att själva tolka Koranen och kap 9.2, där jag analyserar kvinnornas syn och tolkning av texter ur Koranen i syfte att legitimera sina ställningstaganden och förhållningssätt, tydliggörs också kvinnornas individuella inställningar. Genom att välja religiös identifikation som taktik för att hantera vardagslivets förflyttningar mellan olika sociotoper individualiseras dessutom religiösa föreställningar som ett självklart resultat av att människors

³¹⁵ Eickelman & Piscatori 2004:38.

³¹⁶ Eickelman & Piscatori 2004:43.

³¹⁷ Roy 2004:155.

vardagslivsförflyttningar skiljer sig från varandra. Därmed förtydligas också bilden av hur kvinnornas religiösa praktik och identifikation är en fråga om individuella initiativ eller val och ställningstagande kopplade till deras förflyttningar i vardagen snarare än kollektiv acceptans av auktoritetens uttalanden eller påståenden.

10 Slutligen

I detta arbete har jag försökt hitta en möjlig förklaring till å ena sidan förbättrade socio-ekonomiska villkor och å andra sidan fördjupad religiös identifikation hos de kvinnor som jag intervjuat. Det har jag gjort genom att diskutera huruvida det förekommer ett samband mellan deras val av religiös identifikation och deras förflyttningar i vardagslivet. Med hjälp av ett akademiskt hantverk har jag analysera intervjuer som jag genomfört med 9 muslimska kvinnliga studenter som är medborgare i Israel. I detta avsnitt presenterar jag en sammanfattning av det jag upplever som de mest centrala delarna av mitt arbete följt av en slutsats.

Muslimska kvinnor i Israel kan anses leva under starka påfrestningar på grund av dels det faktum att Israel befinner sig i konflikt med stora delar av den arabiskmuslimska världen, dels på grund av att muslimer i Israel är i minoritet i förhållande till landets judiska befolkning. I min inledning har Manars förflyttningar mellan sin hemort och universitetet får illustrera hur hon dagligen rör sig mellan miljöer som ofta har olika och ibland motsägelsefulla krav eller förväntningar på henne.

I kap 1.1 pekar jag på betydelsen av att studera just kvinnor för att genom det i förlängningen utöka förståelsen för händelseutvecklingar i religiösa omgivningar mer allmänt. Jag menar att den som tror att sociala omgivningar förändras när kvinnor väljer att förändra sina roller eller status i sina näromgivningar, rimligtvis också bör tro att det även gäller religiösa omgivningar.

Detta har jag följt med ett teoretiskt resonemang om hur eller varför människor kan tänkas välja olika identifikationer eller roller i formandet av sin person. Den centrala idén i detta arbete är att varje människas utveckling och val av identifikation eller val av sammanhang att identifiera sig med kommer som ett resultat av förflyttningar i vardagslivet. Då individer förflyttar sig mellan olika miljöer kan de som taktik för att hantera olika miljöers krav på förväntningar eller lojaliteter välja identifikationer som de dels känner sig bekväma med, dels förbättrar deras möjligheter att uppnå sina viljor eller ambitioner. Eftersom vardagslivet för varje individ ser olika ut och individer i likartade omgivningar sannolikt uppfattar dessa på olika vis, menar jag att det också är sannolikt att varje

människa upplever sin vardag utifrån sin förståelse och erfarenhet.

Identifikationerna eller valen av taktik säger således egentligen ganska lite om hur varje person upplever just sin situation eller hur människor kan tänkas tolka upplevda situationer och omgivningar.

I kap 3.4 har jag presenterat en omfattande statistisk översikt över just muslimska kvinnor i Israel. Statistiken visar att muslimska kvinnor å ena sidan är en underprivilegierad grupp, men som å andra sidan har förbättrat sina villkor i de flesta avseenden de senaste decennierna. De studerar allt längre, skaffar färre barn och gifter sig allt senare. Samtidigt visar statistiken att religiös identifikation bland muslimska kvinnor i Israel ökade mellan år 2004 och 2008.

Kvinnorna jag har intervjuat illustrerar delvis den trend som jag pekar på genom det statistiska urvalet. Alla de kvinnor jag intervjuat presenterar sig som religiösa och hävdar dessutom att de blivit mer religiösa med tiden. De uttrycker ingen lust att skaffa sig lika många barn som sina föräldrar och har i allmänhet ingen brådska med att gifta sig. De lägger stor vikt vid sina studier och har ambitioner att förbättra sitt oberoende och sin sociala status genom att skaffa sig arbete och inkomst.

Genom att intervjua muslimska kvinnor i Israel om vad de upplever att religionen har för betydelse för dem i vardagslivets förflyttningar har jag tagit fram ett empiriskt underlag för mitt arbete. Intervjuerna har varit en kombination av livsformsintervjuer, vilket innebär att intervjun följer respondentens vardag och förhåller sig till deras vardagslivsrytm.³¹⁸ Dessutom har jag använt mig av en kombination av informella och semistrukturerade intervjuer. Under kortare perioder har jag också besökt en del av kvinnorna i deras hem. Metoden har resulterat i ett betydande intervjumaterial. Under intervjuernas gång och under bearbetning av intervjuerna har jag haft anledning till omfattande reflektion av vad som påverkat mötet mellan mig och de kvinnor jag intervjuat. I ljuset av att jag är man, jude, svensk och israelisk medborgare som levtt 25 år i Israel som intervjuar muslimska kvinnor vilka är medborgare i Israel har jag i kap 2.4 – 2.8 samt i kap 9.1 ägnat mig åt omfattande resonemang kring hur mötet mellan mig och respondenterna kan ha

³¹⁸ Haavind 1987:90–101; Kristjánsson 2001:18.

påverkat innehållet i intervjuerna. Jag menar dock att två konstateranden kan göras sammanfattningsvis i just det avseendet: För det första har jag genomfört intervjuerna. För det andra har intervjuerna lett till ett rikt material. Dessutom har kvinnorna varit personliga och öppna både beträffande sina religiösa föreställningar och sina privatliv vilket illustrerar kvinnornas förtroende för mig. Dessutom har flera av kvinnorna varit villiga att tala med mig i enrum, vilket bör ses i ljuset av att det inte anses passande i muslimska religiösa kretsar för en religiös muslimsk kvinna att befinna sig ensam med en främmande man i ett stängt rum. Delvis menar jag att framgången beror på att jag valt att endast diskutera deras religiösa föreställningar med dem och inte pressa dem på deras politiska ställningstaganden. Samtidigt tror jag också att den stora ålderskillnaden mellan oss gjorde att det inte fanns förutsättningar för att kvinnorna skulle uppleva mig som ett hot i fråga om intima eller romantiska laddningar. I flera av fallen har jag samma ålder som deras fäder.

Kvinnornas förflyttningar sker dagligen mellan miljöer som präglas av olika förväntningar på deras roller. I sina hemmiljöer är de döttrar, släktingar, fruar eller mödrar. Såväl de kvinnor jag talat med i Haifa som i Beersheva kommer alla från byar eller städer där befolkningen är arabisk och muslimsk. Där talar de således arabiska i första hand och religiösa traditioner dominerar vardagslivet. Exempelvis är det bönetiderna som avgör när det är möjligt att samlas för måltider eller familjeaktiviteter i hemmet. Kvinnors roll är ofta knutna till hemmets sfär även om det blivit allt vanligare att fäder ger sina döttrar stöd när de beslutar sig för att studera. I samma stund som kvinnorna väljer att studera och därmed väljer en ny identifikation som är kopplad till universitetet, förflyttar de sig till ytterligare en roll eller *sociotop*. På universitetet är de i första hand studenter som förväntas prestera det universitetet kräver. Men de kommer också till en ny omgivning där majoriteten är judar och hebreiska är språket som dominerar. I universitetsvärlden är exempelvis förhållningssättet till kvinnors roll eller plats i förhållande till männens annorlunda än de kvinnorna upplever i sina hemorter. Kvinnorna umgås också med andra studenter, både män och kvinnor, vilket de i en del fall anser vara besvärande eftersom de inte riktigt har vetat hur de exempelvis ska förhålla sig till manliga studiekamrater i ljuset av den fostran de fått i sina hemmiljöer. Från och till olika *sociotoper* förflyttar sig således kvinnorna dagligen vilket också innebär att regler,

umgängeskoder och förhållningssätt varierar för kvinnorna flera gånger om dagen. För att hantera förflyttningen till och från nya roller eller *sociotoper* har kvinnorna jag talat med i ljuset av intervjuerna, enligt min mening, valt att använda sig av religionen som taktik. Kvinnorna uttrycker i intervjuerna nämligen hur deras religiösa identifikation hjälper dem att dels hantera förflyttningar mellan olika *sociotoper*, dels göra egna förflyttningar till för dem nya *sociotoper*.

Som en del av den arabiska minoriteten i Israel påminns kvinnorna ständigt om spänningar och konflikter i regionen. Deras känsla av solidaritet varierar dock från person till person.

Kvinnornas identifikation med religionen och religiösa traditioner ger dem möjlighet att mentalt förflytta sig från att vara minoritet till att uppleva sig tillhöra en större gemenskap eller en regional majoritet, i betydelsen den muslimska gemenskapen *umma*. Samtidigt visar intervjuerna att kvinnornas identifikation med andra muslimer i andra länder för en del är en oproblematiserad upplevelse som för andra är långt ifrån självklar. En del finner gemenskapen endast genom Internet eller tv och identifierar sig med andra muslimer i första hand som har det svårt eller är utsatta. Men de finns också de som inte finner någon känsla av gemenskap på grund av sin egen identifikation med ett samhälle som de anser har en högre levnadsstandard och bättre levnadsvillkor.

Som en del av sin identifikation med en muslimsk gemenskap uttrycker de en övertygelse om att besitta den rätta förståelsen av hur verkligheten egentligen ser ut. Därmed blir valet av religiös identifikation som en av kvinnornas *sociotoper* en förflyttning från eventuell känsla av att vara marginaliserad till en känsla av att tillhöra något centralt och normerande. Även synen på hemorten eller de traditioner som kvinnorna vuxit upp med förändras eller justeras då de exempelvis väljer att identifiera sig som både studenter och muslimer och därmed skapa ytterligare en *sociotop* att förhålla sig till. Under intervjuerna påpekade en del kvinnor att de i och med dels sin religiösa identifikation, dels sin identifikation som studenter ser sig som moderna och insiktsfulla personer i förhållande till sin hemort.

De uttryckte också att den religiösa identifikationen gjorde det möjligt för dem att i sina hemomgivningar med hjälp av Koranen argumentera för det riktiga i att studera. Därigenom kan det förstås som att kvinnorna använt den religiösa identifikationen som en taktik för att uppnå sina mål och ambitioner i omgivningar som exempelvis velat hindra dem från att studera.

Kvinnorna menar att även deras val av klädsel har betydelse för hur de bemöts i de omgivningar de förflyttar sig mellan. Även om klädseln varierar mellan kvinnorna i fråga om både färg och form är det val som de gör för att de anser att det förändrar deras status och möjligheter i många fall oavsett vad deras fäder, män eller bröder tycker om deras val.

Kvinnorna uttrycker också att deras tro på Gud har central betydelse för deras framgång. I samtalen om Gud påstår de sig uppleva ett stöd för sina framgångar. Deras relation till Gud så som de beskriver den rationaliserar förhållandet mellan dem och Gud till bilder från det dagliga livet. Gud liknas vid polisen som straffar medborgare vilka bryter mot lagen men anses också vara allsmäktig och förmögen att lösa alla problem för de som följer Guds lagar och förordningar. Den vetenskapliga medicinen anses av kvinnorna visserligen vara av betydelse men är enligt deras sätt att se de direkt kopplat till Guds gärningar och allsmäktighet. När kvinnorna får jobb i Israel trots att de tidigare trott att det är omöjligt på grund av att de är muslimer rationaliserar de situationen till att Gud har hjälpt dem att uppnå sina mål. Det tycks också bland de kvinnor jag talat med, finnas en märkbar rädsla för ett brinnande helvete vilket de återkommer till som argument för att följa Guds uppmaningar och förordningar.

Även om intervjuerna tydligt visar att kvinnorna väljer att tolka texter och traditioner utifrån sina behov och ambitioner, är deras självständighet inte självklar. De kan å ena sidan påstå sig anknyta till någon form av auktoritet eller följa någon hemsida på internet, eller något tv-program där det diskuteras vilka traditioner och beteenden eller uppföranden som kan tänkas vara lämpliga i olika vardagslivssituationer. Å andra sidan kan de hävda dels att de själva kan läsa och tolka Koranen eller andra texter, dels att just deras förståelse av texterna är normerande även för andra. Genom deras identifikation som bildade, moderna

muslimska kvinnor har de enligt min mening förflyttat sig till en ny *sociotop* där de känner att de kan göra anspråk på att själva tolka och förstå de texter som ligger till grund för olika religiösa traditioner och beteenden. Dock är det uppenbart att den religiösa identifikationen samtidigt är en av orsakerna till att de under intervjuerna upprätthåller gängse förställning i samtida religiösa muslimska omgivningar, av kvinnor som mindre rationella och eftertänksamma än män. Därmed bevarar de också maktordningen mellan könen. Ändå uttrycker de tydligt i intervjuerna en vilja till att framstå som bildade kvinnor med rationella anspråk på jämställdhet med män både på det sociala och ekonomiska planet men också i religiösa omgivningar utifrån deras läsning och tolkning av exempelvis Koranen. Ett sådant förhållningssätt visar enligt min mening hur motsägelsefulla de miljöer och förväntningar kan vara som kvinnorna rör sig mellan.

Intervjuerna visar också att kvinnorna lägger stor vikt vid att studera. Att de varken har bråttom med att skaffa barn eller gifta sig och ser under alla förhållanden mer självständighet och ganska begränsade barnaskaror framför sig. Sannolikt kommer dessa ambitioner att få ytterligare konsekvenser för kvinnornas hemomgivningar, som redan påverkats av deras val och förflyttningar.

Visserligen kan muslimska kvinnors situation i Israel förstås eller upplevas som ovanligt komplext eller problematiskt. Både Israels inre och yttre konflikter kan anses vara orsaken till att muslimska kvinnor där lever under känsligare eller mer påfrestande omständigheter än vad som är vanligt i andra länder runt om i världen där muslimer lever som minoritet. Icke desto mindre upplever förmodligen varje individ just sin situation som svårast. Därför menar jag att en muslimsk kvinna som flyttat till Sverige från ett land med muslimsk majoritet och därmed blir en del av en minoritet i Sverige mycket väl kan uppleva sina förflyttningar i vardagslivet mellan olika *sociotoper* som tillräckligt problematiska för att välja religionen som taktik för att hantera sin vardag. Detta trots att hon kan upplevas ha kommit till ett upplyst land med bättre levnadsvillkor än vad hon tidigare erfarit. Med det vill jag definitivt inte påstå att alla skulle göra ett sådant val, utan snarare att det kan förekomma.

Muslimska kvinnor som med eller utan sina familjer förflyttat sig till Sverige från ett land med muslimsk majoritet i Mellanöstern eller Nordafrika, bor i Rinkeby eller Rosengård och väljer att på grund av studier eller arbete dagligen förflytta sig inom Malmö, eller Stockholm, genomgår förflyttningar i vardagslivet mellan olika *sociotoper* som har olika förväntningar på dem. Deras resa till någon av de större städerna eller vistelsen på universitet innebär rimligen förflyttningar mellan olika miljöer med ibland motsägelsefulla krav eller förväntningar på deras beteende och lojaliteter. Det är inte osannolikt att dessa kvinnor dessutom genomgår mentala förflyttningar i syfte att exempelvis anknyta till sitt hemland eller till traditioner som inte förekommer i Sverige. Jag menar att det är rimligt att anta att det bland dem finns kvinnor som känner sig både utsatta och i en del fall marginaliserade eller ”utanför”, och därför kan känna sig manade att söka efter nya identifikationer eller *sociotoper* för att hantera sin vardag.

Därmed naturligtvis inte sagt att alla alltid väljer religiös identifikation som ett verktyg eller taktik för att hantera situationen som deras förflyttningar i vardagen kan innebära. Däremot är det inte osannolikt att ett sådant val även görs av andra kvinnor än de jag har intervjuat. I det fall de gör ett sådant val är det också rimligt att anta att deras förhållningsätt till religiöst format å ena sidan och religiöst innehåll å andra sidan kan var likartat det som kvinnorna jag intervjuat uttrycker. Således kan det även i dessa fall vara en fråga om att välja religion som en taktik för att under förflyttningar mellan vardagens olika och ibland motsägelsefulla miljöer, kunna bevara både sin identitet och integritet men samtidigt skapa ett utrymme för att uppnå sina mål och ambitioner. Eftersom vardagen för varje individ ser olika ut är det också sannolikt att exempelvis religiösa muslimska kvinnor i Sverige förhåller sig på helt skilda vis till det religiösa innehållet även om formatet kan tyckas likartat avseende exempelvis klädsel. Därtill är det sannolikt att deras ambitioner och förhållningssätt får konsekvenser för deras omgivningar så väl religiöst som socialt.

Detta arbete ger kommande forskning en referens när det gäller studier kring muslimska kvinnors religiösa identifikation men också religiösa kvinnors identifikation i allmänhet. Resultat av denna studie ger goda förutsättningar för att fortsätta studier kring vad det är som driver kvinnor att välja religionen som en av

sina dominerande identifikationer och vad det i sin tur kan få för konsekvenser för deras omgivningar.

Jag har i detta arbete kunnat visa att det finns ett samband mellan valet av religiös identifikation och vardagslivets förflyttningar för de kvinnor som jag talat med. De kan anses ha valt religiös identifikation som taktik för att hantera vardagslivets förflyttningar mellan *sociotoper* med olika krav och förväntningar på deras beteende och lojalitet. Men jag har också visat att de genom egna förflyttningar, såväl mentala som fysiska, till nya *sociotoper* vilka de själva skapar genom egna initiativ och ur deras perspektiv med religionens hjälp, genererar nya förutsättningar för sig själva vilka förbättrar deras levnadsvillkor, som att exempelvis lämna sin hemort och studera. Därmed kan det förstås som att deras förbättrade levnadsvillkor samtidigt leder till en mer komplicerad tillvaro med ytterligare förflyttningar mellan miljöer med motsägelsefulla krav på deras beteende, vilka de reglerar eller hanterar med religionen som taktik. Genom att granska kvinnornas berättelser om sina förflyttningar infinner sig således en möjlig förklaring, till kopplingen mellan förbättrade levnadsvillkor och ökade religiositet för de kvinnorna som jag intervjuat.

Det finns fortfarande stora områden som är outforskade i detta ämne som samtidigt kan angripas ur olika perspektiv. I Israel har som sagt forskning fokuserat på den arabiska gruppen ur sociala och historiska perspektiv snarare än att granska motiven bakom religiösa identifikationer. Det feministiska perspektivet, som exempelvis Pia Karlsson Minganti tar upp i sin omfattande avhandling *Muslima* 2007, är ett utmärkt exempel på ett annat område som förtjänar mer forskning. I det avseendet kan listan på insiktsfulla och omfattande arbeten göras lång.

Dock menar jag att fokus på individens rörlighet och förflyttningar i vardagslivet i en alltmer globaliserad värld borde kunna öka både insikt i och förståelse för varför människor väljer just religiös identifikation för att hantera sin vardag.

11 Källförteckning

- Abu Rabia Queder, Sarab & Naomi Weiner Levy (red.), 2010. *Palestinian Women in Israel: Identity Power Relations and Coping Strategies*. Jerusalem: The Van Leer Jerusalem Institute. Hakibutz Hameuchad Publishing House.
- Agar, Michael H., 2008. *The professional stranger*. Bingley UK: Emerald. [Second Edition.]
- Ahmed, Leila, 1992. *Women and Gender in Islam*. New Haven & London: Yale University Press.
- Al-Azmeh, Aziz, 1996. *Islams and Modernities*. London & New York: Verso.
- Algar, Hamid, 2000. "Introduction", i Sayyid Qutb, *Social Justice in Islam*. New York: Islamic Publication International.
- Appiah, Kwame Anthony, 2006. *Cosmopolitanism*. New York: Norton.
- Azaiza, Faisal, Khawla Abu-Baker, As'ad Ghanem & Rachel Hertz-Lazarowitz (red.), 2009. *Arab Women in Israel: Current Status and Future Trends*. Tel-Aviv: Ramot Publishing House, Tel Aviv University. [Hebreiska.]
- Banks, Marcus, 1996. *Ethnicity: Anthropological Constructions*. London & New York: Routledge.
- Barlas, Asma, 2002. *"Beliving Women" in Islam*. Texas: University of Texas Press.
- Barth, Fredrik, 1969. "Introduction" i Fredrik Barth (red.), *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsförlaget.
- Bashir, Nabih Muhammad, Sheikh Ahmad & Aid Rohana (red.), 2007. "The Palestinians in Israel Socio Economic Survey". The Galilee Society: The Arab National Society for Health Research & Services.
- Bauman, Gerd, 1999. *The Multicultural Riddle*. New York: Routledge.
- BBC, 2010. "Israel launches economic plan for Israeli Arab towns"
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8576282.stm>. Besökt: 2012-01-25.
- Bernström, Mohammed Knut, 2002. *Koranens budskap*. Stockholm: Proprius förlag.
- Briggs, Charles L., 1986. *Learning how to Ask*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.
- Brown, Daniel, 2004. *A New Introduction to Islam*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Burckhardt, Qureshi Regula, 1996. "Transcending Space" i Barbara Daly Metcalf (red.), *Making Muslim Space in North America and Europe*. Los Angeles, London: University of California Press.

Cantori, Louis J. & Sally Ann Bayandard, 2002. "Arab Republic of Egypt" i David E. Long, & Bernard Reich (red.), *The Governments and Politics of the Middle East and North Africa*. New York: Westview press. [4th edition.]

Castells, Manuel, 2007. *The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. 2: The power of Identity*. Oxford: Blackwell Publishing. [Second Edition.]

Commings, David, 1994. "Hassan al-Banna (1906-1949)" i Ali Rahnema (red.), *Pioneers of Islamic Revival*. London & New Jersey: Zed Books.

Central Bureau of Statistics, 2004. Press Release: "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice". Jerusalem: Central Bureau of Statistics. [Engelska och hebreiska.]

Central Bureau of Statistics, 2006. Press Release: "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice". Jerusalem: Central Bureau of Statistics. [Engelska och hebreiska.]

Central Bureau of Statistics, 2006. "*Israel in Figures 2006*". Jerusalem: Central Bureau of Statistics.

Central Bureau of Statistics, 2006. "*Demografiska uppgifter i urval från israelisk årsstatistik nr.57, kap. 2: befolkning*". Jerusalem: Central Bureau of Statistics. [Hebreiska.]

Central Bureau of Statistics, 2009. Press Release: "The Muslim Population in Israel on the Eve of the Feast of the Sacrifice". Jerusalem: Central Bureau of Statistics. [Engelska och hebreiska.]

Central Bureau of Statistics, 2009. Press Release: "Demographic Situation in Israel – 2008". Jerusalem: Central Bureau of Statistics. [Engelska och hebreiska.]

Central Bureau of Statistics, 2009. "*Population of Israel on the eve of 2010 - 7.5 Million*". Jerusalem: Central Bureau of Statistics. [Engelska och hebreiska.]

Central Bureau of Statistics, 2009. "*The Arab population in Israel 2008 Statisti-lite 102*". Jerusalem: Central Bureau of Statistics. [Engelska.]

De Certeau, Michel, 1984. *The Practice of Everyday Life*. Los Angeles: University of California Press.

De los Reyes, Paulina & Diana Mulinari, 2005. *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.

- Dencik, Lars, 2001. "Transformations of Identities in Rapidly Changing Societies" i M. Carleheden & M. Hviid Jacobsen (red.), *The Transformation of Modernity: Aspects of the Past, Present and Future of an Era*. London: Ashgate.
- Donohue, John J. & John L. Esposito, (red.), 2007. *Islam in Transition: Muslim Perspectives*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Dewalt, Billie R. & Kathleen M. Dewalt, 2002. *Participant Observation*. Lanham, USA: AltaMira Press.
- El Guindi, Fadwa, 1999. *Veil: Modesty, Privacy and Resistance*. Oxford: Berg.
- Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Brill
Online. http://www.brillonline.nl/ludwig.lub.lu.se/subscriber/uid=4054/title_home?title_id=islam_islam&authstatuscode=202. Besökt: 2011-12-13.
- Eickelman, Dale F. & James, Piscatori, 2004. *Muslim Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Eisenstadt, Shmuel N., 2002. "Multiple Modernities" i Shmuel N. Eisenstadt (red.), *Multiple Modernities*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Fleming, Thomas, 2004. *The Morality of Everyday Life*. Columbia & London: University of Missouri Press.
- FNs delningsplan för Palestina. <http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r2.htm>.
Besökt: 2010-12-28.
- Freedomhouse, 2007. "Country Report 2006 Edition".
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7630>.
Besökt: 2009-08-19.
- Friedman, Jonathan, 2002. "Modernity and Other Traditions" i Bruce M. Knauft (red.), *Critically Modern Alternatives, Alterities, Anthropologies*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Ghanem, As'ad, 2001. *The Palestinian-Arab Minority in Israel, 1948-2000*. Albany: State University of New York Press.
- Giddens, Anthony, 1991. *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony, 2010. *En skenande värld*. Stockholm: SNS Förlag.
- Gilat A. & R. Hertz-Lazarowitz, 2009. "Religiösa och traditionella muslimska kvinnor förverkligar sig genom universitetsstudier – inom den privata sfären (äktenskap/familj och föräldraskap)" [hebreiska] i Azaiza, Faisal, Khawla Abu-Baker, As'ad Ghanem & Rachel Hertz-Lazarowitz (red.), *Arab Women in Israel:*

Current Status and Future Trends. Tel-Aviv: Ramot Publishing House, Tel Aviv University.[hebreiska och engelska].

Gilsenan, Michael, 2005. *Recognizing Islam: Religion and Society in the Modern Middle East*. New York: I.B. Tauris.

Goldziher, Ignaz, 1981. *Introduction to Islamic Theology and Law*. Princeton: Princeton University Press.

Groth, Bente, 2002. *Judendomen*. Stockholm: Natur och Kultur.

Göle, Nilüfer, 2002. "Snapshots of Islamic Modernities" i Shmuel N. Eisenstadt (red.), *Multiple Modernities*. New Jersey: Transaction Publishers.

Göndör, Eli, 1993. "De israeliska idéerna står på första raden i världskulturen", *Dagen* 1993-10-23.

Göndör, Eli, 1997. "Modern medicin har nästan utrotat barndödligheten", *Dagen* 1997-09-05.

Göndör, Eli, 2006. "Hamas, Sayyid Qutb och israels rätt att existera?" C-uppsats. Lunds Universitet. <http://www.uppsatser.se/uppsats/15bcb0bb89/>. Besökt: 2011-12-13.

Göndör, Eli, 2007. "Röster ur den Islamiska Rörelsen i Israel." D-uppsats. Lunds universitet. <http://www.uppsatser.se/uppsats/5737ef7fe9/>. Besökt: 2011-12-13.

Haavind, Hanne, 1987. *Liten og Stor*. Oslo: Universitetsforlaget.

Halkier, Bente, 2010. *Fokusgrupper*. Malmö: Liber.

Halliday, Fred, 2005. *The Middle East in International Relations*. New York: Cambridge University Press.

Hamadeh, Najla, 1996. "Islamic Family Legislation: The Authoritarian Discourse of Silence" i Mai Yamani (red.) *Feminism & Islam*. New York: New York University Press.

Hjärpe, Jan 1999. "Revolution in religion: From Medievalism to Modernity and Globalization", i G. Therborn (ed), *Globalisations and Modernities: Experiences and Perspectives of Europe and Latin America*. Stockholm: FRN.

Inbal, Tal, 2006. "Kvinnors uppdrag och status i den Islamiska Rörelsen i Israel." D-uppsats. Haifa: Haifas universitet. [Hebreiska.]

Jewish Encyclopedia.com. Besökt: 2011-03-11.

Karak, Ruth, Emir Galilee & Tamar Feurstein, 2009. *Independence and Entrepreneurship among Arab Muslim Rural and Bedouin Women in Israel*.

Floersheimer Studies. Publication No. 3/58.

- Karkaby, Sabah Maha, 2008. *Tiden för äktenskap bland arabiska kvinnor i Israel-fallstudie Shfaram*. Tel Aviv: Tel Aviv University. [Hebreiska.]
- Karlsson Minganti, Pia, 2007. *Muslima: Islamisk väckelse och unga muslimska kvinnors förhandlingar om genus i det samtida Sverige*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Karmi, Ghada, 1996. "Women, Islam and Patriarchalism" i Mai Yamani (red.), *Feminism & Islam*. New York: New York University Press.
- Kepel, Gilles, 2006. *Kampen om islam*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Khoury, Jack, Dana, Wiler-Polak, Moti Bassok, 2010. "Cabinet OKs plan to boost economy of Israel's Arabs", *Haaretz* 2010-03-22. <http://www.haaretz.com/print-edition/news/cabinet-oks-plan-to-boost-economy-of-israel-s-arabs-1.265125>.
Besökt: 2012-01-25
- Klein, Jossi, 2002. "The other Israelis", *Haaretz*. 2002-07-03.
- Kristjánsson, Baldur, 2001. *Bardomen och den sociala moderniseringen*. Stockholm: HLS Förlag.
- Kvale, Steinar & Svend Brinmann, 2009. *InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. LA, London, New Dehli, Singapore: Sage. [Second edition.]
- Landau, Jacob M., 1993. *The Arab Minority in Israel, 1967-1991*. Oxford: Clarendon Press.
- Lapidus, Ira M., 2002. *A History of Islamic Societies*. Cambridge: Cambridge University press.
- Lesch, Ann Mosely, 2002. "The Palestinians" i David E. Long & Bernard Reich (red.), *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. New York: Westview press. [4th edition.]
- Louër, Laurence, 2007. *To Be an Arab in Israel*. London: C Hurst & Co.
- Levitt, Matthew, 2006. *Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in te Service of Jihad*. New Haven, London: Yale University press.
- Mahmood, Saba, 2005. *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject*. New Jersey: Princeton University Press.
- Makdisi, Jean Said, 1996. "The Mythology of Modernity: Women and Democracy in Lebanon" i Mai Yamani (red.), *Feminism & Islam*. New York: New York University Press.

- Manna, Adel & Gharrah Ramsees (red.) 2008: *Arab Society in Israel (2) Population, society, Economy*. Tel Aviv: Hakibbutz Hameuchad publishing House/ Van Leer Jerusalem Institute. [Hebreiska.]
- Marr, Phebe, 2002. "Republic of Iraq" i David E. Long & Bernard Reich (red.), *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. New York. Westview press. [4th edition.]
- McCloud, Amina Beverly, 1996. "This Is a Muslim Home" i Barbara Daly Metcalf (red.), *Making Muslim Space in North America and Europe*. Los Angeles, London: University of California Press.
- McGuire, Meredith B., 2002. *Religion: The Social Context*. Belmont: Wadsworth.
- McGuire, Meredith B., 2008. *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Mernissi, Fatima, 1985. *Beyond the Veil*. London: Al Saqi Books.
- Mernissi, Fatima, 1991. *The Veil and the Mail Elite: A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam*. Utan ort: Addison Wesley Publishing Company.
- Metcalf, Barabara Daly, 1996. "Introduction" i Barbara Daly Metcalf (red.), *Making Muslim Space in North America and Europe*. Los Angeles, London: University of California Press.
- Mir-Hosseini, Ziba, 1999. *Islam and Gender*. New Jersey: Princeton University Press.
- Mitchell, Richard P., 1993. *The Society of the Muslim Brothers*. New York: Oxford University Press.
- Moghadam, Valentine M., 2003. *Modernizing Women*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Morris, Benny, 1987. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem 1947-1949*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Morris, Benny, 2001. *Righteous Victim*. New York: Vintage Books.
- Morris, Benny, 2004. *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- National Committee for the Heads of the Arab Local Authorities in Israel, the, 2006. "Future Vision of the Palestinian Arabs in Israel."
- Ouis, Pernilla & Anne Sofie Roald, 2003. *Muslim i Sverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Peled, Rubin Alisa, 2001. *Debating Islam in the Jewish State*. New York: State University of New York Press Albany.
- Qutb, Sayyid, 1964. *Milestones*. Utan ort: The Mother Mosque Foundation.
- Qutb, Sayyid, 2006. *Basic Principles of the Islamic Worldview*. Utan ort: Islamic Publication International.
- Rekhes, Eli & Arik Rodnitski (red.), 2009. "Det arabiska samhället i Israel". The Abraham Fund Initiatives. www.abrahamfund.org.il. [Hebreiska.]
- Rippin, Andrew, 2005. *Muslims: Their Religious Beliefs and Practices*. New York, London: Routledge. [3rd edition.]
- Ritzer, George, 2008. *Sociological Theory*. New York: McGraw-Hill.
- Rosenberg, Göran, 1996. *Det förlorade landet*. Stockholm: Bonniers förlag.
- Roy, Oliver, 1994. *The Failure of Political Islam*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Roy, Oliver, 2004. *Globalised Islam: The Search for a New Umma*. London: Hurst.
- Ryan, Curtis R., 2002. "Syrian Arab Republic" i David E. Long, & Bernard Reich (red.), *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*. New York: Westview press. [4th edition.]
- Sa'ar, Amalia, 2001. "Lonely in Your Firm Grip: Women in Israeli-Palestinian Families", *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 7, No. 4, Dec: 723-739.
- Segev, Tom, 1986. *1949 The first Israelis*. New York: Owl Books.
- Shafir, Gershon & Yoav Peled, 2002. *Being Israeli*. New York: Cambridge University Press.
- Sheperd, William E., 1996. *Sayyid Qutb and Islamic Activism*. Leiden: E.J Brill.
- Smootha, Sammy, 2010. "Survey Findings: Moslem Arabs by Gender for Eli Gondor".
- Smootha, Sammy & Ghanem As'ad, 1998. "Ethnic, Religious and Political Islam among the Arabs in Israel". Working paper No. 14. Haifa, University of Haifa.
- Taghreed, Yahia Younis, 2006. *Strangers, Gender and Politics: Women in Palestinian-Arab Local Politics in Israel*. Tel-Aviv University. Faculty of Social Science. The Department of Sociology and Anthropology.
- Tal, Nachman, 2000. "The Islamic Movement in Israel", Strategic Assessment 2. Tel Aviv: Jaffe Center for Strategic Studies, Tel Aviv University.

- Touraine, Alain, 2007. *A New Paradigm for Understanding Today's world*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Tripp, Charles, 1994. "Sayyid Qutb: The Political Vision" i Ali Rahnema (red.), *Pioneers of Islamic Revival*. New Jersey: Zed Books.
- Vetenskapsrådet, 2002. "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning 2002."
- Wierling, Dorothee, 1995. "The History of Everyday Life and Gender Relations: On Historical and Historiographical Relationships" i Alf Lüdtke (red.), *The History of Everyday Life*. New Jersey: Princeton University Press.
- Women Against Violence, 2005. "*Attitudes Towards the Status and Rights of Palestinian Women in Israel*". Nazareth: Women Against Violence. [Engelska och Hebreiska]. <http://www.wavo.org/?LanguageId=1&System=Item&MenuId=15&PMenuId=15&ItemId=18>. Besökt: 2010-06-18.
- Young, Iris Marion, 1990. *Justice and the Politics of Difference*. New Jersey: Princeton University Press.

12 Appendix

Fältanteckningar

Söndag 10 maj 2009.

Idag träffade jag Muhanad Mustafa vid Haifas Universitet. Han satt i rum 4007 vilket är Assad Ghanems rum egentligen.

Muhanad gjorde intryck av att vara glad över att återigen se mig. Jag berättade för honom återigen hur jag såg mötet med mina respondenter och hur jag hade för avsikt att förhålla mig till ämnet och frågorna.

Muhanad undrade för första gången om jag kunde tänka mig att tala med respondenterna på engelska.

Jag blev förvånad eftersom det aldrig tidigare kommit på tal. Muhanad förklarade att den Islamska Rörelsen i Israel har blivit allt mer misstänksam mot israeliska forskare och att man därför valt att begränsa mötena mellan kvinnor ur den Islamska Rörelsen och israeliska forskare. Muhanad förklarade att han ansåg det dels vara synd och dels vara obefogat. Men han förklarade att det samtidigt fanns en rädsla hos den Islamska Rörelsen för israeliska myndigheter och allt riskerar att hos en del ur rörelsen upplevas som israeliska konspirationer mot dem.

Jag förklarade för Muhanad att jag inte visste hur jag skulle kunna genomföra mitt arbete om jag tvingades ljuga för mina respondenter. Återigen förklarade jag för honom att mitt arbete handlade om religion. Inte om politik och att jag hade för avsikt att dels bevara mina respondenters anonymitet och dels hålla samtalet inom religionens ramar.

Muhanad menade att han inte föreslog att jag skulle ljuga utan kanske bara undvika att berätta hela sanningen eftersom jag trots allt är forskare från Sverige. Eftersom jag inte vill stöta mig Muhanad så lämnade jag frågan öppen och sa att vi får tala om det och se vad vi gör.

Muhanad ringde då Ibrahim Hejazi. Han är enligt Muhanad ansvarig för den kvinnliga avdelningen i den Islamska Rörelsen. Efter ett längre samtal på arabiska visade det sig att det inte förelåg några problem alls egentligen och vi var överens om att jag skulle presentera mig utan att utelämna det som har med mitt judiska och mitt liv i Israel att göra. Muhanad informerade mig om att hebreiska var att föredra och att Ibrahim skulle ordna fram respondenter både i Haifa och Beersheva.

Dessutom fick jag Ibrahims telefonnummer.

Muhanad föreslog att vi skulle fika tillsammans. Under kaffepausen talade vi om mitt projekt och insåg att det eventuellt tangerade Muhanads avhandling. Jag utvecklade tanken om utanförskap ur ett judiskt perspektiv som en tillgång i mötet med kvinnor ur den Islamska Rörelsen. Han berättade också för mig att den Islamska Rörelsen motsäger sig ”The vision” från 2006 som är det papper jag inleder min avhandling med.

Jag tackade återigen Muhanad och vi skildes åt med överens om att vi skulle ses igen innan jag åkte tillbaka till Sverige för denna gång. Muhanad bedyrade att han stod i god för mig i förhållande till Ibrahim och att jag därför kunde räkna med den hjälp jag behövde.

På väg hem ringde jag Ibrahim för att få en direkt kontakt. Ibrahim var vänligheten personifierad. Han föredrog att prata hebreiska när jag inledde samtalet på engelska och frågade om det spelade någon roll för mig var jag kunde träffa dessa kvinnor och om det passade mig att träffa kvinnor ur den Islamska Rörelsen både i Berrsheva och i Haifa. Jag sa att jag naturligtvis följer hans instruktioner. Att jag åker dit han skickar mig och gärna skulle vilja träffa även honom. Jag förklarade även för honom att jag inte hade några som helst politiska ambitioner utan var ute efter religionen som sådan och att jag hade för avsikt att bevara kvinnornas anonymitet. Ibrahim svarade att jag inte behövde oroa mig. ”De är vana att bli intervjuade.” Sa han och lovade mig att vi också skulle träffas så snart tillfälle ges.

Analys: Svängningen hos Muhanad från att se min Israeliska bakgrund som ett eventuellt problem till att plötsligt se det som problemfritt är något som jag ännu inte vet hur jag ska förhålla mig till. Vem Ibrahim är vet jag inte och måste på något sätt få mer uppgifter om. Det är uppenbarligen han som ”håller i trådarna”. Hans påpekande att kvinnorna vara vana att bli intervjuade kan jag just nu se ur två perspektiv. Dels kan det helt enkelt vara en anmärkning som inte säger något annat än att det är många som intresserar sig för dessa kvinnor och att de därför helt enkelt är vana vid den uppmärksamhet det innebär att ha snokande forskare omkring sig. Dels kan det helt enkelt vara rörelsens intervjuproffs. En samling kvinnor vilka alltid radas upp för intervjuer och är tränade att säga rätt saker. Eftersom jag ännu inte har träffat dem så kan jag inte avgöra det. Däremot kan avhandlingen ta en ny vändning i och med att jag får respondenter både i Beersheva och Haifa. Den

Islamska Rörelsens förhållningssätt till Israel skiljer sig ganska markant mellan de olika avdelningarna vilket i sin tur ger en eventuellt ny vändning och öppning på min avhandling.

Tisdag 12 maj 2009 det lossnar....

Efter otålig väntan så har Ibrahim Hejazi ringt och meddelat mig att han arrangerat två möten. Ett vid Beersheva Universitetet och vid Haifas Universitet. Han är vänligheten personifierad. Alla våra samtal hittills har varit på hebreiska och över telefon. Jag har inte kunnat tyda varken misstänksamhet eller avstånd. Han rör sig obehindrat med hebreiska slanguttryck. Jag har påpekat för honom att jag kommer vilja träffa samma kvinnor en gång till i oktober. Det var enligt honom inga problem bara jag informerade kvinnorna om mina ambitioner och planer.

Samtidigt har Hejazi nämnt för mig att han är rådgivare till en av Knessets arabiska parlamentariker. Vilken vet jag inte än. Jag har heller inte fått något grepp om vem Hejazi egentligen är men har förstått att håller i flera trådar. Han har lovat mig att vi kommer att träffas innan jag åker. Jag upplever i nu läget att ett samtal med honom är nödvändigt för att få ett bättre grepp om kopplingarna mellan honom och de kvinnor jag kommer att möta.

Min första kontakt heter Noor. Vi har pratat med varandra i telefon. Även hon har varit genuint vänlig och samarbetsvillig. Under samtalets gång har hon inte visat några som helst tecken på den misstänksamhet eller fientlighet som Muhannad insinuerade vid vårt första möte då han ville att jag skulle samtala med respondenterna på engelska.

Imorgon 13 maj 2009 kl 12.00 ska jag träffa en grupp kvinnor som Noor har samlat ihop på Beersheva universitetet. Jag vet ännu inte hur många de blir. Däremot har jag bestämt mig för att formulera frågor och följdfrågor utifrån en kombination mellan fasta frågor och teman eller rubriker.

Jag kommer förhålla mig till dessa kvinnors liv som om de omgärdas av cirklar. I centrum står de själva. Där gäller religionens betydelse för den egna personen, individen. Känslor och upplevelser under exempelvis ritualer och bönen.

Den närmaste cirkeln är familjen. Här kommer religionens roll och den religiösa kvinnans roll att definieras utifrån relationen till familjen, bröder, systrar. Andra manliga släktingar och den äldre generationen inom familjen.

Därefter kommer den cirkel som rör den närmaste omgivningen. Byn eller samhället med utgångspunkten att Israel är segregerat så till vida att det flesta araber i Israel lever i arabiska byar. Det blir alltså frågan om religionens roll i mötet med andra kvinnor och män i byn. Den äldre generationen. Traditioner och strukturer som hör byn till.

Nästa cirkel blir det Israeliska samhället. Dessa kvinnor är studenter. Det innebär ett möte med det israeliska samhället dels i det "vardagliga mötet" på bussen, på gator och torg, med institutioner, myndigheter och departement och naturligtvis universitetet.

Den yttersta cirkeln blir mötet med den palestinska och muslimska omgivningen utanför Israel. Ummah, arabiskmuslimska länder, palestinska muslimer. Osv...

Inledningen på varje fråga blir således att definiera de olika cirkarna för att sedan peka på olika möten inom dessa cirklar som följdfrågor.

Klockan 21.30 ringde Noor. Hon ville veta mer. Stämma av. Få mer information om kontakterna förlöpt fram till kontakten med henne. Vem jag tidigare talat med och vad jag tidigare gjort. Hon ville veta mer om vad jag hade för tankar och önskade mig att jag skulle lyckas bevis det jag var ute efter i mitt arbete. Jag förklarade att jag inte var ute efter att bevisa något utan snarare förstå och att deras uttalanden därför var kärnan i förståelsen för min del. Jag förklarade min idé om religionens roll i de olika cirkarna. Hon uttryckte uppskattning över tanken. Jag lovade henne att alla kvinnor skulle få mitt kort och få veta vem jag var och vad jag höll på med. Att jag hade för avsikt att återkomma i oktober. Dessutom förklarade jag att skulle behöva kvinnornas historia och bakgrund men jag lovade att bevara deras anonymitet. Hon var öppen och lät glad och intresserad. Det är ny dag imorgon.

Onsdag 13 maj 2009 första mötet på Beersheva Universitet.

Jag kommer en knapp timme för tidigt på grund av tågtidtabellen. Men jag ringer ändå Noor för att meddela att jag anlänt. Hon sitter i biblioteket men kommer ut och möter mig. Noor runda ansikte är inramat i en vit slöja och hon är klädd i en grå fotside med vita linjer. Vi sätter oss mittemot varandra med ett bord emellan oss. Jag ger henne mitt kort från Lunds Universitet. Hon frågar var jag bor i förhållande till universitetet. Var Stockholm ligger i förhållande till Lund.

Jag visar henne min diktafon och förklarar hur jag har för avsikt att gå till väga. Noor frågar om diktafon kommer från utlandet och jag svarar att den köptes i Sverige men att de finns att få även i Israel.

Det är fortfarande oklart hur många av hennes väninnor som kommer att delta. Var vi ska sitta är heller inte helt klart men vi kommer överens om att försöka ta ett klassrum som är tomt. Vi fick tid att tala lite med varandra.

Noor har inte alltid varit religiös. Hon har blivit det på senare år. Enligt henne var hon på en föreläsning om Islam som gjorde att hon bestämde sig för att byta livsstil. Med religionens och guds hjälp anser hon sig kunna klara allt. Det ger henne styrka. Som exempel berättar hon för mig att hon kom in på universitetet med guds hjälp trots att hennes poäng inte var tillräckliga.

Jag frågade henne om anledningarna till att hon valt hijab. Noor svarade att de gav henne en annan status som kvinna. Hon slapp nedlåtande kommentarer och påträngande blickar från andra män och kände att hennes värdighet bevarades på ett annat sätt med den typen av klädsel. Jag frågade om det skulle innebära att hon inte skulle behöva klä sig så om män betedde sig annorlunda. Noor förklarade att klädseln var guds önskan att det inte bara hade att göra med hur män beter sig utan att det också var frågan om vad som är bäst för människan. Att klä sig i hijab och fotsidekappa var bra för att det skyddade mot solen, för att åtsittande kläder var skadligt för kroppen. Kläder menade Noor skulle vara bekvämt och effektivt vilket också var en central anledning till varför hon valt att klä sig så.

Noor påpekade att vi kunde börja intervjuerna efter att hon och hennes väninnor avslutat sin bön. Var ber ni? Frågar jag. Det finns ett bönerum för oss här på

universitetet, svarar hon. Vi byter några hövlighets fraser och så ger hon sig av. Om cirka en kvart 12.45 är det meningen att hon ska komma tillbaka och då kommer vi kunna börja vårt gruppsamtal.

Torsdag 14 maj 2009 summering och reflektioner.

Jag inleder med en lista över de kvinnorna jag talade med i går där jag också ger dem några karaktärsdrag för att själv kunna minnas vem som är vem under samtalet.

I går i Beersheva intervjuade jag.

1. Leila: Hon var klädd i vinröd "Gílbab" fotsidekappa och vit hijab. Hon är lång i förhållande till de andra kvinnorna och ganska mörk med ett smalt ansikte.
2. Aisha: Var klädd i olivgröna "G`ilbab" fotsidekappa och en grön slöja som fast omslöt hennes ansikte men som inte var den vita hijab som de övriga kvinnorna bar. Hon har glasögon är smal och väldigt engagerad. Hon hade svårt att i början komma igång och var uppenbarligen tveksam till intervjuerna men hade därefter mycket åsikter som hon öppet uttryckte.
3. Mona: Var klädd i svart "G`ilbab" fotsidekappa och vit hijab. Hon försvann i början för att svara på sin mobil telefon och kom sedan aldrig riktigt in i samtalet. Jag fick en känsla av att var väldigt osäker och hade svårt att förhålla sig till situationen.
4. Noor: Var klädd i mörkgrå "G`ilbab" fotsidekappa och vit hijab. Hon är den kontakt som jag fått från Ibrahim Hijazi. Hon ger intryck av att vara lite "boss". Hon har två mobiltelefoner och hon styr och ställer lite. Det var också viktigt för henne att vi etablerade en direkt kontakt via mail vilket vi gjort. Jag fick möjligheten att samtala liten med henne innan de andra kom och det samtalet spelade jag inte in men jag har referat till det i gårdagens "dagbok".
5. Hajar: Var klädd i "G`ilbab" svartfotside kappa och vit hijab. Hon talade otydligt men hade en hel del att säga. Glasögon och lite harmynt.
6. SG: Var klädd i svart "Gilbab" fotsidekappa och vit hijab. Hon är Hiams syster. Hon skrev hela tiden ner sådant som hon ville säga och uttryckte sig sedan ganska kort och allmänt. Egentligen svarade hon aldrig på frågan utan förhöll sig till mig som missionsobjekt.

Jag har nu kopierat alla judfiler från gårdagens intervjuer så att jag dels har dem på två ställen på datorn och dels i ett USB-minne endast för mitt fältarbete.

Ganska omgående upplevde jag två huvudproblem.

1. Det var för många kvinnor som jag samtidigt försökte tala med. Det blev snabbt två av dem som satt tysta och fyra andra som hade mycket att säga nästan oavbrutet.
2. Mitt förhållningssätt var inte rätt. Jag försökte förklara hur jag tänkte som inledning för att få dem att förhålla sig till de olika ”cirklarna” i deras liv som jag ser det. Det borde jag ha undvikit och istället använt mina frågor för att leda samtalet vidare.
3. Miljön blev väldigt stressad i och med att vi tvingades byta lokal och därför avbröts också hela tiden samtalen.
4. Jag känner inte att jag nådde fram.

Jag har talat med Noor som menar att alla respondenterna kände sig bekväma med samtalet och till och med tyckte att det var intressant. Jag har redan talat om för henne att jag skulle önska att vi gjorde det lite annorlunda i oktober. Att jag väljer 4 av de sex kvinnorna och talar med dem två och två. Noor såg inga hinder för ett sådant möte. Det är ett halvt år dit så vi får se.

17 maj 2009 söndag Ny vecka...

Jag har känt en viss oro över fortsättningen av intervjuerna. Vid flera tillfällen har jag försökt ringa Ibrahim men han har inte svarat och heller inte ringt tillbaka. Men idag fick jag tag på honom. Äntligen bestämde vi när vi eventuellt kommer att träffas.

Jag förklarade för honom att jag gärna skulle vilja beskriva för honom vad det är jag håller på med. Ibrahim förklarade att han det egentligen inte spelade någon roll för honom. Dels var jag Muhannads vän och således trovärdig och dels litade han på flickorna, som han uttryckte det. Jag berättade för honom att jag hade talat med Noor återigen eftersom jag gärna ville försöka träffa kvinnorna i Beersheva en gång

till innan jag åkte. ”Är det för fördjupnings intervjuer du vill göra”? fråga Ibrahim. För mig är det uppenbart att hela ”systemet” är skyddat, erfaret av tidigare forskare eller journalister och misstänksamt. Det föreligger en inbyggd oro över att bli missbrukad eller feltolkad.

Jag har dessutom fått kontakt med Sammy Smootha. Imorgon är det en stor konferens vid Haifas universitet som handlar om relationen mellan judar och araber i Israel. Visserligen ska jag träffa kvinnorna i Haifa i morgon men jag kommer att delta i konferensen och träffa Sammy Smootha i första hand för att presentera mig och förankra kontakten. Han har lovat mig nya körningar på några av tabellerna i sitt index.

Eftersom jag inte är helt nöjd med intervjuerna från Beersheva och trots att jag kommer att ta ett varv till i oktober bestämde jag mig för att försöka få till ytterligare ett möte innan jag åker den 26 maj. Jag ville också se försöka få ett grepp om Noor roll och status. Medveten om att hon åker till Egypten idag ringde jag henne för att se om det gick att få till ett möte trots att hon är i Egypten. Noor vet redan att jag helst vill göra nästa möte med endast två kvinnor åt gången och helts med fyra av de sex kvinnorna. Jag föreslog att jag skulle träffa tre av kvinnorna eftersom Noor som är den fjärde är på väg till Egypten. Hon lovade att hon skulle kolla och återkomma till mig senare under dagen.

En dryg timme senare ringde hon och meddelade att de andra kvinnorna gärna träffade mig igen men antingen om två veckor när Noor är tillbaka eller i oktober som planerat. Jag tackade Noor för hennes insatts, önskade henne en lycklig resa och frågade om det fanns något jag kunde göra för henne i gentjänst. ”Ja det kan du, sa hon. Säg La i la allah”. ”Vi kommer ju träffas igen Noor”, svarade jag.

Jag vet naturligtvis inte om hon verkligen talade med de andra kvinnorna eller inte. Talade hon med dem så är uppenbarligen hennes status i gruppen orubblig. Gruppen är lojal till henne och till hennes status för närvarande. Talade hon inte med dem så förblir situationen ändå den att det är Noor som ”regerar” i Beersheva. Det är via henne jag tillsvidare måste gå. Det innebär visserligen att jag tagit mig

förbi både Muhannad och Ibrahim rent praktiskt. Strukturellt är dock gruppen fortfarande förmodligen starkt kontrollerad, lojal och tillsluten.

18 maj 2009 Intervjuer i Haifa och reflektioner.

Idag publicerade Professor Sammy Smootha sitt index för arabisk/judiska relationer i Israel för 2009. Resultaten är i flera avseenden nedslående. Den visar på en radikalisering hos den arabiska befolkningen från år 2003. 40,5% nekar till att förintelsen har skett jämfört med 28% 2003. Att Israel har rätt att existera anser 53,7% till skillnad från 81,1 % 2003. Att gå ett steg längre och anse att Israel skulle ha rätt att existera som en judisk stat är 41% villiga till medan 65,6 % var villiga att acceptera det 2003. År 2003 ansåg endast 5,4% att användandet av våld/vapen för att förbättra sin situation var acceptabelt idag är det 12,6 procent som tycker det. 41.4% har någon gång deltagit i demonstrationer mot Israel till skillnad från 28,7% 2003 och 47,3% vill inte ha en judisk granne till skillnad från 27,2% 2003. Jag deltog i den konferens som publicerade uppgifterna där Sammy Smootha analyserade sina resultat. Därifrån har jag anteckningar som jag eventuellt kommer att använda mig av. Nyheten har dock basunerats ut oavbrutet i alla israeliska medier, såväl tidningar som TV och radio. Och med tanke på att nyheterna på radio sänds varje timme så har säkert många fått ta del av det. På söndag 24 maj ska jag träffa Sammy Smootha kort vid Haifas Universitet. Han har lovat göra nya körningar åt mig på delar av materialet för att ta fram muslimska kvinnors förhållningssätt. Han misstänker dock att det inte kommer vara någon egentligen skillnad eftersom den muslimska gruppen ändå är så pass dominant bland israels arabiska medborgare. Under konferensen fick jag kontakt även med dr Nohad Ali som har jobbat med indexet tillsammans med Pro. Sammy Smootha. Eventuellt träffar jag även honom på söndag.

Och just denna dag så skulle jag göra mina intervjuer i Haifa. Jag gick först till Sammy Smoohas kansli, där jag varit tidigare och presenterat mig och bad hans sekreterare att hjälpa mig med en lokal för intervjuerna. De ansträngde sig verkligen och hittade ett litet konferensrum där vi kunde sitta ostört. Jag hade anlänt till Haifa i god tid och ringde Nadir på mobilen. Vi kom överens om att träffas i huvudbyggnaden lite före 12.00.

När Nadir dök upp visade det sig att hon hade ett handikapp. Kvinnorna jag träffade i Haifa var.

1. Amina 26 år. Hon var klädd svart j'ilbab med lite rosa tyg i sin hijab.
2. Erina 21 år. Hon var klädd i randig G'alab som dominerades av brunt, beige och olivgrönt.
3. Nadir 22 år. Hon var klädd i ljusblå G'alab och ljusblå Hijab.
4. Manar 21 år. Hon var klädd i en modeenlig kort vit kappa med svarta ränder och ett brett lacksvart bälte hårt åtdraget i midjan över sin G'alab och vit Hijab.
5. Abir 22 år. Hon var klädd i tunn blommig blus över en svart G'alab och turkos Hijab.

Anledningen till att jag beskriver deras klädsel kortfattat är för att jag ska komma ihåg dem.

Summering och reflektioner av intervjuerna i Haifa.

1. Vi diskuterade inte publiceringen av Pro. Smoohas index. Jag har redan för länge sedan informerat alla om att jag är ute efter den religiösa identiteten. Jag tog inte upp resultaten av index 2009 arabisk/judiska relationer i Israel och det gjorde inte dom heller.
2. Det här mötet skilde sig från det i Beersheva. Att vi fick ett eget rum som var luftkonditionerat och inte behövde oroa oss för att behöva byta rum mitt i intervjuerna skapade ett annat lugn redan från början.
3. Jag inledde inte denna gång med att utveckla någon teori utan ställde mina frågor i den ordning som jag planerat och förflyttade således samtalet från den personliga sfären och vidare till mötet med Israel och moderniteten.
4. I den här gruppen upplevde jag kvinnorna som mer individer. Alla var inte hela tiden överens. Nadir ställningen i den här gruppen är inte riktigt den samma som Noor ställning i Beersheva. Hon styrde inte och ställde inte och dominerade definitivt inte.
5. Här var kvinnorna inte alltid överens. I några frågor utvecklades diskussioner mellan kvinnorna.

Jag funderade över att nu när jag är här redan möte den här gruppen en gång till. Men jag ringde nyligen Nadir och förklarade att jag först måste gå igenom det material jag har för att veta vad och hur jag ska fördjupa samtalen. Jag tackade Nadir för att de ställt upp och påpekade för henne att jag uppskattat vårt samtal. Hon uttryckte det samma och sa att hon ser fram emot att träffas återigen i oktober.

Hittills har jag konstaterat att initiativet till att föra ett samtal om religion tas emot mycket positivt av respondenterna. Det har hittills skapat en bekväm samtalsmiljö. Kvinnorna ger intryck av att känna sig bekväma i att tala om sin religion. Det har hittills funnits varken behov eller intresse för att glida över i politiska frågor även om politik i en del fall berörs utan någon egentligen tänker på det. Jag är ganska övertygad om att jag vid genomgången av intervjuerna kommer upptäcka hur de religiösa uttrycken och förhållningssätten även har eller kan få politiska konsekvenser. Det är dock uttryck och funderingar som kommer från kvinnorna själva utan att jag ställt en sådan fråga. Dessutom är tankarna och funderingarna som tenderar det politiska inlindade i religiös terminologi. Jag är inte säker på att svaren hade formulerats på samma vis om jag ställt en direkt fråga.

Ett exempel är en av kvinnornas resonemang kring ”ribat” (fästning) som ett motiv för att vara religiös.

24 maj 09 söndag. Inställt med Nadir möte med Ibarahim Hijazi, Sammy Smootha, Mohanad och Noahd Ali.

Eftersom jag haft svårt att få tag på Hijazi bestämde jag mig att föra ett nytt försök på tåget på väg mot Haifa. Han svarade inte men ringde senare tillbaka. Han berättade att även han skulle till universitetet och frågade om vi inte skulle kunna träffas på Muhanads kontor.

Så blev det. Vi bytte några hövlighetsfraser och under tiden fick jag sms från Nadir om att hon var sjuk och att vi därför inte kunde träffas. Jag undrade om kanske någon av de andra kvinnorna hade tid eller möjlighet men det visade sig att var lika upptagna. Hijazi däremot hade nästa hur mycket tid som helst. Vi satt en kort tid på Muhannads kontor men flyttade så småningom därifrån till cafeteria. Jag envisades med att få bjuda.

”Varför?” undrade Hijazi.

”För säkerhets skull,” svarade jag, ”jag vet ju inte vad du kommer ha för position i det islamska styret när ni tar över. Skulle det bli kärt i världen när ni regerar så kan ju jag alltid påpeka att jag i alla fall bjöd Hijazi på fika. Det borde rimligtvis ge mig någon slags fördel eller åtminstone ingen nackdel.” Vi skrattade både.

Ibrahim Hijazi är 32 år gift och har barn. Han är ordförande i den södra falangen av den Islamska Rörelsens studentförening i Israel. Han är utbildad psykolog med BA från Haifas universitet och Mona från Beersheva universitet. Dessutom är han rådgivare åt parlamentsledamot Masoud Ghnaim från partiet Chadash. Han tycker om att spela tennis och önskar att han fick göra det lite oftare.

Den enda anledningen till varför det var viktigt för mig att träffa honom var att få direkt kontakt och förstå hur hans urval har varit. Hijazi gör intryck av att det mesta är enkelt så även valet respondenter för min studie. Enligt Hijazi är alla kvinnorna jag träffat aktiva på olika vis i den Islamska Rörelsens studentförenings södra fallang. Han har personligen endast kontaktat Nadir och Noor de har sedan själva valt de övriga kvinnorna.

För Ibarheim är det självklart att alla Islamska Rörelser har sitt ursprung i den det Muslimska Brödraskapet och Hassan el Banna.

Han är övertygad om att Israels existens upphör om mellan 20 och 50 år. Han är rak och tydlig.

”Men får jag lyssna på rockmusik och läsa Nietzsche när den islamska rörelsen tar makten?” Frågar jag.

”Ja visst”, svarar Hijazi ”i ditt hem får du göra vad du vill.”

”Men varför kan du då inte reglera det så att de som vill höra böneutropare och läsa Koranen gör det i sina hem?” Fråga jag.

”Det är väl naturligt att den som innehar makten också fastställer lagar och regler.”
Svarar Hijazi och tittar på mig som om jag borde förstå det mest uppenbara.

Jag ställde inte så mycket fler frågor. Hijazi predikade islams förträfflighet för mig utan jag behövde ställa några frågor alls. Jag vill undvika konflikt med Hijazi helt enkelt för att jag inte vill ge honom någon anledning till att förstöra mitt arbete. När vi skildes åt var vi överens om att vi borde ses igen och jag ringer honom nästa gång jag kommer till Israel.

Mötet med prof. Sammy Smootha gick mycket bra. Han lovade att göra de körningar jag bett honom om men bad mig att dels tjata på honom och dels ha tålamod.

På väg ut från universitetet gick jag förbi Dr. Nohad Alis kontor. Han skrev sin avhandling om den islamska rörelsen i Israel. Han lovat att skicka den till mig på PDF och gav mig dessutom en del bar idéer om statistik som jag har beställt.

På väg mot tåg tog jag en chans och ringde Nadir. Jag har ju trots allt en dag kvar som jag använda till att träffa gruppen från Haifa en gång till. Nadir svarade att det skulle gå bra. Hon kände sig bättre och hade tid. Hon skulle också kontakta de andra kvinnorna i gruppen.

Så imorgon blir det återigen en resa till Haifa.

25 maj 2009 måndag. Det blev ett närmare möte....

Så fort jag kom fram till Haifa ringde jag Nadir. Hon tog sig tid. Det blev bara hon och jag i ett i klassrum.

Jag blev förvånad. Själv erbjöd jag henne att sitta i den stora lobbyn utanför klassrummet men hon ville att vi skulle sitta i ett ”rum så vi får det lugnt” som hon uttryckte det. Visserligen pågick det renoveringar under samtalets gång men jag upplever ändå att samtalet delvis blev personligare än både vad jag kunde hoppas på och förvänta mig. Jag använde denna gång ingen diktafon. Anledning var helt enkelt att komma närmare. Att få bort ett verktyg som definierade våra roller som

forskare och respondent och dessutom kanske gav hela vår kontakt en officiell status snarare än en personlig sådan. Intervjuren för denna dag har jag sålde inte på ljudfiler men har fört noggranna anteckningar som jag dessutom skrivit rent ganska så omgående.

När vi skildes åt gav Nadir mig även sitt privata mobilnummer. Jag frågade henne om jag får återkomma i oktober och hon svarade att hon skulle göra vad hon kunde för att hjälpa mig även fortsättningsvis. Hittills har jag bara haft det numret som är knutet till den Islamska Rörelsen.

Under min väntan på de andra kvinnorna träffade jag kort Amina. Hon hälsade hövligt och gjorde intryck av att vara glad att se mig. Hon ursäktade sig för att hon inte kunde delta men förklarade att hon var upptagen. Att hon inte hade tid men att hon gärna träffade mig återigen i oktober.

Klockan 11.45 träffade jag Erina och Manar. Mitt förhållningssätt till diktafonen var det samma under detta samtal. Även här kände jag att vi närmade oss varandra. De två kvinnorna var oense om en hel del vilket framkommer av intervjun. Även detta fall satt vi i ett separat rum. Efter ett samtal om äktenskap och polygami frågade mig plötsligt Manar om jag kunde tänka mig att komma på hennes bröllop. Jag först ställd hade inte väntat mig en sådan öppenhet. Innan jag han svara tittade hon på mig med en prövande blick och frågade ”har du något problem med det?” ”Naturligtvis inte.” Svarade jag.

Jag lovade Manar att om hon skickar mig en inbjudan, gärna på mail, så lovar jag att jag kommer göra allt för att infinna mig. Omedelbart bad hon mig om min mailadress.

Jag vet inte vad hennes blivande man eller familj kommer att säga om idén. Men får jag en inbjudan åker jag.

Det är uppenbart att Nadir roll bland dessa kvinnor är annorlunda mot Noor roll Beersheva,

Även i detta fall så lovade kvinnorna att de gärna skulle träffa mig ingen när jag kommer tillbaka. Om vi inte ses redan i augusti på bröllopet!

Dagbok för bröllop Iksal 29 juli – 1 aug 2009

29 juli 2009

Direkt efter min ankomst blev jag indragen i männens gemenskap genom att alltid ha antingen Mahmud, Manars far eller hennes bror Taufiq vid min sida. Markeringen var tydlig och förmedlade dels en känsla av att vara beskyddad men också en outtalad uppfattning om männens respektive kvinnornas plats i tillvaron. Ingen opponerade sig å andra sidan när jag tänjde på gränserna och drack mitt kaffe i Manars eller någon av de andra kvinnornas sällskap istället.

Samhället hon bor i har ungefär 14000 invånare och domineras av två stora familjer. Alla är muslimer och talar i första hand arabiska. Jag blev mottagen med mycket värme, omtanke, vänskap och misstänksamhet. Frågorna om vad jag gör där och varför jag intresserar mig för muslimska kvinnors religiositet kom ständigt upp då jag satt i samtal med männen utanför moskén och under det stora trädet på torget mitt i byn.

När jag presenterade mig så var min bakgrund aldrig något hinder för fortsatta samtal. Åsikterna om både det judiska och Israel varierade från person till person. I anknytning till moskén blev jag ofta föremål för intensiva övertalningsförsök där islam presenterades för mig som det mest fulländade system i världen. Utanför moskén uttrycktes ibland missnöje över israeliska myndigheter och ibland ilska över de arabiska eller palestinska omgivningarna. I hemmen talades det om allt från hur maten smakade till den då svåra situationen inom byggnadsbranschen som de flesta männen i byn är beroende av för sin försörjning.

Mahmud hennes far sov på golvet i vardagsrummet medan han envisades med att jag skulle ligga på soffan. Gästvänligheten och ambitionen att visa upp både byn och familjen från sin bästa sida var ständigt påtaglig. Dessutom var vardagsrummet det enda rummet med luftkonditionering i en annars kvävande värme.

På morgonen serverades kaffe och nybakat bröd invid husets trappa. Barn och vuxna rörde sig ogenerat på innergården mellan husen. Kvinnorna städade och lagade mat när det behövdes. Det som hade blivit ”vi män” serverades av kvinnorna med mycket omtanke, men också varvat av skämtsamma kommentarer om män oförmögna till annat än att sitta och jäsa.

Manars familj bor i mitt i byn med moskén som närmaste granne. Mahmud går till moskén för varje bön då han är vaken. Bönetiderna var navet i umgänge och planering. Måltider planerades till före eller efter någon av böerna och besök hos släktingar och vänner gjordes så att Mahmud inte skulle missa någon av bönetiderna.

Samtalen runt kaffebordet rörde allt från personlig hälsa och världsnyheter till huruvida Zlatan är muslim. Då och då tog jag upp kvinnors roll i samhället. Alla var överens om att förändringar sker och dessutom är ganska dramatiska. Att utbildning som står högt på prioriteringslistan för så väl kvinnor som män är en av orsakerna till förändringar var också alla överens om. Dock rädde det delade åsikter om huruvida förändring är bra eller dåligt.³¹⁹

Jag åkte till staden Afula från Tel Aviv för att därifrån ta mig vidare till Iksal som ligger mellan Afula och Nazareth. Manar hade skrivit i sin mail att jag skulle ringa hennes bror Ibrahim när jag kom fram så skulle han hämta mig. När jag ringde honom informerade han mig kort och vänligt om att han skulle skicka någon att hämta mig.

Jag var visserligen osäker på vad jag skulle ha med mig eller vad jag skulle köpa men jag bestämde mig ändå för att köpa en bukett blommor åt Manars mor. Till Manar har jag tagit med mig en serveringsskål av glas från Orrefors formad till ett hjärta.

En timme efter samtalet med Ibrahim kom hans kusin Akram i en vi Mazda för att hämta mig. Han på besök från Rumänien där han befinner sig för att studera till tandläkare. Han vill veta hur livet i Sverige är. En vän till honom bor i Sverige och

³¹⁹ Se appendix dagbok bröllopet

påstår sig tjäna 4000 Euro i månaden. Akram vill veta om man som tandläkare kan tjäna bra pengar i Sverige. I Israel vill han inte starta någon klinik. Han menar att betalningsmoralen är dålig. Att människor alltid vill ha det billigare och att släkt och vänner anser att de i kraft av sitt släktskap borde kunna få en behandling nästan gratis.

Efter i kvarts resa är vi framme utanför familjens hus som ligger i byns centrum precis mittemot en av Iksals tre moskéer. Manar är inte där hon förbereds för bröllopet på en skönhetssalong. Jag följde med Manars far T till moskén för att delta i eftermiddagsbönen. Enligt T är moskén inspirerad från Turkiet. I moskén känner jag hur blickarna följer mig och jag fullt medveten om att min närvaro om några timmar kommer att vara känd i hela byn. Jag håller mig T.

På familjen innegård är dukat för lunch när vi kommer tillbaka från moskén. Lunchen består av tomat, humus, inlagd gurka, stekta köttbitar och pitabröd. Samtalen runt bordet cirklar runt allt möjligt. Stämningen känns avslappnad. En annan av Manar:s kusiner håller en längre utläggning om finanskrisen som bevis för att det är judarna som styr världen.

Efter lunchen kommer kusin som precis presenterat sin konspirations teori för med kaffe. Han vill berätta mer för mig. Med sin far T befinner han sig i konflikt sedan länge. De pratar inte med varandra. Orsaken är enligt honom, att en gång då de hade en falfell och shwarma restaurang tillsammans, förskingrade han pengarna. Nu mera jobbar ha som anställd på ett annat fallfel och shwarma ställe. Han är förtvivlad över den dåliga relationen han har till sin far.

Vi tog en liten promenad runt kvarteret. I botten våning mot gatan i hans fars hus låg deras servering. Nu är det en köttaffär istället. Även en butik som rostar kaffe och nötter samt en speceriaffär hyr sina lokaler i T hus.

Jag fortsätter min promenad på egen hand. Det känns varmt och tomt i byn. Inga människor syns kring rondellen som ligger i byns centrum. Det mesta är stängt mellan klockan 14-16. Inge tycktes egentligen bry sig om att jag promenerade runt stan och tog bilder. En del ville veta var jag gjorde där och varför jag fotade. Några

vill utbyta tankar om islams förträfflighet eller situationen i byn . I byn berättades det för mig att det knappt förekommer någon brottslighet. Människor lämnar dörren öppen och bilnyckeln i tändningslåset. Det tryggt, lugn och tyst. Jag fick veta att några i staden gör sin militärtjänst i israeliska armén och flera är anställda inom polisen. Jag undrade varför och hur det upplevdes i allmänhet? Jag fick intryck av att det varken upplevdes som konstigt eller bevärande. Men det ansågs inte vara ett initiativ som visade på lojalitet med staten Israel snarare att alternativ till en fast och trygg inkomst. I byn är det svårt att hitta jobb.

Väl tillbaka hos värdfolket ser jag att festen håller på att förberedas. Stora bitar med färgkött steks först i olja för att sedan kokas i vatten. Ris kokas och blandas med saffran och pinjenötter. Anrättningen heter ”mansaff” jag har ätit det tidigare Jordanien och minns att det är definierat som traditionell rätt bland beduiner. De som förbereder maten är proffs och inhyrda de förbereder ”mansaff” åt alla i Iksal som har vill ha ett traditionellt bröllop.

Manars familj har alla sina hus bredvid varandra. Fadern T har byggt till en del till sitt eget hus där hans son Ibrahim bor med hustru och barn. I huset mittemot bor hans bror med sin familj och det tredje huset bor hans gifta syster med sin familj och sina barn. På gården springer ungar fram och tillbaka. Familjemedlemmar går ut och in ur de olika husen utan att varken knacka eller ringa på.

Hennan som är kvinnans del i bröllopet hålls på gatan utanför familjens hus. Precis bredvid moskén. Att en del av gatan stängs av till förmån för ett bröllop tas med ro ibyn. Det händer tydligen nästan dagligen under sommaren då det flesta gifter sig.

När Manar kommer sätter hon sig i på altanen som tillhör ett av husen. Valet fick jag veta handlar uteslutande om bekvämlighet. På stol tar hon emot de kvinnor som kommit för att gratulera henne. Under hela tillställning råder en strikt separation mellan kvinnor och män.

Först serveras kvinnorna ”mansaff” och sedan är det männens tur att äta. Under hela kvällen dansar bruden med andra kvinnor. Männen sitter en bit bort och röker och dricker kaffe och vatten. Brudens fest avslutas med att hennes bror ritar med

henna på hennes vänstra hand. Under kvällen kommer det fram flera män till mig och fråga vem jag, varifrån jag och kommer och vad jag gör i byn.

Efter midnatt går vi och lägger oss. Det är oerhört varmt och luftkonditionering finns endast i vardags rummet. Således ligger vi män där. Jag får äran att sova i soffan medan de andra ligger utspridda på madrasser på golvet.

30 juli 2009

Alla vaknar i sin takt. På trappan serveras kaffe. Manars far är sjukpensionär. Han har varit lärare men lider av högt blodtryck och diabetes. Vi byter några hövlighetsfraser. Alla som vill är välkomna att delta. På plaststolar eller på trappan sitter alla samlade. Manar tar också plats bland de andra. Nu är inte könssegregeringen lika påtaglig. Män och kvinnor sitter bredvid varandra.

Efter kaffet ger jag mig ut i byn för att återigen träffa människor. Jag går till mannen som rostar kaffe och nötter. Han bjuder mig på en påse blandade nötter som består av chaswe, pistage, mandlar och jordnötter. Det är svåra tider i byn berättade han. Utbildning är viktigt. De flesta i by har under alla år försörjt sig inom byggbranschen. Förr var förväntningarna enligt honom att pojkarna går i faderns fotspår och arbetar med bygge och flickorna gifter sig tidigt. Idag är utbildning som gäller. Jag frågar honom om det är viktigt även för honom att hans barn studerar. Han svarar att det är självklart. Utan utbildning finns det ingen framtid menar han. Byn tandläkare bjuder in mig att se hans praktik. Han är utbildad i USA och tycks vara nöjd med sin tillvaro ibyn. Det är nya tider nu menar han. Alla satsar nu på att skicka sina barn till utbildningar.

Mitt i rondellen sitt en samling med äldre män i skuggan av ett stort träd. Någon ropar till och säger åt mig att komma närmare. De undrar vad jag gör i byn. Jag berättar. De frågar vem jag är och jag förklarar. De är trötta på tristessen i byn. De beklagar sig över att det inte finns jobb. Att vägarna är dåliga. Att den Israeliska regeringen inte gör tillräckligt för att byn ska utvecklas.

Jag återvänder till min värd. Där finns en annan av familjens kusiner på besök. Han driver byns enda mobiltelefon butik. Under många jobbade han på en av de arabiskspråkiga tidningarna som redaktör. Han har också jobbat på israeliska tidningar. Han menar att det inte förekommer någon jämlighet mellan araber och judar i Israel. Israel tycker han ställer för höga krav på den arabiska befolkningen i landet och förstår inte till fullo deras situation. Han berättar att han under sin skolgång fick lära sig allt om Israels historia, israeliska poeter, om förintelsen och Hebreiska men att han aldrig känt att han är en del av landet. Det finns ingen logik i att förvänta sig att den arabiska befolkningen i Israel ska känna sig bekväm med att sjunga nationalsången. Han menar att Israel inte gjort tillräckligt för att ge den arabiska befolkningen i Israel en känsla av att de är en del av det israeliska kollektivet.

Jag promenerar över gatan och sätter mig utanför moskén bland några män som sitter och samtalar engagerat. En av dem har varit lärare hela sitt liv. Utbildning menar han är den enda lösning. Han tycker att den arabiska befolkningen i Israel beklagar sig i onödan. Ingen annan stans i världen hade det varit bättre enligt honom. I de arabiska länder som angränsar till Israel är livet mycket sämre och i Europa tycker man inte om araber alls enligt honom. Han sitter i styrelsen i byn kommunalfullmäktige.

Hag får veta att det bor c:a 140000 människor byn där c:a 7000 till hör en familj och c:a 6000 tillhör en annan familj.

Jag återvänder till huset och sätter mig på en stol på inner gården. Ett litet fordon som tillhör kommunen och som sopar trottoarer med roterande borstar glider in på innergården och städar upp efter gårdagens fest. Jag frågar Ibrahim hur det kommer sig. Han svarar att det är hans kusin som kör och att Ibrahim ringde honom och frågade om han kunde komma förbi och städa upp lite och eftersom han hade tid så gick det bra. Jag frågade om det vanligt att kommunens tjänster utnyttjades i privata syften på det sättet. Det är inom familjen svarade Ibrahim.

31 juli 2009

Idag är det fredag och dags för lunch och fest hos brudgummen. Som vanligt är det först frukost på trappan. Manars far uppskattar att jag vill följa med honom till moskén för fredagsbönen. Vi går dit strax efter 11.00. Det är fullt på båda våningarna. Fredagspredikan handlar om Ramadan. Betydelsen av att rena sig från synd. Att rena själen genom fasta och därmed hålla satan borta. Jag sitter och lyssnar bredvid honom.

Efter moskébesökt var tid för att bege sig till brudgummens familj på lunch. Jag som vanligt väldigt väl mottagen. Återigen var det långa bord dukade med tomater, gurka humus, stekt kött och pitabröd. Efter lunchen satte sig männen utmed husväggen i skuggan. Familjen är välbärgad. Fadern är i byggnadsbranschen. Hans som fästmannen erbjöd mig att följa med och se det hus fadern byggt åt dem som de kommer att flytta in i.

Totalt är det två våningar. Undervåning ska hyras ut i framtiden är det tänkt och övervåningen kommer att vara deras bostad. Lägenheten är både välutrustad och välmöblerad. Fästmannen visade stolt upp ett litet rum som han påpekade var Manars arbetsrum. Där är det tänkt att hon ska kunna fortsätta sina studier.

Jag var tveksam över vad som förväntades av mg vid mottagningen hos fästmannen. Skulle jag ha med mig en present? Och sådana fall vad? Skulle jag ha överlämna ett kuvert med pengar som de andra gjorde? Och i sådana fall hur mycket? Jag förklarade för Manars bror Ibrahim att jag inte visste vad jag skulle göra och att jag förväntade mig av honom att berätta för mig vad som var lämpligast. Han tvekade. Jag förklarade att om jag inte fick veta så kunde jag inte göra rätt och att jag kände mig fri att inte följa hans råd om det inte passade mig. Ibrahim förklarade att det skulle vara passande att överlämna 400 shekel (c:a 800 kornor).

Jag förbereder kuvertet noggrant. För Manars far är det viktigt. Hans heder är delvis beroende av att jag sköter mig hos fästmannen.

Fästmannen, hans farfar och far tar emot gästerna när de kommer. T kontrollerar noggrant att jag överlämnar kuvertet enligt alla konstens regler. Återinge är män och kvinnor skilda åt. Männen är samlade runt en stor scen där de dansar ”Debkka”. En ringdans med rytmiska steg i olika takter. I motsatt riktning går en annan liten grupp män och uppmanar de som inte dansar att klappa händerna i takt. Musiken kommer från en högtalare anläggning med mycket hög volym. Kvinnorna är förpassade till en annan del av området och även maten serveras separat. Först äter kvinnorna sedan männen. Maten som serverades var återigen ”mansaf” precis så som den serverades hos bruden under hennes ”henna” och av samma kockar.

Plötsligt kom det fram en ung man till mig och frågade om det stämmer att jag föreläser på Haifas universitet. Själv studerar han där och kände inte igen mig. I hans röst låg det något av en prövande aggressivitet. Jag föreslog att vi skulle gå bort en bit där det var lite lugnare så jag fick förklara för honom hur jag hamnat på just detta bröllop.

Jag berättade om min forskning, mina intervjuer och hur kontakten med Manar kommit till. Mina funderingar kring den arabiskmuslimska kvinnans utanförskap i Israel beskrev jag för honom. Han mjuknade. Tyckte det var intressant. Själv studerade han både juridik och psykologi. Den norra falangen av den Islamiska Rörelsen i Israel passade honom bättre men han kände väl till både Muhannad, Ibrahim och de andra. Han påpekar för mig att de kvinnor som jag intervjuar tillhör en elit. Jag bekräftar för honom att jag är införstådd med det. Ganska snart gick vårt samtal över i hans berättelse.

I dagens samhälle kan det vara svårt att veta vem man är menade han. Det är så många frågor som hela tiden dyker upp och som är svåra att svara på. Islam har alltid svaret. Han påstod sig leva med ständiga påfrestningar. Han hade fått jobb i butik på en bensinstation. I butiken såldes allt möjligt och även öl. En man kom in i butiken och sa att han inte fick arbeta på en plats där öl såldes. Han blev osäker och visste vad han skulle göra. Vad som var rätt eller fel. Han hittade en ”chatt” på internet som erbjöd *fatwa* ”domslut i religiösa spörsmål utifrån religiös tolkning”. Där fick han veta att om han inte aktivt sålde öl utan arbetade där för sin försörjning och första hand sålde andra varor och dessutom gav en slant som en offergåva till

moskén så var han fri från skuld och kunde fortsätta sitt arbete. Medellemskapet i den islamska rörelsen gav honom trygghet och en känsla av tillhörighet. En känsla av att dels stärka sitt jag och dels ha plats där han kunde få svar på de svåra frågorna. Tillsammans vandrade vi tillbaka till festen.

Hans far mötte upp oss och föreslog att vi skulle dricka kaffe hos honom. Han bodde precis i närheten. Jag följde med. Där satt hans bror med sin son. Sonen jobbar i bilverkstad är 27 år och har läst litteraturvetenskap vid Haifas universitet. En äldre böjd man som såg sjuk ut.

Återigen berättade jag vad höll på med. Det är Israel som marginaliserar oss och förtrycker oss, sa den äldre mannen.

Det är svårt, sa sonen som jobbar på en bilverkstad. Alla ser världen från sin lilla ruta. Våra föräldrar är oroliga.

Hans far förklarade att han ville veta vad hans son höll på med. Varför det var viktigt för honom att åka till Haifa när han gjorde det.

Jag frågade vad han var orolig för.

Han svarade att det ofta sker trafikolyckor och att var rädd för vad som skulle kunna hända när sonen körde iväg och att han därför vill att han skulle vara hemma före 22.00.

Men han är 27 år försökte jag. Vad är det mer du är orolig för?

Israel marginaliserar och förtrycker oss, upprepade den gamle mannen.

Min far oroar sig för flera saker, sköt den 27årige mannen in. Jag är ogift. Han oroar sig för att jag ska hamna på en fest där man dricker alkohol och göra något dumt. Han oroar sig för att jag ska söka upp prostituerade kvinnor i Haifa.

Men varför ska din oro begränsa din sons rörelsefrihet. Han ju 27 år undrar jag försiktigt?

Israel marginaliserar och förtrycker oss, upprepar återigen den gamle mannen.

Det är svårt, säger återigen fadern till den 27årige mannen som har examen i litteraturvetenskap och jobbar i en bilverkstad. Jag är stolt över min son han har genomfört alla sina studier på egen bekostnad och han både jobbar och studerar. Men är inte det som han säger intressant? Frågar min nye vän från den islamska rörelsens norra falang som studerar vid Haifas universitet. Är det inte en intressant

tanke att vi alltid befinner oss i ett visst utanförskap. Att vi sitter i ständigt limbo och att vi har svårt att välja väg.

Min telefon ringer. Det är I Manars bror som undrar var jag tagit vägen. Han vill köra mig hem. Jag förklarar att det inte är nödvändigt. Att jag sitter mitt uppe i ett samtal och att jag gå hem själv senare. Han insisterar. Jag tackar för mig och följer med honom hem.

När vi kommer hem ringer hans telefon. Klockan 02.00. Det är brudgummen och hans vänner som håller på att grilla nattmat för hans närmaste vänner och som absolut vill att vi båda ska komma. Vi klär på oss igen och åker dit.

Grillat av olika slag och sorter. Sallader. Dricka. Bröd. Det tog aldrig slut. Samtalen rör mest maten. Stämningen är glad och uppsluppen. Två timmar senare är vi återigen på väg hem.

1 augusti 2009

Det är den sista dagen för mig i byn. Bruden ska under eftermiddagen hämtas av hennes svärfar efter en traditionell sista besiktning. Kvinnorna har förberett frukost på trappan. Nybakat bröd och kaffe.

Eftersom det är några timmar innan det är dags för ceremonin så går jag över och sätter mig vid moskén. Där sitter några män i djupt samtal. Två av dem känner jag ingen från gårdagens fest. En av dem pekas ut av de andra som den som kan allt. Han undrar vad jag gör. Jag berättar. Om du håller på med islam så är det något du bör veta säger han och berättar för mig att islam är den enda sanningen. Han förklarar för mig vad som är den enda rimliga tolkningen av islam. Koranen säger han finns i bara ett exemplar och går bara att förstå på arabiska. Den som läser koranen på något annat språk förstår inte vad som står. Bibeln och evangelierna finns enligt honom i 24000 olika exemplar som alla motsäger varandra. Jag undrar försiktigt varifrån han fått den informationen. Han svarar att det vet ju alla.

Men det finns ju idag även feministiska tolkningar av islam påpekar jag. Hör noga på vad jag säger, tilltalar han mig alvarligt. Islam är en religion för män. Den som tror något annat har helt fel.

En kraftigt byggd ung man i blåställ som har stått och lyssnat på ett förelår att vi ska bege oss till den större moskén som ligger en bit längre upp i byn. Jag accepterar erbjudandet.

I bilen berättar han för mig att han är knuten till den islamska rörelsens södra falang. Han tar fram en liten flaska med guldfärgad kork och ger mig den. Det är rosenvatten från Saudiarabien. I den andra moskén berättar han att det finns fler människor som vi kan tala med. Han undrar om min forskning är inom humaniora. Jag svarar ja. Han har själv läst några kurser filosofi och litteraturvetenskap men inte tagit någon examen. Det var något han tyckte om. Att lära sig saker.

Moskén ser ny och påkostad ut. Jag sätter mig längst bak. Det är kanske ett femtiotal människor som kommit för att be. Här tycks besökarna vara mindre intresserade av min närvaro. Mot slutet av bönen går en man fram och berättar att han kommer från Jenin på västbanken. Att han inte har mat för dagen sedan sätter han sig på golvet vid utgången och väntar på allmosor. Med tre undantag där jag är ett av dem passerar männen förbi tiggaren från Jenin utan att knappt lägga märke till honom.

Jag frågar min följeslagare varför ingen ger honom en slant. Dels är *zdaka* en av de fem pelarna och dels har jag förstått att det finns en lojalitet med palestinierna på Västbanken. Min följeslagare svarar att det finns sådana som menar att han ljuger. Dessutom är det så många som kommer och hela tiden ber om pengar. Men den som ger i god tro kan väl knappast göra något fel om han ljuger så faller väl skulden på honom. Den goda gärningen att ge bevarar väl sitt värde ändå, påstår jag. Mannen i blåställ, min följeslagare håller med mig men vi pratar inte så mycket om det under vore resa tillbaka till min värdfamilj. Ändå vill min följeslagare veta hur länge jag stannar. Kanske kan vi ses igen. Jag berättar att jag har för avsikt att åka tillbaka till Tel Aviv under kvällen. Han frågar om jag inte kan sova över i byn

en natt till imorgon ska han själv till Tel Aviv på jobb och han kör mig gärna dit jag vill. Jag tackar för erbjudandet men avböjer.

Det börjar dra ihop sig för den sista fasen av bröllopet hos familjen. Stolar har ställts ut för de som ska komma besök. En av de som jag tidigare träffat på fästmannens mottagning undrar hur man uttalar Geteborg och varför? Jag förklarar att det heter Göteborg att Ö uttalas som Ö inte som E. Det är fotboll som bekymrar honom. Han håller stenhårt på Hapoel Tel Aviv men vill ändå förstå varför svenska fotbollsklubbars namn är så svåra att uttala.

Mannen som jag några dagar tidigare träffat vid moskén och som sitter i byns kommunalfullmäktige är upprörd. Han kom in i fullmäktiga på egen lista. Tillhör inget parti. Utbildning är det han brinner för. Han sätter sig bredvid mig tänder en cigarett och drar ett djupt bloss. I alla år har han kämpat för att ett daghem ska byggas byn som kan ta emot barn från noll till fem år. Allt fler kvinnor vill gå till arbetet så därför behövs det. Inrikesdepartementet gav byn två miljoner shekel (c:a 4 miljoner kronor) för projektet. Besiktningen som gjorde innan förskolan skulle öppnas visade att det vore en säkerhetsrisk att släppa in barn och personal i skolan. Stora sprickor upptäcktes i både tak och väggar. Avlopp och el fungerade inte och var inte byggt en rådande standard. Dessutom har byns skola fått svidande kritik för att utbildningen är tillräckligt ”öppen”. Jag förstår inte vad ”öppen” betyder. Han förklarar att det är en fråga om att ge eleverna möjligheter att skaffa sig kunskaper som ligger bortom det traditionella tänkandet och de traditionella värderingarna. En nödvändighet enligt honom för att någonsin kunna förändra situationen för den arabiska befolkningen i Israel.

Brudgummens far med följe kommer för att hämta bruden och vårt samtal avslutas. Ceremonin är kort. Bruden förs av sin bror till den väntande bilen och körs hon därifrån. T brister i tårar och kan inte sluta gråta. Hans förtvivlan tycks vara bortom alla gränser. Runt om försöker släkt och vänner trösta men inget hjälper för stunden. T sörjer.

Jag sitter kvar bredvid honom tills han lugnat sig något. I har lovat att köra mig till Afula. Därifrån har jag transport tillbaka till Tel Aviv. För mig är övergången

mellan byn och Tel Aviv som att resa mellan olika världar. Jag har tidigare aldrig gjort det på ett liknande vis. De som bor i byn och arbetar i Tel Aviv eller Haifa gör den resan dagligen.

Dagbok oktober/november 2009

28 oktober.

Efter att ha ringt Ibrahim Hijazi och fått veta att han varit lite sjuk men nu mår bättre känner jag allt starkare att han inte är speciellt intresserad av att upprätthålla kontakten med mig och jag har känner inte heller att det är nödvändigt. Jag har gjort vad jag kunna för att hela tiden ge honom känslan av att han fyller en funktion och att jag handskats med hans hjälp så ansvarsfullt som möjligt. Men eftersom han inte tycks vara intresserad av kontakten och jag egentligen inte behöver honom längre så ser jag ingen anledning till att tjata på honom mer.

I föreslog att jag skulle komma förbi byn efter 17.00 på kvällen. Så jag åkte dit. Det blev ett uppskattat återseende. Hans föräldrar var där och mat och kaffe serverades i god ordning. I behövde ge sig av med sin far för att bese ett arbete och kontrakt som eventuellt skulle ge honom jobb framöver. Jag satt kvar och småpratade lite med den övriga familjen. Det kändes bra.

29 oktober

Jag åkte till Haifa för att träffa Mohanad. Vi åt lunch tillsammans och jag berättade för honom hur mitt arbete fortskrider. Det var ett avslappnat och bra möte. Han såg dessutom till att jag fick en nyutkommen antologi om arabiska kvinnor i Israel.

2 november

Efter att pratat med min kontakt i Haifa några gånger kom vi slutligen överens om att träffas. Vi har träffats två gånger tidigare och det har alltid varit avslappnat och öppet samtal. Hon har också uttryckt flera gånger att hon blir glad av att jag ringer och ser fram emot att vi träffas igen. Efter lång väntan beslutade jag mig för att ringa henne för att se vad som hade hänt och varför hon inte infann sig till vårt

möte. Trots återkommande samtal fick jag inte svar. Jag beslutade mig för att gå ner till området där biblioteket och kafeterian ligger för att se om jag kunde finna henne. Där satt hon med en väninna. Jag frågade henne vad orsaken var till att varken hon eller någon annan vad de jag skulle träffa fanns där. En oro väckt inom mig att jag på något vis hade förlorat mina respondenter. Att jag hade gjort något som fått dem alla rygga tillbaka. Hon svarade att så inte alls var fallet utan hon helt enkelt inte hade någon lust längre att vara kontakt person för rörelsens andra kvinnor. Jag frågade hon kunde tänka sig att prata med mig ändå och om hon var villig till att ge mig de andra kvinnornas telefonnummer. Hon bad mig ursäkt flera gånger för att hon inte hade infunnit sig och för att hon hade samlat ihop även de andra kvinnorna. Vi kom ganska snabbt överens om att hon var villig att tala med mig och hon lyckades också få kontakt med ytterligare två av mina respondenter vilka jag nu har direkt telefonnummer till och jag kommunicerar med utan någon mellan hand. Vi samtalade med hennes väninna närvarande och samtalet kändes ganska trögt denna gång. Jag vet inte om det beror på att hon hade en dålig dag, eller att mina frågor inte var tillräckligt välformulerade eller om det var hennes väninnas närvar som påverkade stämningen.

Den andra kvinnan som jag också talat med två gånger tidigare dök upp mot slutet av vårt samtal vilket och jag fick en intervju även med henne som kändes bra och bekväm.

3 november

Idag har jag varit Beersheva. Min kontaktperson i Beersheva gav mig en tid mitt på tagen då vi skulle träffas. Efter rader av telefon samtal så kom hon slutligen 7 timmar försent och utan någon information om vad som händer med de andra kvinnorna jag skulle möta. Vi gjorde en intervju på tu man hand som gick bra tycker jag. Hon lovad mig dessutom att kontakta ytterligare några av de kvinnor som jag var intresserad av att träffa för att se om det kunde bli möjligt senare under veckan.

4 november

Idag skulle jag återigen till intervjuer i Haifa. På väg dit bestämde jag mig för att kontrollera att var i ordning inför mötet. Mina senaste erfarenheter hade fått igång mina varningsklockor. När jag ringde henne på hennes mobil svarade hennes man.

Vi pratade några ord med varandra innan han gav henne telefonen. Min första reaktion förknippades omedelbart med manlig kontroll, traditioner och patriarkala system. Men efter att jag lugnat ner mig något insåg jag att jag vid flera tillfällen har ringt vänner på mobilen och att deras män eller fruar svarat och sagt att de är upptagna eller att de kommer om ett ögonblick jag kan naturligtvis inte svara på varför han svarade på sin hustrus mobil men jag kan utan svårigheter konstatera att min reaktion på att han svarade hade med mina fördomar att göra eftersom jag aldrig skulle tänkt patriarkala system eller manlig makt och kontroll om en liknande situation hade uppstått bland mina vänner i Sverige. Jag fick utan problem en intervju med hans fru som är den kvinna som bjöd mig på bröllop.

5 november.

Idag återvände jag till Beersheva för ytterligare två intervjuer. Den första gjorde jag mellan fyra ögon med en kvinna som jag träffade för andra gången. Den andra kvinna som skulle intervjua i Beersheva var inte villig till att sitta ensam med mig. Den kvinnan jag tidigare intervjuat stannade kvar och intervjun kunde fullföljas.

9-10 november.

För att få ytterligare en intervju av en av kvinnorna i Haifa ringde jag henne på det direkt nummer som jag fått deras kontaktkvinna. Vi bytte några ord och det visade sig att hon var villig till att ta emot mig i sitt hem. Först ville hon dock kolla upp det med sin man som dessutom skulle ge mig en vägbeskrivning. Allt var i sin ordning var välkommen dagen därpå till deras hem. Hennes man var på väg till universitetet i Haifa och eftersom jag var där så föreslog hon att jag kunde träffa hennes man där så vi fick bekanta oss med varandra innan jag kom på besök. Vi träffades på universitetet någontimme senare. Jag förklarade min bakgrund för honom och vad det var som jag ville åstadkomma med min forskning. Han var öppen och pratsam och berättade gärna både om sig själv och om islam. Han berättade för mig att han fru kom från en mycket konservativ bakgrund och att han var den som var mer religiöst moderat i familjen. Jag frågade honom hur han ser på texter ut koranen som uppmanar män till att slå kvinnor som i 4:38 där mannen uppmanas att aga en uppstudsigt kvinna. Han förklarade för mig att det inte var en fråga om misshandel utan snarare en tillrättavisning och det i sin var ett resultat av att män och kvinnor är olika och har olika karaktär och temperament. Han berättade för mig att islam ha

som ambition att kvinnor ska utbilda sig och bli självständiga och att alls inte någon fråga att kräva underkastelse av kvinnan. Själv föreläser han för kvinnor om omgivningshygien och har för avsikt att doktorera i ämnet. Vi kom överens om att jag skulle besöka deras hem dagen därpå.

När jag en dag körde hem Manar från universitetet stannade vi till hos hennes föräldrar på vägen. Där träffade vi hennes man som precis kommit från jobbet. Manar informerade honom om att det nog var bäst att han åt middag hos sin svärmor. Jag frågade skämtsamt om hon som nygift kvinna inte lagade middag åt sin man. Manar svarade att studierna kom före allt annat och fick medhåll av både sin man och sina föräldrar. Dessutom lagade Manars mor med förtjusning mat åt både sin svärson och mig.

Manars man frågade om jag kunde ta hans svärfar i min bil och komma upp till hans och Manars hem. Det gjorde jag gärna. Där hade både hans bror med hustru och barn, samt hans far samlats för att träffa mig. Det kändes som alla ville veta lite mer om vem jag egentligen är. Manar gjorde små markeringar som skulle visa på en gemenskap som stod vid sidan av de övriga i gruppen. Jag hade tagit bilder på hennes bröllop som jag försökte skicka via mail utan framgångar. Nu gav hon mig ett USB minne då alla såg på och frågade om jag kunde lägga över bilderna på den åt henne. Hela hennes kommunikation med mig var enkel och självklar som om vi varit vänner en längre tid. Hennes svärfar berättade sin historia och hur han alla jobbat inom byggbranschen nu menade han det var viktigare att ungdomarna studerade för att få en framtid. När jag lämnade huset sa Manar snabbt ”Vi ses på universitetet i veckan.” åter igen som en självklarhet som dessutom visade de andra att vi hade något gemensamt. Jag vet ännu inte hur hennes man reagerar på det men han ger intryck av att vara avslappnad och ger inte intryck av att uppleva mig som något hot. Innan jag åkte hem körde jag hem hennes far.

När det så småningom blev dags för mig att åka tillbaka till Tel Aviv körde jag igenom byns centrum. Där har ett nytt snabbmatsställe öppnat. Serveringen består av en gammal husvagn med en lucka i väggen samt vita stolar och bord i plast på trottoaren. Menyn är enkel. Den består av olika hårt grillade köttbitar nedtryckta i

stekta pitabröd med lite grönsaker och såser. För runt 20 kronor ingår även en läsk. Det var fullt av matgäster runt borden när jag åkte förbi. Alla var män.

10 november

Jag åkte hem till en av respondenterna för att göra intervju med henne i hennes hem.

Dagbok okt-nov 2010

13 oktober 2010.

Detta eviga jagandet av respondenter är klart tålamodsprövande. Jag ringer och inge svarar och jag försöker igen och inge svarar. Men till slut så brukar det lyckas. Då finns det också vanligtvis en hel rad av orsaker till varför ingen svarade. Vanligtvis har telefonen varit på lagning vilket innebär att Israel förmodligen har problem med mobiltelefoner i hela världen.

Skämt å sido. Till slut har jag lyckats få ta på dem en i taget. Igår kväll besökte jag Manar. Hela familjen var som vanligt samlad. Jag han inte mer än komma fram till Manars föräldrar hem förens hennes kusin sa åt mig att åka upp till hennes svärfar som väntade på mig med hela familjen. Hur han redan visste att jag kört in i byn fem minuter tidigare fick jag aldrig reda på.

Vi samlades kring matbordet i trädgården. Manar med sin make. Hennes svärfar och svärmor samt hennes föräldrar. Det går bra för svärfadern nu och därmed går det också bra för hennes man. Hennes man har köpt henne en ny bil som naturligtvis underlättare det för henne. När jag tog fram min dator för att kontrollera några uppgifter frågade hennes man vad en sådan kostar. Han vill köpa henne en bärbar dator också. Mest bestod kvällen av att Manars svärfar informerade oss

andra om sin livsfilosofi. Då och då lyckades jag byta några ord Manar. Vi kom fram till att jag skulle höra av mig till henne igen.

Under tiden har jag fått tag på Amina som jag kommer att träffa imorgon i hennes hem. Dessutom svarade äntligen Nadir och uttryckte både glädje över att jag var här och en vilja till att träffas. Alla beklagar djupt min fars bortgång. Men det görs på ett så enkelt och självklart sätt. Det är svårt för mig att sätta finger på vad det är som är annorlunda. Men det skiljer sig markant från hur människor i Sverige ofta hanterar sorg.

Jag har även ringt Mohandad. Han får snart svar beträffande sin avhandling och verkar både lite otålig och irriterad. Jag hoppas dock att vi kommer ses när jag åker till Haifa. Beersheva håller Noor i trådarna. Vi har talat med varandra två gånger och hon har lovat att samla ihop kvinnorna i Beersheva i den mån det går.

14 oktober 2010

Beslutet om att Amina och jag skulle träffas höll. Men beslutet från Aminas sida var att vi inte skulle ses hemma hos henne. Enligt Amina var det för att inte denna gång bli lika störda av hennes livliga barn som vi blev sist. Hon hade istället valt att vi skulle träffas i ett köpcentrum som ligger mitt i det samhälle som hon bor.

Hennes man var med men påpekade hela tiden att han gärna flyttade på sig om någon upplevde att han störde. Amina har inget körkort ännu och eftersom det inte är promenadavstånd till köpcentret så körde han henne dit. Han valde tillslut själv att lämna oss ifred trots att både jag och Amina bedyrade att han inte stör. Lugnt blev det dock inte. En busslast med ungar vältrade plötsligt in i köpcentret och var precis så stökiga som man kan förvänta sig. Ändå gick intervjun att genomföra. Den blev ur mitt perspektiv förvånansvärt personlig. När vi så småningom var färdiga ringde vi Aminas man på mobilen och han återvände till oss.

Jag har idag också talat med Noor i Beersheva och ytterligare några av kvinnorna i Haifa per telefon.

19 oktober 2010

Åter till Beersheva. Jag ska träffa Aisha och Noor. Intervjun var som väntat. Det var trevligt att se de båda igen men inget i intervjuerna överraskade mig egentligen. Aisha har dessutom fått det jobb hon önskat tack vare Gud naturligtvis.

20 oktober 2010

Möte med Leila. Tanken var att vi skulle träffas och prata mellan fyra ögon. När vi träffades hade hon med sig en väninna och frågade om det gjorde något att hon följde med. Intervjun blev mer komplicerad än vad jag trodde. Det var svårt till skillnad från tidigare att få igång ett samtal. Dessutom Leila mycket mer tveksam innan hon svarade på frågorna än vad hon tidigare har varit. Jag kan inte svara på om det beror på frågornas natur eller om det beror på att hennes väninna var när varande. När så småningom intervjun var slut påpekade Leila för mig att hon var osäker på om hade varit bra eller ej. Hon uttryckte att hon inte kände sig tillfreds med sina svar. Det ledde till ett samtal om vad jag var ute efter. Leila lät mig förstå att hon hade känt ett ansvar för att ge mig svar som hon upplevde var förenliga med gängse tolkning av islam. Jag förklarade att sådana tolkningar kunde jag få hur många som helst genom både litteratur och internet. Snarare var jag ute efter hennes personliga uppfattning och att den uppfattningen var något som jag granskade som forskare. Hon förklarade att hon nu förstått mig. Det är fullt möjligt att jag inte varit tillräckligt tydlig.

söndag 24 oktober 2010.

Jag åkte upp till Haifa från Tel-Aviv tidigt för att träffa Manar samt eventuellt Erina och Nadir. Då ingen av dem hörde av sig ringde jag till Manar. Hon satt hemma försjunken i studier för en tenta som hon har imorgon. Vi kom överens om att träffas efter hennes tenta istället. Efter ett evigt ringande fick jag tag på Manar hon var också upptagen med annat. Terminen på universitetet har precis börjat och registreringar och planeringar måste göra innan registreringstiden går ut. Samtidigt är det uppenbart att både intresset för mig och för min avhandling har svalnat bland mina respondenter. De är alla fortfarande korrekt hövliga men samtidigt upptagna. Spekulationer om varför det blivit så kan göras i oändlighet. Mitt beteende eller mina frågor kan vara en orsak. Möjligen upplever kvinnorna att de inte fick ut av mig vad de kanske hoppades få ut. Jag fått frågor om jag kan hjälpa dem med stipendium om funderar på att bli muslim eller om jag skriver en avhandling om

Islam. Jag å min sida har hela tiden försökt att vara så ärlig och tydlig som jag bara kan och aldrig dolt varken mina avsikter eller vem jag är. Å andra sidan kanske efterkonstruerade förklaringar till den rådande situationen inte behövs. Det kan vara så enkelt att intresset för det okända svalnar när det blir känt. Jag har återigen fått löfte om att vi kommer att ses i framöver i veckan. Jag har förklarat att det inte är något måste. Jag vill vara veta. Vi får se vad som händer i morgon och på onsdag.

25 oktober 2010

Åter på Haifas universitet. Manar dök upp så som vi kommit överens.. Det blev ett kort samtal denna gång. Förmodligen på grund av att hon var stressad och jag inte klarade av att hålla samtalet igång. Jag har sökt Erina med Ljus och lyckta ringt till ett nummer där ingen svarar och bett hennes väninnor att leta rätt på henne åt mig. Inget har hjälpt. Efter intervjun med Manar stannade jag kvar på universitetet. Jag brukar göra så. Går runt lite på våningarna och bland studenterna ibland stöter jag på någon av de intervjuar och säger hej ibland inte. Det har tidigare varit ett sett att hitta det respondenter som jag annars inte lyckats få tag på. I korridoren som går förbi biblioteket stötte jag plötsligt på Erina. Hon gjorde intryck av att vara glad att se mig. Jag berättade för henne att jag sökt henne och försökt ringa men utan framgång. Jag gratulerade henne till bröllopet och sa att det kom lite plötsligt. Hon förklarade att det hade hållits hemligt. Kunde jag ringa henne? Var hon villig till att tala med mig? Absolut ville hon det. Men kunde jag också få hennes telefonnummer så vi kunde vara i kontakt med varandra. Hon gav mig sitt nummer men påpekade att hon inte ville att hennes andra väninnor skulle få det. Varför undrade jag. Hon var stressad och vill vidare. Vi kom överens om att vi skulle tala om det på onsdag 27 oktober kl 13.00.

Appendix epost med Manar inför bröllopet.

בוקר טוב ושלום רב לך

אם אתה לא זוכר אותי אז אני מזכירה

הבחורות הד מכפר אכ שהקרתה אותי באוניברסיטה עם נה ושאר

ראשית אני מקווה שתהיה בסדר

שבוע היום אני יכולה לאמור שנשאר לחתונה שלי

הבא עם ארוחת הערב וביום ששי החגיגה של ההרוס שלי וביום שבת כך שחגיגת ה"חנא" שלי ביום רביעי
"ה"זפה

שאני כל כך מכבדת אותך ומקווה שתוכל לענות לי שכן אתה אני עכשיו מזמינה אותך לחתונה שלנו כך
יכול לבוא

אצלנו אני מזמינה אותך לשלושת הימים של החתונה שלי וגם כן אתה יכול לראות איך תהיה החתונה

1-8 רביעי הבא ב 29-7 ויום ששי 31-7 ויום שבת

של אחי אב כך שאם אתה רוצה עזרה בזמן שתגיע לכפר שלי אני גם עכשיו אתן לך את מספר הפלפון
בשביל שתגיע לבית שלנו

....אא וכו' תנסה לבוא גם כל הבחורות יהיו: נה

רם 0507xxxx

0508xxxx והמספר שלי

במייל את ההזמנה שלך אבל עדיין לא מוכנה שלחתי את המייל הזה אני אם יש אפשרות אשלח לך

להגיע לארץ בתוך שבוע בשביל שיהיה לך זמן

המשך יום נעים

ומקווה שתבוא לחתונה

בכבוד רב

הד

לתשובתך מחכה

שלום רב לך

בחתונה ואתה יכול לשון אצלנו בבית אני שולחת לך את המייל הזה ואומרת לך שאין שום בעיה שתהיה איתנו

אין שום בעיה בזה

שתשון אצלנו או שלא נוח לך אז בית מלון ליד הכפר שלי בנצרת שזה כל כך קרוב לכפר ואם אתה לא מרגיש טוב
שלי

ואנחנו יכולים לבוא ולכחת אותך מבית המלון בזמן שתתחיל החפלה ביום רביעי

בחפלה של החתן שלי ובשבת וביום חמישי זה יהיה יום של נופש אצלך וביום ששי גם בזמן אנחנו נהיה אצלך ותהיה
סוף סוף החתונה

ורק תשלח לי מיל מה שיותר נוח לך ויותר טוב בשבילך תעשה

ואנחנו כל הזמן בקשר איתך אל תדאג אתה יכול לשון אצלנו בבית ואתה יכול לשון בבית מלון נצרת

מחכה לתשובתך

עניתי אז תדע שאני בספריית האוניברסיטה שאסור לדבר בפלפון אם התקשרתה לפלפון שלי ולא

מייל רק תשלח לי

עוד פעם

אהלן וסהלן

והנשים במקום אחר לא רחוק אבל אנחנו מסדרים את הכל שלא יראה הערה: בחפלה שלי הגברים יושבים במקום
אחד את השני

יכנס גם אתה אתה יכול לכנס עם אחי ואבא בתחילת החפלה שמכניסים אותי ותצא איתם ובזמן שהחתן שלי אבא
מזמן לכנס איתו

בחפלה של החתן שלי אתה תלך עם אחי ומשפחתי

???? שאלה: אתה אוכל הכל או רק מה שכשר

תגיד לי במייל

להתראות

הד

Appendix Första e-posten från HD 27/7 2009 översatt till svenska av Eli Göndör.

God morgon och bästa hälsningar.

Om du inte skulle komma ihåg mig så vill jag påminna dig om att jag är Manar som du lärde känna på universitetet med de andra tjejerna. Först och främst hoppas jag att allt är väl med dig. Idag kan jag säga att det är en vecka kvar till mitt bröllop. Det innebär att min ”henafest” med middag kommer vara nästa onsdag och på fredag kommer min fästmans fest med middag och på lördag är det den avslutande ceremonin ”Zappa”.

Jag bjuder dig härmed till vårt bröllop. Jag respekterar dig så mycket så jag hoppas att du kan svara mig att du kommer. På så vis får du också möjligheten till att se hur vi firar våra bröllop. Jag inbjuder dig att närvara på bröllopet tre dagar. Nästa onsdag 29/7, 29/7 fredag 31/7 och lördag 1/8. Jag ger dig här också min brors mobiltelefonnummer så kan du ringa honom när kommer till vår by så hämtar han dig och tar dig till vårt hem. Försök att komma alla andra tjejer kommer också att vara här. (Här följer några av namnen). (Broderns mobilnummer)(Manars mobilnummer)

Jag ska försöka att skicka den officiella inbjudan till dig på mail men den är ännu inte färdig. Detta mail skickar jag dig så att du ska ha en vecka på dig att komma hit.

Önskar dig en fortsatt bra dag.

Hoppas du kommer på bröllopet.

Med mycket respekt.

Manar, Väntar på ditt svar.

Appendix Andra e-posten från Manar 27/ 2009 översatt till svenska av Eli Göndör

Hej,

Jag skickar dig denna mail för att bekräfta att det inte finns några som helst hinder för att du ska vara med oss på mitt bröllop och att du är välkommen att sova hemma hos oss. Det finns inga problem med det. Om du inte är bekväm med att sova hos oss så finns det hotell alldeles i närheten i Nazareth vilket är väldigt nära min by. Vi kan komma och hämta dig från hotellet innan festen börjar på onsdag. På torsdagen har du ledigt för min del och på fredagen kommer vi också komma i tid för att hämta dig till min fästmans fest och på lördag slutligen äntligen bröllopet. Gör det som passar dig bäst och är mest bekvämt för dig. Informera mig bara genom epost vad du beslutat. Du kan sova hos oss eller på hotell i Nazareth vi kommer vara i kontakt med dig hela tiden. Oroa dig inte. Väntar på ditt svar.

Om du har ringt till min mobiltelefon och jag inte har svarat så kan det bero på att jag sitt i universitetets bibliotek där får man inte tala i telefon. Så skicka mig bara en epost.

Återigen. Varmt välkommen.

Ps. Under min fest så sitter männen för sig och kvinnorna för sig inte långt från varandra och vi ordnar det så att vi inte ska se varandra. Men du kan komma in med min bror och min far vid festens inledning då jag kommer in och sedan kan du gå ut med dom igen då min fästman kommer in. Till min fästmans fest kan du gå med min bror och far.

Fråga: Äter du allt eller bara det som kasher????

Informera mig via epost.

På återseende.

Manar

Appendix lista på intervjuer

Intervju 1. Första mötet med gruppen i Beersheva 13 maj 2009

Intervju 2. Andra mötet med Noor i Beersheva 3 november 2009. Intervju mellan fyra ögon i ett kontor på universitetet.

Intervju 3. Andra mötet med Leila i Beersheva 5 november 2009. Intervju mellan fyra ögon i ett kontor på universitetet.

Intervju 4. Andra mötet med Aisha i Beersheva 5 november 2009. Leila är närvarande. Mötet sker i ett kontor på universitetet.

Intervju 5. Tredje mötet med Aisha och Noor i Beersheva 19 oktober 2010. De ville intervjuas tillsammans. Mötet sker i ett kontor på universitetet.

Intervju 6. Tredje mötet med Leila i Beersheva 20 oktober 2010. Hon bad denna gång om att få ta mig sig en väninna som är närvarande under intervjun. Mötet sker i ett kontor på universitetet.

Intervju 7. Första mötet med gruppen i Haifa 18 maj 2009. Mötet sker i ett konferensrum på universitetet.

Intervju 8. Andra mötet med Nadir i Haifa 25 maj 2009. Mötet sker i enskilt rum på universitetet utan diktafon.

Intervju 9. Andra mötet med Erina och Manar i Haifa 25 maj 2009. De föredrog att intervjuas tillsammans. Mötet sker i enskilt rum på universitetet utan diktafon.

Intervju 10. Tredje mötet med Nadir i Haifa 2 november 2009. Mötet sker i enskilt rum på universitetet.

Intervju 11. Tredje mötet med Erina i Haifa 2 november 2009. Mötet sker i enskilt rum på universitetet.

Intervju 12. Andra mötet med Abir i Haifa 4 november 2009. Mötet sker i enskilt rum på universitetet.

Intervju 13. Tredje mötet med Manar i Haifa 4 november 2009. Mötet sker i enskilt rum på universitetet.

Intervju 14. Andra mötet med Amina i Haifa 10 november 2009. Mötet sker hemma hos henne i närvaro av hennes man och hennes livliga barn.

Intervju 15. Tredje mötet med Amina i Haifa 14 oktober 2010. Mötet sker på ett kafé i ett köpcentrum i hennes hemort för att slippa hennes livliga barn. I köpcentret dök det istället upp en busslast med livliga barn. Hennes man var närvarande eftersom ha körde oss dit men satt vid ett annat bor och hörde inte vår konversation.

Intervju 16. Tredje mötet med Abir i Haifa 18 oktober 2010. Mötet sker i enskilt klassrum på universitetet.

Intervju 17. Fjärde mötet med Manar i Haifa 25 oktober 2010. Mötet sker i enskilt klassrum på universitetet.

Intervju 18. Fjärde mötet med Erina i Haifa 27 oktober 2010. Mötet sker i enskilt klassrum på universitetet.

Intervju 19. Fjärde mötet med Nadir i Haifa 27 oktober 2010. Mötet sker i enskilt klassrum på universitetet.

Appendix intervjuer

Intervju 1.

Första mötet med hela gruppen i Beersheva 13 maj 2009. Samtal med hela gruppen i ett klassrum på universitetet. Jag är Eli.

Kontakten har gått via Ibrahim Hijazi till Noor. Hon har samlat ytterligare fem kvinnor. Inledningsvis byter Noor och jag några ord med varandra.

Jag kommer en knapp timme för tidigt på grund av tågtidtabellen. Men jag ringer ändå Noor för att meddela att jag anlänt. Hon sitter i biblioteket men kommer ut och möter mig. Noors runda ansikte är inramat i en vit slöja och hon är klädd in en grå fotside med vita linjer. Vi sätter oss mittemot varandra med ett bord emellan oss. Jag ger henne mitt kort från Lunds Universitet. Hon frågar var jag bor i förhållande till universitetet. Var Stockholm ligger i förhållande till Lund.

Jag visar henne min diktafon och förklarar hur jag har för avsikt att gå till väga. Noor frågar om diktafon kommer från utlandet och jag svarar att den köptes i Sverige men att de finns att få även i Israel.

Det är fortfarande oklart hur många av hennes väninnor som kommer att delta. Var vi ska sitta är heller inte helt klart men vi kommer överens om att försöka ta ett klassrum som är tomt. Vi fick tid att tala lite med varandra.

Noor har inte alltid varit religiös. Hon har blivit det på senare år. Enligt henne var hon på en föreläsning om islam som gjorde att hon bestämde sig för att byta livsstil. Med religionens och guds hjälp anser hon sig kunna klara allt. Det ger henne styrka. Som exempel berättar hon för mig att hon kom in på universitetet med guds hjälp trots att hennes poäng inte var tillräckliga.

Jag frågade henne om anledningarna till att hon valt *hijab*. Noor svarade att de gav henne en annan status som kvinna. Hon slapp nedlåtande kommentarer och påträngande blickar från andra män och kände att hennes värdighet bevarades på ett annat sätt med den typen av klädsel. Jag frågade om det skulle innebära att hon inte skulle behöva klä sig så om män betedde sig annorlunda. Noor förklarade att klädseln var guds önskan att det inte bara hade att göra med hur män beter sig utan att det också var frågan om vad som är bäst för människan. Att klä sig i *hijab* och fotsidekappa var bra för att det skyddade mot solen, för att åtsittande kläder var skadligt för kroppen. Kläder menade Noor skulle vara bekvämt och effektivt vilket också var en central anledning till varför hon valt att klä sig så.

Noor påpekade att vi kunde börja intervjuerna efter att hon och hennes väninnor avslutat sin bön. Var ber ni? Frågar jag. Det finns ett bönerum för oss här på universitetet, svarar hon. Vi byter några hövlighetsfraser och så ger hon sig av. Om cirka en kvart, 12.45 är det meningen att hon ska komma tillbaka och då kommer vi kunna börja vårt gruppsamtal.

Innan vårt samtal började försökte vi finna en sal att vara i. Det blev lite spring mellan våningarna. Men till slut så fann vi ett ledigt klassrum. Inledningsvis bad jag

var och en att presentera sig och berätta lite om vem de är, ålder osv. Själv är jag Eli.

- ”Noor” Jag är Noor. Jag är 23 år och läser den allmänna kursen i psykologi. Jag upplever att jag är religiös i mitten.
- ”Eli” Religiös i mitten. Vad betyder det?
- ”Noor” Det betyder att jag visserligen har en stark tro men att jag måste jobba på den ytterligare i praktiken. Jag måste utvecklas religiöst och arbeta på mitt religiösa beteende och stärka min tro ytterligare. Vi är en stor familj. Vi är sju bröder och fem systrar. Jag bor i (hon nämner en av beduinstäderna i Negev där det förekommer ständiga konflikter mellan israeliska myndigheters ambitioner att urbanisera och utveckla och beduiners ambitioner att bevara sina betesmarker och sitt utrymme).
- Tack. (Jag vänder mig till nästa respondent) Vem är du?
- ”Hajar” Jag heter ”Hajar” och kommer från. (Hon nämner ytterligare en av beduinstäderna i Negev). Jag är 21 år och studerar (här har jag svårt att tolka vad det är för utbildning hon håller på med annat än att det är första året på universitetet). Vi är tre systrar och fem bröder.
- ”Eli” Har du levt religiöst hela ditt liv?
- ”Hajar” Jag började leva religiöst i årskurs nio när jag var 15 år. Jag fick då se en film om islam och om profeten Muhammed. Det påverkade mig och jag bestämde mig för att fördjupa mig i religionen.
- Jag heter ”SG” är 18 år och kommer från (Hon nämner en beduinstad i Negev). Jag avsluta gymnasiet förra året och är på väg till universitetet. När det gäller religionen så känner jag att det har förändrat mitt liv. Jag känner mig självsäker tack vare religionen. Jag har läst om andra religioner och jämfört dem med vår religion. Vi måste respektera andra religioner. Och ja...jag vet inte hur jag ska säga det. Det finns ingen religion som överträffar vår religion. När jag fick höra att du vill bli muslim så glädde det mig mycket. Och alla andra som vill bli muslimer...det gläder mig mycket. Mycket bra. Jag har två bröder och jag är den enda dottern hemma. Mina äldre systrar har gift sig och lämnat hemmet. ”Hajar” och jag är kusiner.
- ”Eli” Vem har sagt att jag vill bli muslim?
- ”SG” Inte att du vill kanske men att du överväger det.

- ”Eli” Vem har sagt att jag överväger?

(Hon och några till skrattar förläget)

- ”Leila” Jag kommer från orten (hon nämner ytterligare ett samhälle i Negev som är dominerat av beduiner) och är 19 år. Jag studerar första året biologi. Jag har sex bröder och fem systrar.
- ”Eli” Har du alltid varit religiös?
- ”Leila” Nej. Min religiösa upplevelse började på gymnasiet när jag var 16 år. (Här byter ”Leila” till engelska och förklarar för mig att det är lättare för henne på engelska trots att hennes hebreiska varit perfekt). Jag lyssnade på några föreläsningar och hörde sådant som jag tyckte verkade logiskt. Jag hade många frågor om livet och sökte svar. Under föreläsningarna fann jag svaren.
- ”Eli” är det lättare för dig på engelska?
- ”Leila” Ibland.
- ”Eli” Ok... ni kan alla välja det språk som passar er bäst.
- Jag heter ”Mona” och 23 år. Jag läser sociologi och kriminologi första året. Jag har fyra bröder och fem systrar. Jag har alltid varit religiös men under de två senaste åren har det intensifierats. Familjen har alltid levt ett religiöst liv men under de två senaste åren har det blivit strakare för mig. (Hennes mobil ringer. Hon svarar och kommer sedan egentligen aldrig tillbaka i samtalen).
- Jag heter ”Aisha”. Jag är 21 år och läser biologi tredje året. Jag bor i samhället (hon nämner ett samhälle i Negev). Innan jag fortsätter vill jag bara säga ett par saker. Begreppen religiös eller sekulär varierar beroende på från vilket håll man ser det. Inom islam förekommer inte begreppen på det vis som det gör för dig eller i andra religioner. Det vill säga alla tror vi på Gud och alla profeter men sedan förekommer det vissa gradskillnader. Det beror på hur mycket en människa ber, hur mycket tid han ägnar åt Gud och åt religionen eller hur mycket tid han använder åt att läsa i Koranen. Jag växte inte upp i en religiös familj. Visserligen trodde jag på Gud, men i familjen mina föräldrar och så...vi var inte en religiös familj. Vi pratade inte hemma om relationen mellan människa och Gud och alla de där sakerna. När jag var tre fyra år så kunde jag se upp mot himlen och se många saker som ingen kunde ge mig svar på. Och jag frågade mig alltid

vem det är som står över himlen vem som är större än jorden och vem är starkare än alla dessa ting. Och inge hade svar på mina frågor. Och när jag frågade min mor så hade hon inga svar heller. När jag var nio år i tredje, fjärde klass hade jag en religiös lärare. Han gav mig en del svar men det var enkla svar och fortfarande inte de svaren som jag sökte. Svar på hur man ska förhålla sig till sin omgivning. Till andra människor, till sina föräldrar. För i vår religion är det viktigt att respektera sin mor. Även om man inte förstår eller håller med henne så måste göra det hon säger. När jag fick de svar jag önskade så var det inte för att min familj är religiös utan för att svaren övertygade mig om att det är den rätta vägen. Jag blev övertygad om att det är det rätta budskapet. Det var vad som gjorde att jag de kommande åren utvecklade och fortsatte mitt religiösa liv. Men det var inte så att jag plötsligt en dag bestämde mig för att vara religiös. Snarare gjorde jag det stegvis. Ett steg i taget. När jag började läsa biologi på universitetet så dök det upp nya frågor som jag fick svar på i min religion. Dessutom har jag många judiska vänner för att jag är religiös muslim. Jag kan vara vän med många olika människor eftersom vår religion kräver att vi förhåller oss bra till alla människor. Vi måste acceptera alla människor och alla religioner inte bara vår egen religion. Det finns nämligen bara en Gud som skapat hela världen.

- ”Eli” Kan någon berätta för mig vad religionen betyder för er rent personligt. Om det påverkar ert dagliga liv och hur i sådana fall?
- ”Hajar” Jag upplever att religionen tillför mig mycket optimism. Livet är ibland svårt och religionen ger mig styrka.
- ”Leila” (på engelska) religionen är min lösning. Det ger mig regler. Jag kan inte bara gå ut och vara fri. När jag känner mig lite nere eller inte optimistisk så ger mig religionen hopp. Hur ska jag uttrycka det...Jag har alltid hjälp och tro. Gud är alltid med mig, är alltid närvarande. När jag har något problem så kan jag alltid be till Gud. Att jag kan be till Gud om allt gör mig starkare. Religionen blir mitt ramverk (min tolkning då hon använder ordet konstitution på engelska) som gör att jag inte kan göra precis som jag vill.
- ”Aisha” Religionen ger mig allt jag önskar. Allt jag behöver finns i religionen. Religionen ger oss en säkerhet i vad vi gör och bidrar till att vi

alltid tar ansvar för det vi gör. Om du tänker dig ett arbete eller en familj så finns de som tror att man kan bete sig hur man vill för att chefen har gått hem eller för att föräldrarna inte är hemma. Men religionen gör att vi beter oss rätt under alla förhållanden. Religionen förhindrar oss från att bli deprimerade. Det kan hända att en människa inte får som han vill. Inte får det arbete eller den utbildning han önskar att motgångarna bli för svåra men för oss finns Gud och Gud hjälper oss alltid. Det är som jag ville läsa medicin och bli läkare men nu läser jag biologi istället tack vare guds vägledning och ser hur det ger mig svar på viktiga frågor och stärker min tro. Det ger mig också känslan av att jag aldrig är ensam.

- ”Eli” Vad betyder det att aldrig känna sig ensam?
- ”SG” Det betyder att när jag befinner mig i en svår situation eller har ett problem så kan jag alltid vända mig till Gud och be honom hjälpa mig. Jag känner att Gud alltid är med mig. Jag känner mig alltid bekväm. Allt känns klar och förståeligt. Religion är tydlig.
- ”Noor” För mig ger tron en övertygelse om att det jag vill kommer att lyckas. Det var som jag berättade för dig tidigare. Jag visste att jag skulle komma in på min utbildning på universitetet trots att mina resultat och betyg inte var tillräckliga. Jag känner att Gud alltid är med mig att jag aldrig är ensam. Även när jag sitter ensam eller sover så känner jag att någon är med och vakar över mig. Det är väldigt viktigt för att känna sig lugn och bekväm. Det är viktigt för att inte behöva känna att man är i världens marginaler. Det räcker med att Gud är med dig så är hela världen öppen.
- ”Eli” ”Noor” förklarade för mig tidigare att anledningen till att klä sig i *hijab* och *j’ilbab* är att det förhindrar att män uttrycker sig nedlåtande. Att det ger en annan status och ökar självrespekten. Jag skulle vilja veta vad det betyder för er andra? Varför ni klär er som ni gör? Och vad det betyder för er?
- ”Hajar” Jag klär mig så här för att jag är övertygad om att religionen vill skydda oss. Eftersom livet är fyllt av svårigheter så hjälper klädseln oss att skydda oss. Det gör att jag känner mig stark och bekväm och det ökar min självkänsla. Jag känner att Gud alltid är med mig och är inte rädd för något. Det ger mig känslan av att jag kan hantera alla svårigheter. Det ger mig en känsla av att Gud alltid är med mig och det gör att jag känner mig bekväm.

- ”Noor” Jag vill tillägga en sak. Även om vi kontrollerar vårt beteende så kan själen ibland välja rätt eller fel. Själen kan dras åt olika håll. Om jag ska bestämma själv så vet jag inte alltid vad det rätta beslutet är. Men om Gud säger att det ska vara på ett visst sätt så vet han vad som är bäst för oss även i sådant som vi kanske inte ser. Klädseln är inte bara en fråga om att skydda sig från mäns nedlåtande kommentarer eller blickar. Ibland kan en kvinna klä sig i något åtsittande plagg utan att förstå hur skadligt det är för kroppen. Musklerna blir mindre och det är obekvämt. Om hon exempelvis går i korta armar eller korta byxor så exponeras huden för solen och det är inte sunt för kroppen och huden. Jag har sett en undersökning som visar hur solen kan bidra till hudcancer. Genom klädseln skyddar Gud oss från sådant. Nu visar forskningen sådant som varit känt för oss i 1430 år.
- ”Aisha” När det gäller livet så finns det alltid olika sidor. Även om något är till 99 procent bra så finns det alltid 1 procent som är dåligt. Men det gäller inte Gud. Gud är 100 procent rätt i alla frågor. Dessutom ser Gud mitt hjärta jag måste vara ett med min tro och mina tankar. Hur kan jag säga att jag älskar Gud om jag inte också beter mig på ett sätt som visar att jag verkligen gör det?
- ”Eli” Så varför klär du dig i grön *hijab* som ser annorlunda ut? Alla andra här klär sig en enkel vit *hijab*. Vad är det som är rätt?
- ”Aisha” Färgen har inge betydelse. När jag går och ber så känner jag att min lojalitet till Gud måste vara fullständig. Klädseln är en del av den lojaliteten. Klädseln är en av de centrala delarna av islam.
- ”Leila” Nu föredrar jag att prata hebreiska. Det fanns en tid i början på det här året när jag inte var klädd på rätt sätt. Jag gick i byxor.(”Noor” slänger in en frågande kommentar om byxor och alla skrattar tillsammans). Jag kände inte att det jag gjorde var rätt. Det kändes inte som om det jag gjorde var rätt. När jag gick på gatan eller här på campus så upplevde jag hela tiden att andra talade om mig, sa saker om mig som fick mig att känna mig obekväm. Jag tittade på ”Noor” som var klädd som hon är nu och jag fick en känsla av att hon uttryckte självsäkerhet och självrespekt att det hon gjorde var rätt. Hon gav uttryck för stolthet. Det gav mig känslan av att hon har något som jag saknar och söker efter. Så jag bestämde mig för att pröva. Jag kände inte bara stolthet eller att det var bekvämt utan också att jag

representerade något. Det var som att jag visade ”se på mig nu”. Innan trodde jag att det skulle krocka med många delar av mitt liv. Att jag inte skulle ha vänner, eller att jag skulle känna mig gammal men jag kan säga dig att det är precis tvärt om.

- ”SG” För det första är det guds önskan att vi ska klä oss i *hijab*. Gud vill skydda oss från de hungrigas blickar. Jag kan säga dig att när jag är hemma och de kommer en främmande man på besök och jag är utan *hijab* så känner jag mig mycket obekväm. Jag är övertygad om betydelsen av *hijab* eftersom jag vet att det är för min egen skull.
- ”Hajar” När jag klädde mig i *hijab* första gången så grät jag. Jag kände ett lugn som jag aldrig tidigare känt. En vecka efter att jag började bära *hijab* fick jag stipendium för bästa elev.
- ”Eli” Tror ni att ni som utbildade och unga kvinnor förhåller er till religionen på ett annat sätt än exempelvis män i er ålder, eller era föräldrar eller far- och morföräldrar?
- ”Noor” Det finns ingen skillnad i de religiösa föreställningarna. Tro är tro och den är den samma för män så väl som för kvinnor. Däremot har män och kvinnor olika uppgifter. Mannen är annorlunda i sin karaktär och därför har män och kvinnor olika uppgifter. Men dom är jämbördiga och likvärdiga. I Koranen står det att kvinnor ska sköta hemmet men samtidigt krävs det en motprestation av mannen. Han har också uppgifter och ansvar. I hemmet är kvinnan drottningen och det är mannens skyldighet att anskaffa allt hon vill ha och behöver. Så hennes uppgift är hemmet och hans uppgift är att se till att inget saknas i hemmet. Ett annat exempel på jämställdheten mellan en muslimsk man och muslimsk kvinna är utbildningen av barnen. Där har han ett visst ansvar och hon har ett annat. Dom ska göra det tillsammans och komplettera varandra. Det är inte nödvändigtvis så att huvudansvaret för barnen är kvinnans bara för att hon är hemma och bara en litet ansvar av det som vilar på mannen. Så är det alls inte. Båda måste ta ansvar och båda måste fostra barnen.
- ”Aisha” Det finns inget som hindrar att en kvinna utbildar sig. Det står i Koranen att vi ska utbilda oss. ”Ikra” (hon hänvisar till sura 87:6 Koranens budskap Mohammed Knut Bernström/Koranen K.V. Zetterstéen). Det är en

skyldighet vi har enligt koranen att utbilda oss. [*Andra i gruppen instämmer "det är en skyldighet att studera"*].

- "Noor" Kvinnor som utbildar sig har större möjlighet att förstå guds storhet. Om man exempelvis läser biologi så förstår man bättre vad guds skapelse innebär och alla mirakel.
- "Aisha" Det finns en jämställdhet som är riktig så som dom andra sagt. Men så finns det också en jämställdhet som inte är det. Män och kvinnor är skapta olika till och med deras kroppar är olika. Därför kompletterar män och kvinnor varandra. Men det går bara om de gör olika saker. Om de både gör samma sak så blir det fel eftersom de är olika och därför ska göra olika saker för att kunna komplettera varandra...

[*Här blir vi avbrutna. Den föreläsningssal som vi suttit i ska användas. Vi måste flytta på oss och söka en annan plats. Efter tags irrande i universitetets korridorer finner vi till slut en ny föreläsningssal som vi kan använda oss av.*]

- "Eli" har jag förstått rätt att religionen förtydligar skillnaderna mellan män och kvinnor?
- "Noor" Män och kvinnor är olika och det finns saker som en kvinna inte kan göra för att hennes kropp är annorlunda och skiljer från en mans kropp. Och ibland finns det män som inte har något emot att göra arbeten som är till för kvinnor. Exempelvis har män inte samma tålamod med barn som kvinnor. Eller ta hand om barnet när det är sjukt. Det är inget som män har tålamod för. Och det finns ingen anledning att utsätta barnet för mäns dåliga tålamod. På samma sätt är kvinnor inte skapta för att hålla på med betongarbete.
- "Aisha" Det finns till och med mer specifika exempel på skillnader mellan män och kvinnor. Immunitetsförsvaret hos kvinnor är starkare än hos män. Å andra sidan har män ett större blodomlopp i musklerna och en större muskelmassa än kvinnor. Därmed blir det naturligt att kvinnor har vissa uppgifter och män har andra uppgifter. Men det är inget som skadar jämställdheten mellan män och kvinnor. Män och kvinnor ska respektera varandra och ta gemensamt ansvar för både hemmet och barnen.
- "Eli" Håller ni andra med?
- Ja [*svaret kom mer eller mindre unisont och ingen gav intryck av att vilja opponera sig*].

- ”Aisha” Det finns en sak som jag tycker ska tilläggas. Förhållandet och uppgifterna mellan män och kvinnor ska också bedömas utifrån framgångar och vad man gör. Inte bara utifrån att den ene är man och den andre är kvinna. Den som exempelvis är bättre på studie ska naturligtvis studera. Jag är kvinna och har varit framgångsrik i min utbildning då är självklart att jag ska studera.
- ”Eli” Hur förändras er känsla när ni lämnar ert hem och kommer till Beersheva?
- ”Noor” För mig spelar det ingen roll var jag är. I och med att jag är muslim så är här jag en stark tillit till Gud. Det spelar ingen roll vem jag är eller vad jag gör. Ingen kan hindra mig när Gud är med mig. Eftersom Gud skyddar mig och vill mig väl så kommer även sådant, som jag kanske tycker är svårt, på sikt vara till min fördel.
- ”Eli” Hur upplever ni mötet med universitetet? Till skillnad från er hemort är ni här i minoritet. Man skulle kunna säga att det blir ett möte med moderniteten? Vad säger ni?
- ”Noor” Det är vi som visar hur man lever rätt. Vi slösar inte bort vår tid med oväsentligheter utan planerar dagen exakt och utnyttjar den rätt. Vi är duktiga och framgångsrika för att vi följer gud. På så vis visar vi att det är vi som är det moderna att det vi som gör det rätta. De finns sådana som inte klär sig ordentligt då visar vi vad som är den rätta klädseln genom att klä oss som vi gör. Det är vi som bestämmer vad som är modernt. Dom andra ser att en kvinna som klär sig rätt kan vara framgångsrik och visa bra studieresultat.
- ”Leila” Jag upplever att min omgivning är så här liten. [*Hon gör ett tecken med tummen och pekfinger för att visa hur små andra är.*] Jag känner mig som mamman och hennes barn. Verkligen så. [*De andra skrattar*].
- ”Noor” Men vi måste också respektera andra.
- ”Leila” Det finns inget nedlåtande eller nedvärderande i mitt förhållningssätt.
- ”Noor” Omgivningen försöker få oss att tro att smink och viss typ av kläder är det viktiga. Att det är ytan som avgör. Men vi väljer att först ta hand om vårt inre. Vi går inifrån och ut. Människan består av både insida och utsida. Utsidan måste vara anpassad till insidan för att utvecklas i rätt riktning

eftersom det börjar med insidan som påverkar utsidan. Om du däremot börjar med utsidan. Om en människa stjälar exempelvis och inte ljugar så kommer alla veta att han är en tjuv. Hans ärlighet och förpliktelser till sanningen är det som kommer göra att han slutar stjäla eftersom han inte vill att andra ska tro att han är en tjuv. På så vis är det hans inre karaktär som påverkar hans beteende. Men om han skulle vara en människa som obehindrat kan ljuga skulle han också fortsätta att stjäla. På det sättet påverkar vårt inre vårt beteende. Om det jag tror på är rätt så kan jag stå för det i alla lägen och i alla sammanhang. På det viset kommer också övertygelsen om att tro på det rätta automatiskt leda till att jag håller mig borta från det som är dåligt. På det viset fostrar jag mig själv steg för steg. Men om jag exempelvis stjälar och bara ser efter det ytliga, som att det inte finns någon kamera eller att ingen ser mig, så kommer jag stjäla men om jag har en inre övertygelse om att det är fel att stjäla så spelar det yttre ingen roll. Jag kommer inte att stjäla även om det inte finns övervakningskameror eller vittnen.

- ”Eli” Hur upplever du dig i mötet med det judiska sekulära samhället?
- ”Hajar” Jag känner mig stark. Mycket stark.
- ”Noor” Min tro är som ett ljus. Överallt dit jag tar ljuset blir det ljust. Jag kan ta ljuset från det ena rummet till det andra. Från mitt hem till en trädgård eller universitetet. Ljuset ger mig ljus var jag ens befinner mig. Ljust är som min tro den finns alltid med mig och lyser alltid upp vägen för mig. Överallt. Det är ljus som visar den rätta vägen.
- ”Eli” Känner ni något gemensamt med andra religiösa människor som exempelvis religiösa judiska kvinnor? Kan ni uppleva att de ser på samma sätt på sin religion? Kan ni uppleva en gemenskap i tron?
- ”Aisha” Nej. Det är som en skillnad mellan himmel och jord. Vi är övertygade om att det vi gör är rätt. Vi gör det som står föreskrivet i vår religion. Dom gör lite som det passar dom. Dessutom känner vi att de hatar oss och vill inte ha oss som vänner.
- ”Noor” Vi däremot skulle mycket väl kunna tänka oss att ha dom som vänner. Som när jag jobbad på sjukhuset Siroka. Jag jobbade på avdelningen med nyfödda barn och uppåt. Mellan 1-10 år. Där fanns det en religiös judisk kvinna som hade sin son där. Vi brukade gå förbi och gulla

med honom eller leka lite med honom. Då tittade hon på mig med ett ansiktsuttryck som inte ens går att beskriva och sa åt mig att hålla mig borta från hennes barn. Att jag inte var ren och en massa andra saker som jag inte ens mins. Och det trots att jag jobbade där och hon dessutom såg hur jag tvättade mina händer med den sanitära vätska som används på sjukhus.

- ”Eli” Hur skulle ni definiera er själva om ni fick välja mellan; muslim, arab, palestinier och israel? Vad kommer först och sist?
- ”Aisha” Landet [*syftar på marken*] här är vårt men staten kan vi inte identifiera oss med. Först är jag muslim sedan palestinier och slutligen arab med israeliskt medborgarskap som är ett resultat av omständigheter snarare än mitt val. Och jag känner att jag är i mitt land på min jord [*syftar på marken*] men inte i min stat.
- ”Leila” Muslim, palestinier, arab med israeliskt medborgarskap.
- ”Mona” Muslim, arab, palestinier med israeliskt medborgarskap.
- ”Hajar” Muslim, arab, palestinier.
- ”Aisha” Vi kan inte känna oss som israeler för vi får inga jobb. Först och främst kräver landet militärtjänst. Jag tänker ta min examen och sedan sitta hemma. Vi har ingen framtid i det här landet.
- ”Eli” hade ni föredragit att bo i ett muslimskt land?
- ”Aisha” Ja för i ett muslimskt land hade vi haft arbetsmöjligheter som vi inte har här.
- ”Eli” Så om ni exempelvis hade kunnat flytta till Egypten eller liknande så hade ni gjort det?
- ”Aisha” Nej, Egypten gillar jag inte.
- ”Noor” Nej, inte Egypten. Alla araber är inte muslimer.
- ”Eli” Nej och inte alla muslimer är araber. Men det flesta araber är muslimer. Eller?
- ”Noor” Jo så är det...
- ”Leila” Jag hade absolut föredragit att bo i ett muslimskt land.
- ”Eli” Saudiarabien?
- ”Leila” Ett muslimskt land och det spelar ingen roll vilket.
- ”Aisha” Jag vill inte bo någon annan stans än här. Det här är mitt land.
- ”Noor” Den platsen som du är född på är den platsen du alltid återvänder till. Det här är vårt hem.

- ”Aisha” Vi har goda relationer med andra och även med judar. Jag har judiska vänner. Jag hatar landets politik men inte dess invånare. Vi har goda relationer med många även här på universitetet. Min lärare är exempelvis någon som jag kommer mycket bra överens med och som jag tycker mycket om och hon är judinna.
- ”Eli” Av det ni säger kan man förstå att ni känner er marginaliserade?
- ”Aisha” Om jag hade varit marginaliserad så hade jag inte varit på universitetet. Hur kan jag vara marginaliserad när jag avslutat både högstadiet och gymnasiet med bra betyg och nu läser vid universitetet.
- ”Eli” Så då känner ni er inte marginaliserade?
- ”Aisha” Nej tvärt om det är jag som är i mitten.
- ”Leila” Vi är i mitten för att vi vet mer än andra. De andra har inte insett den sanningen som vi har upptäckt. Dom tror att dom lever rätt och njuter av livet. Men när det kommer till slutet så kommer inget att kunna hjälpa dom.
- ”Aisha” Religionen har förflyttat mig från marginalerna till mitten.
- ”Eli” Hur har det gått till?
- ”Leila” Tack vare islam har vi all kunskap vi behöver i vår hand.
- ”Noor” Islam ger oss drivkraften att röra oss framåt och att utvecklas därför är islam det som håller oss borta från marginalerna. Islam driver oss framåt och placerar oss i mitten. Vi är inte bara i mitten. Utan i mitten så håller vi också den högsta nivån.

Intervju 2.

Andra mötet med Noor i Beersheva 3 november 2009. Samtal i enrum på ett kontor som jag fick låna på Ben Gurion Universitetet. Jag är Eli.

Noor möter jag för andra gången. Vi har talat med varandra i telefon flera gånger. Mitt intryck var att hon verkligen vill hjälpa mig men att hon samtidigt var väldigt

upptagen. Den 3 november 2009 bestämde vi möte på universitetet. Vi ringde varandra vid flera tillfällen och till slut kom hon sju timmar senare än avtalat. Orsaken var enligt henne att hon hade haft mycket att stå i. Hon hade dels sökt nytt jobb och dels varit upptagen med privata saker. Flera gånger bad hon om ursäkt och gav mig dels känslan av att hon verkligen hade velat komma i tid, dels att hon tyckte det var viktigt att vi träffades. För Noor verkar vårt möte handla mycket om att islam ska framstå i positiv dager och jag ska närma mig islam. Medan vi vandrade upp mot byggnade där jag fått låna ett rum för mina intervjuer berättade hon för mig om en man som först hade haft en väldigt negativ bild av islam. Men genom mötet med andra muslimer och muslimska kvinnor fick han upp ögonen för den sanna läran och har så småningom bestämt sig för att konvertera.

Noor tycks ha god kontakt med sina väninnor och tycks heller inte ha något problem med att låta mig ha en direktkontakt med dem. Hon gör heller ingen hemlighet av att hon gärna skulle se mig som muslim och är mån om att muslimer framstår i ett så positivt ljus som möjligt.

- ”Eli” Vad har hänt i ditt liv sedan vi sågs sist?
- ”Noor” Jag har flyttat mina studier till det öppna universitetet och läser där psykologi. Dessutom studerar jag vid en shariaskola i Hebron på fredagar och lördagar. På det öppna universitetet där jag gör upp min studieplan själv läser jag en hel dag i veckan och sedan arbetar jag fyra dagar i veckan på en islamsk stiftelse. Där jag hjälper jag till att utforma utbildningsmaterial åt barn i förskoleålder.
- ”Eli” Vad innebär utbildningsmaterial?
- ”Noor” Det är böcker, häften, spel och lekar. Dessutom är det informationsmaterial till lärare och instruktörer om hur man ska hantera barn i åldrarna 0-3 och nu håller vi på att utveckla material för barn mellan 0-6 år.
- ”Eli” Vems är stiftelsen? Vilka är det som håller i den?
- ”Noor” Det är ett center som tillhör Negevinstitutet som är en organisation som har flera olika projekt som är riktade mot den arabiska befolkningen i Negev (Södra Israel). Mitt arbete är att anpassa utbildningsmaterialet till behoven hos den arabiska befolkningen både i Negev och i övriga Israel.

Det är den första organisationen i sitt slag i Israel som i huvudsak riktar sig till den arabiska befolkningen. Tidigare har det funnits sådan verksamhet som riktar sig till den judiska befolkningen i Israel. Men nu finns det som sagt även för den arabiska befolkningen i Israel. Vi har till och med en sheik som kontrollerar att vår verksamhet verkligen sköts i enlighet med de behov som den arabiska befolkningen har.

- ”Eli” Har ni något samarbete med det israeliska utbildningsdepartementet?
- ”Noor” Faktum är att vi hade ett sammanträde i söndags där vi kunde konstatera att åldrarna 0-3 ligger utanför utbildningsministeriets ansvarsområde. Om vi nästa år kommer att arbeta med material för barn mellan 4-6 år så kommer det att vara relevant.
- ”Eli” Vi träffades sist för ett år sedan. Hur har ditt liv förändrats sedan dess?
- ”Noor” Det är många saker som förändrats. Jag lever livet och fortsätter leva livet. Efter att vi träffades förra gången så åkte jag till Egypten för att besöka Al-Azhar universitetet och jag hälsade på hos min mors föräldrar. Dessutom gjorde vi en utflykt och tog lite semester. Två veckor senare deltog jag i ett sommarläger i Jerusalem under en månad vars syfte var att lära sig hur man memorerar koranen för att lära sig den utantill. Vi var 50 elever. Tre dagar senare åkte jag till Saudiarabien. Jag kom tillbaka för tio dagar och sedan åkte jag återigen till Saudiarabien. Andra gången var jag där under Ramadan.
- ”Eli” Besökte du Mekka?
- ”Noor” Självklart.
- ”Eli” Hur var det?
- ”Noor” Fantastiskt. Fantastiskt är ett litet ord för det jag upplevde.
- ”Eli” Skulle du vilja leva där?
- ”Noor” Nej.
- ”Eli” Varför då om det är fantastiskt?
- ”Noor” Det är verkligen fantastiskt men en människa längtar alltid tillbaka till sin jord och min jord är här inte där. Jag är född i (hon nämner ett beduinsamhälle i Negev) inte ens på sjukhuset i Beersheva och (hon nämner sin hemort) är min plats på jorden ingen annan stans.
- ”Eli” Kände du gemenskap med andra muslimer som var på besök i Mekka?

- ”Noor” Självklart. Jag känner ett sammanhang med hela världen och alla människor. Det spelar ingen roll om de är araber, ryssar eller amerikaner. Det spelar ingen roll alls. Även när det är svårt att förstå andra på grund av olika språk så spelar det ingen roll det är som alla förstår varandra ändå för det är så mycket som vi har gemensamt där. Gemenskapen finns i spiritualiteten så språket får en mycket mindre betydelse. 70 procent av all kommunikation är ju kroppsspråket så därför infinner sig ett instinktivt samförstånd. Alla förstår varandra och talar om framgångar, misslyckanden och längtan.
- ”Eli” Spelar det någon roll för de andra att du kommer från Israel?
- ”Noor” Nej absolut inte en muslim är muslim oavsett varifrån han kommer.
- ”Eli” Frågar dom inte hur det är i Israel?
- ”Noor” Nja ibland. Indier brukar fråga hur vi har var det varifrån vi kommer och liknande. Men det spelar inge roll. Det ytliga är inte viktigt där. Det viktiga är att alla är muslimer det är vad som skapar gemenskapen. Nationaliteten har inge betydelse det viktiga är att alla är muslimer. Om han sedan är arab eller har någon annan nationalitet har inge som helst betydelse.
- ”Eli” Hur tänker du när du lämnar Israel med ditt israeliska medborgarskap och åker till Saudiarabien?
- ”Noor” Vi flyger först till Jordanien och därifrån vidare till Saudiarabien. I Jordanien byter vi pass till ett jordanskt pass. Men i Saudiarabien säger vi att vi är ”fyrtiättor”. Att vi är palestinier från Israel. Det glömmar vi aldrig och vi kommer aldrig att glömma det. Vi är palestinier som bor i Israel.
- ”Eli” Men hur känns det att behöva byta pass? Vad tänker du på under vägs?
- ”Noor” Jag ska beskriva för dig hur jag upplevde min första resa till Saudiarabien. Första gången jag åkte var jag 21 år gammal. Det var dessutom första gången som jag åkte utomlands. När det sades till mig att jag skulle åka till Saudiarabien för att göra *haji* blev jag först väldigt glad. Men under veckan grät jag nästa oavbrutet och jag kunde inte skilja på om det var glädjetårar eller om det var tårar för att jag skulle lämna hemmet för första gången. Ju närmare tiden kom för avresan ju mer pressad kände jag mig. Jag kände mig orolig för att jag inte visste vad som kommer att bli eller

vad jag ska packa eller göra. Innan dess hade jag ägnat mycket tid åt att läsa om Saudiarabien på profeten Mohameds tid och profeten Ibrahims tid. Hur det var där i Mekka och hur islam utvecklades till vår tid. Det tog mig ungefär 28 timmar att gå igenom böcker, häften och filmer i ämnet. Det var mycket intressant och glädjande att läsa det och det gav mig också en känsla av att jag visst lite om hur det skulle bli då jag väl kom till platsen. Det gav mig också en känsla av säkerhet att jag liksom visste vad det var jag hade att vänta. Veckan innan jag skulle resa var både glädjande och sorglig. Det var första gången som jag skulle lämna min mark. Det är verkligen inte lätt att behöva göra. Jag kunde inte sova som vanligt och tyckte inte jag hade någon ordning på min tillvaro. Dessutom var studierna under den tiden ovanligt svåra eftersom jag hade lovat att lämna in alla uppgifter som behövdes för hela perioden innan jag åkte iväg. Det var också min första termin på universitetet och ett nytt ämne, så väldigt mycket kändes svårt. Det var verkligen inte lätt men jag pressade mig själv. Dagen innan jag skulle resa ringde telefonen mycket. Det var alla mina väninnor och vänner som ville lyckönska mig inför resan. Jag var också tvungen att förbereda möten för gruppen inom rörelsen här. Det är möten som vi har där vi diskuterar och lär oss om islam. Alla de möten som skulle vara medan jag var borta var jag tvungen att förbereda och koordinera. Det var heller inte lätt. Jag ringde runt hela tiden för att säga till de andra att de skulle fortsätta verksamheten även när jag var borta. Den dagen sov jag inte en blund. På morgonen [*hon blir rörd till tårar*] gick vi upp för att be, min far och jag, innan vi skulle ge oss iväg till Saudiarabien. Vi lämnade hemmet för att ge oss iväg. Min bror min far och jag i en bil och min mor, hennes två systrar i en annan bil och ytterligare mina systrar i en tredje bil. Vi åkte alla bilarna tillsammans till centrum. Det var en mycket speciell dag med mycket glädje. Alla kramades och önskade mig en bra resa och att jag skulle återkomma välbehållen och frisk. För första gången kramade jag alla mina bröder på riktigt och kände verkligen att dom kommer längta efter mig och jag vet att jag kommer att längta efter dem. Det var en mycket speciell tid. Så klockan sju på morgonen var vi mitt i stan. Där fanns också min väninna med sitt barn. Veckan innan hade barnet brutit armen och jag hade tagit honom till sjukhuset i Beersheva. Dagen vi skulle åka så skulle barnet på kontroll till

sjukhuset men sa att han ville att jag skulle ta honom dit, ingen annan. Min väninna berättade för mig precis vad barnet sagt och hur det var och hur mycket han tyckte om mig och att han grät för att jag inte kunde följa med till sjukhuset eftersom kontrollen skulle vara efter att vi åkt. Så hon hade bestämt sig för att ta med honom och säga adjö till mig för att jag samtidigt skulle tala med honom och förmå honom att gå på kontrollen utan mig. Så fem minuter innan jag skulle åka kom hon med sitt barn. Femtio personer satt och väntade i bussen som skulle ta oss till Jordanien. Och så kom det lilla barnet med sin mamma och kramade mig. Så länge bussen inte körde satt jag vid fönstret och tittade på min mor och mina bröder och bara känner hur mycket jag kommer längta efter dom [*återigen bryter tårarna fram*]. Och så fort som bussen började köra så började jag gråta. Jag visste att jag var på väg mot en fantastisk resa. En resa till en plats som jag läst om och som jag i mitt innersta kände till men att lämna min mark var inte lätt. Jag grät nästan hela vägen till Jordanien och funderade på att jag lämnat min mark och mina föräldrar och hur det skulle bli att uppleva det nya med den känslan men så fort som vi fick våra andra pass så var det som jag hamnade i en ny värld, Jag planerade resan och vårt reseprogram. Tog hand om de gamla i bussen och min far. Jag funderade på hur jag skulle uppleva att genomföra *haji*. Jag funderade över hur resan skulle utveckla sig och vad vi skulle göra under resans gång. Det blev en fantastisk resa som var väldigt lyckad. Men den sista dagen då vi skulle återvända hem tillbaka till Israel så återkom det gråt som jag kände då jag lämnade mitt hem. Jag ville inte lämna Mekka. Jag tittade bakåt mot Mekka och kände hur svårt det var att lämna den platsen. Det kändes som om jag återvände till Israel utan både mitt hjärta och mitt förnuft som jag lämnat efter mig i Mekka. Men återigen förändras allt i Jordanien när vi bytte tillbaka till våra israeliska pass.

- ”Eli” Upplevde du samma känslor denna gång när du reste?
- ”Noor” Nej, denna gång var det en annan typ av grupp. Det var grupp studenter och ungdomar från 12 år till 21 år. Vi var 49 stycken varav sex ledare. Vi hade olika planer och olika föreläsningar och program. Vi möte olika shejker och andra auktoriteter som föreläste. Sedan har jag varit där en gång också under Ramadan. Det var också en mycket speciell upplevelse. Vi läste ur koranen, bad till gud och fastade. Vi fick höra hur andra

muslimer i världen lever och vi besökte marknaden. En del saker har jag gjort med min familj och andra saker har jag gjort med vänner. Det är olika men båda är underbart.

- ”Eli” Upplever du samma känsla av förändring fortfarande när du kommer till Jordanien?
- ”Noor” Nej, tidigare var det en starkare upplevelse. Första gången var jag orolig för att jag inte skulle komma ihåg betydelsen och historien av de heliga platserna och det gjorde att jag kände mig mycket pressad. Den gången som jag var med ungdomsgruppen kändes det också mycket pressande eftersom jag hade ett ansvar att berätta för ungdomarna om islams historia i Saudiarabien.
- ”Eli” Blir du fortfarande lika berörd av att komma till Saudiarabien som du blev första gången?
- ”Noor” Absolut. Fortfarande blir jag rörd när jag tittar på bilder på internet från Saudiarabien. Det berör mig väldigt mycket. Eller om jag sluter ögonen och tänker mig tillbaka till Saudiarabien så berör det mig verkligen.
- ”Eli” Vad är det som mest berör dig? Är det att vara på platsen eller är det mötet med andra muslimer?
- ”Noor” Det är båda tillsammans. Varför jo för att platsen just den plats är där hela *ummah* träffas. De ena ger det andra.
- ”Eli” Får du kontakter med andra muslimer i världen som du sedan skriver till eller talar med?
- ”Noor” Nej, för jag håller inte på så mycket med internet, messenger, email och sådant. Det är inte min grej för jag har inte tid att sitta framför datorn. Men när vi är där så har vi kontakt. Vi ber tillsammans eller läser koranen tillsammans eller berättar om våra liv för varandra eller talar om koranen och profeten. En del kommer från Jordanien andra från Saudiarabien och någon från Filipinerna. Det viktiga är bara att de kan lite arabiska. Då ordnar sig resten.
- ”Eli” Hur ser en vanlig dag ut för dig?
- ”Noor” Varje dag är för mig en fest!
- ”Eli” Ok hur ser den ut? Hur börjar du dagen?
- ”Noor” Jag stiger upp och börjar dagen vid fyra på morgonen genom att förbereda mig för bön.

- ”Eli” Går du till moskén?
- ”Noor” Nej, men när jag är i Saudiarabien eller Egypten så går jag på morgonen till moskén.
- ”Eli” Varför går du inte till moskén hemma?
- ”Noor” Dels för att kvinnor inte går ut där jag bor och dels för att moskén är stängd så tidigt. Sanningen är att jag har nyckeln till kvinnornas avdelning i moskén men jag har aldrig tänkt på att gå till moskén så tidigt när jag är hemma eftersom det inte är ett måste. Så jag ber hemma.
- ”Eli” Vad inne bär det att du förbereder dig för bön?
- ”Noor” Det innebär många saker. Först och främst förbereder jag mig så att jag är ren och proper. Det är viktigt att vara välvårdad när man ska träffa gud. Dessutom innebär förberedelsen att jag vaknar ordentligt i och med att det är tidigt på morgonen och jag precis stigit upp. Det är viktigt vara vaken och koncentrerad inför mötet med gud efter som jag måste vara medveten om vad det är jag säger när jag möter honom.
- ”Eli” Känner du att du möter gud under bönen?
- ”Noor” Självklart. Det är ju vad som är viktigt. Det är också det grundläggande motivet för förberedelserna till bönen. Därefter klär jag mig i passande kläder för bön.
- ”Eli” Vad för kläder?
- ”Noor” *Hijab* eller *chimar*.
- ”Eli” Varför?
- ”Noor” Först och främst för att det är mer respektabelt.
- ”Eli” Respektabelt inför vem?
- ”Noor” Först och främst är det så det ska vara enligt religionen. Ju luftigare och längre klädseln är ju bekvämare är den. Det är lättare att röra sig om kläderna inte sitter åt mot kroppen. Och om kläderna stör mig eller sitter för hårt så kommer jag inte kunna vara koncentrerad i mitt möte med Gud.
- ”Eli” Är *hijab* bekvämt?
- ”Noor” Mycket bekvämt. Först och främst är det långt och luftigt. Att det är långt gör det enkelt. Jag behöver inte fundera på om det är värdigt eller ej. Om jag ska behöva fundera på om jag är värdigt klädd så tänker jag på fel saker. I och med att det är långt är mina tankar befriade till att koncentrera

mig på gud. Det är också viktigt för mig att jag ska kunna röra mig enkelt och bekvämt.

- ”Eli” Så det är därför som du klär dig i både *hijab* och *j’ilbab*?
- ”Noor” Absolut. Om jag inte känner mig bekväm så kan jag ju inte röra mig enkelt i vardagen.
- ”Eli” Så du klär dig på det viset innan du ber?
- ”Noor” Ja sedan vänder mig mot *Kaba* och genomför *salat*.
- ”Eli” Varför ber du?
- ”Noor” Det är först och främst för att tacka gud.
- ”Eli” För vad?
- ”Noor” För allt. Att gud har givit mig möjligheten att se och att höra. Att gud har givit mig mitt intellekt så jag kan tänka. Det finns människor som har intellekt men inte vet hur de ska använda det. För att gud har skapat mig till människa och inte till något djur. Jag tackar gud för mina föräldrar för vårt hem. För allt. För att jag studerar. För mitt arbete och för mina inkomster. För allt. För att jag är frisk. För det goda och för det onda.
- ”Eli” Varför tackar du Gud för det onda?
- ”Noor” För det första för att det inte är värre än vad det är. För det andra för att om jag får det dåligt så kanske jag vaknar till för att förbättra min situation. Annars finns det risk för att en människa bara flyter med utan att tänka på att det som händer kanske inte är bra. Men när det bli dåligt så kan det fungera som en väckarklocka. Det finns flera orsaker till varför man ska tacka gud även när det är dåligt.
- ”Eli” Vilka fler orsaker finns det för att tacka gud när det är dåligt?
- ”Noor” Gud är inte som människor. Om en människa gör dig en tjänst så säger du tack. Men tack är inte tillräckligt för gud.
- ”Eli” Vad behöver gud mera?
- ”Noor” Inom islam så säger vi, vad gud vill gör vi vad han inte vill håller vi oss borta ifrån. Gud säger inte gör si eller gör så bara utan vidare det finns alltid en anledning. Gud säger exempelvis att vi inte ska äta gris och det finns flera orsaker till varför man inte ska äta gris. I och med att gud har givit oss både informationen och förbudet så har han visat oss hur mycket han bryr sig om oss och även det är en orsak till att tacka Gud. Tack gud för att du älskar oss så mycket att du bryr dig om oss och skyddar oss från alla

faror och inte vill att vi skall fara illa. Det att gud säger till oss vad vi inte ska äta är något att verkligen vara tacksam för.

- ”Eli” Jag kan förstå varför man ska tacka gud för att han är beskyddande och god. Men jag förstår anledningarna till att tacka gud för det som inte är bra?
- ”Noor” Jag har redan förklarat orsakerna till varför man ska tacka Gud för det onda. Det första var att tacka gud för att det inte är värre än vad det är. För allting kan alltid bli värre. För det andra så innebär vanligtvis dåliga eller tråkiga saker att det väcker oss till att göra något gott av det. För det tredje förstår vi inte alltid vad det är som händer. Det kan vara så att guds avsikter är goda och vi inte ser det och förstår något annat. Med tiden kommer dock varje människa att se att guds avsikter alltid är goda.
- ”Eli” Ok, så låt oss återgå till ditt dagliga liv. Du ber på morgonen för att tacka gud. Upplever du då att du möter gud?
- ”Noor” Ja, när jag inleder min bön så är det inte bara tomma ord. Hela tiden måste vi be med koranen som utgångspunkt. Vi kan inte bara hitta på böner som det passar. Det finns visserligen utrymme i bönen för att komma med egna önskemål och funderingar men i princip så ska bönen följa ett speciellt mönster. Men när jag ber så glömmer jag hela världen det är ett möte mellan bara mig och gud. Om en orm skulle komma och bita mig skulle jag inte känna något för jag upplever att jag befinner mig i annan värld på en annan plats. När jag träffar gud så glömmer jag hela världen. Då är jag inte med någon annan är gud.
- ”Eli” Vad gör du efter bönen?
- ”Noor” Bönen tar inte mer än 12 minuter. Efter bönen sätter jag mig i vår trädgård och njuter av morgonen. Jag sitter i trädgården och funderar över hur den nya dagen kommer att bli. Hur jag kan använda den bäst. Jag planerar min dag och funderar över vilka hinder som kan infinna sig och hur jag kommer att lösa dem. Sedan dricker jag något varmt. Det kan vara te eller kaffe. Sedan läser jag ur koranen.
- ”Eli” Varför läser du ur koranen på morgonen?
- ”Noor” På så sätt vaknar jag till ytterligare på morgonen. Dessutom vill jag finna något i texten som är nytt. Koranen innehåller mycket som gäller vårt dagliga liv och varje gång jag läser ur koranen så kommer jag på något nytt.

Även om jag läser ett visst stycke en miljon gånger så kommer jag varje dag att finna något nytt. Något som utvecklar mig eller lär mig något. Till exempel när jag kommer till avsnitten som berättar hur gud skapade människan. Då förstår jag för varje gång hur forskningen egentligen kommit fram till något på senare tid som stått i koranen väldigt länge. Vad jag egentligen söker är något som någon kanske inte funnit tidigare. Det ger mig en starkare kontakt med *ummah* och det stärker mig personligen. Dessutom så ger det mig ytterligare energi för att fortsätta att läsa koranen. Jag vill hela tiden upptäcka nya saker. Nya mirakel och nya händelser.

- ”Eli” Hur länge läser du ur koranen?
- ”Noor” Det beror på. Det kan variera. Ibland när jag söker ett speciellt ämne kan jag avsluta hela koranen på tre dagar för att finn alla verser som tillhör just det ämnet.
- ”Eli” När du läst färdigt ur koranen. Vad gör du då?
- ”Noor” Då väcker jag mina bröder så att de kommer iväg till jobbet och förbereder frukost för alla. Ibland är det min mor som förbereder frukost och ibland är det jag och ibland så hjälps vi åt. När vi har ätit tillsammans så ger sig var och en iväg till sitt. Jag gör mig också i ordning för att ge mig av. Sedan läser jag en bön för att Gud ska hjälpa mig under dagen.
- ”Eli” Varför gör du det?
- ”Noor” Om jag gör det på morgonen innan jag ger mig iväg så vet jag att han kommer hjälpa mig under dagen. Jag måste naturligtvis göra mitt yttersta för att ska bli rätt men jag ber dessutom gud om hans beskydd. Ibland kommer en väninna som jag jobbar med och hämtar mig men annars så åker jag med buss.
- ”Eli” Hur känns det för dig att komma till Beersheva?
- ”Noor” Det är ingen speciell känsla för mig. Jag har vant mig vid det.
- ”Eli” Men när du kommer från ditt samhälle till Beersheva så kommer du från en omgivning som är arabisk muslimsk till en annan som är en majoritet av judar och kanske med ett modernare förhållningssätt?
- ”Noor” Det finns inga problem i det. Jag är alltid förberedd för alla omgivningar och kan anpassa mig till varje plats. Till och med Sverige. Oroa dig inte. Det är kombinationen av tron på gud och tron på mig själv som gör det möjligt för mig att alltid ta mig fram där jag behöver.

- ”Eli” Vad gör du resten av dagen?
- ”Noor” Det beror på. Om jag studerar så förbereder jag mig för studier och om jag ska arbeta så förbereder jag mig för arbete. På arbetet inleder jag med att förbereda mitt skrivbord. Under arbetet så måste jag ta en paus för bön.
- ”Eli” Varför ber du mitt på dagen?
- ”Noor” För att vi ska be fem gånger om dagen?
- ”Eli” Jag vet. Men varför?
- ”Noor” Det är först och främst en fråga om tro. Dessutom är det bättre för kroppen, för själen och för traditionen. Om jag har gjort något misstag eller fel under tiden så kan jag räta till det genom salat eller *umra*. Men det gäller bara de små överträdelserna. De gäller inte brått som att stjäla och döda. Om jag exempelvis inte skulle respektera dig så gör jag ett misstag och alla gör misstag. Men om du vet att du gör misstag och inte försöker räta till det så är du inte en bra människa.
- ”Eli” Jag förstår. Men vad ger bönen dig? Är det någon skillnad för dig på morgonbönen och middagsbönen?
- ”Noor” Nej strukturen för alla böner är den samma.
- ”Eli” Känslan? Vad innebär det för dig? Hur bönen är strukturerad är jag mindre intresserad av. Jag vill veta hur du upplever bönen?
- ”Noor” Det finns många skillnader. Varje bön känns olika. Ibland kan en person känna sig starkare ibland svagare. Ibland glad och ibland ledsen. Om jag exempelvis befinner mig på resa så kan det vara bättre att bara be fyra böner för att bevara koncentrationen. Varje gång ger bönen mig ny styrka. I gryningen ger det mig styrka att starta dagen. Jag känner morgonluften och får en bra start på dagen. Det är också bra för kroppen. Dessutom om jag går upp sent på dagen så är det enligt vetenskapen varken bra för hjärtat eller för hjärnan. Därför är det viktigt att gå upp tidigt. Ni i Europa har en massa föreställningar om betydelsen av att träna fysiskt, ni gör stora projekt för att lära barnen tvätta händerna och annat vi gör det fem gånger om dagen. När det gäller fysiskträning och bönen så har det också med renlighet att göra. Varje gång som jag förbereder mig för bönen så genomgår jag en rening genom tvagning. Så hos oss är det också en fråga om att vänja sig vid något för att det ska bli en rutin. Därför är det viktigt att lära redan de små barnen

att be fem gånger om dagen. Om de lär sig tidigt så blir det som en rutin och då behöver man inte göra de stora projekten som ni gör i Europa. Ni samlar pengar och planerar projekten och anställer folk för att lära andra hur de ska tvätta händerna och hur viktigt det är att bli av med bakterier. Vi gör det enklare och tvättar våra händer minst fem gånger om dagen. Det ger mig också en känsla av att vara renare än andra som tvättar sig en gång på morgonen och en gång på kvällen.

- ”Eli” Känner du dig renare än andra?
- ”Noor” Fysiskt ja. Varför? Jo därför att jag fem gånger om dagen förbereder mig för bön. Jag tvättar händerna sköljer munnen och näsan och tvättar ansiktet och öronen. Dessutom tvättar jag fötterna. Det är mycket viktigt.
- ”Eli” Men varför är du överhuvudtaget religiös?
- ”Noor” Varje människa söker efter en väg att vara lycklig på. Varje människa försöka finna lycka. Jag har sökt olika vägar tidigare men inget har tidigare givit mig den lycka jag känner nu?
- ”Eli” Vem är det som lärt dig vad den rätta religionen innebär?
- ”Noor” Jag började intressera mig för religion på mellanstadiet. Mamma brukade berätta historier ur koranen för mig. Men morfar kommer från Egypten och jag brukade alltid se honom läsa ur koranen. Jag brukade ställa en massa frågor. Varför läser du ur koranen? Varför är det viktigt? Vad står det i koranen? Varje gång jag såg honom läsa så brukade jag ställa mig själv de frågorna. En gång satt jag bredvid men morfar och frågade honom varför han aldrig gör annat än läser ur koranen, ber, sover eller sitter med andra män moskén. Då svarade han att om det funnits något som är viktigare att göra än det så skulle jag ha gjort det. Utan sömn klarar sig ingen. När jag sitter med de andra männen i moskén så stärker jag banden mellan oss och *ummah*.
- ”Eli” Men dig ger religionen lycka?
- ”Noor” Självklart!
- ”Eli” Tycker du att funnit sanningen?
- ”HK” Ja.
- ”Eli” Finns det fler anledningar?
- ”Noor” Det hjälper mig att bevara hälsan.

- ”Eli” Det har du sagt och jag har skrivit ner det. Men jag vill veta om det finns fler orsaker än hälsa och lycka?
- ”Noor” Att få en plats i paradiset är också viktigt.
- ”Eli” Vad innebär det att få en plats i paradiset?
- ”Noor” Vi tror inte att alla människor har samma möjligheter i det kommande livet. Det finns skillnad mellan de goda och det onda.
- ”Eli” Vad händer med de onda?
- ”Noor” Han gör det han gör och gud bestämmer hans öde.
- ”Eli” Låt oss säga att det finns någon som gud anser är ond. Vad händer med honom?
- ”Noor” Gud ger honom massor av möjligheter, tid och idéer om hur han ska kunna bli en bättre människa.
- ”Eli” Trots allt detta så fortsätter samma person att vara ond. Vad händer då?
- ”Noor” Då hamnar han i *g’ehenam*.
- ”Eli” Vad händer där?
- ”Noor” *G’ehenam* är den plats dit varje dålig människa hamnar.
- ”Eli” Men vad händer där?
- ”Noor” [*Hon skrattar lite generat*] Han brinner upp väcks till livet och brinner upp igen och väcks till livet och brinner upp igen i alla evighet. Men varje ond människa har möjligheten till att bli bättre. Varje människa kan slå upp koranen läsa och bli en bättre människa.
- ”Eli” Varför tror du han inte gör det? Varför tror du att inte alla muslimska kvinnor i södra Israel eller överhuvudtaget går klädda i *hijab* och är religiösa som du?
- ”Noor” Först och främst tror jag det beror på att de inte vet tillräckligt. Dessutom är de ännu inte övertygade. Det finns massor av exempel på att människor inte vet hur man ska övertyga andra. Det går inte att forcera. Om man inte vet hur man ska övertyga någon så lyckas det inte. Man förstår vad som kan vara viktigt för just den personen inom islam och ta fram just det för att övertyga andra.
- ”Eli” Men varför finns det kvinnor och män som inte är religiösa. Varför har andra inte fattat samma beslut som du har?

- ”Noor” När gud skapade själen så skapade han den med både det goda och det onda. Den som har valt det goda och utvecklat det kommer belönas på slutet.
- ”Eli” Men varför väljer då inte alla den goda vägen?
- ”Noor” För att de väljer det onda. Det är deras val och deras beslut och det är också därför som de själva måste stå till svars i den kommande världen för vad de gjort.

Intervju 3.

Andra mötet med Leila i Beersheva 5 november 2009. Samtal i enrum på ett kontor som jag fick låna på Ben Gurion Universitetet. Jag är Eli.

Med Leila är detta det andra mötet efter den första gruppintervjun. Intervjun görs ett rum på Institutionen för Mellanösternstudier vid Beersheva universitet. Rummet är ett vanligt arbetsrum c:a 2 x 3 meter. Leila och jag satt ensamma i rummet under samtalet. Eftersom jag var osäker över hur Leila upplevde att sitta ensam med mig i ett rum lämnade jag dörren på glänt. Ganska snart gjorde hon intryck av att känna sig bekväm. De delar av intervjun som är ”rundprat” och som jag anser är betydelselösa har jag uteslutit från utskriften. Allt finns dock inspelat i två kopior. I Utskriften är jag ”Eli”.

- ”Eli” Kommer du från en religiös familj?
- ”Leila” Jag tror att det är fel att kalla min familj religiös. Snarare är den traditionell.
- ”Eli” Hur ser en vanlig dag ut för dig från det du går upp på morgonen?
- ”Leila” Det finns en tid innan solen går upp *fajer* gryningen. Då går jag upp och ber.
- ”Eli” Går du alltid upp vid gryningen?
- ”Leila” Ja
- ”Eli” Gör du det ensam eller går hela familjen upp samtidigt?
- ”Leila” Nej, det var min mor som ibland gick upp med mig eller så ställde jag min väckarklocka men efter en tid så gick jag upp själv. Jag tror det

kallas för biologisk klocka. Jag går upp och läser ur koranen eller ber tills solen går upp.

- ”Eli” Varför?
- ”Leila” Jag vet inte. Jag tycker helt enkelt om det. Det ge mig en bra känsla. En känsla av lugn. En känsla av att börja dagen bra och verkligen vara redo för dagen som kommer.
- ”Eli” Känner du samma sak varje dag? Finns det inte dagar då du tycker att det känns svårt.
- ”Leila” Klart det finns sådana dagar då jag känner mig trött. Om jag exempelvis har föreläsningar till åtta på kvällen så är det svårare morgonen därpå. Då sitter jag kanske endast en kvart. Då kanske jag bara ber en kort morgonbön och läser bara en sura och somnar om en stund. Klockan sju förbereder jag mig och beger mig till universitetet.
- ”Eli” Vad innebär det att du förbereder dig?
- ”Leila” Jag klär mig och äter frukost. Det är inget som har med religion att göra.
- ”Eli” Men klädsel är väl bland annat *hijab*?
- ”Leila” Egentligen heter det jag har på *chimar* men det kan man säga är under rubriken *hijab* eller man kan säga att det är en typ av *hijab*.
- ”Eli” Varför klär du dig i det?
- ”Leila” Därför att jag övertygats inifrån att det är rätt. Jag klädde mig inte så tidigare. Då klädde jag mig i något enklare som inte täcker hela huvudet. Men det kändes inte helt rätt. Det kändes inte som om jag var 100 procent.
- ”Eli” Känner du att du är 100 procent i det du har på dig nu? Det finns de som menar att 100 procent är exempelvis *niqab*?
- ”Leila” Jag vet inte... Syftet med att bära *hijab* är att skapa ett avstånd, att inte väcka uppmärksamhet, att täcka skönheten. I vårt samhälle om jag skulle bära *niqab* så skulle jag väcka uppmärksamhet och nyfikenhet istället. Människor skulle lägga märke till mig istället och därmed skulle hela idén med huvudduken förlora sitt syfte. Dessutom räcker det jag har på mig.
- ”Eli” Vem är det som har sagt att det räcker?
- ”Leila” Vad menar du med det? Det är i vår religion.

- ”Eli” Jag vet men vem i religionen tolkar exempelvis texter. Vad är det för del i religionen, eller vem är det som har sagt att det räcker?
- ”Leila” Jag förlitar mig på människor som verkligen kan både *sunna* och Koranen. De hittar inte bara på de vet. Dessutom har jag själv läst det i Koranen. Jag kommer inte just nu ihåg i vilken vers.
- ”Eli” Ger klädseln dig någon speciell känsla eller betydelse? Du är väl klädd på ett annat vis hemma? Vad känner du eller tänker du när du lämnar hemmet i dessa kläder?
- ”Leila” I början, när jag började klä mig så här så kändes det rätt. Det kändes som om jag gör rätt saker. Det kändes som jag gör precis det gud ber mig gör. Det var något jag verkligen kände när jag klädde mig så här. Men med tiden har det blivit en rutin och jag känner ingenting. Jag har ofta bara fem minuter på mig att klä mig när jag vaknar sent och det ger mig inte tid att tänka på klädseln.
- ”Eli” Vad gör du sen?
- ”Leila” Sen går jag på bussen. Under resan läser jag oftast något. Jag läser en rad böner där jag ber Gud om att dagen ska bli bra. Att gud ska hjälpa mig att utvecklas och nå framgångar och att gud ska skydda mig.
- ”Eli” Kan man säga att du upplever att gud är med dig hela tiden från det att du stiger upp på morgonen?
- ”Leila” Ja, jag upplever att gud är med mig hela tiden. Det finns tillfällen när jag studerar och all min koncentration går åt studierna. Då tänker jag inte på gud.
- ”Eli” Hur upplever du att lämna hemmet och komma till universitetet?
- ”Leila” Nu mera är det rutin och det spelar inte så stor roll. Jag är den enda arabiska muslimska religiösa kvinnan på min avdelning där jag läser biologi. Men i början var det mycket annorlunda. Jag upplever dock fortfarande så fort som jag stiger av bussen att jag är på väg mot en utvecklad värld men också en värld som innebär en del faror.
- ”Eli” Vadå för faror?
- ”Leila” Det är olika. Men det är en värld där det också finns dåliga människor. Jag kunde då känna att inte alla viste vem jag var. Att det är en värld där det finns onda människor. Kort sagt en värld där jag inte kan var helt lugn och trygg.

- ”Eli” Kan du försöka utveckla lite vad den egentliga faran består av?
- ”Leila” Jag vet inte min första känsla var att omgivningen är farlig. I början hade jag inget självförtroende. Jag kände mig inte bekväm med att tala med vem som helst. Det var nytt för mig att prata med andra. Att prata med andra ungdomar och andra män. Det är inget som jag tänkt på så mycket egentligen...
- ”Eli” Tror att det finns sådant som är ett hot för dig just för att du är religiös, sådant som en icke religiös person kanske inte skulle uppleva som något hot?
- ”Leila” Jag har vuxit upp i en mycket traditionell familj som inte är så religiös. Familjen är mycket viktig i den traditionen. Faran som jag kände i början kunde exempelvis vara att någon såg mig prata med en annan person som jag behövde prata med av studieskäl...Jag vet inte exakt hur jag ska förklara det...det är inte så mycket en fråga om att universitetet är en fara. Snarare var det jag som inte hade något självförtroende...jag visste inte hur jag skulle tala med andra. Hur jag skulle bete mig här. Jag kände mig annorlunda.
- ”Eli” Sist vi pratade med varandra så ställde jag dig frågan om du kände dig annorlunda eller utanför. Men då sa du att så var det inte alls utan de var alla andra som var utanför och inte förstod eftersom dom inte tillhörde islam och inte lyssnade på gud.
- ”Leila” Så var det i början. Mitt dåliga självförtroende var innan jag blev religiös. Det var då jag kunde känna mig utanför. Då jag gick klädd som alla andra beduiner skulle man kunna säga. Men så deltog jag här i möte med en islamsk studentförening som vänder sig i första hand till muslimska studenter. Jag började delta i deras verksamheter och det var då den nya känslan av säkerhet började infinna sig så som jag beskrev den för dig tidigare.
- ”Eli” Så det var där som känslan av att andra är annorlunda började infinna sig?
- ”Leila” Precis det är därifrån. Där träffade jag också de andra kvinnorna som du har träffat och talar med. När jag började i den gruppen så visste jag inte ens vad *sunna* egentligen var. Jag visste att det fanns vissa förpliktelser som vi muslimer ska genomföra men vad de innebar förstod jag inte. Jag

visste att vi ska be fem gånger om dagen och fasta på ramadan, men det var endast frågan om förpliktelser. Vad det skulle ge mig förstod jag inte. Hela den här processen började för knappt tre år sedan. Det var då jag började förstå hur fullbordad en muslim är. Hur rent en muslims hjärta är. Hur mycket en muslim älskar och hur viktigt det är att inte hata. Vi muslimer vet och förstår sådant som andra inte förstår eller ser. Genom vår klädsel stänger vi inte ute världen. Klädseln är inte ett tecken på att vi är outvecklade.

- ”Eli” Du säger vi muslimer. Känner du någon gemenskap med andra muslimer i världen? Känner du exempelvis samhörighet med en muslim även om du inte förstår deras språk? Muslimer från Indonesien exempelvis?
- ”Leila” Ja det gör jag för att de tror på det samma som jag gör. På det enda. Klart att det finns en gemenskap och ett sammanhang. Visst finns det mycket som skiljer oss åt.
- ”Eli” Saudiarabien när du ser på TV. Känner du gemenskap?
- ”Leila” Ja Saudiarabien känns absolut gemenskap. Men det gäller även känslan av samhörighet med muslimer i USA eller i England. Ja det finns absolut en känsla av samhörighet.”
- ”Eli” Vad gör du när du kommer fram till universitetet på morgonen?
- ”Leila” Jag har ett väldigt fullt schema antingen är det från 8 till 20 eller från 8 till 18.
- ”Eli” Var lägger du in bönerna i det så täta schemat?
- ”Leila” Jag går och ber vanligtvis klockan 12 och 16.
- ”Eli” Var någonstans ber du?
- ”Leila” Det finns ett bönerum i studenthuset.
- ”Eli” Ber du ensam eller ber du med andra?
- ”Leila” Jag ber ibland med flera och ibland ber jag ensam.
- ”Eli” Finns det någon skillnad för dig i känslan mellan de olika bönerna eller någon skillnad i att be ensam eller i grupp?
- ”Leila” När jag ber med andra kan jag känna en väldigt stark gemenskap. Jag kan känna att den kvinnan som är bredvid mig är liksom min syster utan att hon är det på riktigt. Och vanligtvis känns det väldigt bra. Men ibland finns det undantag. Som när kvinnor som inte är riktigt religiösa ber bredvid mig då känns det inte helt ok. När jag ber ensam känner jag alltid att gud

hör mig och ser mig i allt jag gör. Det känns som gud vakar över varje rörelse jag gör.

- ”Eli” Så det innebär att du lyckas få plats med dina böner trots ditt mycket trånga schema?
- ”Leila” Bönen tar inte så lång tid. Den tar inte mer än 5 till 10 minuter.
- ”Eli” Finns det tillfällen då du upplever att bönen stör dig i ditt schema?
- ”Leila” Det beror på om jag är nära vårt bönerum i studenthuset är det inget problem men om jag har föreläsningar i ett annat hus som är långt bort då stör det mig. Men då försöker jag istället finna en lugn plats någon stans där jag kan be i fred.
- ”Eli” Varför är det viktigt för dig att genomföra dessa böner?
- ”Leila” Inom mig känner jag det som att när jag missar en bön så blir fortsättningen på dagen inte bra. När jag missar en bön kan jag exempelvis inte koncentrera mig på föreläsningar. När jag avslutat mina böner så känns det som om jag återfår ny energi. Även om det jag studerar kan vara svårt så påminner bönen mig om hur viktigt det är att studera.
- ”Eli” När dagen är slut åker du då hem? Vad tänker du på under resan?
- ”Leila” Jag brukar tänka igenom hur dagen har varit. Om jag gjort allting rätt eller om det fanns något jag hade kunnat göra bättre.
- ”Eli” Hur känner du när du kommer hem?
- ”Leila” Här på universitetet känner jag mig hemma. Hemma är det...jag vill inte påstå att jag är en annan person hemma men jag betar mig lite annorlunda. På universitetet känner nästan alla mig. Här kan jag vara aktiv, hjälpa till att uttrycka min åsikt och jag upplever att jag deltar i flera projekt som driver samhället framåt. I min by är det lite instängt. Men det har inget med min religion att göra. Och i byn varierar det hur människor förhåller sig. Det finns det som inte accepterar vissa saker även om religionen inte har något emot det.
- ”Eli” Du har tidigare definierat dig som beduin. Var kommer det beduinska in i bilden i ditt fall?
- ”Leila” Om jag ska vara ärlig känner mig inte alls som beduin. Att vara beduin är en livsstil. Det innebär att bo i tält exempelvis...det är en livsstil inte en identitet. Det finns människor som säger att de är stolta över att vara beduiner men det har glömt att det är en livsstil och inte en identitet.

- ”Eli” Innebär det att islam är din identitet?
- ”Leila” Jag är muslim och arab.
- ”Eli” Känner du att varit något som tvingat dig eller påverkat dig att bli religiös eller är det ett beslut som du känner att du fattat helt själv.
- ”Leila” Ska jag var ärlig så kände jag mig tvingad i början. Min mamma brukade säga att om du inte ber så hamnar du helvetet och gud kommer att straffa dig eller om du gör så kommer gud att göra så. Då kände jag påtryckningar och jag tyckte inte om det. Men sedan nu när jag förstått det mer på djupet är det en annan sak. Jag engagerar mig och ägnar mig åt *dawa* och upplyser människor om att återvända till religionen.
- ”Eli” Var ägnar du dig åt *dawa*? Är det här på universitetet eller på andra platser?
- ”Leila” Jag försöker göra *dawa* i min by men det är svårt?
- ”Eli” Varför är det svårt där?
- ”Leila” Det är svårt att hjälpa beduinkvinnor. De är nästan helt förbjudna att lämna hemmet även om det är för att göra goda saker.
- ”Eli” Varför är det hinder för *dawa*?
- ”Leila” Det är hela deras förhållningssätt som gör det svårt. Deras traditioner. Kvinnan ska enligt dom inte alls lämna hemmet. De har en förställning om att om kvinnan skadas så skadas hela familjens heder.
- ”Eli” Var det lika dant hemma hos dig?
- ”Leila” Ja men det berodde på omgivningen. Jag känner min far. Om vi hade bott någon annan stans i en mer utvecklade omgivning eller i Beersheva så hade allt varit ok. Då hade han ut problem sagt att, gå du bara, men det blir obehagligt för honom när andra liksom påpekar för honom att hans dotter inte uppför sig korrekt.
- ”Eli” Gäller det även dina studier?
- ”Leila” Ja det förekommer. Min kusin har beklagat sig hos min far. Han tyckte att det räckte med grundskoleutbildning eller att jag skulle satsa på att bli lärare. Att studera för att utvecklas tyckte han var onödigt. Dom förstår inte betydelsen av att utveckla sig.
- ”Eli” Vill du gifta dig?
- ”Leila” Självklart. Varje människa tänker på det. Det är något som alla önskar.

- ”Eli” Så vad är viktigast för dig. Äktenskap eller studier?
- ”Leila” Mina studier.
- ”Eli” Vill du bli lärare?
- ”Leila” Nej ärligt talat så vill jag fortsätta med forskning. Jag skulle vilja bli forskare. Jag skulle vilja forska i genetik. Giftna mig är inte det viktigaste. Jag tänker på det. Men inte nu.
- ”Eli” Det finns många här runt om på universitetet som inte är religiösa. Med tanke på att du upplever att du funnit sanningen; varför tror du att dom inte är religiösa?
- ”Leila” För det första finns det många organisationer grupper som säger och informerar om att islam inte är bra. Som beskriver religionen som fängelse och sådant och presenterar riktigtäckliga förställningar. Sedan finns det de som inte ens har en grundläggande kunskap om vad islam är. Det finns till och med de som påstår sig vara religiösa men inte förstår något. Sedan finns det studenter som är helt ok och som beter sig som religiösa men inte kan acceptera att dom är det. Om jag säger till dem exempelvis att du beter dig ju som om du vore religiös då säger dom med en gång att ”jag är inte religiös jag är sekulär”. Men de beter sig som om de vore religiösa.
- ”Eli” Men räcker det? Att vara religiös är väl också en fråga om tro? En människa som uppträder perfekt men inte tror på gud är väl inte religiös?
- ”Leila” Jag kan inte tvinga någon att vara religiös eller tvinga på honom religionen då kommer personen att fly ifrån mig. Men jag kan se att det är en bra person som beter sig bra. Kanske till och med beter sin som han vore religiös utan att han tror på gud. Det kanske finns något som gör det svårt för honom att vara religiös. Kanske lever han i en omgivning som gör det svårt för honom eller hindrar honom från att vara troende. Han kanske till och med vuxit upp i en familj där ingen tror på gud. Då blir det väldigt svårt för honom att vara troende. Låt oss se det logiskt det kan vara svårt att tro på något vi inte kan se. Men om vi tänker på djupet så kanske det hjälper. Människor lever och barn föds men vad är det som ligger bakom allt detta?
- ”Eli” Skulle du säga att en person som inte tror egentligen bara helt enkelt inte har förstått ännu hur saker och ting förhåller sig?
- ”Leila” Det är svårt att förstå något vi inte ser. Om du tänker dig en ett litet barn som ännu inte lärt sig att gå. Det är en varelse som vill ta på allt röra

vid allt se allt. Det är svårt att tro på något som det varken går att ta på eller som syns. Men genom olika känslor och utveckling kan känslan uppnås.

- ”Eli” Men känner du att gud finns?
- ”Leila” Ja därför att ekvationen håller. Jag ger och jag får. Jag ber till gud och det inträffar. I den organisationen jag är medlem så dom att jag ska upptäcka gud på egen hand och att om jag kommer att ge kommer jag också att få.
- ”Eli” Vad har du fått?
- ”Leila” Många saker. Jag är exempelvis nu på universitetet. När jag läste på gymnasiet så var jag inte bra. Jag slarvade och skötte mig inte. Den Leila som var då är inte den Leila du talar med idag. Det kan jag tacka gud för det är han som hjälpt mig dit jag är idag. Att överhuvudtaget bli antagen till universitetet var väldigt långt borta för mig. Jag trodde inte att det var möjligt att jag skulle lyckas med att fortsätta studierna. Jag är den första dottern i familjen som fortsatte med akademiska studier i min familj. Det var inte alls en relevant fråga i min familj. Alla systrar före mig fortsatte inte. Dessutom var mina betyg inget vidare. Man kan säga att nästan allt som jag ber om de får jag.
- ”Eli” Men du lever i Israel tror du att du kan få det jobb du önskar även här?
- ”Leila” Ja för det är gud som skapat allt. När jag stöter på svårigheter i mina studier eller i andra avseenden så inser jag att det egentligen är gud som står bakom allt. Då ber jag en stund till gud om att han ska hjälpa mig att lyckas och ta mig förbi hindret.
- ”Eli” Och det lyckas?
- ”Leila” För det mesta så går det. Varje dag upptäcker jag på nytt att gud finns och vid varje tillfälle då jag känner mig uppgiven eller trött så vänder jag mig till gud och han hjälper mig. Och för varje sådan gång blir jag mer övertygad.
- ”Eli” Du sa att du är den enda arabiska muslim i din klass. Hur känns det?
- ”Leila” I början var det obehagligt. Men jag kan inte relatera till det riktigt för då var jag inte lika fullkomligt troende som jag är nu. Men jag minns att jag kände mig annorlunda, att det inte är riktigt min plats. Och det kändes som om alla tittade på mig och undrade vem jag var när jag kom in klassen. Ibland undrade jag vad det var de tittade på. Om mitt hår inte var ok eller

om det var min klädsel som var utmanande. Det gav mig en obehaglig känsla men det var bara i börja kanske den första veckan. Men nu är det annorlunda, helt annorlunda.

- ”Eli” Är det bara du som har förändrats eller har omgivning också förändrat sitt förhållningssätt till dig i och med att du blivit mer religiös?
- ”Leila” En människa kan vanligtvis själv bestämma hur omgivningen ska bemöta honom. Om du är rädd och instängd då kommer förmodligen ingen att bry sig om dig eller tala med dig. Kanske kommer de till och med skada dig för att du ger intryck av att vara svag eller inte vågar. Men efter en tid som jag verkligen upplevde att jag trodde på mig själv öppnade jag upp lite. Jag såg religiösa judiska kvinnliga studenter som tror på gud och det har de gemensamt med mig. Vi kan utan problem vara vänner och så har det också blivit. Och det jag känner nu känns rätt och bra. Dessutom känner jag att alla i klassen tycker om mig på grund av mina framgångar.
- ”Eli” Men är det du eller gud som är anledningen till framgångarna?
- ”Leila” Religionen hjälper mig mycket men jag känner mig inte ensam. Jag är visserligen den enda arabiska kvinnan på min avdelning men jag känner mig inte ensam för det finns någon som är med mig och för mig är gud allt. Är du rädd för något så får du stöd utan gränser.
- ”Eli” Tror du att du kommer bo kvar där du bor nu även i framtiden?
- ”Leila” Jag vet inte. Ur ett religiöst perspektiv vore det inte acceptabelt för mig att lämna mina föräldrar. Samtidigt kan jag genom närvaro i familjen förändra vissa saker. Både mina bröder och min far är allt mer förstående både för det jag gör och det jag tror på. Men jag känner mig ändå inte helt fri ännu. Så jag tror inte att jag flyttar från min familj och jag är inte heller säker på att det är vad jag vill innerst inne. Det är bättre för mig att vara där med dom och bidra till deras utveckling.
- ”Eli” Känner du det som en uppgift att förändra den omgivning du lever i?
- ”Leila” Ja och det börjar med hemmet jag lever i.

Intervju 4.

Andra mötet med Aisha i Beersheva 5 november 2009. Samtal på ett kontor som jag fick låna på Ben Gurion Universitetet. I enlighet med Aisha önskemål är Leila närvarande under intervjun. Jag är Eli.

I min första intervju med gruppen tog Aisha till orda flera gånger. Vid ett av mina tidigare besök på universitetet gick jag förbi henne. Våra blickar möttes men jag kändes starkt att hon drog sig undan och valde därför att inte försöka starta en konversation med henne. Noor har försökt nå henne för ett möte men det har inte gått. Vi har sprungit förbi varandra helt enkelt. Efter intervjun med Leila bad jag henne att tala med Aisha och fråga henne om hon trots allt kunde tänka sig att prata med mig. Det gick bra villkoret var dock att Leila skulle vara närvarande. Det accepterade jag naturligtvis. Intervjun med Aisha görs således med Leila närvarande. Jag är Eli.

- ”Eli” Sist vi träffades fick jag känslan av att det var mycket du vill säga men att det inte blev möjligt för att gruppen var så stor. Så nu har du möjligheten.
- ”Aisha” Varför det?
- ”Eli” För att jag gärna vill veta vad du tänker. Har du varit religiös under hela din uppväxt? När började du klä dig i *hijab*?
- ”Aisha” För min del ser jag ingen skillnad mellan religionen och mitt liv. Jag kan inte skilja mellan religionen och det liv jag lever.
- ”Eli” Kan du förklara för mig vad du menar?
- ”Aisha” Religionen handlar inte bara om att bära *hijab*. Det är ett speciellt sätt att tänka. Om du är övertygad om guds existens och det goda gud gör, även om det händer onda saker är det inte frågan om att det är guds straff eller något liknande, det blir förmodligen bra framöver. Jag började klä mig i *hijab* när jag var 14 år. För att så ska vi klä oss enligt religionen.
- ”Eli” Vem är det som sagt att man ska klä sig i *hijab* enligt islam?
- ”Aisha” Det lärde vi oss i skolan och i skolan krävde lärarna av oss vi skulle klä oss i *hijab*. Men om jag inte hade varit övertygad om betydelsen av att klä mig så hade jag gjort det bara i skolan. Men eftersom jag är övertygad om att det är rätt så går jag klädd så jämt.
- ”Eli” Fanns det andra flickor i skolan som gick klädda så bara i skolan?

- ”Aisha” Det finns de som bara går klädda så i skolan eftersom de inte är övertygade.
- ”Eli” Men du beslutade vid 14 års ålder att gå klädd i *hijab* jämt. Stämmer det?
- ”Aisha” Man kan säga att jag vid 14 års ålder kände att jag var förpliktad till att bära slöjan men från 16 års ålder så kände jag mig övertygad om att det är det enda rätta. Man kan säga att jag vid 14 års ålder var ung och inte riktigt förstod varför jag skulle bära slöjan men när jag blev 16 år så stämde det in.
- ”Eli” Vad betyder det att det stämde in?
- ”Aisha” Det var då jag började läsa koranen och andra texter om religionen och då började också förstå sammanhangen. Jag läste om vad gud önskar av oss och vad han inte vill. Det var insikt som växte med tiden. En tanke som jag byggde upp med åren. När jag blev 16 så fattade jag ett slutligt beslut och insåg att det i religionen finns alla de regler och lagar som människan behöver. När jag blev 16 och fann mig i religionen fick jag också en känsla av att jag skaffade mig en bättre kontroll över mig själv än vad jag tidigare hade haft när jag 14 år. Mina beslut är nu riktigare.
- ”Eli” Betyder det att du vill påstå att beslutet om att bära *hijab* och vara religiös är ditt eget beslut?
- ”Aisha” Ja för mina föräldrar är inte nödvändigtvis nöjda med mitt beslut. De kanske tycker att mina kläder både bör vara längre och vidare men det är i sådana fall inte i enlighet med religionen. Det finns olika sätt att täcka sitt huvud på men enligt religionen är det som jag klär mig i det rätta. Enligt familjen finns flera olika sätt att klä sig rätt på men enligt religionen finns bara ett sätt som är rätt.
- ”Eli” Det finns det som säger att det är rätt enligt religionen att klä sig i *niqab*?
- ”Aisha” Det stämmer inte det finns de som säger att man ska klä sig så och andra som säger att man inte ska göra det. Varje människa känner sig själv bäst. Gud har inte bestämt saker åt oss för att det ska skada oss. Klär jag mig i *niqab* så blir mina studier lidande och allt annat jag gör blir svårare. Gud vill att vi ska leva bra och därför ger han oss riktmärken att följa det som är bra för oss. Gud vill att vi ska ha det bra och ett ordnat liv. Att vi ska vara

accepterade och omtyckta. Därför kräver inte gud av oss att klä oss på ett vis som kan leda till att vi blir utstötta ur samhället. Jag vet att om jag skulle klä mig i *niqab* så skulle det bli svårt för mig att arbeta i laboratoriet. Jag skulle vara anonym för min omgivning. Hur ska människor lära känna mig om jag täcker mitt ansikte? Gud är nådig och han vet att vi är människor. Han känner till våra behov och vill att vi ska leva ett bra liv och har inte för avsikt att göra det svårt för oss.

- ”Eli” Vill du därmed påstå att ditt liv blir bättre för att du klär dig som du gör?
- ”Aisha” Jag klär mig inte som jag gör för andra. Jag klär mig inte heller så för att människor ska respektera mig, jag klär mig så här i första hand för gud. Logiken säger att om jag klär mig så här så blir jag annorlunda och konstig inte som andra kvinnor i min ålder. Jag borde till och med känna det som om jag döljer det att jag är vacker för andra och dom inte kommer tycka att jag ser bra ut. Men eftersom jag inte bryr mig om det och istället gör det gud ber mig om så ger mig gud i utbyte det att människor respekterar mig och uppskattar mig.
- ”Eli” Så kan man säga att ditt liv med guds hjälp är...?
- ”Aisha” Mycket enkelt och lyckat.
- ”Eli” Tycker du aldrig att livet är svårt?
- ”Aisha” Självklart alla människor tycker ibland att livet är svårt. Det finns inget liv utan svårigheter. Det finns alltid svårigheter i livet men det är just det att gud hjälper mig förbi svårigheterna som gör att min tro på gud hela tiden stärks.
- ”Eli” Hur ser din vardag ut? Var bor du någonstans?
- ”Aisha” Jag bor i en lite by en halvtimmes bussresa från Beersheva.
- ”Eli” Hur ser din dag ut? Hur börjar du dagen?
- Aisha” Först och främst med bön.
- ”Eli” Är det det första du gör när du öppnar ögonen?
- ”Aisha” Ja först och främst bön. Jag vaknar klocka 5 och börjar med bön. Hela bönen tar inte mer än 5 minuter.
- ”Eli” Men varför börjar du med bön?
- ”Aisha” För att jag vill möta Gud det första jag gör på morgonen. Sedan är jag redo för resten av dagen om det kommer händera bra eller dåliga saker

spelar mindre roll har jag mött Gud på morgonen så vet jag att han är med mig resten av dagen.

- ”Eli” Vad gör du efter att du har bett?
- ”Aisha” Jag äter frukost. Sedan går jag igenom det material som jag behöver för universitetet. Halv åtta lämnar jag hemmet för att bege mig till universitetet.
- ”Eli” Vad känner du när du är på väg till universitetet? Funderar du över skillnaderna mellan ditt hem och universitetet?
- ”Aisha” Jag känner att universitetet är den omgivningen som passar mig. Jag upplever att universitetet passar mig bättre än mitt hem. Jag trivs bättre på universitetet än hemma. Här kan jag be alla mina böner i vårt muslimska bönerum på universitetet och jag studerar och jag kan även göra allt sådant som jag gör hemma. Jag längtar till universitetet när jag sitter hemma.
- ”Eli” Men på universitetet så får man tänka vad man vill även sådant som kanske inte överensstämmer med religiösa föreställningar.
- ”Aisha” Det jag läser på universitetet har inget med religionen att göra. Vi pratar inte ens om religionen. Jag och de judiska studenterna studerar andra saker inte sådant som har med religion att göra.
- ”Eli” Jag förstår men universitetet innebär ett fritt tänkande. Dessutom finns det en ambition att skapa så mycket jämlikhet som möjligt mellan kvinnor och män. Därför finn det också kanske anledning att tro att ditt hem är mer traditionellt än den omgivning som universitetet erbjuder?
- ”Aisha” För det första ägnar jag det mesta av min tid hemma åt att förbereda mig för universitetet så även hemma håller jag på med mina studier. Dessutom är min tid hemma mycket begränsad. Så för mig flyter världarna ihop. Därför känner jag inte så stor skillnad mellan universitetet och hemmet. I min sociala omgivning utanför universitetet känner jag dock en stor skillnad som inte passar mig.
- ”Eli” Vad består den skillnaden av?
- ”Aisha” Först och främst har de ingen respekt för utbildning och ännu mindre för kvinnor som utbildar sig. Men i min familj är det annorlunda min far vill att jag ska studera och stödjer mig i mina studier. Det är mycket tack vare honom jag kan fortsätta studera. Han ger mig mycket kraft och motivation. Med de andra människorna runt om är det inte så.

- ”Eli” Så om jag förstår det rätt så går du upp på morgonen ber, äter frukost och förbereder dig för att åka till universitetet. Innan du lämnar hemmet vad gör du då?
- ”Aisha” Sätter på mig mina kläder och min *hijab*.
- ”Eli” Varför?
- ”Aisha” För att hela tiden bevara relationen mellan mig och Gud. För det andra skyddar jag också mig själv.
- ”Eli” På vilket vis?
- ”Aisha” Jag skyddar mig genom att dölja min skönhet för omgivningen. Jag vill inte ödsla min energi på att vara vacker för en omgivning jag inte bryr mig om. Därför klär jag mig exempelvis inte smycken och liknande.
- ”Eli” Hur ser din dag på universitet ut. När ber du? Vad får religionen för utrymme på universitetet för dig?
- ”Aisha” Ibland har jag ett så tjockt schema att jag inte hinner be i tid. Men då ber jag alla böner på en gång vid ett tillfälle. Det är som jag sa till dig tidigare. Gud vill inte att jag ska ha det svårt. Hav vill att jag ska lyckas med mina studier. Så om jag inte kan be i tid så kan jag göra det när jag har tid. Det är inte frågan om att jag slarvat bort tiden för bön med något betydelselöst utan jag har använt tiden till att utveckla mig och då finns det utrymme för att kompromissa med bönetiderna.
- ”Eli” Betyder det att du på universitetet i första hand ägnar dig åt studierna?
- ”Aisha” Ja på universitetet är det i första hand studierna som tar upp min tid men om jag har tid över så ägnar jag den åt bön vid de rätta tiderna och om inte så ber jag som sagt alla böner samtidigt vid ett annat tillfälle.
- ”Eli” Ber du ensam eller i grupp?
- ”Aisha” Det spelar ingen roll. Finns det fler människor där så ber jag med dom men om jag är ensam i bönerummet så ber jag själv. Jag behöver inte vänta på någon annan.
- ”Eli” Vad ger bönen dig?
- ”Aisha” Bönen ger mig kraft att fortsätta studierna och ger mig också energi till att tänka mer positivt. Det finns ibland tillfällen då något tråkar ut mig eller som alla människor ibland ser negativt på vissa saker som när jag kan uppleva att livet är svårt eller bli orolig för att jag inte kommer få något arbete efter studierna. Men när jag ber så förändras mitt sätt att tänka.

Genom bönen får jag ny tilltro på framtiden och det ger mig kraft att fortsätta studierna.

- ”Eli” Så du tror att du kommer få jobb?
- ”Aisha” Alla säger till mig att det är svårt för araber att få jobb på sjukhus eller inom läkemedelsbranschen. Men jag vet att om gud vill så kommer jag att få precis det arbete jag önskar.
- ”Eli” Känner du dig som del av den övriga muslimska världen?
- ”Aisha” Jag känner en stor gemenskap med muslimer i den övriga världen och ibland så stör det hela min dagsrytm när jag hör att muslimer någon annanstans i världen har det svårt eller far illa. När jag hör eller ser vad som exempelvis händer i Irak eller kriget i Gaza så blir jag väldigt illa berörd. Och vår profet Mohamed har sagt att det är förbjudet att somna på kvällen utan att först tänka på andra muslimer i världen. Det är ibland svårt för mig att leva med vetskapen om att jag lever ett bra liv och andra människor lider. Även om de inte är muslimer som lider så berör det mig. Och även om det är människor som gud straffar så stör det mig. I slutet så kommer gud att straffa oss om vi inte ser andra människors lidande. Vi måste vara delaktiga med andra människors lidande och be i våra böner om att gud ska hjälpa dom.
- ”Eli” Vad är det för straff du talar om?
- ”Aisha” Jag vet inte. Det avgör gud. Men enligt vår religion så måste jag bry mig om andra människor. Jag får inte somna innan jag ägnat alla muslimer i världen en tanke. Vid slutet kommer gud att fråga mig varför jag inte gjorde något för att hjälpa de behövande. Samtidigt vet gud vad mina begränsningar är och vad jag är förmögen till. Han vet att jag inte kan hjälpa människor som dör i krig. Jag kan bara hjälpa till genom att be till gud.
- ”Eli” Vad är det för straff människan får enligt religionen om han/hon inte sköter sig?
- ”Aisha” Straffet som gud talar om i koranen är helvetet.
- ”Eli” Vad händer där?
- ”Aisha” Jag förstår inte frågan. Vad menar du med vad händer där?
- ”Eli” Jag vet ju inte för jag är inte religiös och därför vill jag veta vad du tror händer i helvetet?
- ”Aisha” Helvetet menar du?

- ”Eli” Ja det är väl det vi pratar om?
- ”Aisha” Det är den svåraste platsen som finns. Vi gör allt vi kan för att hålla oss borta från helvetet. Alla böner och alla påbud hjälper oss att hålla oss borta från helvetet. För där är det en värme som inge människa kan utstå.
- ”Eli” Så det är varmt där?
- ”Aisha” Självklart det är eld.
- ”Eli” Varför tror du att det finns människor som inte är religiösa?
- ”Aisha” Kanske är det för att de inte fått den rätta informationen eller så är det de människor som koranen beskriver som de som gud bestämt ska till helvetet och därför inte ska vara religiösa.
- ”Eli” Så någon måste alltså finnas i helvetet?
- ”Aisha” Ja självklart.
- ”Eli” Men varför gör man då *dawa*?
- ”Aisha” För att rädda de som går att rädda men det finns alltid människor som inte går att rädda.
- ”Eli” Hur länge är du på universitetet en vanlig dag?
- ”Aisha” Från åtta på morgonen till sex på kvällen.
- ”Eli” Hur upplever du den dagliga resan mellan universitetet och hemmet?
- ”Aisha” Den spelar mig ingen roll. Jag träffar knappt andra människor eftersom jag bara ägnar tiden åt sådant som jag vill göra. Hemma lever jag mitt eget liv. Alla vet att jag sköter mitt eget. Att jag håller mig för mig själv. Det enda som gör att jag känner mig annorlunda är min klädsel.
- ”Eli” Betyder det att ditt sociala liv egentligen är knutet i första hand till universitetet?
- ”Aisha” Ja, jag är socialare på universitetet. Hemma är jag inte det minsta social. Hemma pratar jag nästa inte med någon förutom min mor och min far. Jag söker mig till den omgivning som stödjer mig i mina målsättningar. Här på universitetet känner jag att jag får det stöd jag behöver. Varför ska jag då odsla energi på omgivningar som inte ger mig sitt stöd? Även tiden hemma ägnar jag endast åt universitetet. Jag tänker på universitetet även när jag är hemma. Jag tycker om att vara här.
- ”Eli” Vill du gifta dig?
- ”Aisha” Inte nu.
- ”Eli” Vad vill din far?

- ”Aisha” Det jag vill. Han ger mig sitt stöd.
- ”Eli” Varför vill du inte gifta dig nu?
- ”Aisha” Jag vill första uppnå mina målsättningar. Jag vill inte slösa bort allt det arbete som jag lagt ner hittills bara för att gifta mig. Det har inte med religionen att göra utan snarare en fråga om varje människas behov av att självförverkliga sig. För mig är det bäst att först avslut studierna, hitta ett arbete och sedan gifta mig. Jag vill också hjälpa mina föräldrar. För mig är ett arbete inte bara en fråga om att hitta ett jobb och göra karriär. Jag vill också ha möjligheten att hjälpa mina föräldrar. Jag vill kunna hjälpa mina yngre bröder och min far ekonomiskt. Jag kan inte bara skaffa mig arbete och pengar och sticka därifrån. Då skulle min fars alla förhoppningar gå förlorade. Jag vill fortsätta leva med mina föräldrar och som dom lever. Äta den mat de äter och dricka det vatten dom dricker.
- ”Eli” Betyder det att hans förhoppningar är att du ska studera för att få ett bra arbete så att du ska kunna hjälpa honom?
- ”Aisha” Nej, det är min gåva till honom. Han har aldrig bett mig om att jag ska hjälpa honom. Det är för min del en reaktion på hans stöd till mig. Det är något som jag vill göra. Jag vill hjälpa honom för att han har fostrat mig och givit mig sitt stöd medan jag studerar.
- ”Eli” Var tror du att du kommer vara om två år?
- ”Aisha” Jag vet vad jag vill men jag vet inte om det kommer att lyckas. Om några år har jag ett bra arbete och kan hjälp mina åldrande föräldrar.
- ”Eli” Var jobbar du då?
- ”Aisha” Jag kommer säkert att arbeta i Beersheva och under tiden kommer jag fortsätta med nästa examen på universitetet. Jag säger alltid att ”tro inte att världen blir mindre dålig bra för att jag inte gifter mig.” Det lättaste som finns är att gifta sig och skaffa barn. Det är ingen målsättning. Min utbildning och min framtid är viktigare är det.
- ”Eli” Finns det någon som pressar dig att gifta dig?
- ”Aisha” Visst finn det. Jag lever ju i en traditionell omgivning. Men jag säger alltid det finns tillräckligt med människor som gifter sig och tillräckligt med barn i världen jag kommer inte att förändra något.
- ”Eli” Hur anser du att religionen förhåller sig till ditt beslut?

- ”Aisha” Enligt religionen är vi uppmanade till att gifta oss tidigare. Så visst kan man påstå att mitt beslut strider mot religionen. Men jag upplever inte att det är så. Varje människa måste fatta sina beslut utifrån sina förutsättningar och sin situation. Dessutom kan inte religionen tvinga mig till att gifta mig med en man som inte är troende, eller som jag inte älskar eller som inte passar mig.
- ”Eli” Vad säger dina väninnor om att gifta sig?
- ”Aisha” Jag pratar inte med mina väninnor om det. De har alla olika åsikter i frågan men jag har min egen föreställning om hur jag vill ha det så det spelar inge roll.

Intervju 5.

Tredje mötet med både Aisha och Noor i Beersheva 19 oktober 2010. De önskade genomföra intervjun tillsammans. Samtal på ett kontor som jag fick låna på Ben Gurion Universitetet. Jag är Eli.

- ”Eli” Det finns texter i koranen som ger män rättigheter i förhållande till kvinnor som kan förstås på olika sätt. Känner ni till texterna...
- ”Aisha” Ja men det gäller män... inte vem som helst. Riktiga män...
- ”Noor” Låt honom av sluta frågan...
- ”Eli” Kan ni var och en förklara för mig hur ni förstår texterna. Den suran som jag refererat till kan förstås som att män har rätt till att slå kvinnor. Det som intresserar mig är vad ni tycker om texterna inte vad gängse tolkning säger. Det känner jag till.
- ”Noor” Män har rättigheter över kvinnan. Men samtidigt så har han också skyldigheter. Kvinnor har rättigheter att neka till det mannen vill. Det stämmer att det står skrivet så som det står. Men man måste förstå att det krävs minst fyra fem faser som ska genomgå först innan det ens blir tillåtet för män att slå kvinnor. Och även när det slutligen hamnar där så måste det också ske efter vissa regler. Kvinnor får inte tycka att det gör ont och inga spår eller märken få förekomma. Det är snarare en fråga om tillrättavisning än att slå någon. Profeten Mohammed sa att alla försök till fostran som inte inbegriper våld måste först provas. Mannen ska tala med kvinnan, hålla

henne borta från sin bädd och prata igen men om inget hjälper och hon vägrar att lyssna då är gränsen nådd. I sådant fall kan män ge kvinnor ett slag men det får inte göra ont. Det är bara till för att visa att det finns alternativ. Ungefär som att se här jag pratar och är vänlig men jag har också en annan sida. Det kommer säkert att påverka kvinnan. Först och främst får hon känna på mannens personlighet och hans styrka men å andra sidan, är det frågan om ett spel snarare än våld. Ett spel i syfte att fostra som jag inte tror att någon hade upptäckt innan profeten.

- ”Eli” Vad anser du? [*riktat till Aisha*]
- ”Aisha” Man måste läsa hela texten för att förstå den. Man måste förstå hela sammanhanget av koranen. Gud har ålagt oss att be men inte talar om för oss hur vi ska be. Det har vi fått veta av profeten. Har förklarat för oss hur vi i detalj ska genomföra bönen. På samma vis läser vi stycket som ger intryck av att tillåta män att slå kvinnor. Jag vet att gud älskar mig lika mycket som han älskar en man för att jag är en människa. Män är inte bättre än jag. Så varför valde ändå gud att skriva så. Jo det finns kvinnor som kan förstöra hela sitt hem genom bara några enkla fraser. Det är därför viktigt att det finns regler för att hålla ihop familjen. Kärnan till vårt samhälle är familjen och det är därför viktigt att det finns regler som gör det möjligt att hålla ihop kärnfamiljen i alla lägen. Det är möjligt att kvinnor ställer problem inom familjen utan orsak och det behövs det en gräns där det finns möjlighet att tillrättalägga situationen. Att inte genast rusa i väg och skilja sig bara för att hon vill det utan. Dessutom finns det många kvinnor som är bättre än män men de diskuteras inte i det avsnittet som vi talar om nu.
- ”Eli” Vad ska man då göra med en man som förstör familjen. Sådant förekommer väl också? Får kvinnor slå män som inte sköter sig?
- ”Aisha” Om en kvinna upptäcker att hennes man inte sköter sig måste hon fråga sig varför hon överhuvudtaget gifte sig med honom till att börja med.
- ”Eli” Men det är väl en fråga även män i sådana fall bör ställa sig istället för att slå. Varför får män slå kvinnor enligt er tolkning av koranen och inte tvärt om?
- ”Aisha” Gud vet mer än vad vi vet. Gud kan statistiken bättre än vad vi kan den. Det är kvinnor som hakar upp sig på småsaker i mycket större utsträckning än män. Det är därför gud lade till det stycket vi talar om.

- ”Eli” Så om jag förstår dig rätt är det kvinnan som vanligtvis ställer till problem i familjen och inte män?
- ”Aisha” Inte alltid.
- ”Eli” Ok men för det mesta förstod jag av dig?
- ”Aisha” Jag därför att kvinnor envisas med småsaker som ofta är betydelselösa.
- ”Eli” Vad säger du om det? (Riktat till Noor).
- ”Noor” Det stämmer att kvinnor hakar upp sig på petitesser. Men det är inte alltid det som är problemet...
- ”Eli” Jag vill veta vad du tycker. Det är dina åsikter som intresserar mig inte officiella eller allmänt vedertagna tolkningar.
- ”Noor” Vanligtvis är det så att kvinnor fattar sina beslut utifrån sina känslor. Det är vad jag personligen tror på. Det förekommer naturligtvis även förnuft hos kvinnor men det är i första hand känslor som styr kvinnor...
- ”Eli” Och män...?
- ”Noor” Män styr sina känslor vanligtvis med förnuftet. Till och med mäns och kvinnors olika kroppsbyggnad bevisar det. Därför har kvinnor uppdrag som är knutna till havandeskap och utbildning. Det är kvinnor som föder barn samt fostrar och utbildar dem därför att hon behöver ge dem alla sina känslor och all sin värme för att de ska kunna fortsätta sitt liv. Samtidigt måste mannen tänka på hur han ska komplettera kvinnan. Inte tänka vem som är bättre eller sämre utan hur män och kvinnor kompletterar varandra. Om vi börjar tänka på vem som är bättre än den andre då kommer vill tankebanor som kan bli otydliga. Aisha sa något mycket bra. Islam bygger allt utifrån familjen. Grunder för samhället eller människors gemenskap är familjen. Män och kvinnor fullbordar varandra i familjen och tävlar inte med varandra om vem som är bäst. Gud gav mannen fem faser som han först måste genomgå innan han kan ta sig rätten att slå en kvinna. Vad gör kvinnan om man inte sköter sig å andra sidan? Vad gör hon då? Om hon kan bevisa att han inte har skött sina åligganden så har hon också rätt att lämna honom.
- ”Eli” Säg mig Aisha...du som nu jobbar på ett laboratorium på ett sjukhus och vill fortsätta dina studier och läsa epidemiologi och ta en magister när du gifter dig...

- ”Aisha” Det kommer ta tid tills det sker....
- ”Eli” men låt oss säga att det sker och ni båda tjänar lika mycket pengar.
Vem är det då som ska ha sista ordet hemma?
- ”Aisha” Enligt religionen så är det mannens ansvar att stå för hemmets utgifter. Jag kan luta mig tillbaka om jag vill utan att bidra med ett öre enligt religionen. Han måste stå för allt eftersom han är man. Det är bara om jag vill som jag kan tänka mig att bidra. Och då är det genom en överenskommelse oss emellan som jag kan tänka mig att hjälpa honom.
- ”Eli” Men är det inte så att om du bara lutar dig tillbaka utan att göra något så förlorar du samtidigt kanske vissa rättigheter?
- ”Aisha” Nej därför att mannen inom islam har skyldigheter att försörja kvinnan oavsett om hon bidrar eller ej. Det svarar på din första fråga. Om mannens skyldighet är att stå för hela försörjningen så innebär det för honom också vissa rättigheter. När mannen har ett större ansvar och mer skyldigheter så har han också mer rättigheter.
- ”Eli” Betyder det att kvinnor som tar ett större ansvar också per automatik kan ta sig större rättigheter?
- ”Aisha” Nej för det skulle innebära att jag förändrar min roll som kvinna.
- ”Eli” Kan du förklara det för mig?
- ”Aisha” Vilka rättigheter menar du att jag skulle förändra?
- ”Eli” Om du delar hemmets utgifter så har du kanske också större rättigheter?
- ”Aisha” För det första så har jag alla rättigheter inom islam ändå. Det är mannens skyldighet att försörja mig och behandla mig med respekt. Men om det ändå skulle vara så att jag bestämmer mig för att avlasta honom något från sin försörjningsplikt så skulle jag också ställa krav som ligger inom mitt ansvarsområde. Det skulle ge mig rättigheter enligt religionen att både ha mer synpunkter på barnens utbildning och mer synpunkter på hans arbete. Men han har inga rättigheter under alla förhållanden att lägga sig i mitt arbete enligt religionen.
- ”Eli” Så vad är skillnaden hos ett par enligt religionen om en kvinna tjänar pengar eller ej?
- ”Noor” jag måste förklara. En man har ett större ansvar. Därför har han också rätt till exempel till ett större arv än en kvinna. En kvinna har inte

skyldigheten att försörja hela familjen hon kan göra vad hon vill med sina pengar. Det kan inte en man.

- ”Eli” Jag har förstått det. Men det jag inte förstått är om det blir någon skillnad enligt religionen mellan mäns och kvinnors skyldigheter eller ansvar om en kvinna också bidrar ekonomiskt till försörjningen? Eller om hon köper sig en egen bil eller vad som helst?
- ”Noor” Självklart det är mycket bättre för mannens känslor om hon bidrar.
- ”Eli” Men vem bryr sig om hans känslor om det ändå är hans skyldighet?
- ”Noor” Känslor är oerhört viktigt inom islam. Islam bygger på känslor, värme och kärlek. Islam handlar om att skapa en bra och lycklig familj som skiljer sig från andra familjer. Det handlar inte om vem som ska göra vad eller någon uppdelning mellan män och kvinnor. Mannen måste hjälpa kvinnan med hennes uppgifter och tvärt om. De ska hjälpa och komplettera varandra. Det handlar inte om att om hon tjänar pengar så ska han bry sig om vad hon tjänat. Hans första uppgift och skyldighet är att försörja henne. Det är steg ett att han tar sitt ansvar. För det är första steget för att vaccinera hemmet mot att det faller samman. Sedan finns det inget hinder för att dom genom överenskommelser även finner andra vägar. Det är vad islam rekommenderar.
- ”Eli” Men jag vill veta hur ni ser på det?
- ”Noor” Jag ser det så att om vi alltid gör saker under samförstånd både när det är svårt och när det lättare så kommer det att stärka kontakten oss emellan.
- ”Eli” Som jag förstår det förutsätter överenskommelser och samförstånd jämställdhet. En förställning om att båda parternas åsikt är lika mycket värd. Förklara för mig hur det fungerar när en man har större rättigheter och ansvar men samtidigt är jämställd?
- ”Aisha” Mannen har ingen rätt att fatta några som helst beslut utan att tillfråga kvinnan.
- ”Eli” Vem har bestämt det?
- ”Aisha” Så är det. Det står i koranen. Min syster är gift. Hennes man kan inte göra något utan att först tillfråga henne. Och om jag gifter mig så kommer inte min man heller göra något utan att först diskutera med mig. Han måste alltid rådfråga sin hustru. Men det betyder inte att jag inte har för

avsikt att hjälpa min man. Jag måste hjälpa honom om han behöver min hjälp. En kvinna som arbetar är sin makes skyddsnät. Det komma en dag när han inte längre är frisk och inte kan jobba som vanligt. Det komma en dag när han blir avskedad från sin arbetsplats. Det är då kvinnans uppgift kommer in i bilden.

- ”Eli” Vad säger du om de? [*riktat till Noor*]
- ”Noor” Jag säger att ”gud är den enda guden och Mohammed hans profet” [*reciterat på arabiska*].
- ”Eli” Det räcker inte för mig.
- ”Aisha” Du rör ihop saker. Rättigheter, skyldigheter och jämställdhet. Jag är ingen shejk som kan alla svaren. Ge mig en fråga utan röra ihop det så ska jag svara.
- ”Eli” Du är för klok för enkla frågor. [*Alla skrattar*]
- ”Aisha” Du måste förstå att det är som ett rep. Man drar åt på ena sidan och släpper lite på andra sidan.
- ”Noor” Det som står i koranen är att mannens rättigheter är i förhållanden till hans förmåga. Det vill säga att det är förmågan som är det viktiga inte om det är en man eller kvinna. Så var det även med Mohammeds kvinnor. När de såg att Aisha kunde mer om islam än männen så kom de till hennes hem för att få svar på sina frågor. Det handlar inte om män eller kvinnor. När de såg hennes kunskaper så hamnade hon på en högre position än många män.
- ”Eli” Så om jag förstår det rätt så spelar det alltså ingen roll att män är män eller kvinnor är kvinnor vad som ska avgöra relationen dem emellan är deras respektive förmågor?
- ”Aisha” Precis. Om kvinna tjänar mer än en man så är det hon som ska fatta besluten.
- ”Eli” Men som det är nu är det fler muslimska kvinnor som läser på universitet än muslimska män. Vad får det för konsekvenser enligt er?
- ”Noor” Att om kvinnor har bättre förutsättningar än män så är det de kvinnor som ska ha överhanden och tvärt om. Om en man och kvinna studerar olika saker. Så har han övertaget i sitt ämne och hon i sitt. Och om båda håller på med samma saker exempelvis studerar samma ämne då är det

som är duktigast och mest engagerad i sitt ämne som ska inneha den ledande rollen.

- ”Eli” Av vem har du lärt dig den tolkningen?
- ”Noor” Först och främst är det min inre känsla som hjälper mig att tolka texter.
- ”Eli” men är det inte någon religiös auktoritet som du har lyssnat till?
- ”Noor” Det är klart det finns sådana men det finns också internet. Framför allt är det frågan om en personlig känsla. Om koranen är till för mig så är det naturligtvis också min rättighet att tolka den efter min känsla och mitt förstånd.
- ”Eli” Hur är det med dig? Upplever du det på samma vis?
- ”Aisha” Det finns sådant som är väldigt lätt att förstå. Men när jag stöter på sådant som är svårt eller som strider mot mitt förnuft så utgår jag ifrån att jag förstått det fel. Det som är svårt söker jag på olika ställen.
- ”Eli” Men även det som tycker är lätt att förstå kanske någon annan förstår på ett sätt?
- ”Aisha” Ja det kan hända.
- ”Eli” Vad ska man göra då? Om den ene förstår det si och den andre så. Vad är det då som är rätt?
- ”Aisha” Man ska använda sin logik och sitt förnuft.
- ”Noor” Man ska använda sitt förnuft och förstå den grundläggande förklaringen. Jag måste läsa det rätt för att förstå det rätt.
- ”Eli” Men hur är det med auktoriteterna?
- ”Noor” De tolkar som dom förstår och jag som jag förstår. De som är lärda kan också göra fel. Vi är alla människor. Vi är olika. Han är lärd. Jag är jag. Jag har mina känslor och mitt förstånd. Det viktiga är vad profeten har sagt.
- ”Eli” Om tolkningen är personlig...
- ”Aisha” Men det är inte så mycket att diskutera. Texterna är vanligtvis enkla att förstå. Det behövs inte så mycket tolkningar. Men ibland ser jag på TV auktoriteter som jag litar på. De flesta finns i Saudiarabien. Allt som finns i världen finns det svar på i koranen. Det finns många forskare som idag läser koranen för att få svar på sina frågor. Mitt intresse för epidemiologi fördjupar jag med hjälp av koranen. Jag läser inte tillräckligt mycket men jag vet det finns svar på forskningens alla frågor i koranen.

- ”Eli” Då kanske du inte behöver göra din masterutbildning? Kanske räcker det med att du läser koranen?
- ”Aisha” Nej. Det räcker inte med att läsa man måste också förstå. Jag är inte tillräckligt insatt ännu för att förstå allt det som koranen kan förmedla. Jag vill veta mer om mediciner som går att utvinna ur naturen.
- ”Eli” Men tror ni att de flesta muslimer tolkar koranen som ni gör?
- ”Noor” Aisha och jag kan läsa samma text och förstå den på olika vis. Det är inte alltid säkert att alla förstår texter på samma sätt. Det är bra. För om jag får motstånd av andra som förstått texten på ett annat vis så kanske jag tänker om och lär mig något nytt. Det är viktigt att utbyta åsikter.
- ”Eli” Tror ni att det är någon skillnad på hur muslimer förstod islam för hundra år sedan och på hur de förstår sin religion idag?
- ”Noor” Naturligtvis. Människor utvecklas och saker och ting förstås olika över tid.
- ”Aisha” men det finns ingen skillnad i förståelsen av grundprinciperna.
- ”Noor” Du måste försäkra att mer än en tolkning av en text kan vara rätt. Men för att återgå till din fråga om det skett någon förändring över tid. I de grundläggande frågorna är det ingen skillnad. De som levde på profetens tid arbetade som vi och handlade som vi. De var människor som vi är och de levde också i enlighet med islam. Men samtidigt är mycket av förståelsen annorlunda och många människor lever sitt liv i dag utan att följa koranen.
- ”Aisha” Jag tror inte att koranen har förändrats de senaste 1000 åren och jag tror inte heller att min tro på Gud är annorlunda än vad den var hos människor för 1000 år sedan. Det finnas vissa saker inom koranen som inte går att ändra på och andra saker som har med tolkningen av texter att göra. Situationer har förändrats genom åren. Det är samma text som för tusen år sedan men en del texter har bevisats genom forskning...det är fördelen med koranen att den passar för alla situationer och i alla tider. Jag har till och till och med lärt mig att det finns en teori som kallas för Darwins som säger att människan kommer från apan och därifrån utvecklades till världens olika folk. I dag finns det allt fler forskare som bekräftar att allt en gång satt ihop, himlen och jorden och allt och att det var någon explosion som skilde allt åt...det har lett till att allt fler forskare börjar ifrågasätta Darwin. Det jag vill säga är att koranen är den samma men att de stycken som är knutna till

vetenskap blir hela tiden bekräftade genom forskningen. Alla de lagar som handlar om Gud och skapelsen är oförändrade endast de stycken som handlar om relationer mellan människor har i en del fall fått nya tolkningar men det mesta är som det alltid varit och alltid kommer att förbli.

- ”Eli” Vill du påstå att ett muslimskt par levde efter koranen på samma vis för fem hundra år sedan som de gör idag? Och inget har förändrats?
- ”Aisha” Nej därför att enligt islam är kvinnan husets drottning och därför har inget förändrats. För femhundra år sedan fanns det inga bilar eller mobiltelefoner så det avseendet har det skett förändring. Kvinnor har mer utbildning nu än vad de hade för femhundra år sedan...
- ”Eli” Har inte utbildningen inneburit förändringar för kvinnors status inom islam?
- ”Aisha” Det har skett förändringar men det har inte med islam att göra. Det har med hur kvinnor har kunnat påverka sina omgivningar genom sin utbildning. På det viset har kvinnor kunnat förändra sina omgivningar så att de har kommit närmare islam. Mina föräldrar läser inte koranen. Men jag har visat dom att det står att det är viktigt för kvinnor att studera. Jag har fråga dom hur dom hade tänkt sig att jag ska vara en troende muslim och inte studera när koranen uppmanar mig att göra det. Jag har genomgått stora svårigheter och motstånd för att jag vill studera.
- ”Eli” vilka svårigheter?
- ”Aisha” Dels måste jag betala avgifterna till universitetet, dels har jag lågan resor hit från där jag bor. Min syster som är yngre än jag och mina väninnor är alla gifta. Det är brukligt att vara gift när man är 18 år. Jag har vägrat för att jag vill studera. Det finns många olika krafter som försöker förhindra mig från att fortsätta studera. Men när det står i koranen att jag ska studera så är det ju lika självklart för mig att göra det som att jag ber för att det står i koranen. Även om det är svårt för mig att ta mig förbi alla hinder så gör jag det för att koranen uppmanar mig till det. Dessutom vet jag att en utbildad kvinna lever under bättre villkor än en kvinna som inte är utbildad.
- ”Eli” Så kan man säga att du anser att de som försökte förhindra dig att studera också gjorde något som är mot islam?
- ”Aisha” Ja i vår familj så har det inte funnits några kvinnor som studerat för mig. För kvinnor har målsättningen varit att kvinnor ska gifta sig. Men det

kommer från kulturen inte från religionen. Islam uppmanar oss att studera. I den kulturen som jag lever är det männen som bestämmer allt och även vad kvinnor ska göra. Men det är för att det inte tagit till sig islam. Det är resultatet av samhällets och kulturens påverkan. Därför kan jag genom mina studier förändra min tillvaro och nu när det vet att jag studerar så får jag helt andra rättigheter. Det är nu jag som bestämmer över mitt liv. Hur det såg ut för femtio eller för femhundra år sedan intresserar mig inte. Jag vet hur det är nu. Jag läser i koranen att jag ska studera. Då studerar jag och inser att jag får andra rättigheter än andra kvinnor har och de jag hade tidigare. När jag gick i gymnasiet så tillät inte min far mig att delta på skolutflykterna. Nu är jag borta hemifrån hela veckan och kommer hem på fredagar till helgen. Då sover jag ändå hela tiden. Men gud har hjälp mig med allt inte bara med studier och hemma även med min laboratorietjänst. Även om de såg att går klädd som jag gör när jag sökte mitt arbete så fick jag jobbet. När de såg att jag jobbar bra och att jag är bra med människor i min omgivning så var de nöjda. Det finns fördomar om religiösa människor här. En del tror att en religiös människa inte kan göra ett bra jobb. Men när jag visade att de hade fel så fick jag en fast tjänst. Gud har hjälpt mig med allt.

Intervju 6.

Tredje mötet med Leila i Beersheva 20 oktober 2010. Samtal på ett kontor som jag fick låna på Ben Gurion Universitetet. Jag är Eli.

Leila ville ta med en väninna vilket jag kände mig nödgad att godkänna. När väninnan går med i samtalet står hon som V. Leila är klädd annorlunda än vid tidigare möten. Istället för sin vita huvudduk *khimar* vars tyg gick ner till bröstet, var hon nu klädd i ljusblå *hijab*. Dessutom hade hon glasögon med stilrena moderna bågar i ljusgrönt. Väninnan närvarande under samtalet. Vi samtalade ostört på ett kontor på universitetet.

- ”Eli” Du har förändrat din klädsel?
- ”Leila” Ja det stämmer.
- ”Eli” Hur kommer det sig?

- ”Leila” Det finns två orsaker. Det första är problemen jag fick med min *khimar* i laboratoriet. Varje gång jag skull böja mig eller tala med någon så var den i vägen. Dessutom är jag väldigt rörlig. Du kan fråga alla mina väninnor. Dom vet att jag alltid är i farten och i ständig rörelse och min *khimar* störde mig. Så därför valde jag istället *hijab*. Den är inte i vägen men fyller samtidigt samma funktion. Det är allt.
- ”Eli” Det finns i koranen en text som talar om mannens rättigheter i förhållande till kvinnor. Texten kan också förstås som att den ger män rätt slå kvinnor. Känner du till texten?
- ”Leila” Precis som kvinnan har vissa rättigheter inom islam så har även mannen vissa rättigheter.
- ”Eli” Vilka rättigheter har kvinnor?
- ”Leila” Att mannen ska försörja henne och beskydda henne. På samma vis har män rättigheter. De kan förvänta sig att kvinnor ska stödja dem och vara lojala.
- ”Eli” Men den här texten kan ju ändå förstås som att den ger män rätt att slå kvinnor.
- ”Leila” Men det är bara under mycket extrema förhållanden. Det är förbjudet för män att slå hårt eller så att det blir märken hos kvinnor. Det är bara till för att varna henne. Inte för att göra henne illa.
- ”Eli” Får en kvinna slå sin man under samma villkor?
- ”Leila” Det tror jag inte.
- ”Eli” Hur tror du att du kommer förhålla dig till den texten när du gifter dig. Jag vet att det är en hypotetisk fråga men...Du är fortsätter din utbildning och det är sannolikt att du kommer ha ett bra och värlönat arbete. Hur tänker du kring idéer om mäns och kvinnors roller i äktenskapet?
- ”Leila” För det första kommer det ta tid innan jag gifter mig. När du ställer mig frågan så tar du det stycket ur sitt sammanhang och väljer att titta på det. Men man måste vidga perspektiven och bättre förstå kvinnors roll i islam. Det är inte ovanligt att man tar just det stycket för att försöka vis att kvinnor är förtryckta inom islam eller att det är mannen som regerar inom islam. Men det är inte sant. Om jag skulle gå direkt till det stycket och döma islam utifrån det stycket skull mitt första intryck bli problematiskt. Va? Får man slå kvinnor inom islam? Men man förstår hur ett sådant stycke ska

förstås. Det är frågan om extrema förhållanden där kvinnor är verkligen envisa och vägrar allt...

- ”V” Det är lång process innan mannen får slå henne. Om du läser så ser du att en man kan inte bara slå en kvinna hur som helst.
- ”Eli” Jag vet vad som står i texten men det finns väl även män som inte beter sig som de ska. Om det händer vad ha då kvinnor för rättigheter?
- ”Leila” hon är omgärdad av sin familj. Hon har bröder hon har sin far. Hon vänder sig till dom och berättar vad det är som hänt. Sedan tar familjen över och reder ut problemet.
- ”Eli” Så om jag förstår dig rätt så har kvinnor samma rättigheter men att det är mer acceptabelt att hon tar upp sitt missnöje beträffande sin man med sin familj?
- ”Leila” Ja på så vis värnar hon om sin heder. Det är hennes far eller hennes bröders uppgift att hjälpa henne om hon är i knipa.
- ”Eli” Anser du att en kvinna som slår sin man förlorar sin heder?
- ”Leila” Jag vet inte om det handlar om heder. En kvinna är fin och artig det passar sig inte för henne. Män är annorlunda byggda. De beter sig på annat vis.
- ”Eli” På vilket vis anser du att kvinnor är jämställda med män och vilket vis anser du att dom inte är det?
- ”Leila” Män och kvinnor är olika. Men inte mindre jämställda för den sakens skull. De kompletterar snarare varandra. Män är skapade annorlunda. Män är skapade för att arbeta och försörja. Kvinnor är skapta ur mannens revben som du vet är revbenet inte rakt...jag vill inte utveckla det. Men kort sagt skulle jag aldrig acceptera att man slog mig.
- ”Eli” Även om man anser att män och kvinnor är olika så blir ju frågan den hur skillnaden mellan män och kvinnor får sitt uttryck? Hur anser du att religionen hanterar eventuella skillnader och om kvinnor enligt islam har en lägre status än män enligt dig?
- ”Leila” Absolut inte. De har enkelt olika uppgifter... jag har förklarat det.
- ”Eli” Men om en man och kvinna båda går till jobbet på morgonen i och arbetar precis som en man så ser ju bådas vardagsliv likartat ut. Då undrar jag hur de skillnader som du talar om får sitt uttryck i vardagslivet när de

båda arbetar hela dagen och kanske har samma inkomst och båda bidrar till hemmets försörjning? Du är ju eventuellt på väg dit?

- ”Leila” Jag återvänder till det jag sagt tidigare. Även om deras vardagsliv är likartat...så. Jag vet inte...ställa mig konkreta frågor istället.
- ”Eli” Ok...båda kommer hem samtidigt. Hon är trött.
- ”Leila” Mannen hjälper henne...
- ”Eli” Mannen kommer hem och säger att din arbetsplats passar inte mig. Jag vill inte att du ska arbeta där längre.
- ”Leila” Nej...Det måste finnas någon slags överenskommelse dem emellan. Om det räcker att bara en persons inkomst räcker...
- ”Eli” Men du vet väl att det finns människor som ser sig som religiösa och menar att kvinnor enligt religionen ska stanna hemma?
- ”Leila” Ja...men jag är också religiös och jag är också muslim.
- ”Eli” Men om du också är religiös och muslim och tolkar annorlunda vem ska man då lyssna till? Har du rätt att fatta dina egna beslut?
- ”Leila” Det finns sådant som jag inte förstår i koranen. Det finns många koranforskare som förstår och vet. De ger rekommendationer. Men det varierar också mellan de lärda männen. Om den ena säger att kvinnors plats är att hålla sig inom hemmets gränser så finns det andra som säger att det inte är så och att kvinnor visst kan arbeta och studera. Men de som rekommenderar gör det utifrån kunskap.
- ”Eli” Men har inget förändrats genom åren?
- ”Leila” Jo det är klart att det skett förändringar jämfört med hur det var tidigare. Men koranen förändras aldrig. Det är bara tolkningarna som kan förändras. I och med att koranen omfattar all vår erfarenhet så krävs det ständigt pågående forskning. Så det är snarare våra kunskaper om koranens innehåll som förändras och inte koranen.
- ”Eli” Men om du står inför ett religiöst dilemma som du har svårt att lösa, vem vänder du dig till då?
- ”Leila” Jag vänder mig till auktoriteter som vet och kan.
- ”Eli” Hur gör du det?
- ”Leila” Antingen söker jag upp någon som känner dem eller så tittar jag på TV. Där finns det ibland auktoriteter som ger svar på svåra frågor och program med föreläsningar om koranen.

- ”Eli” Men säger de som tolkar på TV och andra samma sak?
- ”Leila” Det förekommer inga stora skillnader.
- ”Eli” Finns det tolkningar som du inte accepterar?
- ”Leila” Ja det finns *fatwa* som jag inte accepterar och som jag inte kan följa.
- ”Eli” Vad gör du om du stöter på en *fatwa* som du inte kan acceptera?
- ”Leila” Då väljer jag en ny eller en annan *fatwa* som jag kan acceptera.
- ”Eli” Då betyder det att vad som beslutar hur du ska förstå religionen är du och inte *fatwa*?
- ”Leila” Ja, ja. Du förvirrar mig lite...om det där med att jag beslutar...nej...jo i slutändan blir det ju nog så...
- ”Eli” Om du har tio *fatwa* att välja på vad gör du då?
- ”Leila” Jag väljer den som passar mig bäst den som är mest acceptabel för mig. Men i slutändan måste det vara en *fatwa* som inte strider mot det som står i koranen. Men det gäller inte bara mig. Det gäller alla människor som jag känner. De gör sina egna val.
- ”Eli” Vad tror det för skillnad mellan hur människor levde sin religion för länge sedan och hur de gör det nu?
- ”Leila” Nu mera är människor upptagna med vardagens röra. Det är saker som ska göras hela tiden. Då tror jag människor var upptagna med religionen och att försöka efterleva profetens ord på bästa sett. Men det har inte förändrat situationen för kvinnor.
- ”Eli” Hur tänker du då? Hur är det med kvinnor som studerar?
- ”Leila” kvinnor som studerar har en högre status än kvinnor sitter hemma i samhället men inte i koranen. En kvinna som är hemma eller kvinna som studerar har i koranen samma status.
- ”Eli” Var ser du dig själv om fem år?
- ”Leila” Då är jag gift och har barn.
- ”Eli” Och din man hur ska han vara?
- ”Leila” Först och främst måste han vara religiös. Hans utbildning är inte lika viktig. Är han religiös så kommer han att vara en bra människa och vi kommer att ha liknande värderingar.
- ”Eli” Var jobbar du då?
- ”Leila” Jag jobbar här på universitetet. Här fortsätter jag min forskning med guds hjälp.

Intervju 7.

Första mötet med hela gruppen i Haifa 18 maj 2009. Samtal i ett konferensrum som jag fått låna på Haifas universitet. Jag är Eli.

- Jag heter "Amina" är 26 år och kommer från Nazareth. Jag började min religiösa erfarenhet vid nioårsålder. Jag visste att religion är ett logiskt sätt att klara sig i livet med. Fram till nu har jag samma uppfattning och går på samma väg.
- "Eli" Hur många syskon är ni i familjen?
- "Amina" jag har två bröder och två systrar.
- "Eli" och familjen i övrigt. Vad gör din far?
- "Amina" Han är lärare. Fast han är inte religiös. Den religiösa erfarenheten gjorde jag tillsammans med min mor. Mina systrar har också blivit religiösa men mina bröder är det överhuvudtaget inte. Jag har varit gift i sex år och har tre barn. [*Hon ler och skrattar lite förläget en mors ödmjuka men samtidigt stolta leende*]. Samtidigt håller jag på med en Mona i arabiska.
- "Eli" Hur klarar du det med barnen? Får du någon hjälp?
- "Amina" Ja både min man och min svärmor hjälper till med barnen.
- "Eli" Vad arbetar din man med?
- "Amina" Min man jobbar här på universitetet [*Jag kan inte tyda utifrån inspelningen vad det är han gör på universitetet*] är lärare och legitimerad sjukskötare.
- "Eli" Är han också religiös?
- "Amina" ja det är han...
- Jag heter "Erina" och är 21 år. Min religiösa erfarenhet började när jag var tio år.
- "Eli" Varför?
- "Erina" Jag letade själv efter vägar som kunde göra bekvämare för mig. Jag kom fram till att religionens väg var bättre och dessutom inbar färre risker i livet. Jag övertygades och har sedan fortsatt på den vägen.
- "Eli" Är din familj religiös?
- "Erina" Lite...Jag har tre bröder och en syster.
- "Eli" Och dina föräldrar? Vad gör dom?

- ”Erina” Pappa är handikappad och jobbar därför inte. Och min mor har dött.
- ”Eli” Vem tar ansvar för familjen och tar hand om dina syskon?
- ”Erina” Mina kusiner hjälper till. Jag studerar matematik andra året.
- ”Eli” På vilket vis anser du att religionen gör livet lättare för dig?
- ”Erina” Jag tror att det finns färre risker för den som följer religionens väg. Religionen skyddar människan.
- ”Eli” Men vilka faror eller risker är det som hotar människan?’
- ”Erina” Det finns många faror på vägen men religionen visar oss den rätta vägen.
- Jag heter ”Nadir” och kommer från (hon nämner en by i närheten av Nazareth.) Jag ska snart fylla 22 år. Jag har sex bröder och en syster. Mina föräldrar är snarare traditionella än religiösa. Jag började min religiösa erfarenhet i tolfte klass [*motsvarar tredje året på gymnasiet i Israel 17-18 år*]. Då började jag bara med att först täcka mitt huvud. Jag brukade be alla böner i tid och fasta under fastetider men jag var inte religiös. Till min stora sorg slutade jag att be trots att jag täckte mitt huvud och det fanns människor som trodde att jag var religiös. Det fanns en tid när jag genomgick en mycket svår epok. Jag har inga problem med att erkänna att jag tidigare i mitt liv gjort fel. Många, många fel. Jag visste egentligen ingenting om religionen men jag fick mycket problem på grund av de fel som jag burkade göra förr. Så jag beslutade mig för att ta mig tid för mig själv och fundera över mitt tillstånd. Som de före mig har sagt så är religionen den absolut bästa vägen. Religionen skyddar oss från att göra många misstag. Nu kan jag definiera mig själv som en religiös flicka [*hon använder inte ordet kvinna*].
- ”Eli” Vad var det för dåliga saker som hände dig när du inte var religiös? Kan du ge något exempel?
- ”Nadir” Sanningen är att jag hade många manliga vänner som jag brukade umgås flitigt med. Som du vet så förlorar en flicka som umgås mycket med män sin heder. Det skvallras om henne och man säger fula saker om henne bakom hennes rygg. Naturligtvis kände det inte bra för mig. Och därför bestämde jag mig för att förändras och finna en ny Nadir. Jag har verkligen funnit henne. Jag har funnit mig själv. Min familj är snarare traditionell än religiös.

- ”Eli” Hur reagerade dina föräldrar på din förändring?
- ”Nadir” I början var de lite förvånade över hur jag plötsligt hade förändrats och frågad vad som hade hänt och hur det kom sig. Men de är samtidigt glada för att jag nu är religiös och följer alla påbud och gärningar och ber alla böner och gör allt sådant som religionen kräver av mig. Mina syskon är inte religiösa undantaget en bror som är religiös.
- Jag heter ”Manar” är 21 år gammal från (hon nämner en by i närheten av Nazareth). Min religiösa erfarenhet började när jag var 16 år. Det var då jag började be.
- ”Eli” Hur var det innan du blev 16 år?
- ”Manar” Jag var mer traditionell än religiös. I tolfte klass (motsvarar tredje året på gymnasiet) beslutade jag mig för att täcka mitt huvud. Jag förstod att det är det bästa sättet för mig att fortsätta mitt liv på. Mina föräldrar är båda religiösa. Jag har bara en bror som bor hemma. Min pappa har varit lärare och min mamma är hemma. Om två månader ska jag gifta mig.
- ”Eli” Kommer du att fortsätta dina studier efter äktenskapet?
- ”Manar” Självklart.
- ”Eli” Vad gör din blivande make?
- ”Manar” Han är byggnadsarbetare. Han vill att jag ska fortsätta studera. Jag läser matematik andra året.
- Jag heter ”Abir” och kommer från (hon nämner en by som ligger i närheten av staden Karmiel.) Jag är 21 och ett halvt år, snart 22. Från 10 års ålder är jag religiös då började jag också täcka mitt huvud. Anledningen till att jag är religiös har egentligen med min pappa att göra. Min pappa brukade alltid berätta mig historier om islam och om profeten Mohamad när jag var barn. Han berättade om hur fint och bra islam är för mig. Han bidrog till att jag verkligen närmade mig religionen. Det gav mig en känsla av att jag ville vara religiös och göra det Gud uppmanar oss att göra i koranen. Mina föräldrar är också religiösa. De sina dagliga böner och så vidare. De är religiösa men lever det dagliga livet som vanligt. Vi har ett väldigt bra liv. Från det att jag var tio år så ville jag egentligen täcka mitt huvud men mina föräldrar sa alltid att jag var för ung och lyckades skjuta på det ett år åt gången. Men vid 12 eller 13 års ålder, jag kom inte ihåg helt säkert,

bestämde jag mig ändå för att täcka mitt huvud. Jag glömde berätta att jag läser matematik och samhällstjänst.

- ”Eli” Du ska ju också gifta dig snart. Vem är din fästman?
- ”Abir” Min fästman är dataingenjör. Han är inte religiös och ber någon enstaka gång [*Hon skrattar lite och de gör även de andra*]. Han ber när han har lust... [*hon och de andra fortsätter fnittra lite*].
- ”Eli” Fungerar det att du är religiös och han inte är det?
- ”Abir” Han är en mycket god människa. Trots att han inte är religiös så är han en mycket god människa. Jag tror att han kommer att ändra sig i framtiden och det kommer att komma en dag när även han kommer att vara religiös.
- ”Eli” Vill han att du ska fortsätta med studierna efter äktenskapet?
- ”Abir” Ja han vill att jag ska fortsätta och även ta en Mona examen. Ha studerar också tidigare så fullbordade han sin ingenjörsexamen och nu gör han tillägg.
- ”Eli” Vad ger er religionen på det personliga planet?
- ”Amina” jag har haft två perioder i mitt liv. Den första är då jag inte var religiös, traditionell kan man säga och den andra då jag var lite religiösare men inte så som nu. När jag blev 25 år, för ett år sedan, skedde en stor förändring då jag började förstå religionen som man ska. Då bestämde jag mig för att jag ville komma närmare och förbättra relationerna med Gud.
- ”Eli” Varför?
- ”Amina” Jag hade en vision en känsla av att jag måste göra en förändring. Jag letade efter olika möjligheter, lyssnade på olika föreläsningar och läste många böcker. Jag anser att jag fann vägen. Jag började med egna mig åt *dawa* och fann också sättet som gjorde att andra människor drogs till religionen. Jag insåg att om man lär känna Gud på rätt sätt så är det den rätta vägen. Det fanns perioder i mitt liv då jag kunde försjunka i depressioner utan att förstå varför. Jag blev ledsen utan anledning, var inte glad och det fanns egentligen anledning till mitt tillstånd. Jag kunde inte förklara varför jag kände så. Efter min förändring förstod jag vad anledningen hade varit. Om en människa går emot sin natur [*hon använder ordet ”fittra” på arabiska vilket betyder personlighet/karaktär i betydelsen medfödda anlag eller natur*] så blir man deprimerad. Gud ger oss en karaktär en natur och

jag hade motarbetat min *fittra*. Nu har jag vuxit ihop med min *fittra* och försöker göra att så att alla människor ska förstå och följa den vägen. Det är vägen som låter mig göra de rätta sakerna, fatta de rätta besluten, den logiska vägen. Jag försöker undvika misstag.

- ”Erina” Mig ger det en känsla av självsäkerhet.
- ”Eli” när du berättade din livssituation så tyckte jag det lät som om du har ett svårt liv. Tycke du livet är svårt?
- ”Erina” Ja jag tycker att livet är svårt. Jag förlorade min mor när jag var 8-9 år gammal. Jag började bära huvud duk i klass nio (15 år). Ungefär under den tiden började jag också be.
- ”Eli” Vad ger det dig att du fördjupar dig i religionen?
- ”Erina” Vanligtvis är det föräldrarna som visar barnen den rätta vägen utifrån deras erfarenheter och värderingar. Men jag har fått söka själv.
- ”Nadir” Sedan jag började bli religiös så känner jag mig mycket säker. Jag (hon nämner sitt handikapp). Och det finns en *hadit* där det står att Gud har sagt att om den som han prövar har tålamod och är honom tacksam, så kommer den personen att belönas rikligt på domedagen. Därför har jag bestämt mig för att vara religiös och ha tålamod. Innan jag blev religiös kunde jag ofta bli arg och om jag kände mig utsatt så kunde jag tappa både tålamodet och förtroendet och säga att jag inte vill dö och liknande. Men numera när jag känner att jag befinner mig i en svår situation, även om situationen känns mycket svår och hopplös, så tackar jag alltid Gud ändå och ber Gud om att ge mig mer tålamod så att jag kan komma över min svåra situation. Det lyckas alltid och det är bara för att jag har en djup tro på Gud och allt Gud ger oss.
- ”Eli” Vill du påstå att det är med hjälp av religionen du tar dig förbi dina motgångar?
- ”Nadir” Ja.
- ”Manar” Jag vill ge dig ett exempel. Vi är nu på ett möte där du i slutet på mötet kommer att säga tack till oss alla för det lilla vi gjort för dig. Men vad skulle du då säga till Gud som givit dig livet, familjen ja... allt som du har och är kommer från Gud. Så då finns det anledning att tacka även honom. Vara tacksam för allt gott och närma sig Gud. Att vara tacksam mot Gud får mig att må bra. Jag ser att från den tid som jag bestämde mig att vara

religiös så lyckas jag med studierna. Jag lyckas bättre med mitt liv. Min fästman är en så fantastisk man det är också en framgång att tacka Gud för.

- ”Abir” För mig är islam både glädje och rikedom. Om man följer Guds väg så är man alltid lycklig. Och är man lycklig och tacksam för det man har så nöjer man sig med mindre och då känner man sig också rik. Dessutom innebär islam att slutet på detta liv innebär ett nytt nästa liv i paradiset.
- ”Eli” Men varför klä sig på ett speciellt vis. Allt det ni beskriver i fråga om tro och Gud går ju att genomföra utan att täcka huvudet. Varför klär ni på det här viset?
- ”Nadir” Sanningen är att det inte är okomplicerat. När jag var tolv år täckte jag mitt huvud och trodde att jag därmed också var religiös. Jag fördjupade mig inte mycket i religionen och jag förstod inte heller riktigt vad religion innebär. Men nu förstår jag att religionen inte bara handlar om att täcka huvudet utan mycket mer än så. Det finns kvinnor som inte täcker sitt huvud men i flera avseenden värnar om religionen mer och bättre än kvinnor som täcker sina huvuden. Jag upplever att *hijab* är ett slags skydd för kvinnan. Om jag exempelvis inte klär mig i *hijab* och sätter på mig byxor och kortärmad tröja så är det till för att attrahera män och det kan leda till många misstag.
- ”Eli” Anser ni att *hijab* leder till att män håller distans?
- ”Nadir” Ja men jag anser också att det ibland kan vara tvärt om. Det finns tillfällen då man tittar mer på en kvinna med *hijab* än andra kvinnor som inte täcker sitt huvud. Det väcker uppmärksamhet. Det skapar en situation där människor fråga sig vad finns under *hijab* vad har dom under de där kläderna? Så tror jag ibland andra tänker. *[Några fnittrar lite andra har lite svårt att hålla sig för skratt. Spontana frågor ställs så som ”Var har du fått det ifrån?”]*
- ”Eli” men hon har väl en poäng. Att om de flesta i samhället går utan *hijab* så är det de som går med som väcker uppmärksamhet?
- ”Nadir” Jag säger inget om det är bra eller dåligt eller om det är rätt eller fel jag tror bara att det är sådant som förekommer i vår omgivning.
- ”Amina” Islam är inte bara en fråga om *hijab* eller inte eller religiös eller inte. Det är många olika komponenter som islam består av som hör ihop och som det inte går att skilja på. Det är bön, *hijab* och relationsfrågor. Och i

koranen finn det texter som påbjuder *hijab*. Under profeten Mohameds tid förföljdes kvinnor och *hijab* instiftades av profeten för att skydda kvinnorna.

- ”Abir” Jag för min del går ännu inte klädd i *j’ilbab* så som Nadir. Jag klär mig som jag önskar i de färger jag tycker om. Skulle något vara för kort så ordnar jag det. Jag vill vara...kanske inte vill...man lever ett liv. Jag är flicka jag vill vara vacker som alla andra flickor.
- ”Amina” Du vill inte vara vacker. Du vill vara modemedveten.
- ”Abir” Om jag ser en vacker blus som är grön och har en färg som jag tycker om då vill jag köpa den blusen och klä mig i den. Ibland har jag kläder som får mig att känna att alla tittar på mig. Plötsligt har jag en obehaglig känsla av att alla tittar på mig. Jag förstår inte varför. Jag täcker mitt huvud och ändå tittar de andra på mig då känns det som om jag gjort något fel. Trots att jag är muslim och täcker mitt huvud så finns det män som ser på mig på fel sätt. Jag kan känna om en man tittar bara så där utan att det spelar någon roll eller om han tittar på ett sätt som inte är bra. Det har funnits några tillfällen då jag klätt mig på ett visst sätt och har sedan känt hur någon tittar då går jag tillbaka till mitt studentrum och byter. Jag vet att det är rätt att klä sig i *j’ilbab* men för mig känns det inte rätt. Jag känner inte att jag tillräckligt stark för det ännu. Jag vet att det är rätt men jag kan ännu inte förmå mig själv att klä mig på det viset. Dessutom har jag ytterligare ett problem. Min fästman är inte religiös. Han är god människa och han fastar på ramadan och ber...jag har en känsla av att han inte alltid ber. Att ha ljuger lite ibland och säger att han ber trots att han inte har gjort det (Hon skrattar och de andra med henne.) Han säger att det är för att han inte har tid att be. Men han för sin del tycker inte om *j’ilbab*. En gång sa ja till honom att jag funderade över att klä mig i *j’ilbab* Då sa han ” inte en chans, jag vill inte att du ska klä dig så”. Han vill att jag ska klä mig som andra kvinnor med det modet som råder.
- ”Manar” Först och främst så håller jag med de som pratade före mig.
- ”Eli” Jasså? [*förvånat men med ett leende. De andra skrattar.*]
- ”Manar” men jag vill tillägga att en människa gjort mig en tjänst så tackar jag. Skulle han be mig om en gentjänst så försöker jag ju att gör det. Hur ska jag då förhålla mig till Gud som egentligen har givit mig allt och i gengäld be mig att jag ska klä mig på ett visst sätt? Det är ju självklart att då gör det.

- ”Erina” Jag vill klä mig i *j’ilbab* nästa år.
- ”Eli” Varför gör du det inte nu?
- ”Erina” Jag har funderat på det under en period på två år. Har man en gång bestämt sig för att gå klädd på det viset så går det sedan inte att ändra på. Det är stort beslut att fatta för resten av livet. Jag skulle bli den första kvinnan familjen som klär mig på det viset. När jag talade om för de andra i familjen att jag vill klä mig på det viset var det en del som opponerade sig och som anser att jag är för ung. Att det finns kvinnor som äldre och som inte klär sig på det viset och att jag därför kan vänta. Men jag har nått en övertygelse om att det är den rätta klädseln.
- ”Nadir” Jag vill tillägga att innan jag började klä mig i *j’ilbab* fanns det en period mellan det att jag var övertygad om att jag ville klä mig så tills jag började göra det. Under tiden minns jag att fundera mycket på hur jag skulle göra. I början sa mina föräldrar till mig, varför nu, du behöver inte nu, det kan vänta, det finns kvinnor som är äldre än du och klär sig inte *j’ilbab* så du kan vänta. Men i varje fråga som rör våra liv så är det självförtroendet och självkänslan som avgör och viljan. Och om vi är övertygad om det och verkligen vill göra det så spelar det ingen roll ens om hela världen försöker förhindra det. Och det spelar inge roll vad det är vi vill göra är vi övertygade och verkligen vill så går det inte att hindra.
- ”Amina” ”Abir” sa att hennes fästman inte vill att hon ska klä sig så och ”Nadir” sa att hon behövde tid för att bestämma sig. Men jag vill tillägga att om man lärt känna Gud på en viss nivå så är det bara Gud som är intressant. Om du har förstått vad det innebär för dig som människa att älska Gud... mina föräldrar älskar mig visserligen men den huvudsakliga anledningen till att jag finns här är Gud. Det är inte mamma och inte pappa... så hur kan återgälda hans kärlek till mig?
- ”Eli” förekommer det ingen konflikt mellan din kärlek till Gud och din kärlek till din man?
- ”Amina” Det jag vill säga innebär att min kärlek till min man leder till att jag vill göra allt han vill för honom och hur ska jag då förhålla mig till Gud som givit mig allt i livet?
- ”Eli” Kan man säga att ni alla lever i omgivning där majoriteten av befolkningen är arabisk muslimsk vilket innebär att ni där majoritet?

- [Alla svarar ja]
- ”Eli” Tror ni att majoriteten där ni bor är religiös i eller sekulär?
- ”Nadir” Där jag bor är majoriteten religiös.
- ”Amina” Där jag bor är majoriteten inte religiös men traditionell.
- ”Eli” Hur upplever ni mötet med den icke-religiösa omgivningen i era hemorter?
- ”Amina” I vårt samhälle finns det mycket traditioner som ibland strider mot religionen.
- ”Eli” Vad för traditioner strider mot religionen i era omgivningar?
- ”Amina” Det finns bröllopstraditioner som verkligen strider mot religionen men de är övertygade om att de gör rätt för det är vad de sett andra göra. För mig som religiös så kan jag inte acceptera den typen av bröllopsceremonier.
- ”Eli” Så vad gör du om du blir bjuden till ett icke-religiöst bröllop?
- ”Amina” I min religion så finns det ett krav på att vara där men hålla sig till de omgivningar som inte strider mot religionen. Min religion påbjuder mig till att befinna mig i sådana omgivningar för att kunna presentera mina tankar där... *dawa*...
- ”Abir” Jag kommer snart att gifta mig... min släkt...mina kusiner anses inte vara religiösa. Dom är lite traditionella och dom tycker alla om mig och vill att mitt bröllop ska bli en stor fest. Men så får de höra att jag inte vill att det ska vara män på min fest och att det inte kommer vara den typ av musik som vanligtvis spelas på bröllop, så blir de besvikna och frågar varför jag vill göra så eller så. Det innebär en konflikt mellan vad som är rätt och vad andra vill.
- ”Eli” Men vad är det som får dig att bestämma mot deras vilja?
- ”Abir” För att det är vad som är rätt. Jag vet att det jag gör är rätt. Jag tyckte inte om det sättet som alla gör sina bröllop på. Alla dansar och skriker...aaaa...jaaaa [*hon lyfte armarna i vädret och efterliknar någon som dansar på ett bröllop. De andra skrattar*]. Det är ett sätt som inte passar mig. För min del om du vill gifta dig och vara glad så finns det regler för hur det kan göras på ett fint och rart vis. Inte som där alla står och dansar och hoppar. Det tycker jag inte om.
- ”Manar” jag vill bara tillägga något. När jag började klä mig i *hijab* så sa min mamma till mig att hon tyckte att jag var för liten. Hon var rädd för att

jag skulle göra som min kusin som först bestämde sig för att klä sig i *hijab* men sedan ångrade sig. Så hon sa åt mig att jag skulle ta min tid i lugn och ro. Och när jag slutligen klädde mig i *hijab* så sa alla mina kamrater i skolan grattis och det var fint. Men det fanns en kvinnlig lärare i skolan som frågade ”vad har du ställt till med för dig själv, vad är det du har på dig”? Först blev jag chockad av hennes utbrott men så kände jag mig så stark för att det inte påverkade mig.

- ”Nadir” Jag kom på något som jag skulle vilja tillägga. Som du vet och som jag sagt föddes jag (hon nämner sitt handikapp) Trots att Gud tagit något från mig har han å andra sidan välsignat mig med mycket andra goda saker. För varje minut och varje sekund som går så är jag honom tacksam för allt han givit mig.
- ”Eli” Vad anser du att han har givit dig?
- ”Nadir” En vacker röst. Jag sjunger.
- ”Abir” Hon sjunger mycket vackra sånger.
- ”Erina” Jag gråter när jag hör henne sjunga.
- ”Nadir” Men du kommer inte att få höra det är förbjudet [*riktat åt mig*].
- ”Eli” Men din man kommer väl få höra dig sjunga.
- ”Nadir” Naturligtvis. Bara han kommer att få höra. Så jag har fått en fantastisk röst av Gud. Han har också givit mig ett mycket bra minne starkt som stål och ett bra intellekt. Du sa också till mig igår att jag är klok [*riktat till mig*]. Så därför menar jag att Gud givit mig mer än vad jag ens kan klara av att berätta om. Jag har helt enkelt inte tillräckligt med ord för att uttrycka min tacksamhet till Gud.
- ”Eli” Vad upplever ni att religionen har för funktion när ni möter den icke-religiösa världen som universitetet och Haifa trots allt innebär? Vad händer med religionen när ni lämnar era traditionella omgivningar och kommer till Haifa och universitetet?
- ”Manar” Det är tack vare religionen som vi vet hur vi ska förhålla oss till de omgivningarna som inte är som de vi har hemma.
- ”Amina” Religionen skyddar oss från att göra misstag.
- ”Manar” Genom att studera bidrar vi till *umma*.
- ”Eli” Tror ni att ni bättre förstår exempelvis religiösa judiska kvinnor än vad ni förstår någon som är helt icke-religiös?

- ”Amina” Nej jag förstår alla lika bra oavsett om de är religiösa eller ej.
- ”Erina” Jag känner också att jag förstår alla lika bra. Jag har inga problem med att anknyta till vem som helst. Jag har judiska vänner och alla möjliga olika vänner.
- ”Amina” Hur skulle det vara möjligt för mig att vara lämplig för *dawa* om jag inte förstod även människor som skiljer från oss.
- ”Manar” Islam är inte bara klädsel det är också umgänget med andra människor.
- ”Erina” Islam vill att vi ska umgås med andra människor. Leva med dem som både grannar och vänner.
- ”Eli” Hur förhåller ni er till andra muslimer i världen? Hur tänker ni exempelvis på en muslim i Indien.
- ”Amina” Jag oroar mig för muslimer i Indien och bryr mig om dem. Jag bryr mig om att de ska gå på den rätta vägen och att de ska göra de riktiga valen. Jag bryr mig om *dawa*.
- ”Eli” Och andra muslimer i världen? Hur ser ni på dem?
- ”Abir” Jag bryr mig inte så mycket om andra muslimer i världen. Jag bryr mig om min familj, min kontakt med Gud och mina studier. Andra muslimer i världen tänker jag inte så mycket på.
- ”Manar” Men dina studier påverkar *umma*.
- ”Eli” Hur påverkar hennes studier *umma*.
- ”Manar” Det stärker *umma*.
- ”Abir” Vad har mina studier för betydelse för en muslim i Indien?
- ”Amina” I och med att vi tror på Gud så är även den kärlek som vi visar varandra ett tecken på vår kärlek till Gud. Min framgång är en del av *ummas* framgång. Det är vad jag tror. Varje framgång som jag gör är en del av den muslimska världens framgång och det är jag stolt över. Det är inte bra att leva i ett samhälle där människor bara bryr sig om sig själva.
- ”Abir” Det är klart att jag bryr mig om andra människor.
- ”Amina” Jag anknyter till Gud till *umma*.
- ”Abir” Så i din hemort menar du att alla tillhör *umma*?
- ”Amina” Självklart. Alla som bor i min hemort tillhör *umma*?
- ”Abir” För mig är det olika grupper i olika grupper.
- ”Amina” Ja men du håller ju också med matematik.

- ”Nadir” Jag håller med dem som säger att om jag är framgångsrik så är det hela *ummas* framgång. Det påverkar naturligtvis.
- ”Eli” Jag funderar över var ni känner er mest som muslimer. I mitt fall som jude så blir jag mer påmind om min judiskhet i Sverige än här i Israel. Hur är det med er och islam? Kan man säga att ni blir mer religiösa i en icke-religiös omgivning?
- ”Abir” Ibland har jag funderat över att det vore skönt att leva i ett muslimskt land för här kan jag känna mig som en del av en grupp som inte är definierad. Jag lever på en plats som inte känns som min. Inte där jag bor eller så. Men samhället är inte det samhälle som jag drömmer om att få leva i. Samtidigt kan jag uppleva en konflikt när jag ser muslimska omgivningar som exempelvis Jordanien. Där är alla araber och muslimer men jag skulle inte vilja leva där. Så jag befinner mig i en konflikt. Här känner jag ingen tillhörighet och i arabiskmuslimska länder tror jag inte att jag skulle bli lycklig.
- ”Eli” Så vad bidrar religionen med i din situation?
- ”Abir” Religionen är det som stärker mig och ger mig modet att leva vidare. Anknytningen till religionen känner jag i mitt hjärta. Det är svårt för mig att förklara. Ibland brukar jag fråga min pappa om varför vi inte lever på en plats som vi hör till. Ibland kan jag sitta på en föreläsning där det bara är judar och araber som inte täcker sitt huvud. En sal där det sitter 150 personer och jag är den enda som har täckt huvud.
- ”Manar” Men det är vad som ger dig självsäkerhet och ...och övertygelsen om hur viktigt det är att värna om vår existens.
- ”Eli” OK så dig och Manar ger det styrka. Men hur känner du Abir?
- ”Abir” Jag känner mig annorlunda. Och i viss mån så ger det mig styrka. Jag måste reflektera över vad jag gör och varför. Jag förstår att jag är den enda som gör rätt och alla de andra gör fel. Samtidigt undrar jag hur jag hade känt om hela salen hade varit full av kvinnor som täcker sitt huvud. Jag tror inte att du förstår...
- ”Manar” Om jag är i Jordanien där alla är muslimer som finns det inte samma krav på mig att bekräfta mig. Men här på universitet så måste jag hålla på mig. Här finns det både judar och kristna.

- ”Eli” Tror du att du skulle varit mindre religiös om du bodde i Jordanien eller Egypten.
- ”Manar” jag kanske skulle varit lika religiös fast kanske inte med samma känsla av allvar.
- ”Amina” Jag vill bara säga en sak som är viktig. Du ha sagt att vi är minoritet. Det finns ett religiöst påbud inom islam en sådan situation det är *ribat*. Det är varje muslims skyldighet att uppfylla det. Det är också något som ger mig mycket självkänsla och vilja till att stärka min tro och *dawa*. Jag har ibland känt mig utanför. När jag sist besökte mina föräldrar exempelvis som inte är speciellt religiösa.
- ”Manar” om jag hade levet i en arabisk muslimsk omgivning hade jag tänkt mindre på betydelsen av att bevara vår existens. Det är *ribat*. Jag hade också tänkt mindre på andra.
- ”Erina” För mig är det en religiös övertygelse att vara här. Religionen stärker mig och min övertygelse om hur viktigt det är att vara muslim här. Den känslan finns inte i Jordanien, Egypten eller på något annat ställe. Den känslan finns bara här.
- ”Eli” Är det frågan om *ribat* även i Europa?
- ”Amina” Överallt där det finns muslimer och religionens fiender så är det *ribat*.
- ”Abir” När den yttersta tiden kommer så kommer vi att få större pris av Gud en alla andra muslimer eftersom vi utstår lidandet här och ändå fullföljer vår plikt. För den som lider här kommer kompenseras i det kommande livet.
- ”Eli” Kan ni identifiera er själva efter vad som är viktigast först och välja mellan muslim, arab, palestinier och israel.
- ”Amina” För mig är bara muslim viktigt. De andra är helt oväsentligt. Vad som identifierar mig är min kontakt med Gud.
- ”Erina” Muslim, arab och palestinier kommer på samma plats.
- ”Nadir” För mig är den viktigaste delen att vara muslim, därefter är jag arab sedan palestinier. Det israeliska är endast medborgarskap och identitetshandlingar.
- ”Manar” Muslim, arab, palestinier.
- ”Abir” Muslim och arab.

- ”Amina” Islams stora seger kommer inte i komma i första hand från den arabiska världen. Den kommer att komma från de muslimer som inte är araber som har konverterat.
- ”Eli” Vad betyder den stora segern? Att islam kommer regera över världen?
- ”Amina” Kanske.

Intervju 8.

Andra mötet med Nadir i Haifa 25 maj 2009. Samtal i ett enskilt rum som jag fick låna på Haifas universitet. Jag är Eli.

Detta möte valde jag att göra utan diktafon. Min ambition var att få bort ett element som jag upplever manifesterar rollerna forskare och respondent. Utan diktafon föreställer jag mig dessutom att det kanske känns mindre officiellt och mer personligt. Således är utskriften av intervjuerna från den 25 maj 2009 gjorda från de anteckningar som jag skrev ner för hand under vårt samtal.

Vi bestämde möte i universitetets huvudbyggnad. Där finns en stor lobby möblerad med stolar och några bord där jag hade tänkt mig att vi skulle sitta. Nadir kommer i tid kl. 10.30. Vi hälsar. Jag talar om för henne att jag är glad att se henne igen om hon hävdar det samma. Hon vill däremot inte sitta i den stora lobby och prata utan föredrar att vi söker upp ett tomt klass rum. Så blir det. Nadir går in först i rummet och jag följer efter utan att stänga dörren eftersom jag utgår ifrån att det dels kan upplevas som olämpligt att en religiös kvinna befinner sig i ett rum bakom stängd dörr med en främmande man, dels vill jag inte att Nadir ska känna sig ”inlåst”. Vi sätter oss på varsin sida om ett bord mittemot varandra. När Nadir inser att dörren fortfarande är öppen går hon bort och stänger den. Det är lite bullrigt runt om eftersom renovering av universitetet på går. Någon borrar i klassrummet bredvid. Nadir uttrycker att hon störs av oljudet. Jag går bort till arbetarna och får till min glädje stöd av en lärare som föreläste i ett annat klassrum i närheten. Det blir tyst.

Nadir är klädd i ljusblå *hijab* och svart *j’ilbab*. Jag ber henne om att återigen berätta för mig lite om sin bakgrund och fyller i med följdfrågor under hennes berättelse. Jag har dock valt att skriva ner hennes berättelse utan mina följdfrågor eller frågor när jag anser att de inte är relevanta för berättelsens utveckling. Då frågorna eller

situationen förändras i ett avseende som jag tycker kan ha betydelse så nämner jag det.

Valet att leva ett religiöst liv infann sig någon gång då Nadir var mellan 18 och 20 år. Hon minns ingen direkt händelse som utlöste hennes vilja att leva religiöst. Snarare var det ett sammanhang, ett tillstånd som gjorde att hon ändrade riktning.

- ”Nadir” Som jag berättade sist så umgicks jag med andra män. Man får ett dåligt ryckte då. Jag hade inga vänner. Nu ser min omgivning att jag går på den rätta vägen. Det ger mig status. Jag har fått fler väninnor. När jag kom till universitetet hade jag redan valt den raka vägen. Men fram till dess hade jag mest levt i mitt samhälle.
- ”Eli” Hur upplever du livet utanför din hemort? Är det svårt? Vad tycker du är mest komplicerat när du kommer till Haifa och universitetet?
- ”Nadir” Det finns många hinder på vägen. Men jag klarar dem.
- ”Eli” Vad är det för hinder och problem du syftar på?

[Här tystnar Nadir. Hon är uppenbart besvärad och vill inte tala. Hon vrider sig i stolen och gör intryck av att vara ytterst obekväm med situationen. Jag talar om för henne att hon inte behöver svara. Att det inte är viktigt. Att vi kan tala om annat istället och att jag vill att hon ska känna sig bekväm. ”Nadir” ger intryck av att vara lättad. Jag frågar istället var hon känner sig mest hemma. I hemmet, hemorten, Haifa, bland sina vänner eller i religionen?]

- ”Nadir” Ibland känner jag inte ens att jag tillhör min by. Egentliga växte jag inte upp där. När jag var barn gick i en speciell skola i Nazareth så jag lämnade min hemort på morgonen och kom tillbaka på kvällen. I mitt eget hem känner jag mig hemma och mina föräldrar har alltid stöttat mig. Även den Islamiska Rörelsen ge mig hemkänsla. Där känner jag mig trygg och där har jag också många vänner.
- ”Eli” Har du någon dröm? Har du någon hobby?
- ”Nadir” Jag älskar att sjunga men det håller jag för mig själv. Religionen är det viktigaste i mitt liv. Jag kan sjunga för mina föräldrar och mina syskon eller när jag är ensam. Helst skulle jag vilja bli socialarbetare. Med ett sådant jobb tror jag att jag kommer kunna hjälpa andra. Mina väninnor säger att det är ett arbete som jag skulle passa bra för. En gång gjorde jag ett

test för att få veta vilket yrke som skulle passa mig bäst och testet visade också att jag passade för att bli socialarbetare. Det är lika viktigt att hjälpa alla människor oavsett vad de har för religion.

- ”Eli” Men om du anser att lösningen för varje människa finns inom islam hur berättar du det för dem du ska hjälpa som socialarbetare om de är exempelvis judar eller kristna?
- ”Nadir” Först måste jag hjälpa dem med det praktiska och tala med dem om allt möjligt. Sedan kan vi också tala om religionen. Men jag vill vara socialarbetare för att det ger mig möjlighet att träffa andra människor och hjälpa dem. Mötet med andra människor utvecklar mig känner jag. Jag skulle vilja vara i Europa och se vad som finns där. Jag skulle vilja åka till USA för att se och lära. Jag har aldrig varit utomlands. Det är mycket i religionen som är nytt för mig. Livet utanför min hemort är också nytt för mig. Jag har inte träffat så många annorlunda människor ännu i mitt liv. Jag har inge familj utomlands som jag kan åka till.
- ”Eli” Vad är din största dröm?
- ”Nadir” Att Gud ska släppa in mig i himlen.
- ”Eli” Får jag fråga dig igen vad det är du tycker är så svårt? Vad det är för problem och hinder som du upplever att du måste ta dig förbi? Är det mötet med judar, israeler eller kristna? Eller är det det moderna samhället?
- ”Nadir” Jag ber till Gud att han ska hjälpa mig att övervinna alla frestelserna i det moderna samhället. Frestelserna är det svåraste hindret.
- ”Eli” Du säger att du älskar att sjunga att du tycker om musik. Har du lyssnat på klassisk musik? Mozart? Bach?
- ”Nadir” Nej det är inte bra för människan att lyssna på sådan musik.

[Här tystnar vi. Det är dags för Nadir att gå vidare och jag ska träffa ytterligare några kvinnor ur samma grupp. Jag frågar ”Nadir” om hon känner sig bekväm och om jag kan få hennes privata telefonnummer. Hon säger att hon känner sig bekväm, att hon tycker om att tala med mig, att hon ser fram emot att vi ska träffas igen och ger mig sitt privata nummer.]

Intervju 9.

Andra mötet med Erina och Manar i Haifa 25 maj 2009. Mötet sker i en föreläsningssal på universitetet.

En knapp timme senare träffar jag för andra gången Erina som är 21 år och började sin religiösa omvändelse när hon var 14-15 år. Manar är 21 år och började sin religiösa omvändelse när hon var 18 år. Hon ska gifta sig i augusti. De är båda klädda i *hijab*. Manar har en åtsittande T-shirt i grönt och lång kjol. Erina är klädd i en randig tröja och lång kjol. Vi hittar en tom aula och sätter oss där. Båda har en paus i sitt schema. Även i detta möte undviker jag diktafonen. Beträffande utskrift och förhållningssätt till diktafonen gäller detsamma för denna intervju med Nadir. Jag blir i denna intervju "Eli".

- "Eli" Varför klär ni er inte *j'ilbab*?
- "Manar" Jag är inte redo än. Dessutom vill min man inte att jag ska bära *j'ilbab*. Han tycker att jag är för ung.
- "Erina" Jag är heller inte redo än. Men det är också väldigt dyrt. En *j'ilbab* kostar 500 shekel (c:a 1000 kronor). Och har man bestämt sig för att ta det steget så är det ju trevligt om man äger mer än en *j'ilbab* så man kan byta emellanåt. Det går ju inte klä sig i samma kläder jämt.
- "Eli" Men varför är det viktigt för er att klä er i *hijab*?
- "Erina" I min hemort är de flesta religiösa. Klär man sig på rätt sätt så får man andra vänner och fler vänner. Livet förändras. Det går inte ha manliga vänner. Det skapas dessutom ett naturligt avstånd till andra män eftersom man exempelvis inte skakar hand eller sitter nära varandra. Det ger en känsla av värdighet.
- "Manar" Det känns tryggare. Om en kvinna sitter bredvid en man så kan det väcka känslor som stör dem båda. Genom klädseln skapas ett naturligt avstånd. Vi behöver inte ens tänka på det.
- "Erina" Männen håller sig borta. Med våra kläder håller vi dem på avstånd.
- "Manar" Det är guds vilja att vi ska klä oss så. [*Här hänvisar hon till Koranen An-Nur vers 31 K.V. Zetterstéen och Koranens budskap Mohammed Knut Bernström*].
- "Erina" Jag känner mig både störd och förolämpad när män betraktar mig. Mannen måste också sköta sig och lägga band på sig. Det är också Guds krav.

- ”Manar” Det svåra är att inte falla tillbaka till det dåliga beteendet. Att hålla sig på den raka vägen.
- ”Erina” Det finns kvinnor som plötsligt ändrar sig och avviker från den rätta vägen.
- ”Manar” Det är ofta omgivning som påverkar negativt. Det är det svåra att inte låta sig påverkas av omgivningen.
- ”Eli” Hur kändes det när ni kom från era hemorter till universitetet?
- ”Erina” Det var till en börja svårt för mig att hitta vänner här. Jag kände ingen här. Men den Islamska Rörelsen hjälper oss att få vänner och att finna en gemenskap.
- ”Eli” Vad ska ni göra när ni är färdiga med er utbildning? Vill ni vara hemma med barn? Vill ni arbeta? Varför studerar ni?
- ”Erina” och ”Manar” [*nästan samtidigt*]. Vi vill både var gifta och jobba.
- ”Manar” Jag skulle vilja bli lärare. Hjälpa barn som har det svårt.
- ”Erina” jag vill också bli lärare.
- ”Eli” Skulle ni vilja resa? Se andra delar av världen?
- ”Manar” Efter bröllopet skulle jag vilja åka till Turkiet, Europa och Egypten.
- ”Erina” Jag skulle vilja åka till Italien. Jag har en kusin som lever där och som skickar brev till mig och berättar hur fint det är där så det är ett land jag skulle vilja se.
- ”Eli” Som kvinnor aktiva i den Islamska Rörelsen träffar ni hela tiden andra människor och möter olika miljöer. Ni rör er från er hemort till universitetet. Vilka möten tycker ni är svårast? Är det mötet med judar, med det israeliska samhället, med människorna i hemort? Moderniteten?
- ”Erina” Svårast är frestelserna i moderniteten. Jag har vänner här som inte är muslimer.
- ”Eli” Hur känns det när ni möter icke-troende utanför era hemorter?
- ”Manar” När man är religiös är det annorlunda. Vi känner oss annorlunda här.
- ”Erina” Vi måste visa för alla att vi är bra människor trots att vi är muslimer. Att vi inte är terrorister.
- ”Manar” Det känns bra att vara annorlunda. När vi ser hur andra lever fel så ger det oss ett övertag. Vi vet ju vad sanningen är.

- ”Erina” Det ger mig en känsla av att vara bättre.
- ”Manar” Men vi får inte se ner på andra för att vi är bättre. Det är snarare ett ansvar vi har att hjälpa andra.
- ”Eli” Om ni inte kunde bo här var skulle ni då helts vilja bo?
- ”Manar” Jag skulle vilja bo i *El Quds* (Jerusalem) eller Saudiarabien.
- ”Erina” Jag skulle vilja bo där livet är blandat. Jag skulle aldrig kunna bo i Saudiarabien. Jag är kvinna och vill både köra bil, leva som andra och ha rättigheter.
- ”Eli” Känner ni gemenskap med andra muslimer i världen. Som i Indonesien exempelvis?
- ”Erina” Vi känner att vi har kopplingar till muslimer i den övriga världen. Men det är på ett religiöst plan.
- ”Manar” När det gäller lagar och regler för hur man ska leva känner jag mig närmare muslimer än andra.
- ”Erina” Kanske. Men jag skulle inte kunna leva i Afghanistan.
- ”Manar” Det finns mycket med livet i Saudiarabien som också är fel.

[Här inleds en diskussion om hur det egentligen är i Saudiarabien och Afghanistan. Om det vi ser i media speglar verkligheten eller ej. Vilka intressen det är som styr det vi får se från de olika länderna.]

- ”Manar” Det finns muslimer som gör precis som de vill. De tolkar lagen efter sina egna idéer och föreställningar utan att bry sig om vad Gud egentligen vill.
- ”Erina” En del går aldrig till moskén. Det ber inte Gud och är dåliga människor. Men när de ska gifta sig så tar de gärna flera fruar.
- ”Eli” *[Vänder mig till ”Manar” som snart ska gifta sig]* Vad skulle du säga om din blivande make vill ha fler fruar?
- ”Manar” Han får väl göra som han vill.
- ”Eli” Men skulle du inte bli ledsen om han gjorde det?
- ”Manar” Jo det skulle jag. Jag skulle bli sårad. Jag ber till Gud att det inte blir så.
- ”Eli” Vad vill ni göra i framtiden? Arbeta? Skaffa familj? Barn?
- ”Erina” Jag vill lyckas med mina studier och fortsätta studera matematik. Det tycker jag är spännande. Jag vill träffa en man som är lång, snygg och

snäll. [*Hon skrattar förläget*]. Och så vill jag ha fyra barn. En flicka och tre söner.

- ”Manar” Jag vill avsluta mina studier. Min blivande man vill att jag ska studera. Sedan vill jag arbeta och försörja mig själv. Min blivande man vill bara ha söner.
- ”Manar” Vill du komma på mitt bröllop? [*Riktat till mig*].
- ”Eli” Hmmm...Uhhhh...Jag känner mig lite överraskad....
- ”Manar” Har du något problem med det? [*Med ett lite provocerande tonläge*].
- ”Eli” Absolut inte. Jag vill gärna träffa både din familj, din blivande make och hans familj. [*Jag överlämnar mitt visitkort och skriver dit min mailadress*]. Om du skickar mig en inbjudan så lovar jag att jag kommer.

Manar och Erina måste återvända till sina föreläsningar. Vi kommer överens om att vi under alla förhållanden kommer att träffas igen efter ramadan i november.

Manars bröllop är i augusti. Jag har hittills inte fått någon inbjudan.

Intervju 10.

Tredje mötet med Nadir och Manar i Haifa 2 november 2009. Mötet sker i ett enskilt rum på universitetet.

- ”Eli” Vad är det som har hänt? Varför har lämnat rörelsen?
- ”Nadir” Jag kände att stör mig i studierna. Jag är en kvinna som utför mina uppdrag helhjärtat. Jag både investerar tid och energi och engagerar mig i mitt arbete för rörelsen och det påverkade mina studier. Å andra sidan kom mitt engagemang för mina studier att påverka mitt arbete för rörelsen så jag bestämde mig för att satsa på mina studier för närvarande. Mina studier är viktigare för mig en hela den här verksamheten med rörelsen.
- ”Eli” Förstod dom ditt beslut?
- ”Nadir” Absolut det var inget problem alls.
- ”Eli” Hur ser en vanlig dag ut för dig? En vanlig vardag?
- ”Nadir” Först och främst ber jag gud om att dagen ska bli bra. Att Gud ska hjälpa mig att genomföra dagen på ett bra vis.
- ”Eli” Varför?

- ”Nadir” För i vår religion ska man inleda dagen med att tacka Gud och be honom om att det ska bli en bra dag utan problem.
- ”Eli” Är det så du börjar varje dag?
- ”Nadir” Ja, det är det. Det är självklart.
- ”Eli” Och sedan?
- ”Nadir” Sedan förbereder jag lite kaffe på morgonen och dricker det. Jag tar också lite tid för mig själv. Sitter i ensamhet och funderar.
- ”Eli” Och därefter?
- ”Nadir” Om jag ska åka till universitetet så sätter jag på mig mina kläder. På universitet...
- ”Eli” Vad för kläder?
- ”Nadir” Min *hijab* och min *j’ilbab*. Så som du ser mig nu.
- ”Eli” Och om du hade stannat hemma hade du inte klätt dig så?
- ”Nadir” Nej det behövs inte.
- ”Eli” Varför behövs det?
- ”Nadir” Ingen främmande person får se mina ben, armar, mitt hår eller mitt ansikte. Det är min kusin, min far och min bror som får se mig utan den klädseln.
- ”Eli” Betyder det att du alltid klär dig så utanför hemmet?
- ”Nadir” Ja.
- ”Eli” När besöker du moskén?
- ”Nadir” I moskén där jag bor finns det ingen våning som är till för kvinnor. Men nu byggs det en ny moské och där kommer det att finnas en våning för kvinnor och då kommer jag säkert att gå.
- ”Eli” Varför?
- ”Nadir” För om man ber i en moské får bönen en större uppmärksamhet av Gud eftersom moskén är en ren plats.
- ”Eli” Vad upplever du när du åker från din hemort till Haifa?
- ”Nadir” Det är inte någon speciell känsla.
- ”Eli” Men känner du dig inte annorlunda när du kommer hit?
- ”Nadir” Jo det gör jag men på ett bra vis.
- ”Eli” Varför är det annorlunda på ett bra vis?
- ”Nadir” För att jag vet att den här klädseln är riktigare att den är mer fullkomlig och att Gud accepterar den.

- ”Eli” Hur vet du det?
- ”Nadir” Så har jag fått lära mig det.
- ”Eli” Vem är det som lärt dig det?
- ”Nadir” Det är något vi lärde oss i skolan och genom böcker. Så har jag också lärt mig det av mina föräldrar. Det är de regler som gäller i vår religion. Därför är det självklart och alla vet att det är riktigare.
- ”Eli” Kan man förstå det som att du anser att du genom klädseln gör saker bättre än andra?
- ”Nadir” Klädseln i sig är riktigare än andra kläder. Men det betyder inte att jag alltid beter mig bättre än andra människor i andra avseenden. I detta fall talar vi om klädseln.
- ”Eli” När du klär dig som du gör och ber som du gör ger det dig en känsla av att vara en del av *umma*?
- ”Nadir” Ja, för vi är alla muslimer. Det spelar ingen roll varifrån en människa kommer. Det viktiga är att personen tror på Gud. Sedan spelar det inge roll om han kommer från Jordanien eller Indonesien.
- ”Eli” Ber du även på universitetet?
- ”Nadir” Ja självklart.
- ”Eli” Hur ser din dag ut på universitetet?
- ”Nadir” Jag går till mina föreläsningar. Om jag inte hinner be i tid så gör jag det senare när jag har tid.
- ”Eli” Vad betyder bönen för dig?
- ”Nadir” Det ger mig en behaglig och bekväm känsla. Jag tror att Gud alltid hör min bön och alltid hör det jag ber honom om. Jag tror att han hör mig och att han kommer lösa alla de problem som jag kan stöta på under dagen. Det i sig får mig att känna mig mycket bekväm.
- ”Eli” Ser du resultat?
- ”Nadir” Absolut.
- ”Eli” Som till exempel?
- ”Nadir” Innan jag började bli mer religiös stötte jag på många olika problem i mitt liv. Jag brukade inte ens be Gud om hjälp för att få mina problem lösta utan grät bara hela tiden och undrade vad jag skulle ta mig till. Jag kände inte att det finns någon lösning snarare blev bara allt värre hela tiden. När jag började närma mig Gud och började be till Gud att han skulle hjälpa

mig när jag stod inför problem så insåg jag att han hjälper mig och att han lyssnar på min bön. Jag förstod inte var jag skulle finna lösningen på alla mina problem.

- ”Eli” Känner du att du nu har funnit lösning på alla dina problem?
- ”Nadir” Nej naturligtvis inte. Men jag upplever åtminstone att när jag stöter på ett problem så kan jag vända mig till Gud och finna stöd och hjälp. För mig räcker tron att Gud inte kommer lämna mig och att han kommer hjälpa mig när jag behöver hjälp.
- ”Eli” När du kommer till universitetet så kommer du ju till en icke- religiös omgivning. Hur upplever du det?
- ”Nadir” Jag upplever att jag som religiös har en styrka. Du vet majoriteten här judar och vi blir inte alltid accepterade och erkända. Speciellt om man är religiös så kan det vara extra svårt. En gång till exempel var jag på busstationen där det satt en judisk kvinna. Jag frågade henne om den bussen som jag vill åka med nummer 46, hade åkt förbi. Hon svarade mig att hon inte hade lagt märke till det och att hon inte visste. Något senare gick hon till min väninna som var med mig och påpekade för henne att bussen nu var på väg. Mig tilltalade hon överhuvudtaget inte i och med att hon förstod att jag är religiös.
- ”Eli” Varför tror du att det är så?
- ”Nadir” Jag vet verkligen inte hur de tänker och jag vet inte varför de inte accepterar oss.
- ”Eli” Accepterar du dom?
- ”Nadir” Om sanningen ska fram så har jag svårt att acceptera dom när jag ser hur de behandlar oss som är religiösa muslimer. Men jag måste acceptera dom, du vet, vi lever här i minoritet och därför har vi inget val.
- ”Eli” Då förstår jag att du känner dig som både minoritet och som utsatt? Tror du att du hade känt annorlunda om du inte hade varit religiös?
- ”Nadir” Ja ibland tror jag det.
- ”Eli” Jag förstår inte riktigt? Betyder det att du tagit ett beslut som gör att det liv kanske är svårare nu än vad det var när du inte var religiös?
- ”Nadir” Det spelar ingen roll. Det viktiga är att Gud blir nöjd.
- ”Eli” Känner du att Gud är nöjd?

- ”Nadir” Jag hoppas det. Även om det finns människor som är mer religiösa än vad jag är så kan dom heller inte vet om Gud är nöjd med vad dom gör eller ej. Vi kan inte veta allt vi kan bara göra det som är rätt och hoppas att det blir bra. Vad som blir vet bara Gud.
- ”Eli” Vad är det för skillnad enligt dig mellan att vara religiös på universitetet och därifrån du kommer?
- ”Nadir” Där jag bor är de flesta religiösa så där känner jag mig inte annorlunda. Men här är det som du säger de flesta är varken muslimer eller religiösa så här känner jag mig lite annorlunda.
- ”Eli” Vad gör du när dagen på universitetet är över?
- ”Nadir” Då går jag till studentbostäderna där jag bor i mitt rum. Först ber jag de böner som jag inte hunnit med sedan äter jag eller dricker något och sedan umgås jag med mina väninnor.
- ”Eli” Är alla dina väninnor medlemmar i rörelsen?
- ”Nadir” Nej, absolut inte.
- ”Eli” Hur kommer det sig?
- ”Nadir” Det ena har inte med det andra att göra. Varför skulle mina väninnor vara från rörelsen? Tycker du att mina väninnor borde vara från rörelsen?
- ”Eli” Nej, jag bara frågar vad som är brukligt?
- ”Nadir” Det är klart att jag inte behöver umgås med väninnor ur rörelsen.
- ”Eli” Känner du att du har ett uppdrag att utföra *dawa* bland de väninnorna som du umgås med som inte tillhör rörelsen?
- ”Nadir” Ja ibland känner jag att det är en förpliktelse att hjälpa någon till att närma sig religionen. Eftersom jag verkligen har känt skillnaden mellan det liv jag levde innan jag blev religiös och det liv som jag lever nu så försöker jag ge mina väninnor goda råd. Det finns de bland dom som jag upplever har vilja och önskar närma sig religionen och så finns det dom som inte bryr sig.
- ”Eli” Varför tror du att det finns människor som väljer att inte vara religiösa?
- ”Nadir” Jag tror att det finns mer än en anledning. En anledning är hur föräldrar uppfostrar sina barn. Det finns föräldrar som anser att religionen är det viktigaste av allt då uppfostrar föräldrarna barnen till att bli religiösa.

Det finns också en anledning...Jag kan ge dig ett exempel jag har en blind väninna från Jerusalem som behöver hjälp i olika avseenden. Om människor runt om ser att hon är religiös så kanske hon inte får samma hjälp som om det inte syns vad hon tror på. Som jag berättat för dig att judarna accepterar oss inte som religiösa. De [*hänvisar till judarna*] tycks inte ha några problem med att acceptera oss som araber eller till och med som muslimer men som religiösa muslimer blir vi inte accepterade. Så kanske på grund av hennes behov av hjälp för att hon är handikappad och inte kan klara sig själv så kanske hon är rädd för att ta steget och vara religiös. Men det betyder inte att hon inte har viljan till att gå djupare in i religionen. Det kanske också finns de som tvekar men inte vet vad de ska göra för att de har väninnor som inte är religiösa och påverkar dom vilket istället kan leda till att hon tar avstånd från religionen.

- ”Eli” Var vill du att religionen ska leda dig? Om du hade kunna få vad vill nu vad är det som du mest vill ha?
- ”Nadir” Först och främst att Gud ska förlåta mig för alla de misstag som jag gjorde när jag inte var religiös. Jag vill att Gud ska vara nöjd med mig.
- ”Eli” Vad händer om Gud inte är nöjd med en människa?
- ”Nadir” I livet kanske det inte händer någonting. Men det verkliga straffet kommer på domedagen. Då kommer människor verkligen att få veta om Gud har varit nöjd med dom eller ej.
- ”Eli” Vad händer med en person som Gud inte är nöjd med?
- ”Nadir” Jag vet inte. Kanske Gud är nöjd med någon som verkligen har det svårt i livet och ständigt stöter på problem. Det kan vara någon som Gud verkligen är nöjd med och som Gud vill pröva extra för att se om den personen verkligen står ut med smärta och motgångar och inte blir deprimerad. Och å andra sidan så kan det finnas en person som Gud inte är nöjd med men ändå går allt bra för honom. Av det kan vi förstå att Gud är nöjd med det han gör men det verkliga straffet det kommer på domedagen.
- ”Eli” Vad händer på domedagen?
- ”Nadir” En person som Gud inte är nöjd kommer Gud placera i helvetet på domedagen.
- ”Eli” Vad händer i helvetet?
- ”Nadir” Han bränns upp.

- ”Eli” Vem har sagt det?
- ”Nadir” Det står i koranen och i *hadith*.
- ”Eli” Vem är enligt dig den största i auktoriteten i fråga om vad som står i koranen? Vem är det som lärt dig?
- ”Nadir” Det är som jag sa. En del saker har mina föräldrar lärt mig och en del saker har jag lärt mig i skolan och en del står i koranen.
- ”Eli” Sist vi talade med varandra sa du att du upplevde många prövningar. Att du tyckte att mycket är svårt. Att det finns många frestelser. Kan du ge mig något exempel?
- ”Nadir” Till exempel tycker jag att det är svårt att människor inte hjälper mig bara för att jag är religiös. Det finns människor som blir berörda av det och därför tar avstånd från religionen men i mitt fall så är det tvärt om. Det stärker mig.
- ”Eli” Finns det frestelser i staden? Funderar du ibland på livet du levde innan du var religiös?
- ”Nadir” Ja...att lyssna på musik. Det saknar jag... jag måste gå nu...

Intervju 11.

Tredje mötet med Erina i Haifa 2 november 2009. Mötet sker i enskilt rum på universitetet. Jag är Eli.

Plötsligt dyker Erina upp hon har visserligen sagt att hon ska komma men det har inte varit bestämt när. Det är tredje gången vi träffas. Första gången var det i grupp, andra gången var det med Manar.

- ”Eli” [*Till Nadir*] Jag vill inte hålla dig kvar här längre du har säkert viktigare saker att göra.
- ”Nadir” Nej det är ok jag kan stanna ett tag till men sedan måste jag gå.
- ”Eli” [*Till Erina*] Jag har tidigare frågat Nadir hur hennes dag ser ut. Så nu vill jag veta hur din dag ser ut?
- ”Erina” Min dag är bra!
- ”Eli” Men hur börjar du dagen?
- ”Erina” Jag går upp vid femtiden på morgonen och så ber jag.
- ”Eli” Varför?

- ”Erina” Det är för det vi finns till. För att tjäna Gud och tacka honom för det liv vi lever.
- ”Eli” Vad ger det dig att be?
- ”Erina” Det ger mig en känsla av behag. Att börja dagen med bön ger mig en känsla av hopp och glädje. Jag är dessutom rädd för att jag kommer få obehagliga överraskningar under dagen om jag inte inleder dagen med att be på morgonen.
- ”Eli” Vad gör du efter att du bett?
- ”Erina” Då äter jag lite och sedan sätter jag på mig mina kläder.
- ”Eli” Vilka kläder sätter du på dig?
- ”Erina” Idag klädde jag mig i det här...*[Hon gör en gest mot de kläder hon har på sig.]*
- ”Eli” Varför har du ingen j’ilbab (lång kappa).
- ”Erina” Jag har inte råd att köpa en sådan. De kostar 500 shekel (c:a 1000 skr).
- ”Eli” Om du hade pengar. Hade du då köpet en och klätt dig i en sådan?
- ”Erina” Absolut. Jag skulle gärna vilja klä mig så.
- ”Eli” Varför vill du klä dig så?
- ”Erina” Jag tycker det är snyggt och passande.
- ”Eli” Snyggt. Klär du dig i *hijab* för att du tycker att det är snyggt?
- ”Erina” Nej inte *hijab*. Det är något annat. Det klädde jag mig i för första gången för ungefär för fem år sedan och sedan jag övertygades om att det är det bästa för mig så har jag fortsatt med det.
- ”Eli” Vad är det som har övertygat dig?
- ”Erina” Det är min farbror som har övertygat mig. Han förklarade för mig att det är bra för mig om jag har huvudet täckt. Eftersom jag gick i skolan i en annan by och mitt hår är vackert så drar det till sig mäns uppmärksamhet i onödan. Och eftersom ingen av mina föräldrar är vid livet och han är den enda som tar hand om mig så önskade han att jag också skyddade mig. Han förklarade för mig att det var det bästa sättet för mig att skydda mig på.
- ”Eli” Och vad tycker du?
- ”Erina” Det är bra. Om jag inte hade täckt mitt huvud och visat mitt vackra lockiga hår så är jag säker på att det hade funnits män som försökt närma sig mig och prata med mig och sitta med mig. På det här viset håller jag dom på

avstånd. I det samhälle vi lever så respekterar männen kvinnor som täcker sitt huvud. De tror att kvinnor som inte täcker sitt huvud är mer tillgängliga och öppnare.

- ”Eli” Hur känns det när du lämnar hemmet och åker till universitetet?
Upplever du någon skillnad mellan att bära *hijab* där du bor på universitetet?
- ”Erina” Nej. Men det kanske beror på att vi är många kvinnor på universitetet som bär *hijab*. Kanske om jag varit den enda som klätt mig så hade jag upplevt något annat. Men nu är det många som bär *hijab*.
- ”Eli” Känner du gemenskap med den muslimska världen i övrigt? Känner du att du har något gemensamt med exempelvis en muslimsk kvinna från Indonesien.
- ”Erina” Ja på ett vis så gör jag det om hon är utsatt. Då berör det mig och jag bryr mig om det. Men samtidigt så vet jag ju att vi lever i olika världar.
- ”Eli” Vad är skillnaden mellan hennes och din värld?
- ”Erina” Sättet att tänka skiljer oss från varandra.
- ”Eli” Hur skiljer sättet att tänka exempelvis mellan dig och någon i Saudiarabien?
- ”Erina” Saudiarabien skrämmer mig. Människorna där skrämmer mig. Det är en alldeles för rigid omgivning och jag skulle aldrig kunna leva under sådana omständigheter. Visserligen är min mor död och min far är svårt handikappad men jag har allt. Allt man kan tänka sig. Jag kan få vad jag vill. Om jag behöver en ny bärbar dator så kan jag få det. Allt kan jag få.
- ”Eli” Hur kan då få allt?
- ”Erina” Min farbror älskar mig och tar hand om mig och mina bröder hjälper mig också.
- ”Eli” Men kan man inte få en bärbar dator i Saudiarabien?
- ”Erina” Kanske men där finns det restriktioner. Dessutom finns det mycket begränsningar för kvinnor i Saudiarabien. Det skulle jag inte kunna leva med.
- ”Eli” Så du anser att det är mindre restriktioner här. Men du går ju klädd i *hijab*?
- ”Erina” Det är inga restriktion eller något som begränsar mig. Det är inte något någon tvingar mig till. Jag har *hijab* för att jag har valt att klä mig så.

- ”Eli” Men för fem år sedan klädde du dig inte i *hijab*. Hur var det då?
- ”Erina” Då gick jag till och med i kortbyxor. Men det var inte bra. Det var en annan tid då och det fanns många andra flickor som också gick klädda så. Nu är det annorlunda och jag kan skratt åt mig själv när jag tänker på den tiden.
- ”Eli” Vad tänker du om andra kvinnor som inte klär sig som du? Varför tror du att de klär sig som de gör?
- ”Erina” Jag är säker på att om de skulle tänka på allvar på hur de klär sig så skulle de ändra på sin klädstil och inte gå i jeans, shorts eller liknande klädsel. Det skadar dem på sikt. Jag är säker på att det far illa av sin klädsel.
- ”Eli” Hur då?
- ”Erina” Om jag hade klätt mig alla de kläder som attraherar mannen så finns det risk för att jag skulle bli delaktig i synd.
- ”Eli” Men de som klär sig så kanske inte tycker att det är en synd att umgås med män?
- ”Erina” Det är en fråga övertygelse. Det är inget som går att övertyga människor om över en dag. Tar tid att förstå.
- ”Eli” Vem är det som har bestämt att det är synd?
- ”Erina” Det är Gud. Det står i koranen.
- ”Eli” Har du talat med Gud? Eller är det någon annan som talat om för dig vad Gud har sagt?
- ”Erina” Det är min farbror som har talat om det för mig. Dessutom står det i koranen. Jag tror också att om varje kvinna skulle gå klädd i *j’ilbab* så skulle människor i världen inte synda. Jag tror också att om kvinnor skulle klä sig annorlunda så skulle de inte skadas. Kläder inte bara för nöjes skulle. De fyller en funktion. Om kvinnan döljer det som drar mäns uppmärksamhet så kommer män att lämna henne ifred och hon kommer inte att skadas.
- ”Eli” Så betyder det att kvinnan som inte klär sig rätt är skyldig om en man skadar henne? Det är väl mannen som skadar henne?
- ”Erina” Ja men det finns även sådant som kvinnor bär ansvar för. Om hon visar upp sig för honom så provocerar hon. Men visst är det mannen som skadar henne som är skyldig men även hon bär ett ansvar att klä sig rätt. Genom klädseln och uppträdande kan hon hindra att vissa saker händer.

- ”Eli” Hur ser resten av din dag ut? Åker du buss till universitetet? Hur ser din dag på universitetet ut? Är det många på bussen som är klädda som du är?
- ”Erina” Eftersom jag åker i samma buss med mina vänner och många från de kringliggande byarna så är det många som klär sig som jag gör.
- ”Eli” Vad händer när du kommer till Haifa och universitetet? Känner du dig annorlunda?
- ”Erina” Det finns mycket som kan få mig att känna mig annorlunda. Om jag lyckas med studierna känner jag mig annorlunda. Om jag skulle gifta mig med någon som jag älskar och som älskar mig skulle jag känna att jag är annorlunda eftersom det finns många kvinnor varifrån jag kommer som gift sig med män som de inte vill ha.
- ”Eli” Varför?
- ”Erina” Du vet det finns få män och många kvinnor och alla vill gifta sig så i en del fall tar man det som finns. [*Hon skrattar*]Men jag tänker inte göra så.
- ”Eli” Vill inte din farbror att du ska gifta dig?
- ”Erina” Han pressar mig inte och han kommer hjälpa mig när jag vill gifta mig men han försöker inte påverka mig till det. Många andra har kommit med förslag att jag ska gifta mig men jag vill inte det och min farbror respekterar min vilja. Nu studerar jag och det är viktigare, När det blir dags så kommer jag gifta mig.
- ”Eli” När du ber till Gud ber du honom om att han ska finna dig en fästman?
- ”Erina” Naturligtvis.
- ”Eli” Vad är det mer du ber Gud om?
- ”Erina” Att jag ska lyckas med studierna. Att jag ska lyckas lära mig hela koranen utantill och kunna följa allt det som står där.
- ”Eli” Varför?
- ”Erina” För det kommer att hjälpa mig att slippa komma till helvetet.
- ”Eli” Vad händer där?
- ”Erina” Där samlas alla de människor som inte skött sig. Som inte bätt till Gud, som inte följt koranen och så vidare.
- ”Eli” Vad är det som inte är bra där?
- ”Erina” Vår Gud bränner upp dom dåliga och upplivar dom igen och bränner upp dom och upplivar dom igen. Så håller det på hela tiden.

- ”Eli” Kommer jag att hamna i helvetet?
- ”Erina” Hur ska jag veta det? Jag vet inte ens om jag klarar mig. Jag gör allt jag kan för att inte hamna i helvetet men jag vet ju inte om det är tillräckligt för Gud.
- ”Eli” På vilket sätt hjälper religionen dig i ditt dagliga liv?
- ”Erina” Jag tror att det hjälper mig till att finna den rätta vägen. Islam hjälper mig att göra rätt saker. Det finns många erfarenheter som profeten Mohammed hade och som jag lära av. Profeten förklarar till exempel varför det inte är bra att dricka alkohol och det hjälper till att undvika det som är skadligt för mig. Varför ska jag dricka om det finns människor som har en dålig erfarenhet som jag kan lära av.
- ”Eli” Vad gör du resten av dagen på universitetet?
- ”Erina” Jag studerar. Idag har jag föreläsningar från 8 på morgonen till 18 på kvällen oavbrutet och då åker jag hem och cirka 19:30 är jag hemma.
- ”Eli” Vad gör då.
- ”Erina” Då tar jag av mig min *hijab*.
- ”Eli” Hur känns det?
- ”Erina” Det känns bra att lufta huvudet lite. Sedan klär jag mig som jag vill hemma. Då går jag i byxor. Hemma vilar jag och tittar på TV.
- ”Eli” Vad ser du på TV.
- ”Erina” Jag tittar på serier och sådant som jag tycker är roligt. Det behöver jag efter långa och tunga dagar på universitetet. Och så ber jag.
- ”Eli” Går du till moskén?
- ”Erina” Jag skulle vilja men det finns ingen avdelning för kvinnor i vår moské. Jag har varit fyra gånger i Al-Aqsa i Jerusalem och det gav mig en bra känsla. Där trivs jag. Tiden bara rusar i väg när jag är där. När jag ber i Jerusalem så känns det som om tiden inte fanns.
- ”Eli” Vilka muslimer känner du starkast gemenskap med?
- ”Erina” Dom på Gaza och Västbanken. När jag ser att de far illa så berör det mig mycket starkt. Det är mycket närmare mig än vad som händer med en muslim i Pakistan eller i Irak.
- ”Eli” Vad önska du att religionen ska ge dig?
- ”Erina” Jag önskar att den ska skydda mig och leda mig rätt. Att jag ska få ett bra liv. Att jag ska lyckas med mina studier. Att jag ska få gifta mig med

en man som respekterar sin kvinna. Jag vill leva ett bra liv. Jag vill gärna gifta mig. Det är en ny känsla. Det var inte lika påtaglig för några år sedan men nu har den blivit starkare. Jag vill ha ett eget hem som jag ordnar själv med en man. Jag skulle vilja ha barn. Men tre stycken räcker. Jag vill bli mamma.

- ”Eli” Vad kommer hända med studierna om du gifter dig och blir med barn?
- ”Erina” Jag har inte mycket kvar på mina studier. Om jag skulle gifta mig skulle det inte vara något problem.
- ”Eli” Ser du någon konflikt mellan religionen och det moderna samhället?
- ”Erina” Jag det finns många. Ett är sångare. Jag tycker om att lyssna på musik men det finns mycket som dom sjunger som är synd.
- ”Eli” Finns det mycket synd i det moderna samhället?
- ”Erina” Ja.
- ”Eli” Vem har sagt att det är synd?
- ”Erina” Det står i koranen och i *sunna*. Dessutom har jag mina egna erfarenheter som jag har levt och förstått vad som är ett bra liv och vad som är ett dåligt liv. Dessutom har vi haft föreläsningar här på universitetet av lärda män som har förklarat för oss vad som är synd och vad som inte är det.
- ”Eli” Vad gör du för att visa andra den rätta vägen?
- ”Erina” jag gör inte så mycket. För att kunna göra *dawa* måste man vara duktig på det. Man måste veta hur man ska övertyga och också vara väldigt kunnig i inom religionen. Inte vem som helst kan göra *dawa*. Jag föredrar att lära mig av andra istället för att lär andra.

Intervju 12.

Andra mötet med Abir i Haifa 2 november 2009. Mötet sker i enskilt rum på universitetet. Jag är Eli.

- ”Eli” Hur mår du idag?
- ”Abir” Jättebra. Toppen.
- ”Eli” Sist vi pratade med varandra så berättade du för mig att du var på väg att gifta dig. Hur har det gått?
- ”Abir” Jag har inte gift mig.
- ”Eli” Varför?
- ”Abir” Jag kom fram till att det inte var mannen som jag vill gifta mig med.

- ”Eli” Bara sådär?
- ”Abir” Nej inte bara sådär. Det var inte lätt det var mycket svårt. Men jag tackar Gud för att han hjälpt mig att dra den slutsatsen nu och inte senare. Redan från början kändes det inte så bra med den mannen. Det fanns alltid något som störde mig. Att jag inte kände mig lugn utan var ofta irriterad. Han var helt enkelt inte den mannen som jag drömt om. Inte som småflickor drömmer om sin framtida man som en prins på som kommer på sin häst, snarare var det för mig mer en fråga om att finna en man som passar mig. Vill du att jag ska berätta för dig vilka anledningar det var?
- ”Eli” Om du vill.
- ”Abir” Du vet att jag tycker om att ha kul och göra saker och skratta och att jag är aktiv och framåt men jag är också känslig. Och jag försöker undvika att göra saker som irriterar andra eller sår andra så att det blir ledsna på grund av mig. Och jag upplever mig själv som väldigt känslig men har ingen aning om varför det är så. I börja så var han på mig som fastlimmad hela tiden och höll på och sa jag vill ha dig och bara dig, du är den jag vill gifta mig med, du är perfekt och jag vill inte ha någon annan och sådana saker. Han ringde hela tiden. Då studerade jag vid ”Technion” (Israels tekniska högskola). Just då hade jag lite svår med studierna för det är en mycket svår utbildning där och då sa han alltid bry dig inte om Technion gör något annat istället jag kommer vara med dig hela tiden. Så man kan säga att han uppmuntrade mig till att studera men inte i Technion. Så jag berättade för min mamma hur det var. Att han var 30 år och utbildad och hade ett hem. Min kusin är också släkt med dom. Och min mamma sa att det var en bra familj och att han gjorde intryck av att vara en bra man. Så varför inte? Tänk igenom det bättre sa hon och missa den här möjligheten. Så jag sa till honom då att jag går med på det. Hos oss är det så att när familjen vet om relationen så kan den inte vara bara utan att något händer. Så i och med att alla visste så var vi tvungna att förlova oss. Men jag var inte säker på att han var rätt person. Det var mer en fråga om att allt det yttre stämde. Han kommer från en bra familj och har utbildning och pengar. Missförstå inte det där med pengar. Men det är en fråga om trygghet. Så på den tiden, på grund av allt detta så beslutade jag mig för att vi skulle förlova oss. Jag kom hans familj allt närmare. Hans pappa är svårt sjuk och har förlorat sina ben.

Han är en människa utan någon framtid så hans enda dröm var att få uppleva lite glädje då hans yngsta son skulle gifta sig. Så det var svårt för mig att göra hans far ledsen. Det var mycket mycket svårt. Det var svårt för mig att fatta ett beslut som skulle göra det svårt både för hans och min familj. Samtidigt visste jag att den mannen inte skulle passa mig. Men det var mycket svårt att fatta det beslutet. För tre månader sedan under tentamensperioden kände mig deprimerad för att bröllopet började närma sig och jag visste att jag var på väg att gifta mig med en man som jag inte älskade. Så vad skulle jag göra? Antingen så grät jag eller så funderade jag över vad jag skulle göra. Så till slut hittade jag lösningen och jag sa till honom att jag älskar inte dig och jag kan inte fortsätta med dig för om jag skulle gifta mig med dig så vet jag att vårt liv skulle förstöras från och med nu. Så vi separerade.

- ”Eli” Pratade du med någon som hjälpte dig att fatta beslutet?
- ”Abir” Ja, i början var det svårt. Jag är så oerhört nära min familj och speciellt nära min far men i det här fallet var det svårt att tala med någon inom familjen för det var svårt även för honom. Jag är det äldsta barnet hemma och den liksom kloka flickan som studerar matematik. Mini far har tillfrågat mig i olika frågor och vi har liksom även varit vänner. Min pappa är 45 år så han är ung. Så vi kan vara vänner och inte bara far och dotter. Men om detta var det svårt för mig att tala med honom. Min närmaste väninna var heller inte speciellt intresserad. Kärlek och sådant är inget som intresserar henne. Hon sa hela tiden till mig att till slut så kommer du att älska honom, till slut så ni kommer att bli lyckliga, va optimistisk. Hon förstod helt enkelt inte problemet. Men jag har en vän som pluggar med mig här på universitetet och med honom pratade jag om mina bekymmer.
- ”Eli” Jude? Arab? Religiös?
- ”Abir” Det är en arabisk kille som inte är religiös. Men vad spelar det för roll. Ibland ber han, ibland ber han inte men han tror på Gud. Under den tiden kom jag fram till att han lyssnade. När jag var ledsen lyssnade han på mig. Det var dessutom på sommaren då de flesta är hemma och det finns inte många i studentbostäderna där jag bor. Men han var där och alltid när jag behövde någon att prata med var han tillgänglig. Så jag berättade några saker för honom. Han sa aldrig till mig vad jag borde göra. Att jag borde

gifta mig eller lämna min fästman. Men han hjälpte mig att tänka i nya och andra banor och det hjälpte mig att fatta mitt beslut. Så jag gick och berättade vad jag kände för min familj.

- ”Eli” Vad sa han som fick dig att fatta ditt beslut?
- ”Abir” Han sa att det är mitt liv och att det är jag som kommer att gifta mig med min fästman och att det är jag som kommer att leva med honom under samma tak och att jag måste tänka på om det verkligen är den mannen jag vill leva med, att det är den mannen som jag skulle se varje morgon och börja dagen med, skapa familj med. Jag hade hela tiden tänkt på hans familj och hans far. Hans far tyckte så mycket om mig. Jag lyssnade hela tiden på vad andra sa, tyckte och kände. Dessutom finns det inom islam ett kontrakt som skrivs på hos en shejk men jag gifte mig aldrig utan skrev bara på ett papper. Visserligen är det inte många men de finns de som anser att det inte är passande eller respektabelt att bryta ett sådant kontrakt och inte gifta sig. Det fanns många människor som jag inte ville såra eller skada som exempelvis hans far. Samtidigt sa alla mina vänner att jag gjorde rätt. Det spelar ingen roll vilka dom är eller varifrån de kommer de tyckte alla att om jag blev gladare av att inte gifta mig så hade jag gjort rätt. De flesta som känner mig som en glad människa som tycker om livet såg mig plötsligt ledsen och utan lust till någonting. Så när jag bestämde mig för att inte gifta mig så återgick allt det vanliga. Mina föräldrar hade lagt märke till att jag var ledsen och även mina vänner på universitetet. Alla har sagt att nu äntligen känner vi igen Abir som hon alltid varit.
- ”Eli” Men fanns det ingen som tyckte att det du gjorde var mot religions bestämmelser?
- ”Abir” Nej det är inte *haram* att bryta innan man gift sig och fått barn. Det är bättre att göra det tidigare. I koranen finns det inga förbud mot att skilja sig, men Gud tycker inte om det står i koranen. Men det var enligt alla bättre att vi bröt innan själva äktenskapet. Även mina föräldrar var med mig i mitt beslut och gav mig deras stöd. Samma dag som de fick veta om mitt beslut så var jag väldigt orolig för vad de skulle säga. Jag grät hela dagen och kände mig oerhört pressad. Det var bara två månader kvar till bröllopet. Mina föräldrar höll på att bygga ytterligare ett hus bredvid sitt eget som skulle bli klart för oss och de förberedde bröllopet och ringde till alla

möjliga människor som skulle vara med att arrangera det hela. Men till slut så sa min mamma att hon hela tiden hade haft känsla av att jag inte mårde bra. Hon sa att det var som om hon haft ett berg som tyngde hennes hjärta men nu kändes det bättre. Det visade sig att min pappa inte tyckte speciellt mycket om min fästman så när jag berättade det för honom blev han också lättad. I min familj är vi så nära varandra, mina föräldrar, mina bröder och jag. Vi kan prata med varandra och umgås, skratta med varandra och vara alvarliga ihop. Men den mannen som jag skulle gifta mig med han var tillsluten. Han passade liksom inte in i vår familj. Han var inte heller generös. Jag tycker om generösa människor. I min familj är vi generösa. Det kanske inte är den viktigaste anledningen men det är en av dem.

- ”Eli” Generös på vilket vis?
- ”Abir” På alla vis. Han har pengar men ger inget. Men det handlar inte bara om pengar. Han tycker inte om att hjälpa andra. Om jag kan hjälpa någon så gör det mig glad. Det kan vara med studier, att hjälpa någon kompis som har det svårt. I min familj hjälps vi alltid åt. Det gör mig glad att se någon jag har hjälpt bli glad. Han har en stor familj med tio bröder men han lever liksom för sig själv utan att dela med sig.
- ”Eli” Är det viktigt för dig att den du gifter dig med är rik?
- ”Abir” Nej man kan vara generös på många olika vis. Det handlar inte bara om pengar.
- ”Eli” Varför är du religiös?
- ”Abir” Först och främst för att jag muslim och det är vad jag har lärt mig och det är så jag har uppfostrats. Dessutom tror jag på Gud och om jag tror på Gud så tror jag på islam och tror jag på islam tror jag på koranen. Det står i koranen att jag ska vara religiös så då är jag det.
- ”Eli” Men det finns många muslimer som inte är religiösa.
- ”Abir” Det beror på hur de upplever religionen och i vilken utsträckning de tror på Gud.
- ”Eli” Upplever du någon skillnad mellan att vara religiös i din hemstad, där alla är araber och muslimer och att vara religiös här i Haifa på universitet?
- ”Abir” För mig är det ingen skillnad egentligen. Jag gör allt som alla andra gör. Jag har vänner och väninnor jag studerar jag gör allt sådant som alla andra gör även om jag har mina gränser. Jag går exempelvis till havet med

mina väninnor eller så går vi på bio. Men jag känner att det finns en skillnad även om det händer ytterst sällan, så kan det hända att en person eller en jude talar till mig eller bemöter mig på ett dåligt vis för att jag är muslim så gör dig mig arg. Därför att jag vill bli bemött för att jag är människa i första hand. Jag bemöter andra som människor oavsett vad de tror på och så vill jag också bli bemött. Så det är bara i sådana situationer som det känns annorlunda men det har bara hänt mig en eller två gånger.

- ”Eli” Vad är det för filmer du ser när du går på bio?
- ”Abir” Allt. Men inte filmer som stör religionen. Jag tittar på *action*, *since fiction* allt sådant ser jag.
- ”Eli” Simmar du i vattnet när du går till havet?
- ”Abir” Nej. Men det finns simkläder för religiösa kvinnor. Det är inget jag har provat. I min hemstad finns det en bassäng med ett gym och bastu där har jag ett abonnemang men jag har inte haft tid att gå dit.
- ”Eli” Kan du simma?
- ”Abir” Lite men det var länge sedan....
- ”Eli” Vill du lära dig simma?
- ”Abir” För min del kan jag göra allt även om jag är religiös muslim. Men det måste finnas en passande omgivning och situation.
- ”Eli” Om jag inte minns fel så var din familj inte alltid religiös?
- ”Abir” Det stämmer. Vi var inte alls religiösa hemma men min pappa hamnade i ekonomiska svårigheter. Då kom det några män till min pappa och hjälpte honom. Jag minns inte exakt med vad men jag minns att de hjälpte honom. Samtidigt frågade de honom varför han inte är religiös, varför han inte går till moskén och läser koranen. Då började han intressera sig för religionen. Han lärde sig lite om islam och lärde sig några av historierna om profeten. På så vi började vi alla i familjen att mer intressera oss för islam. Men mina bröder är stora och pluggar och de är inte så nära religionen. De betyder inte att de är dåliga människor men de är inte så religiösa.
- ”Eli” Hur ser en vanlig dag ut för dig?
- ”Abir” Du vet att vi har fem böner om dagen. Vanligtvis går jag inte upp för att be den tidigaste bönen *faj’er*. Jag vet att det inte är bra men jag går och

lägger mig sent och sedan börjar mina föreläsningar tidigt. Så jag slår ihop de två första böerna när jag går till skolan.

- ”Eli” Varför?
- ”Abir” För att jag måste be fem gånger om dagen.
- ”Eli” Men varför? Tycker du att det är kul?
- ”Abir” Nej. Men det ger mig en bra känsla och en knuff framåt för resten av dagen känna lugn glädje och kärlek.
- ”Eli” Ber du ensam eller med väninnor?
- ”Abir” Det beror på. Ibland ensam och ibland med väninnor. Jag vet inte om alla känner så men jag vill be till Gud för att jag vill be till Gud. Inte för att jag måste be. Det ger mig en bra känsla en känsla av att jag vill upptäcka nya saker och lära mig nytt, vara vänlig mot andra och le. Dessutom gör vi ju hela tiden fel och misstag utan att veta om det. Islam lär oss tala på ett bra vis och det är inte alltid vi lyckas. Ibland säger man dumma saker och kanske svär eller uttrycker sig på ett dåligt vis. Men med hjälp av böerna så raderas de misstagen som vi gör mellan böerna. Men det förutsätter att vi verkligen ber från hjärtat. Och att rena sig från sina misstag kan man också göra sedan på eftermiddagen. Det känns skönt att ha en sådan möjlighet.
- ”Eli” Går du till moskén?
- ”Abir” Jag hinner inte. Jag här nästan hela tiden på universitetet och åker hem kanske en gång i veckan eller en gång varannan vecka. Förutom studierna jobbar jag här på universitetet med statistik.
- ”Eli” Vad tycker dina föräldrar om att du inte är hemma mer?
- ”Abir” De ger mig den frihet som jag behöver min pappa vill att jag försöker komma hem en gång i veckan. Om det skulle vara något undantag så kan jag komma hem efter två veckor men inte mer. Det är bara för att han älskar mig och vill se mig. Han säger att det räcker om jag kommer hem på en timma bara så han får se mig så är han nöjd. Han längtar efter mig. Under den tiden som var innan jag skulle gifta mig höll jag mig borta från familjen. För min pappa vara det svårt för han var van vid att vi pratar med varandra och umgås och att han vet om jag är glad eller ledsen. Han vill inte att det ska upprepas så han har bett mig att med jämna mellanrum berätta för

honom vad jag gör och hur jag mår. Plötsligt så var jag bara långt borta och det fanns saker som jag inte berättade samtidigt som jag var ledsen.

- ”Eli” Vad gör sedan under dagen efter att du bätt din morgonbön?
- ”Abir” Jag arbetar och pluggar. Varje dag har jag studier fram till klockan fyra och om jag inte har lektioner så är jag här på universitetet och träffar kompisar eller går till biblioteket. Eller så är jag med vänner.
- ”Eli” Känner du att Gud är med dig? Hinner du med alla böner?
- ”Abir” Nej jag hinner inte alltid be bönerna i rätt tid. Jag har mycket att göra men jag kan komplettera det jag missar när jag har tid. Det är klart att jag känner att Gud är med mig. Från den dagen som jag valde den här vägen och satte på mig min *hijab* så påminner det mig och ger mig känslan dels att jag är muslim, dels att Gud är med mig.
- ”Eli” Är det därför du klär dig i *hijab*? Hemma går du väl inte i *hijab*?
- ”Abir” Varför jag klär mig i *hijab* har jag redan förklarat.
- ”Eli” Men det finns det som säger att du också bör klä dig i *j’ilbab* eller *niqab*.
- ”Abir” Det stämmer också men jag är inte så nära tron än. Det finns många som tycker olika saker. Det finns en regel som säger att vi varken får gå i åtsittande eller genomskinliga kläder. Jag tycker inte att man måste bära *j’ilbab* för att följa den regeln. Jag kan klä mig snyggt utan att det är åtsittande eller genomskinligt. Jag får ofta komplimanger för mina kläder. Jag vet att det jag tycker kanske inte är rätt men det passar mig. Jag tycker om mode och att ibland köpa ett nytt plagg med ett känt varumärke och jag tror att det går att kombinera att både ha *hijab* vara muslim och klä sig snyggt och hålla sig inom gränserna. Det står i koranen. Jag kommer inte ihåg exakt var men det står att Gud talade till profeten och påpekade för honom att hans kvinnor ska ha *j’ilbab* och *hijab*.
- ”Eli” Vem är det som lärt dig det?
- ”Abir” Både hemma och i skolan har jag lärt mig det. Dessutom läser jag koranen och det jag läser förstår jag.
- ”Eli” Läser du koranen varje dag?
- ”Abir” Nej, jag läser inte varje dag ur koranen. Men de finns några saker som jag kan utan till och de reciterar jag innan jag går och lägger mig. Men

det beror lite på hur det är med tiden. Men det är bra att läsa koranen varje dag för Gud tycker inte om att vi håller oss borta från koranen.

- ”Eli” Varför är det viktigt att göra vad Gud vill?
- ”Abir” För det ger glädje och ro. Jag tror att om jag gör det Gud vill så kommer jag att vara glad och jag kommer lyckas med mina studier och jag kommer att få ett bra liv. Allt som är bra kommer att hända mig om jag gör som Gud vill. Gör jag inte som Gud vill kommer det problem från alla håll.
- ”Eli” Men om vi tar ditt äktenskap som exempel som inte blev. Du gjorde ju allt rätt och ändå hamnade du i problem?
- ”Abir” Ja men det var Gud som skickade mig den ängeln som viskade i mitt öra vad jag skulle göra för att ta mig ur det. Dessutom tror jag att Gud prövar oss för att se hur vi hanterar olika situationer. Om vi är kloka och gör rätt utan att skada människor eller religionen så har vi klarat prövning. Det finns många problem i livet och det är inte utan anledning. Varje problem kan ses som en prövning. Jag tänker inte så mycket på det men jag tror att jag beter mig på ett bra sett.
- ”Eli” Jag är säker på det. Vad är det som du tycker är svårast under dagen?
- ”Abir” Det finns mycket som jag tycker är svårt. Att sitta på en föreläsning och vara koncentrerad i en och en halv timme är svårt. Studierna är svåra.
- ”Eli” Vad gör du för att underlätta det som är svårt.
- ”Abir” Jag försöker koncentrera mig och tänka på att om jag inte koncentrerar mig så kommer jag inte förstå nästa föreläsning och jag kommer inte att lyckas med mina studier. Ibland måste jag gå ut och röra lite på mig. Mitt problem är att jag är en väldigt aktiv person så ibland är det svårt för mig att sitta still en hel timme. Ibland finns det föreläsare som säger att om man går ut så får man inte komma tillbaka. En gång gick jag till en sådan föreläsare och sa att jag hade ett problem med andningen och därför inte kunde sitta i klassrummet mer än en halvtimme åt gången. Så då sa hon ok. Ibland ber jag Gud om att hjälpa mig att koncentrera mig ytterligare. Ibland så glömmar jag bort det men för det mesta så säger jag Guds namn flera gånger om dagen och jag ber honom också om att hjälpa mig att komma ihåg honom. Jag ber gud att han ska ge mig mer B12 så att jag ska fungera bättre.
- ”Eli” Men B12 är väl bara att gå till apoteket och köpa?

- ”Abir” Men det är inte säkert att det fungerar. Däremot är jag säker på att Gud kan göra vad han vill.
- ”Eli” Känner du dig annorlunda när du går med *hijab* i den sekulära omgivningen på universitetet?
- ”Abir” I börja när jag läste på Technion så kunde jag ibland känna mig lite annorlunda. Men nu har jag vant mig vid det. Men det har samtidigt varit en marginell känsla. Den har knappt gjort sig påmind och den stör mig inte alls. Det finns människor som påstår att jag är väldigt stark och att det är därför som jag inte känner mig annorlunda men de vet samtidigt inte att jag är väldigt känslig. Ibland finns det till och med människor som tycker att jag är för stark. Jag känner snarare att det är jag som har rätt och på den väg man ska vara och att de andra är annorlunda. Det ger mig också mer energi och glädje till att fortsätta på min väg när jag vet att det jag gör är rätt. Det stör inte mig att andra gör fel. Var och en och det han tror på.
- ”Eli” Är ditt beslut att vara religiös? Skulle du kunna bestämma dig för imorgon att inte vara religiös?
- ”Abir” Det är ett beslut som jag har fattat att vara religiös. Men jag kan inte fatta ett beslut som skulle strida mot det.
- ”Eli” Varför?
- ”Abir” För den som verkligen tagit steget som ett resultat av en känsla från hjärtat kan inte återvända. Det är för hela livet och jag är mycket glad för att det är mitt liv är som det är.
- ”Eli” Vad gör du på din fritid när du inte har föreläsningar eller arbetar?
- ”Abir” Går runt och pratar med kompisar. Frågar hur dom mår och hur dom har det. Om jag har något viktigt att göra kanske jag går till biblioteket för att göra kopior av arbeten eller liknande.
- ”Eli” Längtar du hem ibland?
- ”Abir” Klart jag gör. Ibland blir jag nästan sjuk av längtan och gråter när jag tänker på min lilla syster eller mina bröder och min pappa.
- ”Eli” Varför åker du inte hem då?
- ”Abir” Jag läser två kurser. Det gör att jag har mycket arbete med studierna dessutom orkar jag inte gå upp varje morgon klockan sex på morgonen eller halvsex för att vara här i tid och sitta på bussen gör mig åksjuk. Det kan ta

en timme med buss hemifrån till universitetet. Det är bättre här på studentbostäderna. Jag är nära till allt och kan fokusera på mina studier.

- ”Eli” När slutar din dag på universitetet?
- ”Abir” Det varierar. Ibland är det åtta på kvällen och ibland är det två på eftermiddagen.
- ”Eli” Vad gör du efter studierna?
- ”Abir” Mellan halv fem och halv tio har jag jobb tre eller fyra gånger i veckan. Och har jag inte jobb så börjar jag med att be de böner som jag missat under dagen. Därefter går jag igenom min post på internet i min bärbara dator. Lite facebook. Alla har facebook jag vet att det är trams men med det är roligt också ibland. Men jag fastnar inte i det. Det finns de som fastnar och håller på med det jämt jag kikar bara, tittar lite och fortsätter sedan med annat. Jag tröttnar ganska snabbt på det och lämnar det.
- ”Eli” Ber du med väninnor eller ber du ensam?
- ”Abir” Det finns andra som ber där jag bor. Men våra tider stämmer inte alltid överens och då ber jag ensam. Men om det finns de som ska be samtidigt som jag så ber vi tillsammans.
- ”Eli” Upplever du någon skillnad mellan att be ensam och att be i grupp?
- ”Abir” Det finns skillnad i religionen. Att be i grupp har en annan innebörd. Det ger bönen en högre kvalitet.
- ”Eli” Känner du dig som en del av *umma*?
- ”Abir” Först och främst är jag en del av min familj och alla de araber som finns här i Israel för vi hör ihop. Jag vill att alla människor ska kunna leva ett bra liv utan krig och svält. Du som de där skönhetsdrottningarna när man frågar dom vad dom vill. Så säger dom alltid samma sak. Att världen ska få leve i fred och att människor på jorden ska få må bra. Och visst är det viktigt för mig att även muslimer lever bra. Men för min del upplever jag muslimer ofta inte lever ett bra liv att de lever i svält eller utsatthet. Jag hoppas att de kommer bli bättre. Först vill jag att det ska bli bättre i Palestina och i Irak. Där vet jag att människor har det svårt. Det är viktigt för mig att de får det bättre. Inte för att de är muslimer utanför att de känns nära mig. Jag är nära palestinierna för att de är människor snarare än för att de är muslimer. Sedan kommer jag till platser som är längre bort om det är New Zeeland och människor inte har någonstans att bo där så gör dig mig

mycket arg. Det finns araber eller muslimer i världen som jag inte vill känna någon samhörighet med som ser saker på ett helt annat sätt än vad jag gör. För mig är det min familj och mitt sätt att praktisera min religion på som är viktig. Eftersom islam är viktigt för mig och jag tror på det så visst händer det att jag tänker tanken om hur bra världen skulle bli om alla var muslimer och levde efter islam. Det skulle inte finnas krig och svält då. Men det finns inget som är perfekt.

- ”Eli” Varför tror du att det finns så många som varken tror på Gud eller på islam?
- ”Abir” Gud gav varje människa ett intellekt och möjlighet att välja. Varje människa kan läsa en del av koranen och välja. För min del blir jag allt mer övertygad varje gång jag läser koranen om att det är det rätta. Det finns inget som kan få mig att ändra mig för jag är övertygad om att jag är på den rätta vägen. Livet är ibland svårt och ibland så provas vi av Gud. Det finns de som kanske ser ut att leva ett bättre liv än jag just nu men jag tror att i slutet så kommer det visa sig att jag valt rätt.
- ”Eli” Vad är slutet?
- ”Abir” När jag dör och kommer tillbaka till paradiset. Där kommer det säkert att vara bra.
- ”Eli” Vad finns det mer för alternativ?
- ”Abir” Helvetet?
- ”Eli” Vad händer där?
- ”Abir” Det är inget bra där.
- ”Eli” Vad är det som inte är bra där?
- ”Abir” Där finns alla de som inte varit troende.
- ”Eli” Vad händer med dem?
- ”Abir” Där finns det ormar och eldar som dödar dom och sedan livas dom upp igen och dödas igen på samma vis gång efter annan.
- ”Eli” Kan man då påstå att en av anledningarna till att du är religiös är att du vill till paradiset efter döden?
- ”Abir” det finns en anledning till och jag är inte rädd för att säga det. Det finns många som är rädda för att erkänna det. Men jag är rädd för att hamna i helvetet. Tron är starkare än rädslan. Det är komplicerat. För jag tror inte

på grund av att jag är rädd men i och med det att jag tror så är jag också rädd. Tron leder till att man också blir rädd.

Intervju 13.

Tredje mötet med Manar i Haifa 4 november 2009. Mötet sker i enskilt rum på universitetet. Jag är Eli.

- ”Eli” Jag skulle vilja fortsätta vårt samtal från där vi slutade sist. Då förklarade du att det var viktigt att återgälda allt det goda som du anser att du fått av Gud. En fantastisk man...
- ”Manar” Och nu ett barn...
- ”Eli” Fantastiskt! Jag vill återigen passa på att tacka dig för att du bjöd mig till ditt bröllop.
- ”Manar” Hur tycker du att bröllopet va?
- ”Eli” Jag tyckte mycket om det.
- ”Manar” Hur upplevde du ett arabiskt bröllop?
- ”Eli” Min upplevelse var att bröllopet snarare var traditionellt än religiöst. Stämmer det?
- ”Manar” Ja det stämmer men det religiösa inslaget var att jag klädde mig som jag gjorde och att mitt huvud var täckt.
- ”Eli” Det jag också upplevde var att det var en mycket traditionell miljö som mycket domineras av män. Kvinnor är vid sidan av och männen i centrum. Men jag upplevde också mycket förändring. Alla jag pratade med talade om hur viktigt det är med utbildning. Hur ser du på det som händer?
- ”Manar” Kvinnan har förflyttat sig från hemarbete till studier och arbete utanför hemmet. Det är den stora förändringen. Kvinnor vill arbeta utanför hemmet. Och männen vill inte längre ha kvinnor som bara sitter hemma och håller på med barnen och hemmet. Livet har blivit svårare och därför så måste även kvinnan hjälpa till med att ta hem pengar.
- ”Eli” Hur ser en vanlig dag ut för dig?
- ”Manar” Innan jag var gift eller nu?
- ”Eli” Både och. Hur dagen förändrats sedan du gifte dig?
- ”Manar” Jag börjar med att äta frukost och ordna hemmet sedan förbereder jag mig och åker till universitetet.

- ”Eli” Ber du på morgonen?
- ”Manar” Självlklart. Men jag gör det inte ensam längre. Nu mera ber jag ihop med min man.
- ”Eli” Varför ber du på morgonen?
- ”Manar” För att tacka Gud för allt som är så bra. För att jag har en så fin familj, en så fantastisk man och för att jag är med barn. För allt det vill jag tacka Gud.
- ”Eli” Vad säger din man? Är han inte lite mindre religiös än vad du är?
- ”Manar” Jo det är han absolut. Men han har inget emot att vi ber tillsammans. Det första vi gjorde efter bröllopet var att vi bad tillsammans. Vi tackade Gud för allt hittills gått bra. Att vår förlovning som var ett år gick bra. Att bröllopet gick bra så att vi äntligen kan vara tillsammans. Att vi har ett fint hus. Att vi ska kunna glädjas tillsammans och få ett bra liv tillsammans. Så det första vi gjorde var att vi bad till Gud om att han ska fortsätta hjälpa oss till ett bra liv. Och det ber vi om tillsammans dagligen.
- ”Eli” Vad gör du sedan. Efter bönen?
- ”Manar” Ordnar i hemmet.
- ”Eli” Du har ett stort hem att ta hand om nu.
- ”Manar” Mycket stort. [*Med ett leende*]
- ”Eli” Är du lycklig nu?
- ”Manar” Jag är så lycklig. Det är Gud som gav mig allt detta. Men det fanns en tid då jag var osäker. Det tog tid efter bröllopet innan jag blev med barn och jag sa hela tiden till min man att kanske har jag gjort något dåligt eftersom Gud inte har givit mig något barn fram till nu. Det känns som jag kanske gjort något som inte är bra.
- ”Eli” Vad sa din man?
- ”Manar” Han sa att jag inte hade gjort något som inte var bra och att jag bara skulle ta det lugnt och vänta så skulle allt ordna sig.
- ”Eli” Så nu när du är med barn känns det som om det är en bekräftelse från Gud på att du gör saker rätt?
- ”Manar” Ja. Gud gör allt möjligt för att pröva människan. Och om människan gör allt rätt så blir det bra. Gud ger inte människor barn bara så där för att de ska ha ett barn. Han gör det för att vi ska vidarebefordra religionen till barnet och ge det en bra uppfostran. Med barnet kommer ett

ansvar att vara bra föräldrar. Att vara en bra mor och en bra far och att barnet ska lära sig religionen redan när de är små. Så att det växer upp med religionen för det är vår religion och så ska det vara. Så att barnen fortsätter på den rätta vägen. Föräldrarna måste hjälpa till och vägleda dem.

- ”Eli” Vad gör du mera hemma innan du beger dig till universitetet?
- ”Manar” Ibland så åker vi iväg tillsammans. Ibland åker min man tidigare. Just nu har han inget jobb. Så vi är mycket tillsammans och min man är hemma. Men han söker jobb. Det är svårt nu i byggnadsbranschen.
- ”Eli” Vad gör du innan du ger dig av hemifrån?
- ”Manar” Jag förbereder mig och med mina kläder och min *hijab* och ger mig av.
- ”Eli” Varför klär du dig i *hijab*?
- ”Manar” Jag förklarade det för dig förra gången som vi pratade med varandra. Om man närmar sig religionen och fördjupar sig i koranen så förstår man att vad som står där är det som är bäst för oss. Jag skyddar mig själv med hjälp av min *hijab*.
- ”Eli” Vad upplever du för skillnader mellan där du bor och Haifa?
- ”Manar” Hemma är det alla muslimer och många bär *hijab*. Så är det inte här på universitetet. Här är majoriteten judar. Så det blir viktigare att värna om religionen här. Ansvaret för att skydda religionen är större här.
- ”Eli” Varför?
- ”Manar” Därför att här är allt annorlunda. Det är inte bara en fråga om judar utan också alla de araber som inte är muslimer. Omgivningen här skiljer sig från det vi har hemma till 100 procent.
- ”Eli” Så varför är det ett problem?
- ”Manar” Det är inte dom som är ett problem. Utan jag måste se till att skydda mig så att jag är den samma här som jag är hemma. Och om jag ska ta med mig något här ifrån så ska det vara sådant som kan förbättra min situation och utveckla mig. Jag måste visa min omgivning att mitt val är det bästa valet. Att jag lyckas bäst med studierna och att jag är gladast. Så på det viset stärker religionen mig.
- ”Eli” Ber du på universitetet?
- ”Manar” Ja, vi har ett bönerum här.
- ”Eli” Ber du ensam eller med dina väninnor?

- ”Manar” Om det finns väninnor som vill be så ber vi tillsammans annars så ber jag ensam.
- ”Eli” Är det någon skillnad för dig att be ensam eller i grupp?
- ”Manar” Att be i grupp stärker mig.
- ”Eli” Sist vi talade med varandra frågade jag dig om känner någon samhörighet med andra muslimer i världen. Nu har du varit i Turkiet nu på bröllopsresa kände du någon samhörighet med andra muslimer som du träffade där?
- ”Manar” Så fort som en annan människa visar att han eller hon är muslim så finner sig omedelbart en känsla av samhörighet. Dessutom känner jag en instinktiv samhörighet med muslimer i världen. När jag ser muslimer från andra platser på jorden på TV så känner jag automatiskt samhörighet. När jag ser muslimer som har det svårt funderar jag på om jag kan hjälpa dom på något vis. Att sitta utanför och se hur andra muslimer får illa eller har det svårt berör mig verkligen. Det gör mig ont att jag inte kan göra något eller hjälpa någon.
- ”Eli” Beträffande bönen...vad är det för skillnad för dig att be ensam, med din man eller med dina väninnor?
- ”Manar” När jag ber med mina väninnor känner jag mig mer identifierad med *umma*. När jag ber med min man är det mer en fråga om vår familj, vårt liv och vår framtid. När jag ber ensam så känner jag mig inte ensam.
- ”Eli” Vad tror du händer med människor som inte är troende?
- ”Manar” Det finns icke-troende människor som får allt bra av Gud för att de ska upptäcka att de bör tacka Gud för allt de goda de fått.
- ”Eli” Så varför tror du att de finns människor som inte religiösa?
- ”Manar” Jag vet inte de har säkert sina orsaker. Men de är kanske så långt ifrån religionen att de inte kan förstå religionen rätt. Dom kanske tycker att det verkar konstigt att be tre gånger om dagen.
- ”Eli” Tror du att det finns någon risk för att du förlorar något för att du är religiös?
- ”Manar” Nej det är bara förtjänster. Det är bara fördelar.
- ”Eli” Så vad händer med en person som inte är religiös?
- ”Manar” Det vet jag inte. Men en person som hela tiden håller kontakten med Gud och lever ett bra liv kommer också att leva ett bra liv efter döden.

- ”Eli” Vad händer då med de som inte lever ett bra liv efter döden?
- ”Manar” De riskerar att hamna i *g’ehenna*. Men de muslimer som lever ett riktigt liv kommer att ha ett bra liv även efter döden.
- ”Eli” Men vad finns i *g’ehenna*?
- ”Manar” Där brinner man upp och livas upp igen och bränns upp igen.
- ”Eli” Det låter inget bra.
- ”Manar” Nej men om du bryter mot lagen här i landet så kommer polisen att ta dig och du kommer att få ett straff. Eller hur?
- ”Eli” Mmmm. Vad händer när du lämnar universitetet och åker hem?
- ”Manar” Det spelar inte så stor roll längre. Det känns naturligt för mig.
- ”Eli” Vad är starkast för dig? Den arabiska eller den muslimska gemenskapen?
- ”Manar” Det är den muslimska i första hand.

Intervju 14.

Andra mötet med Amina hemma hos henne 10 november 2009. Jag är Eli.

Efter att vi pratat lite med varandra om allt möjligt och barnen sprungit fram och tillbaka för att få uppmärksamhet så har jag frågat ”Amina” om kvinnans ställning inom Islam.

- ”Amina” Det finns en skillnad mellan vad samhället erbjuder och vad religionen önskar. Vi kan inte alltid göra det som koranen kräver av oss. Ibland måste göra det som samhället förväntar sig.
- ”Eli” Som vad tillexempel?
- ”Amina” Att en kvinna är instängd eller inte kan utveckla sig med studier och arbete är ett resultat av samhällets traditioner och inte vad som religionen anser. Vi vet exempelvis, om vi till och med jämför islam med andra religioner, hur viktigt islam anser att studier är. Det är nästan som en plikt. Man ska alltid lära sig, forska och skaffa sig nya kunskaper för att fortsätta utveckla en människas personlighet. Det gäller män så väl som kvinnor. Det är därför viktigt att alltid skilja mellan samhällets traditioner och religion.
- ”Eli” Menar du därför att det finns saker i samhället som rör kvinnan som är emot religionen?

- ”Amina” Jag självklart. Till exempel så förbjuder traditionen att en kvinna närmar sig kroppen av sin man när han har dött. Men enligt religionen finns det inga hinder för kvinnan att närma sig sin man efter döden hon kan till och med tvätta honom om hon vill för att förbereda honom för begravning. Det finns byar och familjer där kvinnor är helt avskilda från sina män efter deras död och får inte komma i närheten av deras kropp som om hon inte längre var hans fru. Det har inget med religionen att göra. Enligt religionen måste mannen vara mycket ömsint mot sin fru. Men i samhället händer det mycket som inte är så. Om en man exempelvis går ut med soporna så finns det sådana som anser att hans status i familjen inte är passande och att hans hustru inte respekterar honom tillräckligt. Men enligt religionen så ska mannen vara delaktig i hemmet. Det var så profeten Muhammed levde.
- ”Eli” Menar du alltså att patriarkala ordningar och mannens status är en fråga om traditionell samhällsnorm snarare än ett religiöst påbud?
- ”Amina” Ja inom islam ska det vara jämställdhet mellan män och kvinnor. Och jag anser att jämställdheten inom islam är mer påtaglig än vad den är i andra religioner. Men i samhället traditioner är det inte så.
- ”Eli” Betyder det att du tror att om islam hade styrt samhället mer här i Israel eller på andra håll i den arabiska världen så hade relationen mellan kvinnor och män varit mer jämställd än vad en är nu?
- ”Amina” Ja självklart. Jag kan dig ett exempel. Det är bara att jämföra hem som är religiösa med hem som inte är det. Titta exempelvis på mitt hem. Vi är båda religiösa och vi lever i en jämställd relation. Min man ger mig hela tiden stöd och hjälper mig att utvecklas. Bland andra människor jag känner som inte lever enligt religionen känner jag inte till något sådant.
- ”Eli” Så du upplever att du lever i jämställdhet med din man tack vare religionen?
- ”Amina” Min man har vuxit upp med religiösa värderingar och jag respekterar det. Men han har samtidigt ett öppet sinne och prövar hela tiden olika möjligheter till utveckling för oss båda. Men jag anser att det är tack vare Gud och tack vare religionen. Det är Gud som ger oss möjligheten att lyckas och utvecklas för att vi följer religionen.

- ”Eli” Så vad säger du om system som påstår sig följa islam. Länder som påstår sig vara styrda av islam som exempelvis Afghanistan där kvinnans rättigheter är begränsade?
- ”Amina” Det är en felaktig tolkning av islam. Det finns tillfällen då exempelvis tillfällen då min man missar skillnaden mellan tradition och religion och beter sig mer traditionellt än religiöst. Då påminner jag honom om hur profeten Muhammed gjorde i olika situationer och efter som han också är en troende man så kan han se sina misstag. En av islams målsättningar var att ge kvinnan en status för kvinnans situation innan islam kom var mycket dålig.
- ”Eli” Så varför måste du gå med *hijab* och *j’ilbab* medan din man kan gå klädd i jeans och skjorta. Din man är stilig och kan visa sig överallt medan du täcker ditt huvud och döljer dig bakom kläder? Är det jämställdhet?
- ”Amina” Jag ser inget problem med det. Jag tycker att kvinnor som inte klär sig i *hijab* och *j’ilbab* visar brister både i sin personlighet och i sin karaktär. För mig betyder klädseln mycket.
- ”Eli” Vad?
- ”Amina” När jag bestämde mig för att först sätta på mig *hijab* så var jag nio år. 15 år senare bestämde jag för att även klä mig i *j’ilbab* och det var för ungefär ett och ett halvt år sedan. Mitt val att klä mig i *hijab* var mitt när jag var nio år. Det fanns många i min omgivning som var emot det och tyckte att jag var alldeles för ung för det. Omgivning jag växte upp i är traditionell men inte religiös. Men jag var bestämd över mitt beslut och brydde mig om deras motstånd. Jag kände mig stark och att jag hade ett mål i livet. Kläderna gav mig en känsla av att jag befann mig i ett ordnat system som hjälpte mig framåt. När jag dessutom satte på min *j’ilbab* så kändes det som en annan värld. Jag blev ännu mer nöjd med mig själv och den jag blev med kläderna. Jag började även engagera mig i *dawa*. För mig blev det helt enkelt en fråga om självförverkligande. Det går inte att förstå den upplevelsen och ingen kvinna förstå den utan att ha känt hur det känns att vara i de kläderna.
- ”Eli” Jag kom ihåg att du och ”Abir” inte var riktigt överens om klädernas uppgift. Hon ville gärna klä upp sig för att se bra ut och du hade synpunkter på det och ansåg att det nog snarare var en fråga om mode än att se bra ut.

- ”Amina” Ja *hijab* och *j’ilbab* innebär vissa villkor. Det är inte bara en fråga om att sätta på sig en slöja. Det finns kriterier för hur det ska se ut. Det får inte vara åtsittande, det får inte vara genomskinligt, det måste täcka hela kroppen förutom händerna, Det ska helst täcka hela kroppen som *niqab*.
- ”Eli” Skulle du vilja gå klädd i *niqab*?
- ”Amina” Absolut.
- ”Eli” Varför gör du inte det?
- ”Amina” Det skulle varken fungera på universitetet eller på arbetet och jag måste vara praktisk. Min man däremot anser att *niqab* inte alls har något med religionen utan bara är ett missförstånd som vuxit fram ur traditionen.
- ”Eli” Men varför? Skulle du vilja ha handskar till också?
- ”Amina” Ja, men det har inget att göra med att jag anser att jag bör dölja min skönhet för att jag anser mig vara speciellt vacker. Det är en fråga om att jag känner mig övertygad om vad profetens följeslagare skrivit i *sunna*. Så som dom levde vill jag också leva. Min man håller inte med mig och påstår att han kontrollerat det på mer än ett ställe men jag är övertygad om att jag har rätt. Min man tycker att det är en överdrift.
- ”Eli” I sådana fall kan jag inte förstå varför en man inte måste klä sig i *niqab*. Om det är jämställdhet så borde väl även mannen klä sig i *niqab* om du tycker att det är rätt. Vad har det med biologiska skillnader att göra. En kvinna kan gå på gatan och se en oerhört vacker man och attraheras av honom.
- ”Amina” Visst men vem är det som attraheras mest män eller kvinnor?
- ”Eli” Både och. Och om jag har läst koranen rätt så står det där att båda män och kvinnor ska göra vad de kan för att inte väcka varandras lust där det inte är tillåtet.
- ”Amina” Ja det stämmer.
- ”Eli” Då bör det alltså vara lika viktigt att en man täcker sig på något vis för att inte väcka den lust hos kvinnan som koranen förbjuder.
- ”Amina” Nej inte riktigt så är det. Vi har tagit ut ett ämne ur sitt sammanhang. Religionen är ett sammanhang. Man kan inte bara ta en fråga eller ett ämne ur sammanhanget och diskutera det. Allt hör ihop. Mannen har inom islam också vissa kvaliteter som han ska skydda. *Hijab* är slutligen en fråga om skydd.

- ”Eli” skydd från vad?
- ”Amina” I koranen finns det en sura som talar om att Gud påbjuder kvinnan att skydda sig eftersom kvinnor då skadades. Även nu lever vi under en tid då kvinnor är oskyddad och riskerar att fara illa.
- ”Eli” Oskyddad för vad? Vad är det hon behöver skydda sig från?
- ”Amina” Att män stör henne. Innan jag satte på mig *hijab* var situationen annorlunda än vad den är nu. I och med att jag har satt på mig mina kläder har jag skapat en gräns. När du kom hit exempelvis så sträckte du inte fram handen för att hälsa. Det kanske du hade gjort om jag inte varit klädd i *hijab* och *j’ilbab*. I vanliga fall så sätter *j’ilbab* en gräns som gör att kvinnor blir lämnade ifred. Det finns dessutom inom religionen olika uppgifter för män och kvinnor. Jihad krig exempelvis är en skyldighet som gäller män men som inte gäller kvinnor. Av naturliga skäl går det inte att uppnå fullständig jämställdhet mellan kvinnor och män. Det finns biologiska skillnader som det inte går att bortse ifrån. Religionen har tagit i betraktelse att män och kvinnor är olika och därför har olika behov.
- ”Eli” Sist vi talade med varandra så påpekade du att *dawa* och *riba’at* var två viktiga bestånds delar i din religiositet. Kan du utveckla det?
- ”Amina” Ja vi befinner oss i *riba’at* i det här landet. *Riba’at* är ett väldigt brett begrepp.
- ”Eli” Det breda begreppet intresserar mig mindre. Jag vill veta vad det innebär för dig?
- ”Amina” För mig är det en fråga om att vi befinner oss i ribbat här fram till domedagen. För mig är det viktigt att vara i mitt hemland och försvara det och värna om det. Men jag ser det inte bara ur ett nationellt perspektiv utan ser det även som en religiös idé. Det innebär att jag har som uppgift att försvara *umma* och dess heliga platser så som *Al-Aqsa*. För min del som muslim har jag en väldigt viktig målsättning och det är att bry mig om alla muslimer i världen och om *umma*. Det är varje muslims skyldighet.
- ”Eli” Har du någonsin träffat en muslim från Indonesien?
- ”Amina” Nej.
- ”Eli” Har du träffat muslimer från andra länder?
- ”Amina” Jag har träffat muslimer i Egypten.
- ”Eli” Kände du en stark gemenskap med muslimer i Egypten?

- ”Amina” Nej inte stark. Jag har släkt i Libanon.
- ”Eli” Har du varit där?
- ”Amina” Nej vi kan inte åka dit. Men jag har släkt där som är flyktingar från 1948 och som bodde i flyktinglägret *Nahar el Bared*. Efter den libanesiska arméns invasion av lägre har det tvingats att flytta till flyktinglägret *Badawi* längre söderut.
- ”Eli” Vad gör du för att utföra *dawa*?
- ”Amina” Allt som kan ha en positiv inverkan på andra människor. Som till exempel att hålla rent i de omgivningar som jag befinner mig. Att det ska vara rent på universitetet, i skolan där jag jobbar och på gatorna. Det är generella frågor men det gäller även sådant som är mer specifikt för islam.
- ”Eli” Försöker du övertyga andra kvinnor här i din hemstad som inte är religiösa till att bli mer religiösa?
- ”Amina” Ja. Jag önskar att alla de människor som jag möter ska vara närmare Gud.
- ”Eli” Vad gör du för det?
- ”Amina” Först och främst försöket jag förstå min religion bättre och bättre för att kunna förmedla den vidare. När jag började min masterutbildning fanns de sådana som attackerade islam. Det var en västerländsk forskare som forskade i islam och men som inte hade de rätta kunskaperna. Jag hörde en massa saker som inte var sant om islam och studenterna lyssnade som det var sant. Så jag kände att jag var tvungen att säga ifrån. Många gånger satt jag i klassen och funderade över vad jag skulle göra för att försvara min religion. Ett av mina uppdrag är att se till att religionen presenteras på ett riktigt vis. Varför går jag klädd i *hijab* och *j’ilbab* och påstår att jag är religiös om jag inte kan försvara min egen religion och presentera det på det rätta viset. *Dawa* är inte bara att försöka övertyga andra om att bli muslimer utan det kan även vara att bete sig på ett representativt och värdigt vis som muslim. Varje dålig beteende leder tyvärr till att människor generaliserar och säger att det är islam.
- ”Eli” Du har berättat för mig att du håller på med shiitisk poesi i ditt masterarbete. Du är sunnimuslim hur går det ihop?
- ”Amina” Shia är bara en annan tolkning....

- ”Eli” Jag vet vad shia är och om jag inte missminner mig så är det på något vis förknippat med begreppet *fitna*?
- ”Amina” Jag det stämmer att det har varit en konflikt i historien mellan *sunni* och *shia* men jag är av den uppfattningen att alla muslimer bör hålla ihop.
- ”Eli” Varför det?
- ”Amina” För att Gud ska bli nöjd. Och i koranen har Gud sagt att människan är född till att tjäna Gud.
- ”Eli” Men det finns ju ganska markanta skillnader mellan *sunni* och *shia* så varför.....
- ”Amina” Jag men när det gäller religionens grundläggande innebörd så är det samma för båda. Det finns visserligen olika förställningar om en del saker men de är marginella.
- ”Eli” Wahabiterna i Saudiarabien håller kanske inte med dig när det gäller shiamuslimer i Iran?
- ”Amina” Det är möjligt men jag presenterar bara min åsikt.
- ”Eli” Har du träffat shiamuslimer?
- ”Amina” Nej.
- ”Eli” Har du deltagit eller sett en *ashura* - ceremoni?
- ”Amina” Nej men det jag har sett på TV tycker jag inte om. Det är för dramatiskt för min smak. Jag har inte sagt att jag håller med om allt shiamuslimer gör eller tänker. Det finns mycket i deras ideologi som jag är emot. Men det hindrar mig inte från att vara tillsammans med dem och se att vi har uppfattningen om att Gud är en och att Muhammed är hans profet gemensamt.
- ”Eli” När ni var i Egypten på er bröllopsresa kände ni då en nära kontakt med muslimer i Egypten?
- ”Amina” Ja med vår guide. Han var egyptier och med honom kände jag gemenskap.
- ”Eli” Varför bara med honom?
- ”Amina” För att vi var mest upptagna med våra utflykter. Dessutom har egyptier ett problem med israeliska araber. Vi sa alltid att vi kommer från Jordanien.

- ”Eli” Men jag förstår inte. Vad har det med den muslimska gemenskapen att göra?
- ”Amina” Inträdesavgifterna i Egypten är olika för alla och är man palestinier oavsett om man kommer från Israel, Västbanken eller Gaza så betalar man som om man vore turist. Det är stora skillnader i pris.
- ”Eli” Det förstår jag inte alls. Får inte palestinerna stöd i Egypten?
- ”Amina” Nej inte det minsta. Egyptierna hatar palestinier precis som på alla andra platser i Mellanöstern.
- ”Eli” Jag förstår inte. Du berättar för mig att du känner en gemenskap med alla muslimer i världen och att du anser att det finns en *umma* en muslimsk gemenskap. Men när du kommer till Egypten där majoriteten är muslimer och där akademien *Al-Azhar* finns, knyter du inte kontakt med andra muslimer. Ni pratar inte med varandra.
- ”Amina” Jo vi pratade med andra muslimer men vi var där bara en vecka och då hinner man inte så mycket. Dessutom är det en fråga om vad det är för människor vi träffade. Vi såg i första hand fattiga människor som inte har mat för dagen och inte har orken att prata om *umma*. Däremot kommunicerar jag med min familj i Libanon genom internet.
- ”Eli” Men är det vad du kallar för en muslimsk gemenskap? Har du träffat muslimer i Jordanien eller på andra platser i världen?
- ”Amina” Nej, Men vi kan på TV se vad som händer på andra platser i den muslimska världen.
- ”Eli” Hur upplever du att din kontakt med *umma* får sitt uttryck?
- ”Amina” Först och främst har det att göra med att jag vill att alla muslimer i världen ska följa koranen det är en viktig målsättning för den muslimska gemenskapen och religiöst självförverkligande som är mycket viktigt. Dessutom försöker jag genom *dawa* vara i kontakt med människor.
- ”Eli” Ja men *umma* sträcker sig från Marocko till Indien och Kazakstan via Sudan och Etiopien?
- ”Amina” Ja det jag menar är att vi alla har gemensamt är tron på Gud. Och jag tror dessutom att det gäller alla människor som har en tro även om de inte är muslimer. Det gäller även judar och kristna.
- ”Eli” Men vad har det med *umma* att göra? *Umma* gäller som jag förstår det muslimer.

- ”Amina” Ja jag håller med dig. Islam består av två kategorier tro och gärningar. Gärningarna handlar mer om bön, allmosor och liknande. Tron innebär att tro på Gud och profeterna och domedagen.
- ”Eli” Vad händer på domedagen?
- ”Amina” Då är det avräkning.
- ”Eli” Vadå för avräkning?
- ”Amina” Det är som i skolan. Det sätts helt enkelt betyg. Har du svarat rätt på frågorna så får du ett bra betyg har du inte svarat rätt på frågorna så får du ett dåligt betyg. Har du inte följt din lärares instruktioner så blir betyget inte bra.
- ”Eli” Vad händer då?
- ”Amina” Då får man en ordentlig smäll. Då hamnar man helvetet.
- ”Eli” Vad händer i helvetet?
- ”Amina” Gud kan bestämma att de som inte gjort något bra hamnar i helvetet. Där hamnar de människor som är mycket onda och inte har gjort något gått.
- ”Eli” Vad händer i med dom?
- ”Amina” Där händer många saker och det finns många historier om det och då Profeten Muhammed begav sig till himlen från Jerusalem såg han även många saker som är knutna till helvetet.
- ”Eli” Som vad tillexempel?
- ”Amina” Grupper av människor.....som....[hon tvekar]
- ”Eli” Jag förstår inte om det är något man ska akta sig för måste man väl veta vad det är som så hemskt?
- ”Amina” Visst det finns mycket beskrivningar halva koranen talar om det. Där finns straff.
- ”Eli” Vaddå för straff?”Amina” Eld...människor bränns upp och föds på nytt och bränns upp och föds på nytt.
- ”Eli” Hmm... det låter inget vidare.
- ”Amina” Nej det är det verkligen inte. Men det är inte bara eld det finns andra plågor också som straff.
- ”Eli” Hur ser din dag ut?
- ”Amina” Domedagen?
- ”Eli” Nej en vanlig vardag?

- ”Amina” Jag går upp på morgonen och det första jag gör är att ta hand om barnen som är det första jag tar hand om för att få iväg dem till skolan eftersom min man redan är på jobbet. Jag går vanligtvis inte upp för att be *salat el-fajer* men vanligtvis så ber jag den ihop med *salat el-duhr*. Sedan tar jag barnen till skolan och den som är minst två och ett halvt år stannar med mig. Jag förbereder mat och gör andra hemsysslor. Sedan pluggar jag och leker med min son. Sedan ber jag hemma med min son.
- ”Eli” Varför ber du?
- ”Amina” Varför säger du tack till din lärare? Jag tackar Gud för allt han gjort och Gud har gjort allt. Jag älskar Gud mer än allt annat. Men än vad jag älskar mina föräldrar. Visserligen har mina föräldrar satt mig till världen men allt de gjort har varit möjligt på grund av Gud. Det är Gud som har gjort att jag lever han har gjort allt och han älskar mig.
- ”Eli” Så vad innebär bönen för dig.
- ”Amina” Det är direktkontakten mellan mig och Gud. Jag pratar direkt med Gud när jag ber.
- ”Eli” Känner du att du möter Gud när du ber?
- ”Amina” Absolut jag känner att jag är i direkt kontakt med Gud. Men inte alltid. För att uppnå det krävs det att jag är koncentrerad och tänker bara på det. Ibland uppnår jag det inte om jag ber och samtidigt tänker på mina barn och på hushållet. Ibland ber jag med mina barn. Dom gör efter mig. Min man ber vanligtvis i moskén. När jag bet ensam så är alla känslor riktade åt Gud. Med barnen är det viktigt och det har stor betydelse. Genom dom kan jag delvis förverkliga det jag vill åstadkomma med *umma* för dom är en del av *umma*. Kanske den viktigaste delen av *umma* för mig.
- ”Eli” Vad gör du sedan under dagen?
- ”Amina” Barnen kommer tillbaka och jag behöver förbereda åt dom. Ibland besöker jag familj eller åker till mina föräldrar i Nazareth. Jag måste också läsa ur koranen om jag har tid. Det finns perioder då jag läser varje dag. Men på senare tid har jag haft ont om tid. Jag tror jag lever min vardag som många andra lever sina vardagar. Religionen eller bönen innebär inget hinder för mig i vardagen.
- ”Eli” Du inte klädd i *hijab* och *j’ilbab* jämt förstår jag.

- ”Amina” Nej det är bara när jag går ut eller när det finns risk för att andra män än min man, min far eller mina kusiner ska se mig. Inom judendomen är det annorlunda vet jag.
- ”Eli” Är majoriteten här i samhället religiös?
- ”Amina” Nej.
- ”Eli” Som religiös muslim är du med andra ord alltid i minoritet. Både här och på universitetet. Hur känns det?
- ”Amina” Det stör mig inte. På universitetet stör det mig inte alls för där alla i minoritet. Det finns så många olika människor och föreställningar där så det stör mig inte alls. Där är alla minoritet. Här stör det mig mera. Här skulle jag vilja att alla närmade sig Gud. Men det vill inte alla göra. På universitetet har jag varit aktiv i en dawagrupp. Det var mycket framgångsrikt.
- ”Eli” Trivs du med ditt liv?
- ”Amina” Ibland är det bättre och ibland sämre. Men jag vill bara säga dig att om man är riktigt nära Gud så kan det aldrig bli dåligt eftersom det finns någon att alltid lita på. Gud ger mycket.

Intervju 15.

Tredje mötet med Amina 14 oktober 2010. Eftersom Amina ville att vi skulle få tala i lugn och ro och hennes tre livliga barn kräver mycket uppmärksamhet föreslog hon att vi i stället skulle träffas i staden köpcentrum istället för hemma hos henne. Där välde det in en hel busslast med skrikiga barn mitt under vår intervju. Jag är Eli.

- ”Eli” Sist pratade vi lite med varandra om relationen mellan kvinnor och män i koranen och jag skulle vilja att du berättade för mig hur du ser på texten i koranen som kan förstås som att den uppmanar mannen att slå kvinnan. Jag är medveten om att jag läst en översättning men det är så här förstår jag det jag läst. [*Här refererar jag till den omtalade texten*] Känner du till den suran?

- ”Amina” Ja jag känner till den men det är riktigt som du beskriver det. Förhållandet mellan man och kvinna är ett förhållande ska bygga på nåd och kärlek. Men ibland finns det problem i relationen och då blir frågan hur man ska lösa det? Först och främst ska man ta hjälp av någon utifrån som kan hjälpa till att lösa problemet om man inte klarar det själv. Om jag exempelvis försökt lösa problemet med min man och vi båda är överens om att vi inte klarar det själva så är det rekommenderat att ta in en tredje part. Det kan vara en nära släkting eller någon annan. Men den text som du refererar till i Koranen talar om sexuella relationer. Om en kvinna vägrar och inte vill ha sex med sin man så är meningen den att han ska hålla sig borta från henne. Han kan exempelvis lämna deras gemensamma rum och sova i ett annat rum men om hon fortsätter vägra i tre dagar då förändras situationen. Det är dock viktigt att påpeka att islam understryker att mannens rättigheter är beroende av att han först fullföljer sina skyldigheter mot kvinnan i fråga om att bemöta henne med respekt och så vidare. Han kan inte förvänta sig att ha sex med sin hustru om han inte först uppfyller sina skyldigheter.
- ”Eli” Vilka skyldigheter är det frågan om förutom att visa kvinnan respekt. Att vara en bra far? Försörja barnen och familjen? Vad är en mans skyldigheter?
- ”Amina” Ja det är en del av de hela. Men hans viktigaste skyldighet är att se till att hans hustru känner sig älskad. Kärlek helt enkelt. En kvinna kan inte ha sex med en man som hon inte älskar eller känner sig älskad av. Så om detta förekommer så kan inte kvinnan vägra enligt islam för då är allt bra. Så om han har tagit avstånd från henne under tre dagar och hon fortfarande inte vill torts att allt är som det ska så betyder det att kvinnan skiljer sig från det normala. Då tillåter islam att mannen ger sin hustru stryk, men det finns gränser för vad han får göra. Gränserna innebär att det inte får lämna några märken på hennes kropp. Därför är det mest frågan om en fysisk markering i syfte att visa att han är missnöjd och att det är något som inte är som det ska. Jag förklarar nu vad religionen säger inte vad som är min åsikt.
- ”Eli” Men vad är din åsikt?
- ”Amina” Det går inte att opponera sig mot religionen. Det är något som kommer från Gud. Det finns regler och lagar som jag följer hela mitt liv. Det

kan finnas sådant som jag inte förstår men då är det antingen fel på min förståelse eller på förklaringen inte på guds uppamning. Men jag skulle aldrig acceptera att min man slog mig.

- ”Eli” Inte ens om han inte lämnade märken efter sig?
- ”Amina” Varken med märken eller utan. Jag skulle aldrig acceptera att min man slog mig. Det skulle både såra mig och kränka mig och islam är en religion som värnar om kvinnors värdighet.
- ”Eli” Men uppstår det inte problem om något och ena sidan står skrivet och du å andra sidan säger att du inte accepterar det? Det leder ju till att du i princip kan välja vad du vill ur koranen och säga det accepterar jag inte och det accepterar jag inte?
- ”Amina” Jag kan inte som princip säga att jag inte accepterar det som står. Det som står är alltid rätt. Däremot kan jag låta bli att acceptera en förklaring eller tolkning. Eller så är det så att jag inte riktigt förstår förklaringarna. Islam är en kärlekens religion och då är det omöjligt att en text ur koranen skulle kunna tolkas som något annat utan att tolkningen är fel.
- ”Eli” Men kan man inte förstå det som står i koranen som att mannens vittnesmål i en shariadomstol är mer värd än en kvinnas vittnesmål?
- ”Amina” Nej. Absolut inte. Om jag skulle anklaga min man för att vara tillsammans med andra kvinnor så måste jag komma med ett visst antal vittnen det är samma antal som han måste komma med om han vill anklaga mig för det samma.
- ”Eli” Men även du säger ju att en kvinnas vittnesmål kan vara mindre värt än en mans?
- ”Amina” Ja, jag själv intyga att det finns situationer där mitt vittnesmål skulle vara mindre värt än en mans.
- ”Eli” Varför tror du det?
- ”Amina” Det är inte jag som tror det. Det är vad religionen säger.
- ”Eli” Men vad säger du?
- ”Amina” Jag anser att kvinnor ofta tappar den rationella kontrollen över sina känslor. Jag är kvinna och jag tror på det.
- ”Eli” Tror du att det får konsekvenser även i det dagliga livet?

- ”Amina” Ja. Jag kan ge dig ett exempel. Under de senaste månaderna har jag varit mycket känslig och irriterad. Det vet du. Vi talade om det på telefon. Flera gånger bad jag min man att skilja sig från mig.
- ”Eli” Varför?
- ”Amina” Jag var obalanserad i själen och mina känslor. Jag var i total obalans.
- ”Eli” Varför?
- ”Amina” Det fanns några anledningar.
- ”Eli” Vad för anledningar?
- ”Amina” Flera. Men vi kan inte tala om det.
- ”Eli” Hade det med honom eller med dig att göra?
- ”Amina” Det hade med mig att göra och jag bad honom flera gånger om att vi skulle skiljas. Men han är en fantastisk man han är min prins min hjälte.
- ”Eli” Superman?
- ”Amina” Absolut superman [*hon skrattar*]. Och eftersom han är man och rationell och inte bara låter sina känslor styra så accepterade han inte direkt min önskan att skilja vi skulle skilja oss. Problemet var att jag inte var lugn och samlad. Jag ville ändra på allt. På hela mitt liv.
- ”Eli” Gäller det även religionen?
- ”Amina” Nej inte religionen.
- ”Eli” Så vilket vis ville du förändra ditt liv?
- ”Amina” jag vet inte jag ville bara förändra. Min man var inte problemet egentligen förutom i ett avseende.
- ”Eli” Vilket då?
- ”Amina” Det romantiska avseendet. Hur han visade mig sin kärlek. Med det var jag inte nöjd. Eller hans förståelse av hur jag som kvinna vill att han ska visa mig sin kärlek. Jag tror att även jag missade i det avseendet.
- ”Eli” Tog hjälp utifrån?
- ”Amina” Ja.
- ”Eli” Av en religiös person?
- ”Amina” Nej av min läkare som dessutom är en vän till familjen. Jag var så irriterad och omöjlig. Du kommer väl ihåg hur jag var när du ringde?
- ”Eli” Ja du var verkligen uppskruvad.
- ”Amina” [*Hon skrattar*] Nu är jag lugn igen.

- ”Eli” Jag förstår. Men räcker det du beskriver som kvinnligt känslösamt och manligt rationellt för att shariadomstolarna ska bemöta män och kvinnor olika?
- ”Amina” De bemöter inte män och kvinnor olika utan snarare utifrån deras förutsättningar. Det finns ju skillnader mellan män och kvinnor. De skillnaderna måste ju domstolen ta hänsyn till.
- ”Eli” hur tror du att det påverkar andra omgivningar? Tror exempelvis att en kvinna kan lyckas lika bra som en man studierna?
- ”Amina” hon kan lyckas bättre än en man med studierna.
- ”Eli” i vilka fler avseenden tror du att hon kan lyckas bättre än en man?
- ”Amina” Jag menade inte att skillnaderna ger kvinnorna ett sämre utgångsläge i livet utan snarare är vi vissa avseenden är olika.
- ”Eli” Känner du dig jämställd i familjens beslut med din man?
- ”Amina” Absolut. Om jag inte är delaktig i alla beslut så blir det inte bra hemma det lovar jag dig.
- ”Eli” Finns det något inom islams om du skulle vilja ändra på?
- ”Amina” Ingenting. Däremot skulle jag ändra på vissa tolkningar. Islam är en dynamisk religion som passar för alla tider på alla platser. Det är faktum. Islam finns överallt i världen och fungerar. Muslimer finns överallt i världen och kommer överens med sina omgivningar. Men problemet är hur tolkningar ska förstås.
- ”Eli” Vem är enligt dig i dag en auktoritet inom tolkningen av koranen som du lyssnar på? *Al- Azhar*?
- ”Amina” Absolut inte! Från *Al-Azhar* kommer det *fatwa* som är ytterst extrema. Som muslimsk kvinna är det viktigt att jag är medveten om allt som händer inom religionen och inte bara acceptera vad den ene eller andre säger utan snarare skapar min egen förståelse av det jag läser.
- ”Eli” Bör jag förstå det som att du anser att du kan tolka islam efter ditt eget förstånd?
- ”Amina” Det finns gränser. Vissa saker står tydligt.
- ”Eli” Men har du ändå rätten till att göra din egen tolkning?
- ”Amina” Naturligtvis. Jag behöver inte förlita mig på någon imam eller shejk som säger något. Jag har mitt eget förstånd att använda mig av. Det

finns de som säger fel saker. De finns *fatwa* som ibland dyker upp som det helt enkelt inte går att acceptera. Det är omöjligt.

- ”Eli” Men för 30 år sedan såg det väl annorlunda ut?
- ”Amina” Men islam kräver av oss att alla ska vara medvetna om vad de gör och varför och inte bara följa auktoriteter utan att själva tänka. Det är enligt islam varje människas skyldighet att skaffa sig en hög utbildning så att han kan vara medveten om vad det är han göra och inte bara förlita sig på någon auktoritet.
- ”Eli” Kan jag förstå som att du tycker att människor som följer en religiös auktoritet utan att reflektera över vad de gör egentligen inte lever i enlighet med islams föreskrifter?
- ”Amina” Precis. Det är vad jag säger.
- ”Eli” så vem är då *egentligen* den nuvarande auktoriteten. Qaradawi?
- ”Amina” Nja en del av det ha säger håller jag med om och andra saker håller jag inte med om. Jag har ingen skyldighet att hålla med någon bara för att han gör anspråk på att vara en religiös auktoritet. En tolkning måste stämma överens med det jag tror på.
- ”Eli” Låt förstå för säkerhets skull. Du ger dig själv rätten att välja tolkningar som passar dig, du är kvinna och anser dig ha rätten att tolka och acceptera efter eget förstånd så som du upplever religionen?
- ”Amina” Ja så kan man säga.
- ”Eli” *Fitna*?
- ”Amina” Absolut. Vi lever i *fitna* i dag. Men jag vill förklara ensak. Det finns en grund islam vilar på och det är koranen och *sunna*. Det är det enda som jag måste följa men jag har ingen skyldighet till att acceptera någon annans tolkning av dessa texter som inte passar mig.
- ”Eli” Vill du alltså påstå att den muslimska världen befinner sig i *fitna* trots allt?
- ”Amina” Det jag vill påstå är att om alla muslimer skaffar sig god utbildning så kan alla muslimer förstå våra heliga skrifter rätt. Då behövs det ingen auktoritet som tolkar åt oss. Du vet islam är uppdelat i *shia* och *sunni*. Hos shia finns ingen *fitna*. Där går det inte att opponera sig mot det religiösa ledarskapet. Det går inte att säga emot. Även om de tolkar fel så

går det inte att opponera sig. Alla måste följa vad den religiösa auktoriteten inom shia säger.

- ”Eli” Men är inte det bra? Det blir ordning och enhet.
- ”Amina” Det finns både för och nackdelar. Nackdelen är att jag inte är jag om jag måste följa en religiös auktoritet utan blir som honom istället. Jag förlorar mitt jag. Islam förväntar sig av mig att jag bevara min identitet och min person och inte bara viljelöst följa auktoriteter. Fördelen med ordningen och gemenskapen när inte *fitna* råder är att *umma* blir starkt. Då bryr sig alla om varandra och tar hand om varandra i den muslimska gemenskapen. Men tyvärr som det är idag så finns det många olika teorier och idéer som också är beroende av hur politiken ser ut i olika länder där religionen utnyttjas i politiska syften. Jag är ledsen över att *fitna* råder det är inget jag önskar men så är det nu. Men *fitna* inom islam är inget nytt vi har alltid haft det i någon form.
- ”Eli” Kan man säga att den ökade utbildning bland muslimer är en av orsakerna bakom dagens *fitna*?
- ”Amina” Det är min skyldighet enligt islam att ifrågasätta vad de religiösa auktoriteterna säger. De är också bara människor och kan också göra fel.
- ”Eli” men tror du inte att du ser saker och ting på ett annat vis än den som inte har någon bildning?
- ”Amina” Självklart är det så. Men det är varje muslims skyldighet att utbilda sig så att vi ska kunna förhålla oss till vad koranen säger. Det går inte att förstå koranen utan utbildning. Hur ska jag kunna läsa koranen och förstå den om jag inte kan läsa? Jag måste naturligtvis ha en utbildning som gör det möjligt för mig att förstå koranen. Det är en uppamning från gud, Vaddå...tror du att jag lyssnar på vad Qaradawi säger och sedan gör det och färdigt? Så är det inte om mitt förstånd säger mig att han har fel så kan jag naturligtvis inte följa det han säger. Jag har en skyldighet att förstå vad som står koranen. Men det som ger mig styrkan att förstå och läsa koranen. Eller ger mig styrka till att vara en stark, bildad och självständig kvinna det är gud. Det är gud som ger mig styrkan.
- ”Eli” Tror du att det tillstånd av *fitna* som islam befinner sig håller på att förändra islam? Och om du tror det på vilket vis tror du att islam kommer att förändras?

- ”Amina” Det är klart att vi är på väg mot förändringar. *Dawa* förändrats exempelvis. Det finns nu en ny rörelse som är mycket dynamisk och mycket mer öppen. Rörelsen är inte definitiv åt något håll utan har funnit en väg i mitten. Den accepterar varje människa som den är och är varken dömande eller krävande. Rörelsen menar att Gud har skapat allt och är tolerant mot sin skapelse. Förr så var det mer en fråga om kontroll den nya rörelsen vägrar acceptera den kontrollen och vill hellre framhäva guds kärlek. Jag är övertygad om att gud visar mig kärlek exempelvis genom att han låtit mig sitta här och prata med dig om religionen. Den nya rörelsen söker efter islams sanna kärna och vill visa de positiva sidorna av islam inte den dömande eller auktoritära sidan. Den är heller inte politisk den ägnar sig endast åt religionen.

Intervju 16.

Tredje Mötet med Abir i Haifa 18 oktober 2010. Mötet sker i ett rum på universitetet.

- ”Eli” Känner du till suran som jag talar om?
- ”Abir” Nej jag har aldrig hört talas om den.
- ”Eli” Det finns naturligtvis olika tolkningar till den men den finns.
- ”Abir” jag känner inte till den men i min egen logik så kan jag tänka hålla med om tanken. Det är nog inte en fråga om att slå kvinnor utan snarare en fråga om att skrämma eller tillrätta visa. Det är som gud gör. På olika vis kan Gud markera för mig att jag gjort något felaktigt och genom olika handlingar tillrättavisa mig. Om jag tillexempel misslyckas på en skrivning så är det Guds sätt att visa mig att jag gjort något fel. Det är som om Gud slår mig för att jag ska tänka på vad det är för fel jag kan ha gjort.
- ”Eli” Men i koranen står det inte så vitt jag vet att kvinnan har liknande rättigheter att tillrättavisa mannen? Tror du att koranen uppmanar till att ge kvinnor och män olika rättigheter?

- ”Abir” naturligtvis. Hela livet är det skillnad mellan kvinnor och män. Men det förminskar inte kvinnans värdighet tvärtom tillför det henne värdighet respekt. Det går inte att göra allt jämställt mellan kvinnor och män. Det går inte att jag arbetar som en man eller att jag klär mig som en man. Det måste finnas skillnader så att alla har sin plats och sin värdighet. Jag för att det ska finnas skillnader men inte i alla avseenden.
- ”Eli” I vilka avseenden tycker du att det inte ska finnas skillnader?
- ”Abir” för min del är det bra om mannen är starkare än kvinnan och det är bra om mannen har sista ordet...Det finns något om mig som du inte känner till. Jag har träffat en ny man och vi har umgåtts ett tag. Han ska nu träffa mina föräldrar och det är möjligt att vi om några månader förlovar oss. Jag tycker det är bra att min man har ett övertag i ordet. Det klart att det ska finnas ömsesidig respekt, kärlek och samtal. Det är viktigt att i ett par vara överens. Men det är också viktigt att det sista ordet kommer från honom.
- ”Eli” Vem är han? Vad gör han?
- ”Abir” Han har läst en sjukvårdsutbildning på universitetet och är sjukvårdare. Nu söker han jobb på olika sjukhus i Israel.
- ”Eli” är han religiös?
- ”Abir” När jag lärde känna honom så var han inte så religiös då brukade han bara be. Han var liksom inte övertygad. Han var som alla andra unga män. De ber lite men tycker ändå att det är kul att gå ut med sina vänner och kommentera när de ser vackra flickor. Han levde inte ett religiöst liv. Vi var först kompisar. Han bodde också i studentbostäderna som jag. Vi brukade träffas och tala med varandra om olika ämnen politik och religion vi talade om alla frågor. Då insåg jag att vi hade mycket att prata om och att vi hade mycket gemensamt. Han har en ståt tro i sitt hjärta. Men ibland så lägger det åt sida och ängar sig istället åt annat. Nu har vi börjat lära känna varandra ännu bättre och jag förklarar för honom hur viktigt det är med stark tro. Han brukade slarva med bönerna ibland bad han alla fem på en gång eller så hoppade han över en av dom. Men jag förklarade för honom att det är bättre att be bönerna på rätt tid och gav honom en bok som handlar om religionen i det dagliga livet. Han tyckte om boken. Det var för ett år sedan. Nu ber han alla bönerna i rätt tid och har blivit strakare i sin tro. Nu är han på rätt väg.

Även om han lever som alla andra människor är hans tro starkare nu än vad den var tidigare.

- ”Eli” Var anser du att gränsen går? Får man en man slå en kvinna?
- ”Abir” Nej de får han inte. Men du måste förstå det finns situationer som är problematiska. Det finns exempel på situationer då kvinnor beter sig väldigt illa.
- ”Eli” Vad gör dom då?
- ”Abir” Om de stjälar, eller talar illa om andra och mannen försöker förklara för henne att det är fel. Men hon ändå inte förstår och fortsätter bete sig illa då får han slå henne. Men inte hårt. Inte så det skadar henne utan bara som en tillrättavisning. Mest för att skrämma henne så att hon förstår att det hon gör inte är bra.
- ”Eli” men vad händer om en man beter sig illa på samma vis? Vad har då kvinnan för rättigheter?
- ”Abir” För min del så kan ord göra mer illa än ett slag. För min del har jag mina vägar att visa en man att jag tycker att det han gör är fel utan att behöva slå någon. Jag kan förklara att hans väg inte är den rätta och att han istället bör välja min väg.
- ”Eli” Var tycker du att det bör förekomma jämställdhet mellan män och kvinnor och var tycker du att det inte bör förekomma?
- ”Abir” Det ska förekomma jämställdhet i studier. Både kvinnor och män ska få studera vad de vill och ha rätt att själva få välja vem de vill gifta sig med.
- ”Eli” hur tycker du att besluten i hemmet ska fattas. Om vi tänker oss att både du och din man tjänar pengar vem ska bestämma hur pengarna ska förvaltas i familjen?
- ”Abir” När det gäller min nya vän så är han beroende av mina råd. Jag tror inte att han kan klara sig utan mig. Mitt ord och mina råd är viktiga för honom. Han tycker om att jag ger honom råd om vad han ska göra och hur han ska lösa sina problem.
- ”Eli” Betyder det att det finns situationer där du känner dig starkare än honom?
- ”Abir” Det kanske finns situationer där han är starkare än vad jag är och ibland finns det situationer då jag är starkare än vad han är och ibland är vi starkast tillsammans.

- ”Eli” Kan han bestämma att du inte ska arbeta på en viss arbetsplats?
- ”Abir” Nej, men han kan tala om för mig att han inte tycker om att jag arbetar på en viss arbetsplats.
- ”Eli” Kan du ha samma förhållningssätt till hans arbetsplats?
- ”Abir” Det har jag redan. Han jobbad på ett ställe här i Haifa som jag inte tyckte om. Jag sa inte till honom att han inte skulle jobba där men jag uppmanade honom till att inte göra något dumt. Han jobbad på en kabel-tv kanal här i Haifa. Där finns det massor av kvinnor som inte håller på sig. Så jag vill att han ska hålla sig inom gränserna.
- ”Eli” När du vill få vägledning i religiösa frågor, vilken auktoritet vänder du dig till då?
- ”Abir” De som är viktiga är inte de som jag vänder mig till. Det räcker att det finns en koran, en religion och en Gud. Jag kan själv läsa och förstå vad som är bra för mig, för mitt liv och min religion.
- ”Eli” Men finns det ingen lärd person som du vänder dig till?
- ”Abir” jag förstår inte riktigt hur du tänker...jag har min familj, det finns internet och det finns böcker där jag själv kan läsa mig till det jag vill veta. Det är mycket enkelt att själv ta reda på vad som är den rätta riktningen eller den rätta vägen. Ibland kan det förekomma dilemman att ta ställning till men det är oftast i ganska oviktiga frågor.
- ”Eli” Kan du ge mig ett exempel på ett dilemma?
- ”Abir” Du förstå väl att det också finns en massa olika idéer och förklaringar på olika frågor? Men det vet jag inte heller så mycket om.
- ”Eli” Men du vet väl att det finns auktoriteter som tidigare i historien har sagt att kvinnor inte ska studera eller arbeta utan hålla sig hemma och en del tycker det även idag.
- ”Abir” Ja vet men dom har fel.
- ”Eli” Vem har sagt att dom har fel? Har du någon auktoritet som säger motsatsen?
- ”Abir” Jag har profeten, koranen och *sunna* det räcker för mig.
- ”Eli” men du vet att det funnits perioder i islams historia då auktoriteter varit viktiga?
- ”Abir” Ja...men kanske har det att göra med där jag bor. Vi som bor här i Israel lever ett annorlunda liv. Vi lever inte som de i Saudiarabien eller i

Jordanien eller i Kuwait. Säkert är det vad som skiljer mig från dom. Hos dom finns det en hierarki här finns inge sådant för jag lever inte i ett muslimskt land jag lever i Israel.

- ”Eli” Men det du säger är också att du själv bestämmer hur du ska förstå religionen? Stämmer det?
- ”Abir” Ja det finns måna vägar att nå till kunskapen. Som jag sa det finns böcker det finns internet. Men om någon vill vända sig till en auktoritet så går väl det också bra. Det är också en bra väg till att få veta hur man ska göra. Men jag känner inget behov av det. Kanske kommer den dagen när jag står inför ett mycket stort dilemma och bestämmer mig för att fråga någon, då kommer jag att göra det.
- ”Eli” Men om alla gör som dom vill då blir det kanske *fitna*?
- ”Abir” jag vet att det finns människor som lever på ett annat sett än det jag gör. Det finns människor som är analfabeter som inte kan läsa. Hur ska dom kunna veta vad som är rätt. Det finns människor som bara äter, arbetar och sover som inte lever sina liv. Vi lever alla annorlunda. Jag säger inte att dom har fel men vi lever annorlunda och jag lever mitt lev utifrån det jag förstår är rätt för mig.
- ”Eli” Finns det något du skulle vilja ändra på i islam?
- ”Abir” Det finns många diskussioner om hur kvinnor ska klä sig. Det finns de som tycker att kvinnor ska täcka sitt ansikte och klä sig i *niqab*. Det finns sådana som menar att kvinnor ska bära *j’ilbab* men jag vill klä mig som jag vill. Det är diskussionen som jag tycker är lite dum. Jag tycker inte det är så viktigt hur man klär sig. Sedan tycker jag att det *shia* gör när det går omkring och skadar sig själva så de blöder är fel. Jag vill inte såra någon men det kan inte vara rätt. Det kan inte vara rätt att visa Gud att man kommer ihåg just den dagen på det viset. Tror du inte att det har med din utbildning att göra?
- ”Eli” Hur ser ditt liv ut om fem år?
- ”Abir” Då har jag gift mig liten familj med högst fyra barn. Min dröm är att bli rektor i en skola så jag läser nu både matematik och utbildnings administration. Jag ser mig själv som lycklig. Jag vill vara glad för jag är en glad och positiv person. Men jag tror att vissa saker kommer att förändras

även om det inte påverkar mig direkt. Det finns vissa saker inom politiken som stör vår ro.

- ”Eli” Vad skulle det vara för något?
- ”Abir” Krig. Kanske med Iran kanske med Libanon.
- ”Eli” Oroar dig Iran?
- ”Abir” Kanske inte just Iran men jag är orolig för att det kanske blir krig. Det finns en sak till som oroar mig. Det är det lagförslaget som Liberman kommit med. Det ger en obehaglig känsla.
- ”Eli” Så vad gör du när du blir orolig?
- ”Abir” Jag ber till Gud om att vi ska få ha det lugnt och det ska vara fred här.

Intervju 17.

Fjärde mötet med Manar i Haifa 25 oktober 2010. Mötet sker i ett tomt klassrum på universitetet. Manar var stressad Jag är Eli.

- ”Eli” Berätta lite för mig vad det är som har hänt. Du sa nyligen till mig att ditt liv är svårt nu. Vad är det som har hänt?
- ”Manar” Min situation har förändrats. Tidigare var jag bara student. Jag bodde i studentbostäderna och studerade. Det enda jag behövde tänka på var att lyckas. Min familj stöttade mig i allt för att jag skulle lyckas med mina studier. Fortfarande försöker alla ge mig stöd i att också vara hustru och mor. Allt ska ordnas hemma. Sköta om hemmet. Laga mat. Förbered mat åt mig till universitetet. Förbereda barnet på morgonen för att ta henne till min svärmor eller till min mor. Det är mycket ska göras. Jag går upp klockan fem på morgonen för att hinna förbereda allt som ska förberedas och även ta vara på mig själv innan jag måste ge mig iväg. Dessutom förbereder jag min mans kläder och hans mat till jobbet. Sedan tillslut så är det dags för mig att ge mig av till universitetet.
- ”Eli” Hjälper inte din man dig?
- ”Manar” Han kommer hem sent på kvällen. Ibland sex eller sju på kvällen efter en hård arbetsdag. Han förväntar sig att jag ska hjälpa honom.

- ”Eli” Upplever du att du genom religionen kan uppnå den jämställdhet som du skulle vilja ha?
- ”Manar” Ja...
- ”Eli” Hurdå?
- ”Manar” Min man jobbar jag studerar. Jag förbereder vissa saker åt honom som han inte klarar av. När jag är trött så säger han inte till mig att jag måste jobba eller göra saker. Han uppmuntrar mig till att vila. Han försöker inte tvinga mig till att laga mat eller förbereda saker. Om jag säger att jag är trött så är det okej för han del. Då gör han det som behövs och när jag har vilat så hjälper jag honom.
- ”Eli” Tror du att det är tack vare religionen som ni lyckas komma överens eller är det något annat. Det finns nämligen en sura som kan tolkas som att den ger mannen möjlighet till att slå kvinnan om hon inte gör det hon ska. Känner du till den? Vad säger du om det?
- ”Manar” Vi kvinnor tänker bara på romantik. Det är vad vi har huvudet. När vi inte håller på den raka vägen utan zigzaggar så behöver vi någon som kan hjälpa oss att hålla oss på den raka vägen och det blir vår make.
- ”Eli” Söker inte män också romantik?
- ”Manar” Inte som kvinnor. Inte alla och inte hela tiden.
- ”Eli” Men alla kvinnor söker romantik hela tiden?
- ”Manar” Ja
- ”Eli” Skulle du acceptera att din man slog dig.
- ”Manar” Nej.
- ”Eli” Hur förstår du då den text som vi talar om?
- ”Manar” Jag väntar inte på att min make ska tillrättavisa mig. Jag vet vad dels vad jag ska göra, dels vad religionen förväntar sig av mig. Jag vet vad all förväntar sig av mig.
- ”Eli” Men vad en del förväntar sig av dig kanske andra inte förväntar sig av dig. De kanske förväntar sig något helt annat av dig? Det man förväntar sig av dig hemma är inte det samma som man förväntar sig av dig här på universitetet.
- ”Manar” Här förväntar man sig av mig att jag ska sköta mina studier och klara mina tentor så att jag kan fortsätta nästa år. Hemma i byn handlar inte förväntningarna om studier utan om det dagliga livet.

- ”Eli” Finns det skillnader i det dagliga livet mellan kvinnor och män enligt dig?
- ”Manar” Naturligtvis. Hos kvinnor är det så annorlunda mot vad det är hos män. Hos männen är det frågan om arbete och att fungera på arbetsplatsen både med arbetskamrater och chefer. Kvinnor som umgås med andra kvinnor i byn gör inte annat än skvallrar om andra. Det är en röra utan like. Går du in i den röran kommer hela ditt liv bli en enda röra. Men inte bara det. Min make har förväntningar på mig och min familj har förväntningar på mig.
- ”Eli” Så var kommer religionen in i bilden?
- ”Manar” Religionen hjälper mig att sätta gränserna. När jag pratar med en annan kvinna så vet jag med hjälp av religionen var gränsen går för vårt samtal. Religionen hjälper mig att sätta gränserna för mitt förhållande till min man och till min familj.
- ”Eli” Och på universitetet?
- ”Manar” Även här hjälper religionen mig att sätta gränser.
- ”Eli” När du söker efter dessa gränser hur hittar du dem. Vänder du dig till någon auktoritet, läser du i koranen? Vad gör du?
- ”Manar” Först och främst växte jag upp i en religiös familj. Min far har lärt mig lite.
- ”Eli” Men vad gör du om din far inte kan svara? Vilken auktoritet vänder du dig till då?
- ”Manar” När jag var yngre var det mina föräldrar som hjälpte mig men nu kan jag läsa i koranen. Jag kan läsa själv. Jag kan själv läsa koranen och förstå vad som är rätt och gör och vad som är fel.
- ”Eli” Men du vet att det finns de som menar att man bör vända sig till traditionellt utbildade auktoriteter när man står inför ett religiöst dilemma?
- ”Manar” Min väninna gjorde det. Hon var med barn. I femte månaden fick hon veta av läkaren att fostret inte skulle överleva. Eftersom abort är förbjudet enligt religionen efter tre månader så gick hon till en lärd man. Han sa att hon inte skulle göra abort utan vänta eftersom även läkare kan ha fel ibland och ingen kan veta vad Gud har för avsikter. Det gjorde hon. Barnet föddes och det var ett fantastiskt vackert barn. Men barnet dog två timmar senare. Hon sa till mig att hon var glad att hon hade fått den stunden

med sitt barn och att det slutligen blev Gud som fick avgöra vad som skulle ske.

- ”Eli” Du har sagt till mig att det finns jämställdhet mellan dig och din man. Samtidigt är det ju så att du är utbildad vilket han inte är. Samtidigt har du förklarat för mig skillnaden mellan kvinnor och män samt hur religionen uppmanar till jämlikhet. Kan du utveckla det?
- ”Manar” Det finns kvinnor som skaffar sig utbildning och går sedan med näsan i vädret och ser ner på sina män och sin omgivning som inte har utbildning. De påpekar hur mycket de tjänare och talar om för sina män att de inte kan tala om för dem vad kan eller inte kan göra längre. Dom kvinnorna ställer till med svårigheter både för sig själva och sina män. Tillslut blir avståndet mellan dem och deras män mycket stort. Jag kan göra samma sak och tala om för min man att han inte får tala till mig på ett visst sätt eller ställa andra krav och påpeka att jag nästa år har min kandidat examen och vad jag kommer att tjäna varje månad, att jag själv bestämmer över mitt eget liv och så vidare. Men då skapar jag oreda och röra i mitt liv. Livet är så enkelt. Jag arbetar hårt han arbetar hårt båda kommer vi hem trötta. Jag vill, när jag är färdigutbildad, dela mitt liv med min man och varken försöka vara bättre eller sämre än honom.
- ”Eli” Hur får du ihop det med religionen och koranen?
- ”Manar” Religionen talar om respekt och jämställdhet inte att se ner på en annan människa för den inte har någon formell utbildning. Eller att någon som jobbar på ett bygge är sämre värd än den som har en akademisk utbildning. Samhället behöver både lärare och byggnadsarbetare. På så vis använder jag religionen i praktiken. Det gör inte andra.
- ”Eli” Vad betyder det att du använder religionen?
- ”Manar” Du kan läsa något och sedan använda det i ditt dagliga liv. Andra läser bara och glömmer vad de läst fem minuter senare. Men när jag läser förstår jag att det sättet som jag vill leva på är rätt.
- ”Eli” Men tror du inte att det du läser går att förstå på olika vis?
- ”Manar” Jo men det är dom som vill leva utan gränser som förstår det på ett annat sätt.
- ”Eli” Men kan det inte finnas någon som påstår sig vara religiös men ändå förstår texten och gör på ett annat sätt än vad du gör?

- ”Manar” Ja så är det. Du har ju själv sagt att du talat med oss alla och att vi ger olika svar.
- ”Eli” Tror att det är någon skillnad på hur det var förr och hur det är nu?
- ”Manar” Jag tror det är annorlunda nu. Nu kan alla läsa. Alla vill veta och alla har en åsikt. Förr var kvinnan bara i hemmet och visste inget annat.
- ”Eli” Är din man mer religiös i dag än vad han var tidigare?
- ”Manar” Nej han är inte en sådan man som är antingen religiös eller icke religiös. Han är mitt emellan.
- ”Eli” Hade du velat han var mer religiös?
- ”Manar” Ja.
- ”Eli” Vill han att du ska vara mindre religiös?
- ”Manar” Nej.

Intervju 18.

Mötet med Erina i Haifa 27 oktober 2010. Efter svårigheter att nå henne träffade jag henne av en händelse utanför biblioteket. Vi talade kort med varandra. Hon gav mig sitt nya telefonnummer och bad mig att inte ge det till någon av hennes väninnor. Erina hade en buss att passa men vårt möte genomfördes under lugna förhållanden i ett tomt klassrum på universitetet. Namnet på hennes nuvarande man Hamis är påhittat för att skydda hennes identitet. Jag är Eli.

- ”Eli” Du har gift dig? Hur blev det så?
- ”Erina” För några månader sedan kom en man som jag fått extralektioner av hem till mig och bad min far och min kusin om att få gifta sig med mig. Min familj gick inte med på det först. De ville inte att jag skulle flytta från byn. Där tycker dom att jag säkrare. Det fanns andra män i byn som var intresserade av mig men jag var inte intresserad av dem. Jag lyssnade varken till min far eller min kusin. Istället höll jag mig på avstånd från dom och vägrade tala med dom. Vi talade inte med varandra under några månader och jag höll mig för mig själv. Till slut gick dom med på mitt beslut. Jag fick som jag ville. Mahmod är en fantastisk man. Det är svårt att i ord beskriva det är en känsla. Han älskar mig. Han brukade skicka mail till mig och förklara sin kärlek till mig. Det är en hemlighet. Inge får veta det.

Mahmod är också en troende person och vill inte att någon ska få veta att han skrev sådana mail till mig. Vi talade också med varandra på telefon ofta. Till slut sa jag till honom att det inte passade mig att ha kontakt med honom i hemlighet. Jag ville att det skulle vara officiellt. Han hade inga problem med det och det var då han kom till min familj och bad dom om att få gifta sig med mig. Min kusin gav mig sitt stöd. Jag ville varken ha en stor förlovning eller ett stort bröllop. Dessutom hade jag en stressig period på grund av mina tentor. Ingen visste något inte ens mina väninnor. För sju månader sedan gifte vi oss i ett litet bröllop och nu har vi flyttat.

- ”Eli” Trivs du där du bor nu?
- ”Erina” Jag trivs där Mahmod är.
- ”Eli” Vad säger din familj idag?
- ”Erina” Dom ser att jag är lycklig och är glada för min skull men samtidigt påpekar de hela tiden för mig att det finns många kvinnor som stannat i byn trots att de har både arbete och familj. Jag är mycket lycklig i mitt liv. Mahmod hjälper mig med allt. Han hjälper mig hemma, han hjälper mig med mina studier.
- ”Eli” Vad gör han?
- ”Erina” Han är dataingenjör och har jobbat på Intel. Nu jobbar han på ett företag i Galileén.
- ”Eli” När vi sist träffades och du gav mig ditt telefonnummer så bad du mig att inte ge det till någon annan av dina väninnor. Varför?
- ”Erina” Det är en historia som bara jag och min man känner till. Jag har inte talat om det med någon annan. För ett drygt år sedan var Manar och jag bästa vänner. Vi hade en mycket bra kontakt och pratade om allt. Mahmod gav oss två och några kvinnor till stödlektioner i matematik. Jag vet inte vad som hände. Men Manar började skvallra till honom om vad jag gjorde. Vem jag pratade med, var jag gick och vad jag sagt till henne. Allt jag sa eller gjorde berättade hon för honom. Jag vet inte varför hon gjorde det och jag visste inte att hon gjorde det. Det fick jag veta senare. Kontakten mellan Manar och mig var hela tiden som vanligt. Plötsligt en dag berättade Mahmod för mig att Manar berättat för honom att min far hade orsakat min mors död. Det stämmer inte för det första. Men jag visste inte vad jag skulle göra. Om jag skulle tala med henne? Han sa att han bara berättade för mig

det han fått veta av henne. Jag grät hela dagarna. Jag som aldrig missar en dag på universitet var borta i två dagar. Jag stannade hemma och mina föräldrar anade att jag dolde något. Mig gjorde hela historien mycket ont. Det var dessutom en historia som jag inte berättat för henne. Jag förstod inte varifrån hon fått den historien. Dessutom kändes det som hon berättade allt som jag i förtroende berättat för henne. Alla mina hemligheter om min relation till min familj som jag berättade för henne förde hon vidare till honom både över telefon och på mail. Jag förstod inte varför och funderade på att fråga henne varför hon gjorde så. Till slut bestämde jag mig för att istället hålla mig borta från henne och inte ha någon kontakt alls. Jag svarade inte på telefon när hon ringde dessutom bytte jag telefonnummer och gav henne inte numret. För två dagar sedan när vi sågs så sa hon till mig att hon ville komma och besöka mig i mitt nya hem. Jag blev förvånad över hennes fråga. Hon vet vad hon har gjort och hur hon har påverkat relationen mellan mig och Mahmod. Jag förstår inte hur hon tänker nu när hon föreslår att hon ska komma på besök till mig i mitt hem. Jag visste hur jag skulle svara. Men jag för min del vill inte ha henne hemma hos mig. Det här gör mig fortfarande ont. Jag litar inte på någon av mina väninnor längre på grund av det här. Kontakten med dem är ytliga och rör sig bara kring studierna. Mina enda riktiga vänner är min syster och min man. Det är bara med dem jag talar om allt som händer i mitt liv. Jag vill veta vad du tycker. Jag kan fortfarande inte förstå varför Manar gjorde så. Jag brukade berätta för henne om allt som jag kände och allt som hände mig. Om mina problem. När jag kom till universitetet brukade jag genast ringa henne och förslå att vi skulle fika ihop, eller äta lunch tillsammans. Allt berättade jag för henne. Jag förstår inte varför hon gjorde så.

- ”Eli” Kan du hitta svar på dina frågor i religionen eller i koranen? Kan du där finna svar på vad du ska göra?
- ”Erina” Jag har inte tänkt på det så? Jag ville samtidigt inte såra henne eller vara oförsämd mot henne. Jag ville bara att vi skulle bryta kontakten på ett bra vis utan att det sårade henne. Men jag vet inte hur jag skulle göra det.
- ”Eli” Nu är du gift. Det finns en sura i koranen som går att förstå det som att det skulle vara acceptabelt om en man slog sin hustru. Känner du till det stycket?

- ”Erina” Ja. Jag är inte så bra på koranen och jag kan den inte utan till. Men min man kan koranen utantill och vi har talat om den suran. Han sa till mig att profeten Muhammed inte brukade slå sina hustrur. Men ibland så tillrättavisade han dom med lätta markeringar för att visa vad som är fel. Inte stryk så det syns på hennes ögon eller hennes kropp. Blåmärken och sådant. Inte så. Min man beter sig väl mot mig. Han är bara ödmjuk och ömsint mot mig. Han vet hur han ska uppnå det han vill på ett fint sätt. Jag kan inte motstå honom. Men man får inte ge sin hustru stryk. Det passar en åsna inte en människa. Jag har känt honom i ett år. Han har aldrig visat den minsta tecken på våldsamhet. Men jag vet att det finns kvinnor där jag bor som är mina grannar som får stryk. De skriker och bråkar med sina män. Ibland är det ett himla liv. Det är synd att det finns människor som lever så.
- ”Eli” Jag förstår att din man är religiös?
- ”Erina” Ja det är han.
- ”Eli” I koranen kan man förstå det som att män har andra rättigheter än kvinnor. Har ni pratat om det?
- ”Erina” Ja vi har pratat om alla sådana saker. Han har sagt till mig att om ett problem uppstår oss emellan så kommer religionen vara det som dömer oss emellan men att mina åsikter samtidigt är lika viktiga som hans åsikter.
- ”Eli” Känner du att ni är jämställda?
- ”Erina” Ja, han hjälper till med allt arbete i hemmet. Om han inte arbetar en dag som jag är på universitetet så städar han hemmet och lagar mat.
- ”Eli” lagar han mat?
- ”Erina” Ja, han handlar också. Mitt i en lektion så kan han ringa mig och fråga mig vad han ska handla när han är i mataffären. När han bodde student bostäderna så lärde han sig göra sig pasta så det är oftast det han lagar. [*honskrattar*]Min far var inte sådan. Han var inte villig att resa sig från sin stol. Han satt still och allt serverades honom. Inte ens ett glas vatten hämtade han själv. I går var jag trött och kände att jag inte orkade med något. Då lade min man allt åt sidan och körde mig till universitetet och sedan väntade han på mig och körde hem mig när jag var klar med mina ärenden. När vi kom hem vilade jag medan han lagade maten och diskade efteråt. Han hjälper mig med allt.

- ”Eli” När ni har ett problem som ni inte vet hur ni ska lösa går ni då till någon religiös auktoritet? Hur finne ni svar på religiösa frågor?
- ”Erina” Min man läser mycket böcker. Han kan väldigt mycket. Men om han inte vet så finns det både internet och andra böcker. På internet finns det också många alternativ. Man behöver inte följa bara en auktoritet utan man kan se vad olika auktoriteter har att säga och välja den tolkningen som passar bäst. Han har sagt till mig att han skulle önska att jag bar *j’ilbab*. Jag har inte gjort det tidigare och har inte varit säker på att jag vill. Dessutom är det väldigt dyrt att köpa en sådan. Första gången jag klädde mig så tyckte å ena sidan om det å andra sidan tyckte jag det var svårt att gå och sitta i den. Den är trång. Man får ta små steg. Det är jag inte van vid. Dessutom stramar den när jag sitter ner. Så jag sa till Mahmod att jag tyckte den var obekväm. Då svarade han att jag skulle göra som det passad mig och vänja mig långsamt. För hans del var det ingen brådska. När du känner att det är bekvämt för dig att gå klädd i *j’ilbab* så kan du göra det. Så i det avseendet gör jag också som jag vill. Men jag har en väninna som fick ultimatum av en man. Han sa att han inte var villig att gifta sig med henne om hon inte klädde sig i både *hijab* och *j’ilbab*.
- ”Eli” Tycker du om att klä dig i *j’ilbab*?
- ”Erina” Ja jag börjar vänja mig och jag tycker om det. Men jag varierar. När vi träffades i måndags så såg du att jag var klädd annorlunda. Mahmod accepterar det. Men vi har grannar som lägger sig i och säger till min man att det är opassande att jag går klädd så som jag brukar med endast *hijab* och utan *j’ilbab* men han svarar att de inte har med att göra hur jag klär mig att det är en sak mellan honom och mig. Han bryr sig inte om vad andra säger i den frågan.
- ”Eli” Hur gammal är han?
- ”Erina” Han är 27 år.
- ”Eli” Barn?
- ”Erina” Jag vill inte ha barn nu eftersom jag är väldigt upptagen med mina studier.
- ”Eli” Vad säger din man om det?
- ”Erina” Det är inga problem. Allt så enkelt med honom. Han opponerar sig inte. Han går med på mina önskemål och förstår vad jag vill. Det finns inte

många som han som är så förstående, omtänksam, medgörlig och tar så väl hand om sin hustru som han gör.

- ”Eli” Men det finns de som skulle säga att om ni är religiösa så är det opassande att vänta med att skaffa barn och på det viset lägga sig i eller förändra guds planer?
- ”Erina” Min svärmor tjarar oavbrutet om att hon vill se barnbarn och att nu är så gammal att vi måste skynda oss så hon inte dörr innan. Men Mahmud förklarar att jag är upptagen med mina studier nu.
- ”Eli” Men hur löser ni det med religionen och det religiösa budskapet?
- ”Erina” Vi har inte talat om det på det viset. Mahmud syster blev med barn torts att hon inte ville. Efter födseln var hon läge deprimerad. Mahmud vill inte att det samma ska hända mig.
- ”Eli” Vad studerar du nu?
- ”Erina” Det är mitt sista år så jag har mycket kurser och seminarier som jag måste ta mig igenom för att avsluta i tid. Men min man hjälper mig.
- ”Eli” Du vet att det finns muslimer som skulle säga att de är religiösa och att de dessutom anser att det sätt som du lever på är fel?
- ”Erina” Varken min man eller jag lyssnar på sådana röster. Han har dessutom sagt att man inte ska lyssna på de som vill att man ska röra sig bakåt. Det viktiga är att röra sig sakta framåt och utvecklas. Han håller sig borta från problem och intriger.
- ”Eli” Kan man säga att han tolkar koranen för er så att texterna ska passa ert liv?
- ”Erina” Både Gud och profeten har sagt att religionen ska vara ett val inte tvång. Det ska komma från en människas fria vilja inte från att han blivit tvingad till att göra något. Koranen uppmanar till ödmjukhet inte till tvång.
- ”Eli” jag förstår att det i sådana fall att det går att tolka koranen på olika vis?
- ”Erina” Ja, jag har en väninna som har berättat för mig att hennes man slår henne och påstår att ha får göra det enligt koranen. Men det är fel. Om man använder koranen för att verkligen förstå hur profeten levde så kan man tydligt komma fram till att han inte slog sina fruar. Att alla tolkar olika beror bland annat på varifrån människor kommer. Jag vill heller inte vara gift med en man som tolkar koranen på det viset. Hade Mahmud varit sådan

så hade jag inte gift med honom. Det finns vissa saker som är jämställda mellan kvinnor och män och andra saker som inte är det. När vi bad tillsammans så tog han några steg framåt och bad framför mig. Jag frågade honom då varför vi inte kunde be bredvid varandra. Då svarade han att män lätt blir störda i sin koncentration av kvinnors närvaro och i kontakten med Gud får inget störa. Vi kvinnor hetsar inte upp oss på samma sätt när vi ser män. Därför är det logiskt att det är lite framför oss under bönen. Jag har också sagt till Mahmod att jag också vill åka med och simma i havet och ta av mig kläderna som han gör. Då har han sagt att jag måste var anständigt klädd när jag går in i vattnet. Då har jag frågat varför? Då har han sagt för att alla kommer titta på mig med oanständiga blickar om jag klär av mig och det vill han inte. Han förklarade för mig att han skulle känna sig illa till mods om andra män tittade på mig på ett opassande sett på stranden.

- ”Eli” Accepterade du hans svar?
- ”Erina” Ja. Det är ju för att han älskar mig han vill ha det så. Jag tror att det går enkelt för att det råder kärlek mellan oss. När kärleken är stark är det mesta lätt.

Intervju 19.

Fjärde mötet med Nadir i Haifa 27 oktober 2010. Möte genomfördes i ett tomt klass rum. Jag är Eli.

- ”Eli” Du läser nu mera arabisk litteratur säger du. Hur är det?
- ”Nadir” Det är verkligen underbart. Först och främst räcker det att jag studerar på mitt modersmål vilket gör det lättare. Det vet att jag samtidigt studerar ledarskap inom utbildning då har vi föreläsningar på hebreiska och det är svårare. Först och främst måste jag förstå vad läraren säger sedan måste förstå andemeningen exakt i det han säger. Det leder till en påfrestning på mitt tänkande. Så när jag studerar på arabiska behöver jag bara koncentrera mig på själva ämnet. Det gör naturligtvis allt mycket enklare. Det njuter jag verkligen av.
- ”Eli” Har du upplevt samma problem även när vi har talat med varandra? Vi talar ju hebreiska?

- "Nadir" Nej i våra samtal talar vi ju om något enkelt som jag förstår dessutom är ju hebreiska inte ditt modersmål heller så du förstår min hebreiska och jag förstår din. För mig känns det som jag talar med någon som hanterar hebreiskan så som jag.
- "Eli" Du bor nu i studentbostäder?
- "Nadir" Ja
- "Eli" Vad säger din familj om att du bor i studentbostäder?
- "Nadir" Jag är mycket glad för att relationen mellan mig och mina föräldrar är sådan att de ger mig sitt stöd för att jag ska bo här. Vi har en mycket nära relation mina föräldrar och jag. Det känns för mig inte bara som att jag är deras dotter utan också deras vän. Min far, min mor och mina bröder känns inte bara som min familj utan också som mina vänner. Dom litar på mig. Dom litar på att jag kan leva ensam och bo ensam och att jag kommer att klara mig ensam.
- "Eli" Vad betyder det att dom litar på dig?
- "Nadir" Först och främst var det dom som uppfostrade mig och lärde mig de värdegrunder som jag idag lever efter. Dom har sett att jag lever efter de värdegrunder som dom lärde mig när jag var liten och dom vet att var jag ens går eller vad jag ens gör så har jag med mig dessa värdegrunder. Så även om jag lever ensam eller långt bort från dom kommer jag ändå inte leva på ett annat vis och bryta mot de regler som dom lärde mig utan följa dom under alla förhållanden. Så därför litar dom på mig.
- "Eli" Kan du ge mig något exempel på värderingar du talar om? Vad är det för värderingar som är viktiga?
- "Nadir" Kyskheter är viktigt och huvudduk är viktigt. Jag känner en flicka vars far tvingar henne till att ha huvudduk men hon vill inte ha det så när hon går hemifrån så tar hon av sig den. Men varken mina föräldrar eller mina bröder har någonsin talat med mig om dessa problem. Jag har aldrig känt att de försöker tvinga mig att ha huvudduk. För min del vet jag att det är något som Gud påbjuder mig och därför behöver jag täcka mitt huvud eller bära *j'ilbab*. Det är helt enkelt något som jag vet att jag måste göra. Jag har visserligen funderat på det och tänkt men nu när jag är övertygad om att det jag gör är rätt så spelar det inte längre någon roll var jag befinner mig. Även om jag går hemifrån så går jag fortfarande klädd så här och jag skulle aldrig komma mig för att tänka på att ta av mig min huvudduk.

- ”Eli” När du talar om huvudduken kommer jag att tänka på en viss sura. Där finns det en vers som talar om mannens rättigheter i förhållande till kvinnan. Den kan förstås som att den ger män rätten att slå kvinnor. Känner du till den versen?
- ”Nadir” Ja det gör jag. Men det råder ett missförstånd om den versen. Den talar om en situation då kvinnor inte uppför sig väl och inte gör som deras män säger. Om hon överdriver i sitt beteende så får mannen slå henne men det är med vissa gränser. Han får verkligen varken strypa henne eller döda henne men han kan exempelvis ge henne en örfil så att hon lär sig. Det blir som ett straff som gör att hon förstår att hon inte ska göra om det.
- ”Eli” Jag känner till den förklaringen. Men vad tycker du om det?
- ”Nadir” jag är för den idén för jag känner kvinnor som verkligen inte uppför sig väl med sina män. Därför tycker jag att det är rätt åt dom som betar sig så.
- ”Eli” Hade du accepterat att din man slår dig?
- ”Nadir” Ja om jag inte uppförde mig som jag ska. Men jag hade naturligtvis inte accepterat att hans slag skull lämna märken på min kropp eller att han skulle slå mig hårt. Men jag accepterar idén. Ibland finns det kvinnor som behöver lite uppsträckning.
- ”Eli” Vad ska då en kvinna göra om en man inte uppför sig som han ska? Det kan ju också hända?
- ”Nadir” Visst finns det män som inte uppför sig som dom ska med sina kvinnor.
- ”Eli” Vad ska man göra med dom? Hur ska en situation som är tvärt om hanteras? Varför tror du att koranen inte tagit upp det i samma omfattning?
- ”Nadir” Koranen säger ju att det är mannen som ska råda över kvinnan. Kanske är det för att jag är en lite religiös kvinna som jag följer det som står i koranen utan att tänka för mycket utöver det vad som står. Jag har det inom mig att det som står i koranen är det absolut riktiga. Jag upplever inte att jag har rätten att ifrågasätta det som står där. Jag tror att allt som står i koranen är Guds ord och Gud har alltid goda avsikter. Det tror jag på av hela mitt hjärta.
- ”Eli” Men du vet väl att det finns kvinnor som tycker annorlunda. Som förstår den texten på ett annat sätt. Vad säger du om det?
- ”Nadir” Var och en rätt till att tänka på sitt vis och sätta de moraliska gränserna där det passar honom.

- ”Eli” Var vänder du dig när du står inför ett religiöst dilemma som du inte vet hur du ska lösa? Finns det någon auktoritet du vänder dig till?
- ”Nadir” Ja det finns auktoriteter i min by som jag vänder mig till. Och försöker finna någon som är mer lärd än jag för att få svar om jag behöver?
- ”Eli” Vad gör du om du inte finner någon auktoritet?
- ”Nadir” Ibland försöker jag förstå själv. Men jag menar verkligen vad jag säger. Jag försöker inte tänka så mycket på annat än på vad som står. Jag försöker inte hitta några tolkningar utöver det som står.
- ”Eli” Men du läser ju arabisk litteratur och vet att en text alltid är en tolkningsfråga? Vad använder du för verktyg för att tolka koranen?
- ”Nadir” Jag försöker ta hjälp av någon som kan mer än jag och har en större erfarenhet än den jag har?
- ”Eli” En gång när vi pratade med varandra sa du att de finns många faror i det moderna samhället. Men du förklarade aldrig för mig vad det är för faror du tänker på?
- ”Nadir” Farorna och hoten idag handlar mest om säkerhet. Det finns många här i Israel som misstänker muslimer för att vara terrorister bara för att de är muslimer. Det är ett hot. Så det är i första hand säkerhetsrisker som jag talar om.
- ”Eli” Men du talade med mig om frestelser? Hur tänkte du då?
- ”Nadir” Ja det finns även frestelser. Det är därför Gud vill att vi ska dölja oss bakom våra kläder så att vi inte frestar män. Men tyvärr är det så att det finns män som blir ännu mer intresserade av kvinnor som bär den rätta klädseln. De blir nyfikna och vill upptäcka vad som finns bakom kläderna. Sådana män är också en fara och hot.
- ”Eli” Tänker du på äktenskap?
- ”Nadir” Om jag tänker på äktenskap? Det är klar jag tänker på äktenskap.
- ”Eli” Vad tänker du på när du tänker på äktenskap?
- ”Nadir” Eftersom min situation är lite speciell så var det bra att du frågade mig. Jag tänker naturligtvis som alla andra kvinnor på äktenskap. Jag funderar på hur det skulle vara att gifta sig och om det skulle vara att leva ett bra och lugnt familjeliv. Men tyvärr så lever jag i en omgivning där man ser ner på kvinnor som har något handikapp och som du vet så (här nämner hon sitt handikapp). Dom tittar inte på oss som de ser på vanliga kvinnor. Vi blir stigmatiserade

som kvinnor vilka inte klarar sig själva och inte kan sköta ett hem. De har för sig att vi inte kan leva som andra människor och att det är något fel på oss. Männen förstår sig att de kan få något bättre. Så jag tror att jag på något sätt har satt en spärr i mitt tänkande som hindrar mig från att tänka äktenskapet. Det gör mig ont att människor tänker så och inte ger oss möjligheten eller rättigheten att leva som dom gör. Det gör att det finns en gräns för min del. Och i vissa fall kan jag tänka mig att jag inte ens har rätten att tänka på äktenskap.

- ”Eli” Hur får du ihop det med religionen? Var finns Gud och religionen i detta fall?
- ”Nadir” som jag sa så tror jag att Gud bara vill mig väl och gör sådant som är bra för mig. Så kanske har jag ännu inte gift mig för att inte träffa en man som kommer att behandla mig illa och på grund av (här nämner hon sitt handikapp) vara ond mot mig och slå mig hela tiden. Så Gud skyddar mig helt enkelt.
- ”Eli” Hade det inte varit bättre om Gud bara helt enkelt hade givit samma förutsättningar som alla andra. Verkar det inte lite krångligt att skydda dig på det här viset genom att först ge dig ett handikapp?
- ”Nadir” Jag tror att Gud har goda avsikter med det att han skapade mig på det här viset. Det finns en *hadith* som säger att om gud ha skapat någon med (här nämner hon sitt handikapp) och den personen inte har beklagat sig under sitt liv utan strävat efter att leva enligt Guds regler och vara en god människa torts allt, så kommer den personen till paradiset. Det är en förklaring som jag verkligen litar och tror på.
- ”Eli” Vad händer i paradiset?
- ”Nadir” Där är allt bra. Där får jag allt jag tycker om. Där kommer jag att gifta mig. Kort sagt så uppfyller sig allt jag vill ha i mitt dagliga liv när jag kommer till paradiset.
- ”Eli” Men är inte det en konflikt? Allt du vill ha kommer du få i paradiset men du vet ju inte när du kommer dit?
- ”Nadir” Det stämmer. Men tillslut så kommer jag med guds hjälp att nå paradiset och där kommer jag glömma all smärta och allt lidande och allt det jag upplevt i mitt liv.
- ”Eli” Upplever du att lider dagligen nu?

- "Nadir" Nej. Min fullständiga tro på Gud och det jag vet att han vill av mig underlättar livet för mig. Det är som jag sa till dig en gång. Om jag stöter på något problem även om det är ett stort och tung problem, så tackar jag ändå alltid gud för det som sker eftersom jag vet att gud alltid vill mig väl. Tillslut vet jag att problemet kommer att lösa sig och att det kommer att bli bra. Det är vad som händer när en människa tror på Gud. Då kommer alla problem och allt lidande slutligen att lösa sig. Men om jag hela tiden beklagar mig istället för att vara tacksam så kommer jag aldrig att ta mig ur det.
- "Eli" Hur vet du vad Gud vill av dig?
- "Nadir" Jag vet inte exakt. Men jag vet att Gud vill mig bara väl.
- "Eli" Vad vill du göra med dina studier?
- "Nadir" jag vill bli socialarbetare. Efter att jag tagit min examen. Jag vill hjälpa andra människor.
- "Eli" Var vill du arbeta?
- "Nadir" Det finns många olika områden. Till exempel finns det institut för (hon nämner ett handikapp) där jag har hört att det är en fördel att själv vara (hon nämner sitt handikapp) för att få ett jobb. De menar att det är lättare för andra som (hon nämner sitt handikapp) att identifiera sig med problemet och förstå vad en person (hon nämner sitt handikapp) behöver för hjälp.
- "Eli" Är det israeliska institut du talar om?
- "Nadir" Ja det är rehabiliteringsinstitut. Det finns många sådana i Israel. Dit går de som (hon nämner handikapp) för att få hjälp.
- "Eli" Men blir inte det svårt för dig? Du sa tidigare till mig att det förekommer diskriminering i Israel mot araber och muslimer. Hur ska du då kunna få jobb? Du går ju dessutom klädd på ett som gör att det direkt syns att du är muslim? Hur ska du få jobb där?
- "Nadir" Jag har inte tänkt på det viset eller dom banorna. Jag känner andra kvinnor som är i en liknande situation som jag som har fått jobb där. De bär huvudduk och klär sig som jag gör men de får jobb utan problem. Så jag tror inte att det kommer att bli något problem för mig heller. Det är inte alltid det förekommer diskriminering.
- "Eli" Upplever du att koranen uppmanar till jämställdhet mellan män och kvinnor?

- "Nadir" Jag tror som jag sagt tidigare att Gud och koranen bara vill väl. Om det finns situationer där Gud anser att mannen i vissa fall ska bestämma så är det ett beslut som Gud gör till förmån för människor. Det är bra också för kvinnor. Jag upplever inte att islam diskriminerar kvinnor i förhållande till män. Naturligtvis får inte en man tvinga en kvinna till att göra saker mot sin vilja eller kränka henne eller vara nedlåtande mot henne. En man måste bete sig respektfullt mot en kvinna. Jag kommer inte acceptera att en man kontrollerar mig eller slår mig eller ger mig order eller kränker mig. Jag är också en människa och har mina känslor och min heder och min status. Det måste ske med gränser. Även om jag gifter mig med en man som har lägre utbildning än jag och förstår vissa saker sämre än jag så är det fortfarande min man och därmed har han vissa rättigheter att bestämma över mig men inom vissa gränser.
- "Eli" Varför tror du att det är så? Varför tror du att Gud och koranen har en sådan uppmaning? Vad har män som kvinnor saknar?
- "Nadir" Kvinnor är vanligtvis som vi vet mer känsliga än män och följer sina känslor mer än sitt förnuft ofta. Kvinnor är känsligare mer subtila än vad män är. Det gäller ibland. Det finns kvinnor som har mycket stark karaktär och är mycket intelligenta och kan kontrollera sina känslor. Men som vi vet så är det vanliga att kvinnor är mindre förnuftiga än vad män är. Män är stabilare, starkare och förnuftigare.
- "Eli" Vilken typ av kvinna är du?
- "Nadir" Jag har båda egenskaperna. Å ena sidan är jag kvinna och mycket känslig och subtil. Jag börjar lätt gråta. Å andra sidan känner jag att jag kan lägga känslorna åt sidan och använda mig av mitt förnuft istället, planera för framtiden och uppnå mina målsättningar.

Appendix Survey Findings to Mr. Eli Gondor (January 1, 2010)

Moslem Arabs by Gender by Prof. Sammy Smooha.

The Request

I need to know how muslim women answered the question in chart 12. page 47, chart 13 p. 48 and chart 14 p. 49. In the appendix i would like to know how muslim women responded to table 4 and 5 on page 112. The Year of the index I am looking at is index 2004. I would also like to know how/if their answers have changed compared to Your latest index that was published May 18 2009.

Answers of Moslem Arabs, Moslem men and Moslem Arab women to questions in the Arab surveys in 2004 and 2008.

The 2004 Survey

Charts 12-14

Q. 99, the most important identity [table 26]

Q. 100, identity descriptor [table 29]

Q. 15, similarity to the Palestinians [table 31]

Q. 19, affinity to the Palestinians [table 32]

Table 4-5

Q. 119, religious observance [table 4]

Q. 120, turning point in life [table 4]

Q. 115, feeling closest to the Islamic Movement [table 5]

Q. 121, attitude toward the Islamic Movement [table 5]

The 2008 Survey

Q. 134, the most important identity [table 26]

Q. 135 and identity, identity descriptor [table 29]

Q. 18, similarity to the Palestinians [table 31]

Q. 22, affinity to the Palestinians [table 32]

Table 4-5

Q. 168, religious observance [table 4]

Q. not asked, turning point in life [table 4]

Q. 159, feeling closest to the Islamic Movement [table 5]

Q. 169, attitude toward the Islamic Movement [table 5]

Year of Survey and Gender

Year	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
2004	582	322	260
2008	588	350	238

Table 26. The Most Important Personal Identity, 2004

Q. 99	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
The most important personal identity			
Being an Israeli citizen	20.4	23.0	17.3
Being Moslem, Christian, or Druze/belonging to Jewish religion	50.3	46.2	54.9
Being a member of the Palestinian/Jewish people	27.3	28.8	25.7
Don't know	2.0	2.0	2.1
Total	100.0	100.0	100.0

Table 26. The Most Important Personal Identity, 2008

Q. 134	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
The most important personal identity			
Being an Israeli citizen	17.5	16.3	18.7
Being Moslem, Christian, or Druze/belonging to Jewish religion	51.0	51.2	50.8
Being a member of the Palestinian/Jewish people	30.9	31.5	30.5
Don't know	0.6	1.1	0.0
Total	100.0	100.0	100.0

Table 29. Arabs' Personal Identity, 2004

Q. 100	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Choice of personal identity out nine identities offered			
Arab	10.5	10.5	10.8
Israeli Arab	20.2	22.3	17.8
Arab in Israel	8.0	7.2	8.8
Israeli	1.3	0.8	1.9
Israeli Palestinian	3.3	4.2	2.0
Palestinian in Israel	4.3	4.0	4.8
Palestinian Arab in Israel	41.7	41.6	41.5
Palestinian	3.7	3.9	3.4
Palestinian Arab	5.9	4.1	8.4
Don't know	1.0	1.4	0.6
Total	100.0	100.0	100.0
Classification of above self-identities			
Arab, Israeli Arab, Arab in Israel, Israeli	40.1		
Israeli Palestinian, Palestinian in Israel, Palestinian	49.3	40.8	39.3
Arab in Israel	9.6	49.8	48.2
Palestinian, Palestinian Arab	1.0	8.0	11.9
Don't know	100.0	1.4	0.6
Total		100.0	100.0

Table 29. Arabs' Personal Identity, 2008

Q. 135	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Choice of personal identity out nine identities offered			
Arab	6.1	5.4	7.2
Israeli Arab	16.1	18.0	12.7
Arab in Israel	10.6	12.3	8.2
Israeli	1.4	0.9	2.1
Israeli Palestinian	3.3	2.8	4.0
Palestinian in Israel	3.8	4.3	3.0
Palestinian Arab in Israel	40.9	39.1	43.7
Palestinian	2.6	3.7	1.1
Palestinian Arab	14.9	12.8	18.0
Don't know	0.5	0.8	0.0
Total	100.0	100.0	100.0
Classification of above self-identities			
Arab, Israeli Arab, Arab in Israel, Israeli	34.1	36.6	30.1
Israeli Palestinian, Palestinian in Israel, Palestinian			
Arab in Israel	47.9	46.2	50.7
Palestinian, Palestinian Arab	17.5	16.4	19.1
Don't know	0.5	0.8	0.0
Total	100.0	100.0	100.0

Table 31. Affinity to the Palestinians, 2004

	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Q. 15 In their way of life and behavior, Arab citizens are more similar to the Jews in Israel than to the Palestinians in the West Bank and Gaza	71.3	69.6	74.0

Table 31. Affinity to the Palestinians, 2008

	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Q. 18 In their way of life and behavior, Arab citizens are more similar to the Jews in Israel than to the Palestinians in the West Bank and Gaza	60.7	61.7	58.9

Table 32. Arabs' Feelings toward the Palestinians, 2004

	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
--	---------------------------------	--------------------------------	----------------------------------

Q. 19 I feel closer to the Palestinians on the West Bank and Gaza than to the Jews in Israel	56.4	54.3	58.1
--	------	------	------

Table 32. Arabs' Feelings toward the Palestinians, 2008

	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Q. 22 I feel closer to the Palestinians on the West Bank and Gaza than to the Jews in Israel	53.7	53.5	54.0

Table 4. Religious Observance, 2004

	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Q. 119 Self-definition on religious observance			
Very religious/ultra-Orthodox (Haredi)	9.9	10.9	8.9
Religious/Orthodox	27.5	21.7	33.2
Somewhat religious/traditional	34.1	35.1	33.3
Not religious/secular	28.3	31.8	24.6
Don't know	0.3	0.5	0.0
Total	100.0	100.0	100.0
Q. 120 Have made a turning point in life with regard to religious observance			
No	77.8	75.9	79.8
Yes, deserted religion	1.3	1.6	1.3
Yes, returned to religion	20.6	22.5	18.5
Don't know	0.2	0.0	0.4
Total	100.0	100.0	100.0

Table 4. Religious Observance, 2008

	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Q. 168 Self-definition on religious observance			
Very religious/ultra-Orthodox (Haredi)	8.6	6.7	11.1
Religious/Orthodox	35.4	35.0	36.7
Somewhat religious/traditional	35.3	34.3	36.3
Not religious/secular	19.4	23.1	14.3
Don't know	1.3	0.9	1.5
Total	100.0	100.0	100.0
Have made a turning point in life with regard to religious observance*			
No			
Yes, deserted religion			
Yes, returned to religion			
Don't know			
Total	100.0	100.0	100.0

*Question not asked.

Table 5. Feeling Closest to the Islamic Movement, 2004

	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Q. 115 The party or movement to which one feels closest	1.6	0.9	1.7
The southern faction of the Islamic Movement headed by Ibrahim Tzartzur	19.9	16.8	24.2
The northern faction of the Islamic Movement headed by Raid Salah			
Q. 121 Attitude toward the Islamic Movement in Israel			
Active member	2.4	2.5	2.4
Rank and file member	4.0	4.2	3.9
Sympathizer	31.9	31.3	32.0
Neither sympathizer nor opponent	52.8	51.8	54.2
Opponent	7.9	9.1	6.7
Don't know	1.0	1.1	0.9
Total	100.0	100.0	100.0

Table 5. Feeling Closest to the Islamic Movement, 2008

	All Moslem Arabs	Moslem Arab Men	Moslem Arab Women
Q. 159 The party or movement to which one feels closest	8.4	8.1	9.1
The southern faction of the Islamic Movement headed by Ibrahim Tzartzur	18.3	18.7	18.0
The northern faction of the Islamic Movement headed by Raid Salah			
Q. 169 Attitude toward the Islamic Movement in Israel			
Active member	1.3	0.4	2.5
Rank and file member	5.1	4.9	5.6
Sympathizer	40.7	38.5	43.9
Neither sympathizer nor opponent	44.2	46.4	40.8
Opponent	7.4	8.8	5.5
Don't know	1.3	1.0	1.6
Total	100.0	100.0	100.0

עיתוי הנישואין בקרב נשים ערביות בישראל- המקרה של שפרעם

**מאת: מהא כרכבי סבאח
אוניברסיטת תל-אביב**

מסגרת תיאורטית

■ אופנהיימר (Oppenheimer, 1988) דנה בשילוב בין עליית רמת השכלתן של הנשים ופעילותן הכלכלית לבין דחיית עיתוי הנישואין.

■ לטענתה אנשים דוחים את העיתוי של הנישואין מאחר והם נמצאים במסגרת הלימודית מה שעושה אותם לא בשלים להיכנס למסגרת הנישואים בזמנית.

המשך.....

■ נשים שדוחות את עיתוי הנישואין בגלל רכישת השכלה, מגדילות את ההסתברות לבחור בן זוג מתאים, אך מנגד, ככל שעולים בגיל מצטמצם מאגר בני הזוג הפנויים לנישואין.

■ נשים עם רמת השכלה גבוהה עשויות להיתקל בקשיים במציאת בן זוג עם אותה רמה של השכלה, מה שיגרום לדחיית הנישואין עד שבן הזוג המתאים יימצא, מכאן התקופה של חיפוש שותף לנישואין מתארכת וחלה דחייה בגיל הנישואין.

המשך.....

- אומנם תהליך החיפוש מתארך, ממצאי מחקרם של Goldstein&Kenney (2001) בארה"ב, מראים כי סיכויי בוגרות קולג' להינשא בגיל צעיר קטנים מאילו של נשים בעלות רמת השכלה נמוכה.
- נשים בעלות רמת השכלה גבוהה צפויות יותר להינשא, בהשוואה לבעלות השכלה נמוכה. זה מאחר וההשכלה הינה מנבא טוב להשתתפות בשוק העבודה ולשכר לכן נשים משכילות יהיו יותר אטרקטיביות כבנות זוג.

העלייה בגיל הנישואין בישראל

■ מגמה זו מתקיימת בחברה הישראלית בכלל מאז שנות ה-70. אחד הגורמים שהשפיעו על העלייה הוא חוק חינוך חובה שגרם לעלייה בהשכלה ובכך לדחיית גיל הנישואין. משנת 1970 ואילך השינוי הגדול ביותר בגיל הממוצע בנישואים ראשונים היה בקרב היהודיות (עלייה של 3.6 שנים) והקטן ביותר בקרב המוסלמיות (עלייה של 1.7 שנים)

גיל ממוצע של האישה בעת נישואים ראשונים (הלמ"ס 2007)

שנים שינוי (בשנים)	שנים		דת האישה
	2004	1970	
2.8+	24.5	21.7	סך הכל
3.6+	25.4	21.8	יהודיות
1.7+	21.8	20.1	מוסלמיות
2.0+	24.3	22.3	נוצריות
2.5+	21.9	19.4	דרוזיות

מתודולוגיה

- הנתונים נאספו מעיר שפרעם כמדגם מייצג לאוכלוסייה הערבית. אוכלוסייתה מורכבת משלוש דתות: מוסלמים, נוצרים ודרוזים.
- כלי המחקר היה שאלון-זוגות נישואים, הכולל נתונים לגבי שני בני הזוג- גיל בזמן הנישואין, דת, השכלה, מקום מגורים, דרגת הקרבה לבן הזוג.
- כאן יוצגו נתונים לגבי 3264 נשים ערביות תושבות שפרעם שנישאו בתקופה- משנת 1982 עד 2004

המשך.....

■ **משתנה תלוי:** גיל הנישואין של האישה

■ הוא מוגדר לפי הקטגוריות הבאות:

■ 17-20

■ 21-24

■ +24

■ **משתנים בלתי תלויים:**

■ דת- מוסלמיות, נוצריות ודרוזיות

■ השכלה- יסודי וחט"ב, תיכון, על-תיכון, אקדמי

■ שנת הנישואים- 82-87, 88-93, 94-99, 2000-04

שאלות המחקר.....

- האם חל שינוי בגיל הנישואין בקרב הנשים הערביות לאורך השנים?
- האם ההשכלה הינה גורם שמשפיע על גיל הנישואין של הנשים הערביות?
- באיזה מידה קיימת שונות בגיל הנישואין של הנשים מהקבוצות הדתיות השונות?

נתונים.....

■ אוכלוסיית המדגם מורכבת באופן הבא:

■ 1908 – 58.5% מוסלמיות

■ 655- 20.0% נוצריות

■ 701- 21.5% דרוזיות

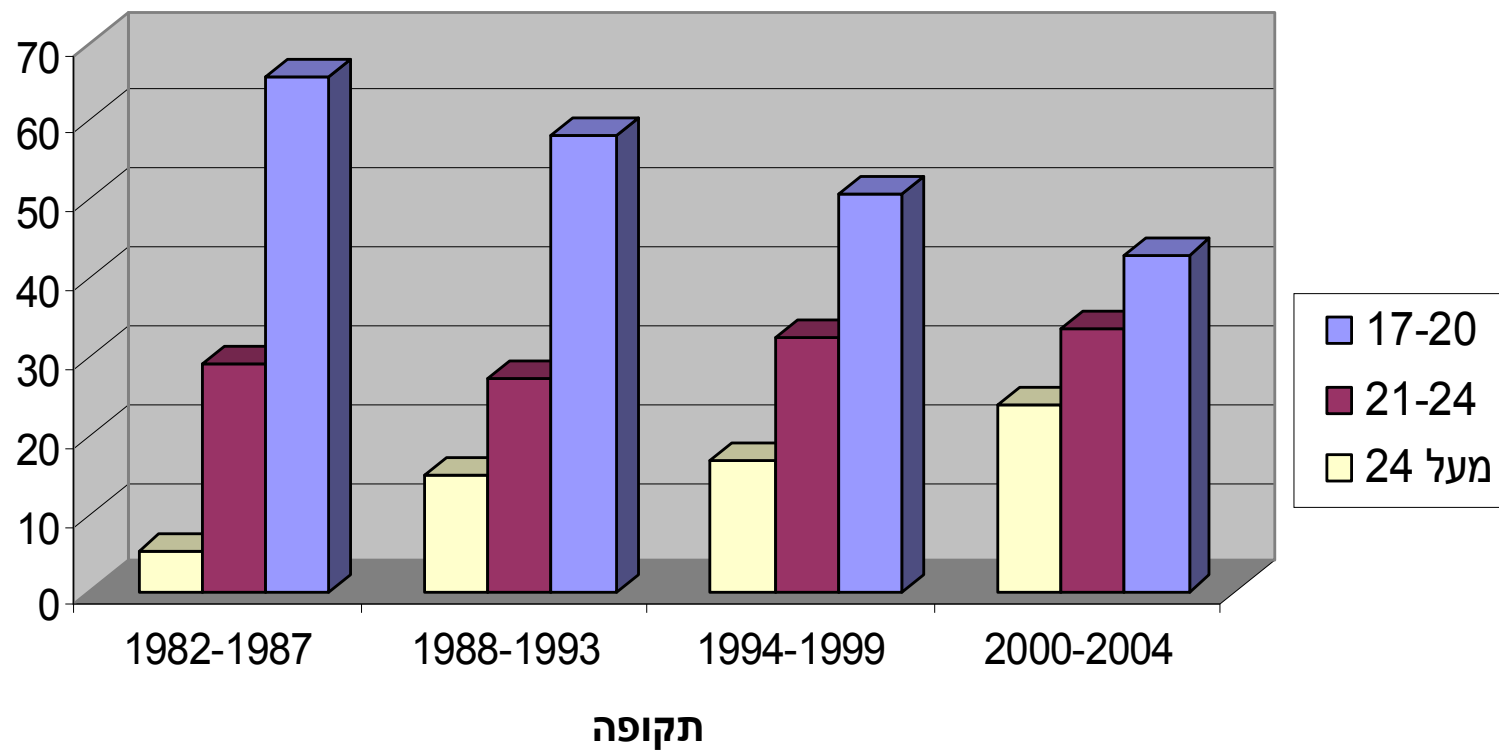
אחוז הנשים בקבוצות גיל הנישואין לאורך השנים

דרוזיות	נוצריות	מוסלמיות	
59.1%	33.3%	55.3%	17-20
25.0%	45.2%	30.2%	21-24
16.0%	21.5%	14.4%	מעל 24
100.0%	100.0%	100.0%	סה"כ %
701	655	1908	מס' נחקרות

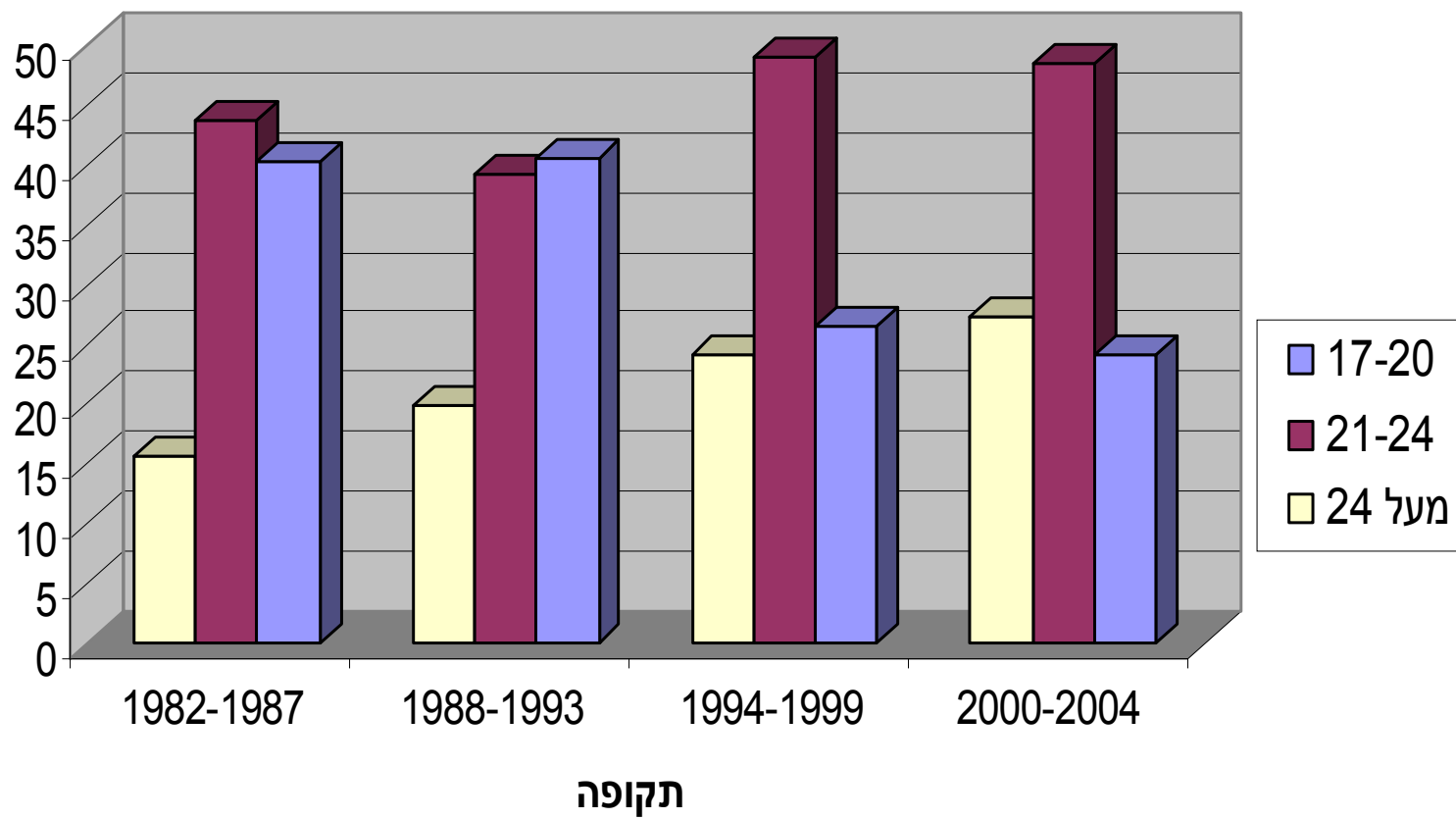
אחוז הנשים בקבוצות גיל הנישואין לפי

תקופה

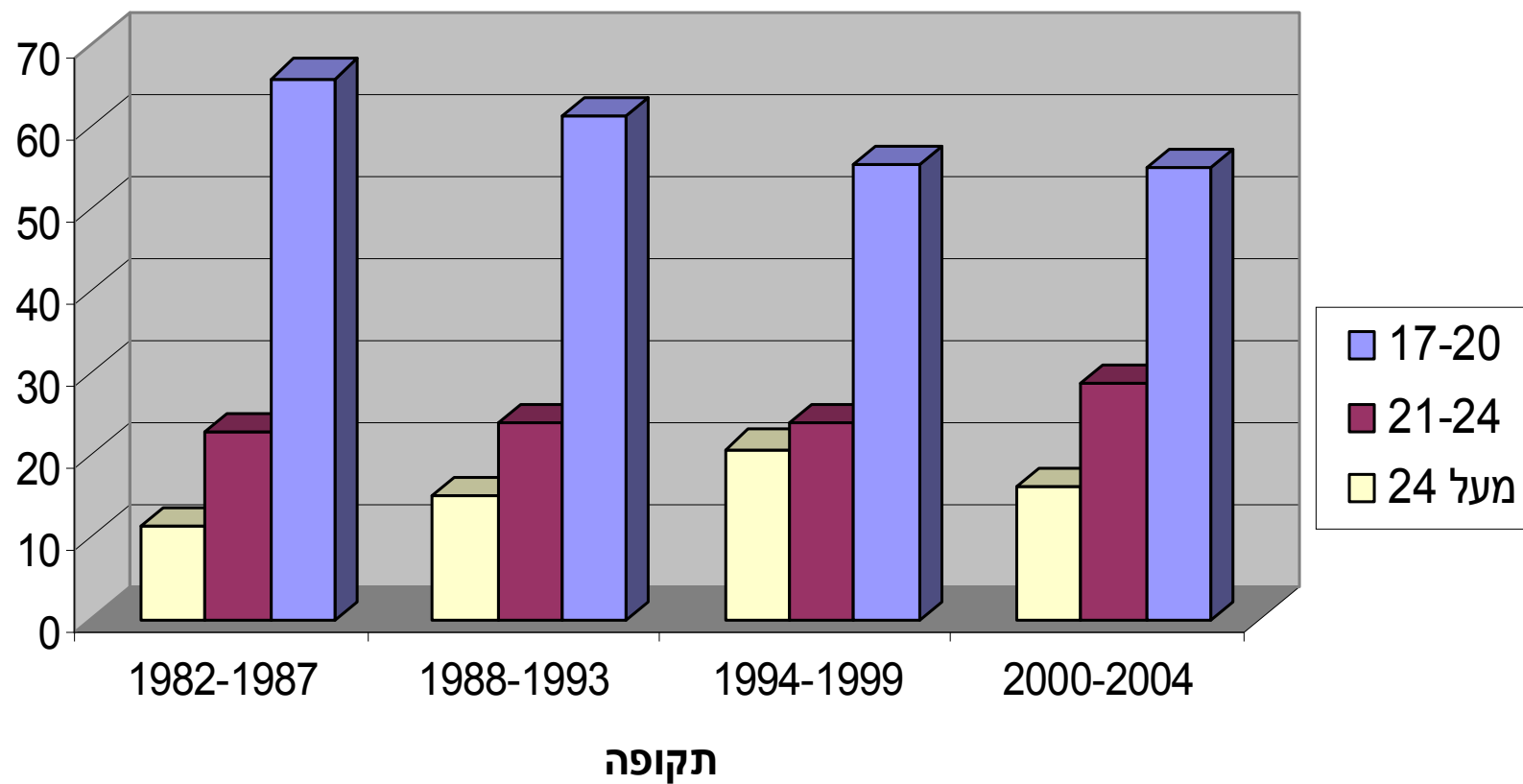
מוסלמיות:

נוצרות

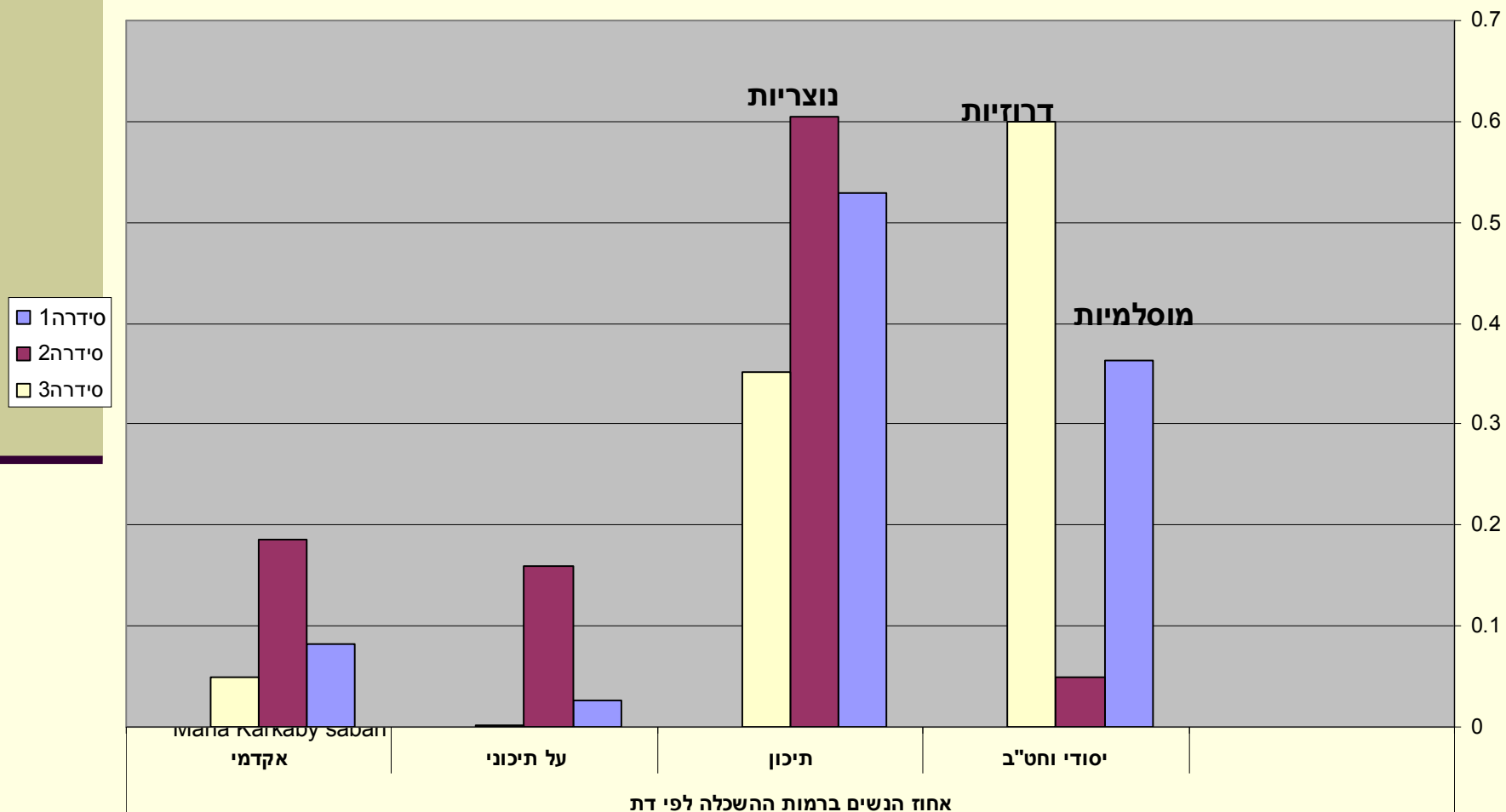

דרוזיות

השכלה:

אחוז הנשים ברמות ההשכלה לפי דת

אחוז הנשים ברמות ההשכלה לאורך השנים לפי דת

2000-2004	1994-1999	1988-1993	1982-1987		
16.7%	29.1%	40.2%	52.0%	מוסלמיות	יסודי וחט"ב
56.1%	57.9%	53.4%	45.5%	תיכון	
2.6%	5.4%	1.4%	1.2%	על-תיכון	
24.6%	7.6%	5.0%	1.4%	אקדמי	
1.5%	3.2%	6.1%	8.2%	נוצריות	יסודי וחט"ב
29.5%	55.9%	72.1%	78.4%	תיכון	
28.8%	17.0%	11.5%	9.4%	על-תיכון	
40.2%	23.9%	10.3%	4.1%	אקדמי	
28.9%	57.9%	73.3%	82.3%	דרוזיות	יסודי וחט"ב
61.7%	36.6%	24.4%	15.2%	תיכון	
0.0%	0.5%	0.0%	0.0%	על-תיכון	
9.4%	4.9%	2.2%	2.5%	אקדמי	

מקדמים (וטעות התקן) מרגרסיה לוגיסטית לבחינת הסיכוי להינשא לפי גיל

21-24	17-20	
0.478*	-0.889*	קבוע
		השכלה
(0.179) -0.639*	(0.224) 1.249*	יסודית וחט"ב
(0.159) 0.382*	(0.213) 2.436*	תיכונית
(0.254) 0.481	(0.313) 1.717*	על-תיכונית
		דת
(0.141) -0.306*	(0.147) -1.078*	נוצרים
(0.147) -0.052	(0.134) 0.199	דרוזים
		3264 N
		*P<0.05
		קבוצת ההשוואה במשתנה השכלה- אקדמיות
		קבוצת ההשוואה במשתנה דת- מוסלמיות

ממצאים:

- הנתונים מלמדים על כך שהשכלה נמוכה וגם תיכונית מעלה את הסיכוי לנישואים בגיל צעיר בהשוואה לנשים בעלות השכלה אקדמית. הסיכוי של נשים עם השכלה יסודית או בינונית להתחתן בגיל צעיר הוא פי 3.48 בממוצע מהסיכוי של אישה שהשכלתה אקדמית.
- נשים בקבוצת הגיל 21-24 עם השכלה נמוכה רצויות פחות מנשים בהשכלה גבוהה. כלומר הסיכויים של האישה יורדים במידה והיא לא בעלת השכלה אקדמית.

המשך.....

■ **הנתונים מראים בבירור שנוצרות נישאות מאוחר יותר מכל האחרות – הסיכוי שלהן להינשא בגיל צעיר נמוך מהמוסלמיות וזה מעבר להשפעת ההשכלה. בעוד בין שתי הקבוצות האחרות אין הבדל משמעותי.**

מסקנות:

- חלה עלייה בגיל הנישואין לאורך השנים בקרב שלושת הקבוצות.
- גיל הנישואין הכי גבוה בקרב הנוצרות לאורך כל השנים
- רמת ההשכלה משפיעה על סיכויי האישה לנישואין בגיל מסוים
- הסיכויים היותר גבוהים של נשים בעלות השכלה נמוכה לנישואים בגיל מוקדם נובעים מאי המחויבות שלהן למסגרת לימודית כלשהי.

המשך.....

■ השכלה גבוהה מורידה את הסיכוי להתחתן בגיל צעיר ומעלה אותו בגילאים יותר מאוחרים בהשוואה לנשים פחות משכילות מה שמלמד על כך שהימצאות במסגרת לימודית והשקעה בלימודים דוחים את הנישואים.

■ נשים בעלות השכלה נמוכה יהיו רצויות פחות מאקדמאיות כאשר הן עולות בגיל, ממצא זה מלמד על חשיבות ההשכלה כמשאב בשוק הנישואין – בסיכומו של דבר נשים משכילות "רצויות יותר".

המשך.....

■ מאחר והנשים הנוצרות הן הקבוצה המשכילה ביותר בהשוואה לשתי הקבוצות האחרות, אז יתחתנו בגיל יותר מאוחר. אך מאחר והתברר שלדת ישנה השפעה על גיל הנישואין בפיקוח על השכלה המסקנה היא שמאפיינים חברתיים הנובעים מההשתייכות הדתית משפיעים על גיל הנישואין.